

Міністерство освіти й науки України  
Дрогобицький державний педагогічний університет  
імені Івана Франка

**Оксана Кушлик**

**СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА**  
**СИНТАКСИС**

Навчально-методичний посібник

3-є видання, виправлене і доповнене

Дрогобич  
Швидкодрук  
2017

**ББК 81.411.1**  
**УДК 811.161.2**  
**К 96**

Затверджено до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 10 від 22 червня 2017 року)

**Рецензенти:**

**Мирослава Баган** – доктор філологічних наук, професор кафедри української філології та славістики Київського національного лінгвістичного університету

**Галина Філь** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

**К 96**                      **Кушлик Оксана.** Сучасна українська літературна мова. Синтаксис : [навч.-метод. посіб.]. – 3-є вид., виправл. і допов. – Дрогобич : Швидкодрук, 2017. – 263 с.  
ISBN 978-966-384-184-7

У посібнику подано матеріали, призначені допомогти студентам першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань «0203. Гуманітарні науки» напряму підготовки «6.020303.Філологія (Українська мова та література)» засвоїти курс «Сучасна українська літературна мова. Синтаксис», належно оволодіти теоретичною базою з випрацюванням рекомендацій щодо розгляду проблемних питань, які неоднозначно potrаkтовані у фаховій літературі, сформулювати основні вміння та навички аналізу синтаксичних явищ з окресленням їхніх особливостей та визначенням параметрів, поглибити розуміння мови як системи з обґрунтуванням взаємозумовленості та взаємопов'язаності складових елементів – мовних рівнів.

Для студентів філологічних факультетів педагогічних університетів.

**ББК 81.411.1**  
**УДК 811.161.2**

ISBN 978-966-384-184-7

## ПЕРЕДМОВА

Курс сучасної української літературної мови, що складається з кількох тісно пов'язаних між собою мовних рівнів, завершується вивченням синтаксису – розділу мовознавчої науки, завданням якого є дослідження граматичної будови речень, словосполучень та мінімальних синтаксичних одиниць (слів), установлення їхніх типів, визначення функцій та особливостей уживання тощо.

Синтаксис як складовий елемент мовної системи, з одного боку, передбачає узагальнення, закріплення основних знань та вмінь, які студенти здобули під час вивчення курсу сучасної української літературної мови, з іншого – сприяє формуванню основних навичок синтаксичного аналізу, тобто розуміння будови словосполучення, речення, а отже, і тексту, що є необхідною умовою успішного оволодіння рідною мовою.

Вивчення синтаксису, яке здійснюється на лекційних і практичних заняттях та під час самостійної роботи студентів, охоплює кілька блоків тем, зокрема: «Словосполучення», «Просте неускладнене речення», «Просте ускладнене речення», «Складне речення». Упродовж VII семестру студенти опановують матеріал першого, другого і третього блоків, протягом VIII семестру – матеріал четвертого блоку.

Мета навчально-методичного посібника «Сучасна українська літературна мова. Синтаксис» – допомогти студентам належно оволодіти теоретичною базою, посприяти у випрацюванні рекомендацій щодо розгляду проблемних питань, які неоднозначно потрактовані в мовознавстві, також сформулювати основні вміння та навички, потрібні для виконання вправ та завдань із синтаксису, обґрунтувати взаємопов'язаність усіх мовних рівнів, що сприяє розумінню мови як системи.

У першому розділі подано плани практичних занять, зокрема сформульовано тему заняття, окреслено коло

теоретичних питань, які слід опанувати для успішного засвоєння матеріалу, запропоновано список основної та додаткової літератури, дібрано вправи для самоконтролю та письмові завдання, виконання яких засвідчить рівень обізнаності з відповідним навчальним матеріалом.

Окрім планів практичних занять, посібник містить розділи: II. Блок запитань для самоконтролю. III. Методичні рекомендації до вивчення окремих тем. IV. Додатки (Додаток 1. Питання для самостійного опрацювання навчального матеріалу. Додаток 2. Теми практичних занять для студентів заочної форми навчання. Додаток 3. Матеріали підсумкового контролю (зразки варіантів самостійних та модульних контрольних робіт, експрес-контролю). Додаток IV. Перелік тем для виконання індивідуальних завдань (написання рефератів)). V. Список рекомендованої літератури.

Виклад матеріалу та оцінювання якості навчання оперті на положення кредитно-рейтингової системи, що передбачає виконання низки завдань, серед яких важливим є стимулювання систематичного самостійного навчання студентів. Мета самостійної роботи студентів з курсу – оволодіти відповідними знаннями, закріпити та систематизувати їх, а також застосувати під час виконання практичних завдань, серед усього й пошуково-творчого характеру. Самостійна робота, згідно з вимогами навчальної програми дисципліни, складається з таких етапів:

- репродукція прослуханого теоретичного матеріалу;
- вивчення окремих тем або питань, передбачених для самостійного опрацювання;
- виконання домашніх завдань;
- підготовка до різних форм контролю;
- пошук та огляд літературних джерел з тієї чи тієї проблеми;
- написання реферату.

Під час самостійної підготовки до практичних занять студенти повинні ретельно проаналізувати прочитаний

лекційний матеріал з теми, докладно, з урахуванням позицій рекомендованої навчальної літератури підготувати охоплені темою питання. Перевірку рівня засвоєння знань студенти здійснюють за допомогою питань для самоконтролю.

Таким чином, до закінчення усього курсу «Синтаксис сучасної української мови» студенти повинні:

- окреслити особливості будови, семантики й функціонування синтаксичних одиниць: мінімальної синтаксичної одиниці (слова), словосполучення, простого і складного речень;
- оволодіти вміннями й навичками аналізу словосполучень і простих речень за різними параметрами, самостійного творення їх, розмежування головних і другорядних членів речення, а також – специфічних за будовою та змістом односкладних речень;
- вивчити диференційні ознаки ускладнювальних компонентів речення: однорідних членів, відокремлених членів речення, звертань, вставних і вставлених конструкцій;
- усвідомити й засвоїти формально-граматичні та семантичні ознаки складного речення як синтаксичної одиниці-конструкції;
- оволодіти вміннями й навичками аналізу, виокремлення, побудови різних типів складного речення та способів відтворення чужого мовлення;
- удосконалити та закріпити пунктуаційні навички оформлення простого і складного речень.

## **I. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ**

### **СИНТАКСИС СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ТА ПРОСТОГО НЕУСКЛАДНЕНОГО РЕЧЕННЯ**

#### *Практичне заняття № 1*

#### **Синтаксис як вчення про словосполучення і речення**

##### План:

1. Предмет синтаксису. Синтаксичні одиниці.
2. Типи синтаксичного зв'язку: предикативний, сурядний, підрядний.
3. Засоби вираження синтаксичного зв'язку: словоформи, флексії, службові слова, лексичні елементи.
4. Синтаксичні відношення: предикативні, непередикативні (сурядні і підрядні).
5. Синтаксис у системі мовознавчих дисциплін. Основні напрями дослідження синтаксису: логічний, структурний, комунікативний, структурно-семантичний, їх взаємозв'язок.

##### **Література:**

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 5–13.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – С. 5–50.
3. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 7–19.
4. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – С. 5–7.
5. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І. І. Слинько, М. Ф. Кобилянська, Н. В. Гуйванюк. – К. : Вища шк., 1994. – С. 5–54.
6. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / [за заг. ред. І. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 5–50.

7. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 269–278.
8. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 16–167.
9. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – С. 9–15.
10. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 7–30.

### *Практичне заняття № 2*

## **Словосполучення як синтаксична одиниця-конструкція**

### План:

1. Словосполучення як одиниця синтаксису. Словосполучення і слово, словосполучення і речення, словосполучення і поєднання слів. Спільне та відмінне в їхніх характеристиках.

2. Синтаксичний зв'язок у підрядному словосполученні та його форми: узгодження, кореляція, керування, прилягання.

3. Семантико-синтаксичні відношення в підрядних словосполученнях та їх різновиди (атрибутивні, апозитивні, об'єктні, адвербіальні).

4. Типи підрядних словосполучень за морфологічним вираженням стрижневого слова: іменні, дієслівні, прислівникові.

5. Типи синтаксичних словосполучень за будовою: прості і складні (ускладнені).

6. Статус сурядних словосполучень у синтаксисі сучасної української мови.

### **Література:**

#### а) Основна література:

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 14–22.

2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – С. 181–213.
3. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 20–60.
4. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – С. 44–58.
5. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І. І. Слинько, М. Ф. Кобилянська, Н. В. Гуйванюк. – К. : Вища шк., 1994. – С. 19–68.
6. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / [за заг. ред. І. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 51–117.
7. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ]. – К. : Вища шк., 1994. – С. 305–308.
8. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 279–291.
9. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 168–180.
10. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – С. 16–28.
11. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 31–42.

б) Додаткова література:

1. Балко М. Еволюція поглядів на статус і структуру цілісних словосполучень сучасної української мови / Марина Балко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – Вип. 10. – С. 32–37.
2. Балко М. Цілісні словосполучення сучасної української мови у світлі теорії валентності / Марина Балко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – Ч. 1. – С. 96–101.



3. Балко М. Особливості побудови структурних схем словосполучень сучасної української мови / Марина Балко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 21. – С. 79–84.
4. Балко М. До питання про основні ознаки словосполучення / Марина Балко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 145–150.
5. Вихованець І. Р. Проблема словосполучення / І. Р. Вихованець // Українське мовознавство. – К., 1989. – Вип. 16. – С. 49–55.
6. Вихованець І. Р. Словосполучення на тлі простого ускладненого речення / І. Р. Вихованець // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : [зб. наук. праць]. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 1999. – Вип. 81 : Слов'янська філологія. – С. 156–160.
7. Дудик П. С. Словосполучення в українській літературній мові : [навч. посіб.] / П. С. Дудик. – К., 1998. – 132 с.
8. Дудик П. С. Сурядні словосполучення : Основні питання теорії / П. С. Дудик // Проблеми граматики і лексикології української мови : [зб. наук. праць / відп. ред. Арнольд Грищенко]. – К., 1998. – С. 3–9.
9. Дудик П. С. Словосполучення, сполучення слів і слово / П. С. Дудик // Система і структура східнослов'янських мов. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1998. – С. 208–213.
10. Кутня Г. Синтаксис сучасної української мови. Ч. I : Словосполучення та просте речення : [навч.-метод. посіб.] / Галина Кутня. – Львів, 2013. – С. 23–28.
11. Медушевський А. П. Лексичні, фразеологічні й синтаксичні словосполучення (лінгвістично-методичний аспект) / А. П. Медушевський // Мовознавство. – 1972. – № 6. – С. 60–66.
12. Мірченко М. В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення) : [навч. посіб.] / М. В. Мірченко. – К. : ІЗМН, 1997. – 100 с.

13. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1992. – С. 8–34.
14. Сидоренко В. Сильне і слабе керування як вияви обов'язкової і факультативної залежності між словами / Вікторія Сидоренко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – С. 74–80.
15. Синтаксис словосполучення і простого речення : (Синтаксичні категорії і зв'язки) / [відп. ред. М. Жовтобрюх]. – К. : Наук. думка, 1975. – 222 с.
16. Удовиченко Г. М. Словосполучення в сучасній українській літературній мові / Г. М. Удовиченко. – К. : Наук. думка, 1968. – 227 с.

#### Вправи для самоконтролю:

**Вправа 1.** *З поданих фрагментів тексту виписати підрядні словосполучення. З'ясувати семантико-синтаксичні відношення та форми синтаксичного зв'язку між стрижневим і залежним словами.*

1) Кілька ватаг пролетіло й повз Сліпу. Сироватка чув тупіт прудких татарських коней. Його змагало бажання подивитись, але він подолав його. Чмокала об човен простудна хвиля. Перед очима Сироватки манячила рясна гілка верболозу в довгих жовтих сережках, десть у кущах тахкав селезень і йому радо відповідала кряква (За Ю. Мушкетиком).

2) Сонце <...> пливло понад зеленими мирськими плавнями по чистому, мов озерна вода восени, небу й пригрівало зовсім не по-весняному. Тепло, затишно Сироватці після холодної ночі, солодко йому крізь дрімоту думалося. Про того ж таки поганина, про його неприкаяну душу (За Ю. Мушкетиком).

3) Вітер односив у його бік димок з Сироватчиної люльки. Сироватка кидав косяки, бачив накібчений профіль бронзового від засмаги отаманового обличчя, крутий злам брови, задумливу чи гнівну зморшку в міжбрів'ї (За Ю. Мушкетиком).

4) На подвір'ї сільського багатія Маландія Куцого на високій призьбі під мальованими віконницями змагається з дрімотою Омелько. Це хлопчик літ шести. Він стереже курей, щоб не йшли в городи. Надто багато йому клопоту з квочками... Омелько боїться їх і ледве погамовує довгою лозиною. Зараз вони кубляться під кущем порічок... (За Ю. Мушкетиком).

**Вправа 2.** *Подані словосполучення записати у три колонки: синтаксично вільні, лексично й фразеологічно нечленовані. Пояснити диференційні ознаки цих словосполучень.*

Зустрітися з дітьми, дати слово, поважати старших, накивати п'ятами, виростити врожай, еолова арфа, о п'ятій годині, говорити посміхаючись, виявити бажання, наважитися на вчинок, бажання навчитися, ні пари з уст, кожний з нас, цвіт яблуні, задоволені відпочинком, аріаднина нитка, створення рівноваги, дозвіл повернутися, дамоклів меч, складати подяку, складати книжки, складати шану, відволіктися від буденних справ, чинити тиск.

**Вправа 3.** *Схарактеризувати подані підрядні словосполучення за основними параметрами (будовою, частинимовним статусом, а також семантико-синтаксичними відношеннями та формою синтаксичного зв'язку між компонентами).*

I. Степовий вітер, не видно тюльпанів, біля обривистого рівчака, гетьманський наказ, дорога додому, глечик з узваром, намір повернутися, повернутися з перемогою, брязкотіння зброї, відчуття обов'язку, повернутися до сестри, виплекати в серці, дим від юшки, нудьгувати за братом, очікувати рішення, очікувати на розв'язок проблеми, застелений вишиваною скатертиною, носити хмиз на підпал, жити серед розкошів природи, суха стеблина лисохвосту.

II. Пролунати докором, розрізаний ножом, шапка з малиновим верхом, видобути потертий кисет, потрісканий від сонця, плисти понад плавнями, пригрівати по-осінньому,

верби над лиманом, розливатися плесом, притримати лівицею шаблю, любов до своєї землі, чавити сік з ядучих трав, гнівна зморшка в міжбрів'ї, випростатися перед своїми рятівниками, над заболоченим лісом, сміятися крізь сльози, торба з харчами, розмова з друзями, кривуляти неглибокою балкою, сидіти на призьбі.

III. Дійти згоди з князем, готовий до походу, весняне бездоріжжя, дивитися з надією, шаленіти від злості, верховенство над об'єднаними силами, брати участь у багатьох війнах, роз'ятрити рану більше, спалахнути малиновим жаром, уміння смирити гординю, вимога йти далі, переночувати в долині, вимагати від воєвод повернення, вимагати повернення до домівок, розповідь про сутичку, розсипатися віялом по полю, прямувати навіпростець через ліс, широка річкова долина, пощастило уникнути полону, помчати стрілою в долину.

**Вправа 4.** *Утворити словосполучення, у яких наведені слова поставали б у ролі стрижневих. Виконати їх синтаксичний аналіз.*

1. Краса, говорити, бажати, бажання, піклуватися, боятися, мрія, подяка, змушувати, сподіватися, думка, перепис, кожен, вартий, готовий.

2. Повість, намагатися, намагання, світанок, пісня, натиск, відгомін, відвага, відважитися, дехто, один, лижвар, чутка, почути, відвідати.

3. Спроможний, сніг, пісня, мова, початок, боротьба, сподівання, небагато, дозвіл, арф'яр, святковий, другий, переконати, крокувати, відвідати.

4. Вартий, легкий, сумнів, сумніватися, переконання, переконаний, осінь, листопад, запросити, запрошення, ніхто, відвертість, надібати, вжити, пригорщі.

5. Щастити, встигнути, дружба, дружити, дружність, неперевершеність, занесений, подія, гадка, спакувати, погляд, долина, табун, узбережжя, оголосити.

# СИНТАКСИС ПРОСТОГО НЕУСКЛАДНЕНОГО РЕЧЕННЯ

## Практичне заняття № 3

### Речення як основна синтаксична одиниця

#### План:

1. Речення як основна синтаксична одиниця-конструкція. Основні ознаки речення.
2. Формально-синтаксична, семантико-синтаксична та комунікативна організація речення.
3. Структурно-граматична класифікація простих речень : двоскладні / односкладні, поширені / непоширені, повні / неповні, ускладнені / неускладнені.
4. Класифікація речень за комунікативним призначенням (метою висловлювання): розповідні, питальні, спонукальні, бажальні. Засоби оформлення кожного різновиду речень.
5. Класифікація речень за інтонаційними особливостями: окличні / неокличні.

#### **Література:**

##### а) Основна література:

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 33–42.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – С. 51–65.
3. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 62–90.
4. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – С. 8–23.
5. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / Б. М. Кулик. – 2-е вид. – К. : Рад. шк., 1965. – С. 20–29.
6. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І. І. Слинько, М. Ф. Кобилянська, Н. В. Гуйванюк. – К. : Вища шк., 1994. – С. 69–102.

7. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис / [за заг. ред. І. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 10–14.
8. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ]. – К. : Вища шк., 1994. – С. 308–315.
9. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 291–298.
10. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 181–202.
11. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – С. 29–47.
12. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 43–66.

б) Додаткова література:

1. Абашина В. М. Взаємовплив комунікативної і структурно-сміслової організації синтаксичних одиниць / В. М. Абашина // Мовознавство. – 1982. – № 1. – С. 17–20.
2. Андерш Й. Ф. Проблеми синтаксичної семантики в сучасному зарубіжному мовознавстві / Й. Ф. Андерш // Мовознавство. – 1983. – № 1. – С. 11–19.
3. Арват Н. М. Про компонентний аналіз семантичної структури простого речення / Н. М. Арват // Мовознавство. – 1976. – № 4. – С. 38–45.
4. Арполенко Г. П. Структурно-семантична будова речення в сучасній українській мові / Г. П. Арполенко, В. П. Забеліна. – К. : Наук. думка, 1982. – 131 с.
5. Баган М. П. Категорія заперечення в українській мові : функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви : [монографія]. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 376 с.
6. Безпояско О. К. Дериваційні відношення між реченням і словосполученням / О. К. Безпояско // Мовознавство. – 1984. – № 2. – С. 32–37.

7. Близнюк Л. Суб'єктність як синтаксична категорія / Леся Близнюк // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – Вип. 13. – С. 114–119.
8. Вихованець І. Комунікативні аспекти речення / Іван Вихованець // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – Вип. 9. – С. 43–46.
9. Вінтонів М. Дискусійні питання мовознавчої інтерпретації структурної схеми простого речення / Михайло Вінтонів // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 7. – С. 57–60.
10. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в синтаксисі української мови : [навч. посібник] / Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 1994. – 72 с.
11. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного мовлення. Просте речення : еквіваленти речення / П. С. Дудик. – К. : Наук. думка, 1973. – 288 с.
12. Єрмоленко С. Я. Категорія предикативності / С. Я. Єрмоленко // Синтаксис словосполучення і простого речення (Синтаксичні категорії і зв'язки). – К. : Наук. думка, 1975. – С. 5–11.
13. Іваницька Н. Л. Синтаксична структура двоскладного речення (Питання формально-граматичного і семантико-граматичного членування) / Н. Л. Іваницька // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 1. – С. 36–41.
14. Іваницька Н. Л. Формально-граматичне і семантико-граматичне моделювання структури простого речення (На матеріалі двоскладних речень української мови) / Н. Л. Іваницька // Мовознавство. – 1986. – № 1. – С. 20–27.
15. Іваницька Н. Л. Наукові основи вивчення синтаксису простого речення : [посіб. зі спецкурсу] / Н. Л. Іваницька. – Вінниця : Вид-во Вінницького держ. пед. ун-ту імені М. Коцюбинського, 2003. – 109 с.
16. Іваницька Н. Л. Формально-граматична структура простого речення як об'єкт синтаксису та її представлення у підручнику «Рідна мова» для 7-го класу / Н. Л. Іваницька // Філологічні студії : [зб. наук. статей]. –

- Вінниця : ВДПУ імені М. Коцюбинського, 2007. – Вип. 5. – С. 263–266.
17. Коструба П. П. Поняття предикативності і проблема класифікації комунікативних одиниць мови / П. П. Коструба // Проблеми синтаксису. – Львів, 1963. – С. 3–9.
  18. Лешкова Н. Зв'язок мовленнєвої діяльності та актуального членування / Наталія Лешкова // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 20. – С. 114–119.
  19. Мельничук О. С. Розвиток структури слов'янського речення / О. С. Мельничук. – К. : Наук. думка, 1966. – 324 с.
  20. Меркулова Н. Теоретичні засади актуального членування речення / Наталія Меркулова // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – Вип. 10. – С. 43–48.
  21. Меркулова Н. Ремовиділення як явище актуального членування / Наталія Меркулова // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – Вип. 12. – С. 111–115.
  22. Мірченко М. В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення) : [навч. посіб.] / М. В. Мірченко. – К. : ІЗМН, 1997. – 100 с.
  23. Мірченко М. Структура синтаксичних категорій / Микола Мірченко. – Луцьк : Вежа, 2001. – 340 с.
  24. Мусатова А. Статус спонукального речення в сучасній синтаксичній науці / Алла Мусатова // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – С. 192–199.
  25. Навчук Г. Інтонація як засіб оформлення окличних речень / Галина Навчук // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – С. 199–205.
  26. Почепцов О. Г. Семантична структура питального речення / О. Г. Почепцов // Мовознавство. – 1978. – № 6. – С. 69–72.
  27. Русанівський В. М. Співвідношення семантичної і нормально-граматичної структури речення / В. М. Русанів-



ський // Семантико-синтаксична структура речення. – К. :  
Наук. думка, 1983. – С. 99–125.

28. Степаненко М. Взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності у формуванні й вираженні квантитативних відношень у структурі простого двоскладного речення / Микола Степаненко // Мовознавство. – 1999. – № 4/5. – С. 15–21.

Вправи для самоконтролю:

**Вправа 1.** *Визначити тип речень за метою висловлювання, окреслюючи основні ознаки кожного різновиду.*

I. 1. М'ятою, мальвою, полином, чебрецем, цвітом пахучим калини нахилиється, вмиа смертельним дощем, над серцем моїм Україна (О. Яворська). 2. Умійте берегти й шанувати, звеличувати й удосконалювати людську любов – найтонше й найпримхливіше, найтендітніше й найміцніше, найкрихітніше й наймогутніше, наймудріше й найбагатіше багатство людського духу (В. Сухомлинський). 3. Ой, чого ти, тополенько, не цвітеш? Чом пожовклу головоньку хилиш-гнеш? (Олександр Олесь). 4. Хай збирається вся сила полянська... (В. Малик). 5. – Ну ж, вилазь! Швидше! – линуло згори (В. Малик). 6. – З яких це пір тобі нема про що зі мною говорити? (Ю. Покальчук). 7. Сотні полонених, табуни коней, чимало саней з вежами, шабель, списів, стали здобиччю переможців (В. Малик). 8. Як це мило і дотепно! Напередодні різдва і Нового року, на святвечір і щедрий вечір, вносити цей сніп у хату, ставити на найпочеснішому місці – на покуті і бажати, щоб Новий рік був такий же щедрий і багатий для господарів, як і цей золотий сніп! (В. Малик). 9. – Ви вперше в нашому місті? Мені здається, я вже мав честь зустрічатися з вами... (В. Малик). 10. – Іди, Драгане, але не гайся, – погодився Звенигора (В. Малик).

II. 1. Який це був кінь! Кидав точеними копитами граційно, легко, він мовби відштовхувався від землі, не хотів іти по ній, хотів летіти... (Ю. Мушкетик). 2. Згадай

мене, коли весною запахнуть сині ручаї, коли із ласкою німою всміхнуться травами гаї (В. Крищенко). 3. Кілька десятків отроків швидко помчали до лісу і шугнули в кущі (В. Малик). 4. – Хай старійшини шикують військо і пошлють спритних отроків у розвідку! (В. Малик). 5. – Миттю обшукайте всю галявину і прилеглий ліс! – наказав замість відповіді Кий (В. Малик). 6. Яке чудове видовище! (В. Малик). 7. Яка неозора далечінь, яка широчінь відкрилася перед ними! (В. Малик). 8. Якась владна сила зупинила, не дала схопитися на ноги (Ю. Мушкетик). 9. Мудре слово – що гостра зброя (Ю. Мушкетик). 10. Січовий підписар Митрофан Гук стояв при одвірку й дивився поверх голів (Ю. Мушкетик).

**Вправа 2.** *З'ясувати мовні засоби вираження запитання. Поділити питальні речення на підгрупи залежно від характеру запитання.*

I. 1. Ну хто цю муку дав мені і розпросторив її в часі? Щоб по зернині в кожному дні росла і називалась ... щастям?! (Ю. Сердюк). 2. – Либонь, по-твоєму, отчизна там, де господарство й де сите життя? – з гіркотою мовив отаман (Ю. Мушкетик). 3. Стало чорно на полях, і козаки тяжко зажурилися. Як то зиму перебути? (К. Мотрич). 4. – Це ти, Грицьку, не можеш мені і досі простити того жарту? (К. Мотрич). 5. Але чому ці люди не боялися божої карі? Чому не боялися, що помруть з туги по вітчизні? Чи в них немає вітчизни? (Ю. Мушкетик). 6. Як не любить землі моєї мову? Як жить, її не знавши, без стида? (Н. Шутенко). 7. Що, коли вранішній напад – то лише початок чогось серйознішого? Наприклад, розвідка? (В. Чемерис). 8. – Та що ж це таке, людоньки? – простогнав побитий віспою Корній Чорнозуб (В. Кулаковський). 9. У цей час з'явився наглядяч, і я рішуче пішов до нього. – Дочекаємося ми коней? – спитав гостро (Вал. Шевчук). 10. Ви давно були на тому боці? – спитав Арсен, маючи на увазі Правобережжя (В. Малик).

II. 1. Та й хто не чув про сміливого князя уличів, котрі сиділи в степу? (В. Малик). 2. – Князь Добромир? Звідки? Яким побитом? – та, помітивши, що той ледве дише, старійшина повернувся до Кия. – Що з ним? (В. Малик). 3. На кого він схожий? На отця? Ні. На брата? Теж ні. Отже, на матір? (В. Малик). 4. Не довго думала Гонорія над відповіддю: – Хіба можу я назвати батьківщиною ту землю, яка прирекла слабку безвинну дівчину на довічне ув'язнення і нестерпні муки? Хіба можу я назвати братом людину, яка вчинила зі мною так несправедливо? Хіба є у нього хоч краплина братньої любові до своєї нещасної сестри? (В. Малик). 5. – Де гуни? Звідки дізналися? (В. Малик). 6. – Скажи нам, чи давно з Січі й куди йшов. До застави? (Ю. Мушкетик). 7. (Кий відчув, як попід серцем війнуло крижаним холодом). – Що з дівчиною? Де вона? Чи не схопив її лісовик та не затягнув у непролазні хащі? (В. Малик). 8. Дуб у відповідь засміявся. – Ха-ха! Що? Печуть?.. Так тобі й треба, зраднику! (В. Малик). 9. Ясно ... Куди ж нам тепер? – все ще не приходячи до тями від почутого, спитав Хорив. – Вам?.. До князя! Куди ж іще?.. Зараз підкріпитесь, я дам свіжих коней, повожатого – і в путь!.. Кий жде – не діждеться!.. Згода? (В. Малик). 10. Чи зуміють ці чотири роди дати відсіч кочовикам? (В. Малик).

#### *Практичне заняття № 4*

#### **Двоскладне речення в синтаксисі простого речення**

##### План:

1. Двоскладне речення, його ознаки.
2. Граматична основа двоскладного речення. Спосіб граматичного зв'язку і характер синтаксичних відношень між головними членами речення.
3. Підмет, його диференційні ознаки. Різновиди підмета та способи його вираження.
4. Присудок, його диференційні ознаки. Різновиди присудка та способи його вираження.

5. Комбіновані форми присудка. Поняття подвійного (складного) присудка. Синонімія різних видів присудків.

6. Особливості синтаксичного зв'язку між підметом і присудком (координація).

## **Література:**

### **а) Основна література:**

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 50–61.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – С. 214–230.
3. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 91–106.
4. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – С. 23–42.
5. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / Б. М. Кулик. – 2-е вид. – К. : Рад. шк., 1965. – С. 29–52.
6. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис / [за заг. ред. І. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 149–179.
7. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ]. – К. : Вища шк., 1994. – С. 315–320.
8. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 299–309.
9. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 202–216.
10. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – С. 73–86.
11. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 67–84.

б) Додаткова література:

1. Булаховський Л. А. Питання синтаксису простого речення в українській мові / Л. А. Булаховський // Дослідження з синтаксису української мови. – К. : Вид-во КДПІ, 1958. – С. 5–23.
2. Висоцький А. В. Синтаксична сфера прислівника в українській літературній мові : [монографія] / А. В. Висоцький. – К. : Видавничий дім Бураго, 2013. – 328 с.
3. Вихованець І. Р. Називний, орудний і знахідний відмінки у функції присудка / І. Р. Вихованець // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 8. – С. 23–33.
4. Вінтонів М. О. Типологія форм присудка в сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Михайло Олексійович Вінтонів. – Донецьк, 1997. – 181 с.
5. Вінтонів М. О. Моделі складеного іменного присудка в сучасній українській мові (II) / М. О. Вінтонів // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 1998. – Вип. 4. – С. 24–30.
6. Вінтонів М. Питання межі складеного дієслівного присудка в сучасній українській мові / Михайло Вінтонів // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 8. – С. 72–76.
7. Гандзюк С. П. Дієслівна валентність та іменний присудок / С. П. Гандзюк // Мовознавство. – 1978. – № 3. – С. 62–65.
8. Дзюбишина Н. Я. У якій формі вчити присудок? / Н. Я. Дзюбишина // Культура слова. – К. : Наук. думка, 1986. – Вип. 30. – С. 44–49.
9. Завальнюк І. Я. Методика виокремлення інфінітива як складової формально-синтаксичного компонента речення / І. Я. Завальнюк // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту імені М. Коцюбинського. Серія : Філологія. – Вінниця, 2009. – Вип. 11. – С. 116–122.
10. Загнітко А. Український інфінітив у структурі простого речення : типологія функцій і семантика / Анатолій

- Загнітко // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 2007. – Вип. 34. – Ч. I. – С. 3–10.
11. Загнітко А. П. Кваліфікаційні і класифікаційні ознаки підмета / А. П. Загнітко // Функціонально-когнітивні вияви граматичних структур : [зб. наук. праць]. – К. : ІЗМН, 1998. – С. 17–20.
  12. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови : Синтаксис / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 2001. – 662 с.
  13. Загнітко А. П. Український синтаксис у 2-х ч. / А. П. Загнітко. – К. : ІЗМН, 1996. – Ч. 1. – 202 с.; Ч. 2. – 240 с.
  14. Заборна М. С. Другорядні члени речення. Теорія і практика аналізу : [навч.-метод. посіб.] / М. С. Заборна. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2000. – 46 с.
  15. Заборна М. С. Просте речення. Складні випадки аналізу : [навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів] / М. С. Заборна. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2002. – С. 6–54.
  16. Іваницька Н. Л. Складений присудок як синтаксична структура / Н. Л. Іваницька // Синтаксис словосполучення і простого речення (Синтаксичні категорії і зв'язки). – К. : Наук. думка, 1975. – С. 59–85.
  17. Іваницька Н. Л. Будова простого речення з інфінітивним підметом / Н. Л. Іваницька // Українська мова і література в школі. – 1977. – № 8. – С. 30–37.
  18. Іваницька Н. Л. Взаємна зумовленість форм головних членів двоскладного речення / Н. Л. Іваницька // Українська мова і література в школі. – 1979. – № 10. – С. 28–33.
  19. Іваницька Н. Л. Речення з дієсловом «бути» в українській мові / Н. Л. Іваницька // Українська мова і література в школі. – 1981. – № 12. – С. 9–12.
  20. Іваницька Н. Л. Непоширене речення в українській мові / Н. Л. Іваницька // Українська мова і література в школі. – 1984. – № 2. – С. 31–34.
  21. Іваницька Н. Л. Зумовленість синтаксичної структури двоскладного речення валентністю дієслова-присудка / Н. Л. Іваницька // Мовознавство. – 1985. – № 1. – С. 39–43.

22. Іваницька Н. Л. Синтаксична структура двоскладного речення : Питання формально-граматичного і семантико-граматичного членування / Н. Л. Іваницька // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 1. – С. 36–41.
23. Іваницька Н. Л. Двоскладне речення в українській мові / Н. Л. Іваницька. – К. : Вища шк., 1986. – 168 с.
24. Іваницька Н. Л. Синтаксис простого речення. Складні випадки аналізу / Н. Л. Іваницька. – К. : Вища шк., 1989. – 63 с.
25. Іваницька Н. Л. Вплив сполучуваності повнозначних слів на утворення компонентів синтаксичної структури речень / Н. Л. Іваницька // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 97–103.
26. Кадомцева Л. О. Українська мова : Синтаксис простого речення / Л. О. Кадомцева. – К. : Вища шк., 1985. – С. 29–62.
27. Кадочнікова О. Диференційні ознаки парного дієслівного присудка / Олена Кадочнікова // Лінгвістичне портретування сучасного соціуму : [матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, Вінниця, 26–27 листопада 2015 р.]. – Вінниця, 2016. – С. 22–31.
28. Козачук Г. О. Підмети, виражені словосполученням / Г. О. Козачук // Українська мова і література в школі. – 1982. – № 1. – С. 22–33.
29. Колесников О. А. Про поняттєві сфери термінів «синкретизм» та «омонімія» / О. А. Колесников // Мовознавство. – 1990. – № 2. – С. 27–31.
30. Кульбабська О. В. Інфінітив як засіб предикації у структурі простого речення / О. В. Кульбабська // Вісник Дніпропетровського університету / ред. рада : М. В. Поляков (голова ради) та ін. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – Вип. 13, т. 2. – № 4/2. – С. 129–135.
31. Кучеренко І. К. Речення з кількома присудками / І. К. Кучеренко // І. К. Кучеренко. Актуальні проблеми граматики. – Львів : Світ, 2003. – С. 66–81.
32. Мірченко М. В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (Словосполучення, просте речення) : [навч. посіб.] / М. В. Мірченко. – К. : ІЗМН, 1997. – 100 с.

33. Москаленко Н. А. Підмети, виражені словосполученням / Н. А. Москаленко // Українська мова і література в школі. – 1970. – № 9. – С. 22–33.
34. Недбайло Л. І. Структура підмета / Л. І. Недбайло // Синтаксис словосполучення і простого речення (Синтаксичні категорії і зв'язки) / [відп. ред. М. Жовтобрюх]. – К. : Наук. думка, 1975. – С. 46–59.
35. Піскун Г. О. Складний підмет і його структурні типи / Г. О. Піскун // Синтаксична будова української мови. – К. : Наук. думка, 1968. – С. 73–83.
36. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1992. – С. 35–47.
37. Плющ М. Категорія суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення : [навч. посіб.] / Марія Плющ. – К. : Вища шк., 1986. – 175 с.
38. Плющ М. Я. Прийменниково-відмінкова форма іменника у функції іменного складеного присудка / М. Я. Плющ // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : [зб. наук. праць] / [відп. ред. М. Я. Плющ]. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – Вип. 3. – С. 47–53.
39. Синтаксис словосполучення і простого речення: (Синтаксичні категорії і зв'язки) / [відп. ред. М. Жовтобрюх]. – К. : Наук. думка, 1975. – 222 с.
40. Слинько І. І. Парадигматика простого речення української мови / І. І. Слинько // Мовознавство. – 1980. – № 3. – С. 22–29.
41. Сулима О. П. Іменникова вербалізація предикатів в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. П. Сулима. – К., 2010. – 17 с.
42. Томусяк Л. Дуплексивне ускладнення простого речення / Людмила Томусяк // Структура та семантика мовних



- одиниць у функціональному аспекті : [зб. наук. пр.]. – Чернівці, 1996. – С. 144–152.
43. Томусяк Л. Структурно-семантичні особливості предикативного імені з подійним синтаксичним зв'язком у простому реченні / Людмила Томусяк // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці, 1997. – Вип. 13. – С. 132–138.
44. Томусяк Л. Семантична структура речень з дуплексивами / Людмила Томусяк // Проблемні питання синтаксису : [зб. наук. статей]. – Чернівці, 1997. – С. 46–54.
45. Томусяк Л. Дуплексив як елемент ускладнення семантики простого речення / Людмила Томусяк // Актуальні проблеми синтаксису : [матеріали Всеукр. наук. конференції]. – Чернівці, 1997. – С. 91–92.
46. Томусяк Л. До питання про тяжіння як особливий вид синтаксичного зв'язку / Людмила Томусяк // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці, 1998. – Вип. 34. – С. 151–156.
47. Томусяк Л. Пропозитивна структура речень з дуплексивами / Людмила Томусяк // Мовознавство. – 1998. – № 4–5. – С. 52–58.
48. Томусяк Л. М. Семантико-синтаксична організація речень з дуплексивами : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. М. Томусяк. – Івано-Франківськ, 1999. – 19 с.
49. Христіанінова Р. О. Про деякі труднощі синтаксичного аналізу речень зі структурою «дієвідмінюване дієслово + інфінітив» / Р. О. Христіанінова // Лінгводидактичні студії і проблеми національної освіти : [зб. наук. тез]. – Бердянськ : БДПІ, 1993. – Ч. I. – С. 11–12.
50. Чеснокова Л. Д. Семантические типы членов предложения с двойными отношениями / Л. Д. Чеснокова. – Ростов н/Д. : Изд-во Ростов. пед. ин-та, 1973. – 104 с.
51. Чеснокова Л. Д. Грамматические вопросы как средство анализа членов предложения / Л. Д. Чеснокова // Совер-

- шенствование методів обучения русському языку. – М. : Просвещение, 1981. – С. 32–43.
52. Чеснокова Л. Д. Синкретизм в сфері членів предложения / Л. Д. Чеснокова // Филологические науки. – 1988. – № 4. – С. 41–47.
53. Швець І. Р. Синтаксичні функції інфінітива в сучасній українській літературній мові / І. Р. Швець. – Одеса, 1972. – 186 с.
54. Ющук І. Труднощі у визначенні членів речення / Іван Ющук // Дивослово. – 2011. – № 9. – С. 5–11.

Вправи для самоконтролю:

**Вправа 1.** Виокремити в реченні підмети. З'ясувати їх вид та морфологічне вираження.

І. 1. 3-за обрію поволі виринав кривавий пруг сонця (В. Малик). 2. Тісний став світ для тиші і добра (Т. Севернюк). 3. Усього в залозі стоять постоем сімдесят два козаки (Ю. Мушкетик). 4. Майнув на обрії табунець сайгаків і розтанув у травах (Ю. Мушкетик). 5. Данило Підпригора сходить з дороги і прямує навпростець, на болота (М. Стельмах). 6. Кільканадцять хаток, усім вітрам відкриті, туляться серед степу одна до одної (О. Гончар). 7. Багато хто з хутірських знаходив собі роботу якраз на станції (О. Гончар). 8. Яке це щастя – жити у мирі, у вічній дружбі на землі (Л. Талалай). 9. Зненацька щось дивне ворухнулося в серці Сірка (Ю. Мушкетик). 10. Володимир зі своїми воями намагалися зупинити натовп (К. Мотрич).

ІІ. 1. Тисячі шабель розтинали козакові серце. Тисячі куль пронизували голову (Ю. Мушкетик). 2. На березі перед фортецею, незважаючи на ранній час, сновигало кілька татар (В. Малик). 3. Без праці жити – тільки небо коптити (Нар. тв.). 4. Яничари-гармаші спішно повертали на стінах гармати (В. Малик). 5. Один з вершників сплигнув з коня, витяг із шкіряних піхов широколезого ножа (В. Малик). 6. Чотири вершники в білих полотняних сорочках вискочили з густого зеленого гаю і помчали навперейми

табунові сайгаків (В. Малик). 7. Сірко зі слобожанами пішов на поклик тієї булави (Ю. Мушкетик). 8. А тут вовтузилося на снігу, комашилося щось однолике, смердюче, схоже на велетенську зграю. 9. Увечері після служби Божої Лука ще довго стояв у церкві перед іконою Покрови на колінах (К. Мотрич). 10. Старий став ногою на сайгака, підняв угору важкі вузлуваті руки (В. Малик). 11. Узяти в руки булаву – це ж насамперед битися з самим собою, пильнувати кожен свій крок, жити без послабки й радості в постійній тривозі (Ю. Мушкетик). 12. Ключ татар тишком спускався до болота (За Ю. Мушкетиком).

**Вправа 2.** *Схарактеризувати будову та морфологічний спосіб вираження присудка в реченнях.*

I. 1. Літо тоді стояло гаряче. Небо було чисте, аж вицвіле від спеки... (Вал. Шевчук). 2. Блакитні дзвоники і гіацинти – ніби розкішний килим, кинутий на степ могутньою рукою (Д. Мордовець). 3. Донський отаманець хотів вичитати свою долю з присурмлених волохатими бровами очей кошового (Ю. Мушкетик). 4. Кошовий поспішив вернутися на Січ (Ю. Мушкетик). 5. Лаврін любив бродити по кладовищу, читати посічені дощами написи (Ю. Мушкетик). 6. Першим плигнув через вогонь тонкостанний білявочубий Ясен (В. Малик). 7. Спалахи буйного веселого настрою, нестримної клекотливої енергії ставали чимдалі рідшими (Ю. Покальчук). 8. Відпочивати після важкого переходу було ніколи (В. Малик). 9. Найбільша радість – подарувати іншим велике, раніше одібране в них минуле (В. Малик). 10. Лука просив гетьмана висповідатися та причаститися... (К. Мотрич).

II. 1. Волин якось мінявся, ставав іншим, не схожим на себе ранішого (Ю. Покальчук). 2. Степ понад Волошкою вкритий багряними тюльпанами (Ю. Мушкетик). 3. Отаман стояв спантеличений (Ю. Мушкетик). 4. Якось Самойлович із сотником Мокієвським ловили волоком рибу (Ю. Мушкетик). 5. Тарас Кожум'яка ніс службу козаком-сторожовиком

при Кальміуськім бекеті (В. Чемерис). 6. Арсен же виглядів дужим, м'язистим молодиком (В. Малик). 7. Вся залага фортеці вже була на ногах. 8. Турки й татари чинили впертий опір (В. Малик). 9. – Жоден ловець з нашого роду не зможе сьогодні похвалитися таким успіхом (В. Малик). 10. Ніхто не хотів зустрітися з пронизливим поглядом старого (В. Малик).

III. 1. Яма була глибока, стара, з порослими травою та мохом краями (В. Малик). 2. Вершники не в силі вимовити й слова від захоплення (За В. Маликом). 3. Прудконога Либідь першою добігла до річки і, знявши з голови вінок, пустила на воду (В. Малик). 4. Лаврін ледве йняв віри про несподівані події вчорашнього дня (Ю. Мушкетик). 5. Плем'я улицьке залишилося без князя (В. Малик). 6. Чорний Веpr не зник відступати ні перед ким і відступатися ні перед чим! (В. Малик). 7. ...весь великий і прекрасний край лежав умитий сонцем як на долоні (В. Малик). 8. Накази і розпорядження його були ясні, короткі і ні в кого не викликали заперечень (В. Малик). 9. Хлопці сиділи щасливі й горді, пишалися батьком і тяглися рученятами <...> до руків'їв шабель (Ю. Мушкетик). 10. Вернути до життя такого горе-плавця не важко (М. Матіос). 11. Дорога від самого Бізантія слалася рівна й укочена (І. Білик).

IV. 1. Й слухати скрип чумацьких коліс козакові вже недовго (Ю. Мушкетик). 2. Офіцери вийшли, мовчазні й сердиті (В. Чемерис). 3. Горами лежав на постілках покрайний велетенськими скибками хліб (Ю. Мушкетик). 4. Усе більшими й більшими юрбами сходився люд в ці краї шукати щасливої долі... (О. Соколовський). 5. І ніхто з численної замкової челяді й дрібної шляхти не наслідювався сказати про Оксану щось образливе (О. Соколовський). 6. Глибокий яр тягнеться майже од самого Підгорецького замку аж до густого дубового лісу (О. Соколовський). 7. Учитель намагався побачити в очах письменника приреченість, присмерк утоми й безпросвітнього жалю за світом (За Р. Іваничуком). 8. Зір у метра був ясний, хоч і

спонатужений глибокими розмислами (Р. Іваничук). 9. Перспектива дешевого і ситого життя вистелялася білими полотнами зримо і ясно (Р. Федорів). 10. Тимко Шершун поривався заперечити вчителю, вставити в його бесіду супротивне слово (Р. Федорів).

**Вправа 3.** *Відмежувати інфінітив у ролі головного члена речення двоскладного речення (присудка) від другорядних членів речення (означення, додатка, обставини).*

I. 1. Тільки зрідка обізветься хтось стиха до сусіди або попросить щось подати (Ю. Мушкетик). 2. Кошовий дозволяв ходити в гості в інший курінь раз на тиждень (За Ю. Мушкетиком). 3. Козаки дякували отаманові та кухареві за хліб-сіль, йшли надвір палити люльки (Ю. Мушкетик). 4. Кошовий відчув дивне бажання присісти під палісадом, підставити ласкавим променям обличчя, подрімати (Ю. Мушкетик). 5. Послав отаман підписаря кликати суддю, осавула, значних козаків (Ю. Мушкетик). 6. Сірко кидати в Дністер Мазепу не велів, а наказав відправити його у знятих з невільників кайданах до Батурина (Ю. Мушкетик). 7. Тепер я не можу без тебе пробути й хвилини (Л. Костенко). 8. Він летів назустріч квітці привітати срібним дзвоном (Олександр Олесь). 9. Привчав мене батько трудитись до поту... (П. Воронько). 10. Буду я навчатись мови золотої у трави-веснянки, у гори крутої (А. Малишко). 11. Обов'язок перед громадою спонукав скликати через лавників на цей сумний круг старшин (Ю. Мушкетик).

II. 1. По дорозі до своїх куреня Білокобилка зайшов у намет провідати Булавку (Ю. Мушкетик). 2. Аттіла з кращими гунськими полками намагався розколоти ромейське військо і захопити Аеція (В. Малик). 3. Ненависть не може втримати так довго людину в моторошній і зловісній самотині (Ю. Мушкетик). 4. Спочатку вимогою було лише повернути листи, писані Самоїловичем і підписані Сербином, та покоритися (За Ю. Мушкетиком).

5. Тим часом обидва княжичі й Тур з Києм пішли оглядати яму (В. Малик). 6. Уперше в житті злякався вождь гунів і наказав привести до себе волхвів-ворожбитів (В. Малик). 7. Але Сироватка таки зборов холодний тремтливий дріж, не дав відчаю заволодіти ним (Ю. Мушкетик). 8. Козаки спинилися на чималій відстані від городища порадитися щодо тактики ведення бою (В. Малик). 9. Щек домовився з Києм спочатку поставити хижу для Хорива та Малуші (За В. Маликом). 10. Хорив сподівався підкріпитися і перемінити стомлених коней (В. Малик).

### *Практичне заняття № 5*

#### **Другорядні члени речення.**

#### **Принципи класифікації другорядних членів речення**

##### План:

1. Додаток як синтаксичне вираження об'єкта. Диференційні ознаки додатка. Типи додатків (за частинимовним статусом пояснювального слова та формою синтаксичного зв'язку між пояснювальним словом і залежним), способи його вираження.

2. Означення як синтаксичне вираження атрибута. Диференційні ознаки означення. Типи означень і способи вираження.

3. Прикладка як різновид означення. Диференційні ознаки прикладки. Граматичний зв'язок прикладки з означувальним словом.

4. Обставина як синтаксичне вираження різних ознак і відношень (у просторі, часі тощо) дії, процесу або стану. Диференційні ознаки обставини. Види обставин за значенням і способом вираження.

5. Поняття про синкретичні другорядні члени речення, їх різновиди та засоби вираження. Складні випадки розмежування другорядних членів речення.

## **Література:**

### **а) Основна література:**

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 61–72.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – С. 230–262.
3. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 106–126.
4. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – С. 58–74.
5. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / Б. М. Кулик. – 2-е вид. – К. : Рад. шк., 1965. – С. 52–82.
6. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / [за заг. ред. І. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 179–224.
7. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ]. – К. : Вища шк., 1994. – С. 320–328.
8. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 310–321.
9. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 219–231.
10. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – С. 89–101.
11. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 84–112.

### **б) Додаткова література:**

1. Безпояско О. К. Інфінітив у функції другорядних членів речення / О. К. Безпояско // Українська мова і література в школі. – 1984. – № 3. – С. 51–53.

2. Бондар О. І. Лінгвістична категорія часу як відображення реального часу / О. І. Бондар // Мовознавство. – 1986. – № 2. – С. 41–45.
3. Бондар О. І. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис. Синтаксична організація речення. Тексти лекцій / О. І. Бондар. – Одеса, 1990. – 30 с.
4. Бондар О. І. Морфологічні засоби вираження таксису в українській мові / О. І. Бондар // Мовознавство. – 1991. – № 6. – С. 51–55.
5. Бондар О. І. Абсолютна часова нелокалізованість в українській мові у зв'язку з темпоральністю та аспектуальністю / О. І. Бондар // Щорічні зап. з укр. мовознавства. – Одеса, 1995. – Вип. 2. – С. 19–22.
6. Бондар О. І. Гіпотетико-дедуктивне моделювання темпоральних відношень / О. І. Бондар // Мова. – 1995. – № 1–2. – С. 82–90.
7. Бондар О. І. Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові : Система засобів вираження (Наукова монографія) / О. І. Бондар. – Одеса, 1996. – 192 с.
8. Бондар О. І. Часова структура української народної казки / О. І. Бондар // Мова та стиль українського фольклору. – К. : ІЗМН, 1996. – С. 85–101.
9. Гандзюк О. М. Причинові синтаксеми / О. М. Гандзюк // Науковий вісник ВДУ імені Лесі Українки. – Луцьк, 2001. – № 9 : Філологічні науки. – С. 31–35.
10. Гандзюк О. М. Цільові синтаксеми / О. М. Гандзюк // Філологічні студії : [зб. наук. праць]. – Луцьк, 2001. – № 4. – С. 68–74.
11. Дубова О. А. Другорядні члени речення з синкретичними означально-обставинними ознаками / О. А. Дубова // Мовознавство. – 1989. – № 6. – С. 64–74.
12. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови : Синтаксис / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 2001. – 662 с.
13. Загнітко А. П. Український синтаксис у 2-х ч. / А. П. Загнітко. – К. : ІЗМН, 1996. – Ч. 1. – 202 с.; Ч. 2. – 240 с.



14. Заборна М. С. Другорядні члени речення. Теорія і практика аналізу: [навч.-метод. посіб.] / М. С. Заборна. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. – 46 с.
15. Заборна М. С. Просте речення. Складні випадки аналізу: [навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів] / М. С. Заборна. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. – С. 6–54.
16. Іваненко З. І. Прийменникові конструкції з допустовим значенням / З. І. Іваненко // Українська мова і література в школі. – 1979. – № 4. – С. 24–28.
17. Іваненко З. І. Система прийменникових конструкцій адвербіального значення / З. І. Іваненко. – К. – Одеса: Вища шк., 1981. – 142 с.
18. Іваницька Н. Л. Складні випадки розмежування членів речення / Н. Л. Іваницька // Українська мова і література в школі. – 1978. – № 3. – С. 34–37.
19. Іваницька Н. Л. Поширене і непоширене просте речення / Н. Л. Іваницька // Культура слова. – К.: Наук. думка, 1985. – Вип. 28. – С. 63–66.
20. Іваницька Н. Л. Синтаксична структура двоскладного речення: (Питання формально-граматичного і семантико-граматичного членування) / Н. Л. Іваницька // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 1. – С. 36–41.
21. Іваницька Н. Л. Формально-граматичне і семантико-граматичне моделювання структури простого речення: (На матеріалі двоскладних речень української мови) / Н. Л. Іваницька // Мовознавство. – 1986. – № 1. – С. 20–27.
22. Іваницька Н. Л. Двоскладне речення в українській мові / Н. Л. Іваницька. – К.: Вища шк., 1986. – 168 с.
23. Іваницька Н. Л. Синтаксис простого речення. Складні випадки аналізу / Н. Л. Іваницька. – К.: Вища шк., 1989. – 63 с.
24. Кобилянська М. Ф. Керування орудним відмінком в українській мові / М. Ф. Кобилянська // Українська мова і література в школі. – 1982. – № 10. – С. 34–41.

25. Коваленко Р. О. Синоніміка прийменниково-відмінкових конструкцій об'єктного значення / Р. О. Коваленко // Граматичні аспекти української мови. – К. : КДПІ, 1985. – С. 88–94.
26. Коваль Я. Проблеми визначення прикладки як окремої синтаксичної одиниці в діяхронії / Яна Коваль // Лінгвістичне портретування сучасного соціуму : [матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, Вінниця, 26–27 листопада 2015 р.]. – Вінниця, 2016. – С. 53–62.
27. Кульбабська О. Поліпропозитивні прості речення у сучасній українській мові / Олена Кульбабська // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – С. 158–163.
28. Кушлик О. Вторинні просторові прийменники в українській мові / Оксана Кушлик // Студії з граматики, лексикології та лінгводидактики української мови : [зб. наук. праць]. – Вінниця, 1997. – С. 25–28.
29. Межов О. Суб'єктні синтаксеми у позиціях другорядних членів речення / Олександр Межов // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 7. – С. 150–155.
30. Наливайко Ю. Співвідношення означально-обставинного синкретизму членів речення і підрядних частин (на матеріалі простого і складнопідрядного речень з допустовою семантикою) / Юлія Наливайко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – Вип. 10. – С. 53–58.
31. Наливайко Ю. Особливості зв'язку синкретизму членів речення із синкретизмом частин мови / Юлія Наливайко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – Вип. 12. – С. 115–119.
32. Наливайко Ю. Особливості вияву синкретизму на рівні детермінантів / Юлія Наливайко // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії : [зб. наук. праць / укл. : К. Шульжук (наук. ред.) та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2005. – Вип. 13. – С. 17–20.
33. Наливайко Ю. Ю. Синкретизм у системі членів речення : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01

- «Українська мова» / Ю. Ю. Наливайко. – Дніпропетровськ, 2007. – 20 с.
34. Ожоган В. М. Синкретичні синтаксеми прономінативного типу як ускладнюючі компоненти простого речення / В. М. Ожоган // Полтавський педінститут імені В. Г. Короленка. Вісник. Сер. : Філологічні науки. – Полтава, 1998. – Вип. 1. – С. 157–168.
35. Островська Л. Функціонально-семантичні особливості багатокomпонентних атрибутивних конструкцій / Людмила Островська // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 8. – С. 128–133.
36. Островська Л. С. Обов'язковість атрибута в структурі речення / Л. С. Островська // Ономастика і апелятиви : [зб. наук. праць]. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2002. – Вип. 17. – С. 92–98.
37. Островська Л. Відокремлений атрибут у структурі простого формально ускладненого речення / Людмила Островська // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – С. 215–221.
38. Островська Л. Апозитивні конструкції в системі атрибутивних відношень / Людмила Островська // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – С. 132–136.
39. Островська Л. Родовий присубстантивний як співвідносний з ядерними формами / Людмила Островська // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – Вип. 12. – С. 123–127.
40. Островська Л. С. Категорія атрибутивності в структурі простого українського речення : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. С. Островська. – Донецьк, 2006. – 20 с.
41. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1992. – С. 7–22.

42. Потєха Л. І. Складні випадки розмежування додатка і обставин / Л. І. Потєха // Українська мова і література в школі. – 1983. – № 8. – С. 42–47.
43. Прокопчук Л. Розмежування неузгоджених означень і додатків, виражених прийменниково-іменниковими конструкціями / Людмила Прокопчук // Філологічні студії : [зб. наук. статей]. – Вінниця : Вид-во Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського, 2007. – Вип. 5. – С. 75–77.
44. Семенюк О. Засоби вираження причинової ситуації у реченнях із предикативами емоційного стану / Оксана Семенюк // Лінгвістичні студії: [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 204–208.
45. Слинько І. І. Другорядні чи поширюючі члени речення / І. І. Слинько // Мовознавство. – 1990. – № 2. – С. 3–11.
46. Смирнова А. Синтаксичні функції та синонімічні зв'язки орудного безприйменникового / А. Смирнова // Українська мова і література в школі. – 1979. – № 6. – С. 33–38.
47. Фурса В. Проблема невідмінюваних прикметників у сучасному мовознавстві / Валентина Фурса // Граматичні студії : [зб. наук. праць]. – 2017. – Вип. 3. – С. 67–69.
48. Халчанська О. В. Причинова конструкція з прийменником *через* і знахідним відмінком (українсько-російські мовні паралелі) / О. В. Халчанська // Українська мова і література в школі. – 1980. – № 8. – С. 38–41.
49. Чеснокова Л. Д. Семантические типы членов предложения с двойными отношениями / Л. Д. Чеснокова. – Ростов-на-Дону, 1973. – 104 с.
50. Чеснокова Л. Д. Синкретизм в сфері членів предложения / Л. Д. Чеснокова // Филологические науки. – 1988. – № 4. – С. 41–47.
51. Чеснокова Л. Д. Порядковые числительные в аспекте теории синкретизма / Л. Д. Чеснокова // Переходность и синкретизм в языке и речи. – М., 1991. – С. 44–54.
52. Чопик Я. М. Зони атрибутивності у сфері простого речення : семантика і засоби вираження : дис. ... канд. філолог. наук :

- спец. 10.02.01 «Українська мова» / Я. М. Чопик. – К., 1991. – 195 с.
53. Чопик Я. М. Неузгоджені означення і принципи їх аналізу / Я. М. Чопик // Українська мова і література в школі. – 1985. – № 12. – С. 35–41.
54. Чорнобривець С. Член речення з подвійним зв'язком із значенням стану / С. Чорнобривець // Мовознавство. – 1983. – № 3. – С. 69–72.
55. Швець І. Р. Синтаксичні функції інфінітива в сучасній українській літературній мові / І. Р. Швець. – Одеса, 1972. – 186 с.
56. Шитик Л. Синхронна перехідність синтаксичних одиниць в українській літературній мові : [монографія] / Людмила Шитик. – Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2014. – 474 с.
57. Шитик Л. В. Синкретичні об'єктно-обставинні відношення та засоби їх вираження в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. В. Шитик. – К., 1995. – 20 с.
58. Шитик Л. В. Методика лінгвістичного аналізу семантико-синтаксичних відношень / Л. В. Шитик // Вісник Черкаського університету. – Серія : Філологічні науки. – Черкаси, 2000. – Вип. 15. – С. 64–73.
59. Шитик Л. В. До проблеми синкретизму семантико-синтаксичних відношень / Л. В. Шитик // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк, 2001. – Вип. 8. – С. 67–71.
60. Шитик Л. В. До проблеми синкретизму в граматиці / Л. В. Шитик // Філологічні студії : [науковий часопис]. – Луцьк, 2002. – № 1. – С. 144–151.
61. Ющук І. Труднощі у визначенні членів речення / Іван Ющук // Дивослово. – 2011. – № 9. – С. 5–11.
62. Явір В. В. Складні випадки визначення членів речення, виражених словосполученням / В. В. Явір // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 5. – С. 27–30.

### Вправи для самоконтролю:

**Вправа 1.** *Знайти в реченнях означення. З'ясувати їх вид та морфологічне вираження.*

1. Курінні отамани вже стоять біля своїх куренів і держать з горіха чи груші, оправлені з боків сріблом палиці – знаки курінних отаманів (За М. Вінграновським). 2. Орда обступила Київ. Стояв лемент несамотий від крику верблюдів, іржання коней, скрипіння підвід, крику ординців (К. Мотрич). 3. Назустріч переднім шеренгам гусар зі збитого хмаровиння вистромлювались над снігами задубілі дзьоби ворон (М. Вінграновський). 4. Соловейко допомагав зажуреному Михайлові Нечаю реалізувати його клятву – відіграти душу заблуклого племінника і повернути його до роду й до України (К. Мотрич). 5. Лука дивився на сльотавий день і неквапливо йшов до гетьманського палацу (К. Мотрич). 6. Увечері після служби Божої Лука ще довго стояв у церкві перед іконою Покрови на колінах (К. Мотрич). 7. На сході, на високих горбах, серед лісу, блищали золочені хрести монастиря (В. Малик). 8. При радісних вигуках під калатання дзвонів Володимир з молодією княгинією та дружиною усе ближче підпливали до Києва (К. Мотрич). 9. Відблиск багаття змінює вираз на обличчі сина (Ю. Покальчук). 10. У котрий раз людський розпачливий плач і мученицький стогін став над селами, хуторами і містами (К. Басенко). 11. Через майдан дибав на довгих негнучких ногах рибальський отаман Гринь Жмурко (Ю. Мушкетик).

**Вправа 2.** *Вказати морфологічне вираження неузгоджених означень.*

І. 1. Для січових хлопчаків то була небезпечна й захоплива забавка – проплисти кручією поміж порогів (Ю. Мушкетик). 2. Серед січових молодиків існувало запекле суперництво – скочити на необ'їждженого коня, переплисти Дніпро на порогах (Ю. Мушкетик). 3. Її [Киліяни] червона, у синю квітку хустка весь час майоріла попереду

(Ю. Мушкетик). 4. Над доріжкою з асфальту дві берізки обнялись (В. Сосюра). 5. Рябе, побите віспою, в синіх місячних клаптях обличчя вершника було схилене з коня до заметів (М. Вінграновський). 6. Марко володів неперевершеним умінням звести в герці-задирачці інших (Ю. Мушкетик). 7. Лишилося здолати одну перешкоду – промчати прудконогими кіньми Дике Поле й зруйнувати кубло чорних гяурів-козаків (В. Малик). 8. Польський табір додивлявся сні на великій галявині обіч курного шляху (К. Мотрич). 9. Жодного разу не зринуло в Лавріновій душі бажання висповідатися Киліяні (За Ю. Мушкетиком). 10. Над нами пролунав владний голос діда Кіндрата (В. Дрозд).

II. 1. Банальне бажання втриматися на поверхні та не розгубити здобуте допомогло Анні здолати горе (Н. Гурницька). 2. Цей ось нетяга в драній кожушині на сухих ребрах скрадається ревнивою мислю до нього, кошового, стає з ним на одній кладці (Ю. Мушкетик). 3. Журавлі тягли невидимі струни од турецьких берегів у безкінечні простори українського степу (Ю. Мушкетик). 4. Над очеретяними дахами дерев'яних хиж звивалися сизі дими (В. Малик). 5. І ходить гетьман остережливо по алеях власного парку (Ю. Мушкетик). 6. Старий пішов до джерельця в буйних заростях папороті (Ю. Логвин). 7. Дівчина повірила в дружні наміри вовків не нападати на свою жертву (В. Веретенников). 8. Повертаючись від Дорошенка, запорожці зупинились на першу ночівлю в корчмі навпроти Кременчука (Ю. Мушкетик). 9. У тих очах – і щирість, і подивування, й сподівання якимось викрутитись (Ю. Мушкетик). 10. Човен по той бік берега щоразу більше занурювався у воду (Ю. Мушкетик).

**Вправа 3.** *Вирізнити в поданих реченнях неузгоджені означення, додатки чи обставини. Обґрунтувати свою думку.*

I. 1. Думки про багатство потьмарювали розум (Ю. Мушкетик). 2. Бажання покласти кінець руйнації вітчизни, об'єднати її і захистити від супостатів переповнювало отамана

(Ю. Мушкетик). 3. Просинь змивала струп'я з давніх ран і хилила до думок про дивно влаштований світ (Ю. Мушкетик). 4. Почуття затишку не руйнувала навіть густо розвішана на стінах зброя (Ю. Мушкетик). 5. Чутка про перемогу Святослава Київського та Рюрика Руського над половцями, на цей раз над самим Кончаком, весняним громом прокотилася по всій Русі (В. Малик). 6. Звістка про поранення Ігоря блискавично поширювалася серед війська і засмучувала всіх (В. Малик). 7. З першої миті життя схиляються над нами обличчя матерів (О. Сизоненко). 8. Срібний ківш Великої Ведмедиці світився на чолопочку неба (В. Дрозд). 9. Отак, на мішках з картоплею, на торопких возах, запряжених худоребрими шкапами, започатковувалася космічна ера людства (В. Дрозд). 10. Нудило від самої думки <...> про лінійки, трикутники і про вивернуті на ватманський аркуш нутрощі гайки (В. Дрозд).

II. 1. Чистим струменем спадає згори жайворова пісня (Ю. Мушкетик). 2. Уночі холодна вільгість пронизує до кісток (Ю. Мушкетик). 3. З того розбою, з того рейваху чи не найдужче запам'яталися Самойловичу грізні очі Івана Сірка (Ю. Мушкетик). 4. Уже сама свідомість володіння такою красою сповнювала б значущістю і смислом його [Самойловича] власне буття (Ю. Мушкетик). 5. Всі мрії й сподівання Вепра можуть раптом розсипатися в порошок від несподіваного почуття (В. Малик). 6. На південному схилі балки чорніла постать козака на чатах (Ю. Мушкетик). 7. Звідси було видно шмат сірого поля, і зелену смугу лісу, і золотаві копиці хмар над лісом (Ю. Мушкетик). 8. Бажання похизуватися, здивувати інших жило в Маркові й далі... (Ю. Мушкетик). 9. Проте нині степ, далека мандрівка і якесь неясне відчуття, якесь сподівання навіяли йому [Маркові] в груди колишньої легкості та веселості (Ю. Мушкетик). 10. Прогірклий до дна полинами день спадав на землю жовто-сірою імлою (За Ю. Мушкетиком).



**Вправа 4.** *Визначити види обставин, з'ясувати їхні морфологічні особливості.*

I. 1. Лаврін повернув коня ліворуч, просто в струмок (Ю. Мушкетик). 2. Та думка блискавкою пронизувала мозок (Ю. Мушкетик). 3. Тільки дерева нагиналися під різкими повіями вітру (О. Лупій). 4. Біля дверей церкви двома рядами стояли січові стрільці (Ю. Мушкетик). 5. Оця його [Сірка] війна з гетьманом через посла – марниця (Ю. Мушкетик). 6. По тугій смаглявій щоці ковзнув сонячний зайчик й розбився бризками на мідній застібці кунтуша (Ю. Мушкетик). 7. Восени простудні тумани котяться валами по луках та ріках (Ю. Мушкетик). 8. Орли й шуліки усе нижче спускалися над білим безгомінням степу, чуючи недалеку поживу (К. Мотрич). 9. Шарабани та запряжені верблюдами неповороткі гарби, вози і кантари потонули у темені десь далеко позаду (М. Вінграновський). 10. Дмитро прокидається від холоду та безупинного стукоту в голові (М. Стельмах).

II. 1. Мокій повів Сірка по лівому схилу балки (Ю. Мушкетик). 2. Верстовими стовпами підперла комашня небесну стелю, заткала обрій (Ю. Мушкетик). 3. Ранком козак умивається не чистою криничною водою, а дьогтем (Ю. Мушкетик). 4. Ту пожежу побачили халупники з Красного Колядина й теж почали носити хмиз на підпал (Ю. Мушкетик). 5. Гетьман пішов берегом ріки назустріч течії (Ю. Мушкетик). 6. Піт великими краплями стікав Петрові Івановичу з лиця (За О. Шинкаренком). 7. Дружинники кинули коней, стали теж навколішки, простягли в благаннях до неба руки (В. Малик). 8. Розгніваний Перун раз по раз прокочувався по небу в своїй вогняній колісниці і метав на всі боки божественні стріли (В. Малик). 9. Коні іржали, здіблювалися і теж тремтіли від страху (В. Малик). 10. У цю мить один з дружинників зірвався з місця і з диким лементом шпарко побіг до високої степової могили (В. Малик). 11. У війтовій хаті зібралася на раду козацька та городова старшина (Ю. Мушкетик).

**Вправа 5.** Виконати синтаксичний аналіз поданих речень, окреслюючи тип (вид) та спосіб вираження кожного члена речення, а також реалізовані ним семантико-синтаксичні відношення і форму синтаксичного зв'язку.

I. 1. Шабля при боці і два пістолі за поясом, дорога смушева шапка з малиновим верхом і добротні чоботи з посрібленими острогами свідчили про належність незнайомця до військового стану (В. Малик). 2. На столі в полив'яних мисках – кутя з узваром, вареники з сиром та сметаною, пироги з маком, шулики з медом, два кільця ковбаси (В. Малик). 3. Сива грива довгого волосся розвівалася під подувом легкого вітерця (В. Малик). 4. Тур ще раз проникливо глянув на синє безхмарне небо і звелів синам збиратися в зворотну дорогу (В. Малик). 5. Бела <...> став розхвалювати князя Данила за його мужність під час бою... (О. Лупій). 6. Опівночі з-за далекого, покритого нічною імлою небосхилу викотився круглий червонуватий місяць і скупю освітив страшне криваве бойовище (В. Малик). 7. Люди на буйних весняних травах випасали худобу, ловили в ріках рибу, радувалися майбутньому врожаєві (В. Малик). 8. З-під гостроверхих повстяних ковпаків на плечі спадають тонкі косички цупкого чорного волосся (В. Малик). 9. А вої повернулися назад, до Боривоя, і <...> приготували луки і мечі для останнього рішучого бою... (В. Малик). 10. Іноді тихо, а іноді стрімко несе Рось по своєму кам'янистому руслу чисті, ясні води (В. Малик).

II. 1. Шкіряні постолі глухо зачовгали по змазаній глиною долівці (В. Малик). 2. Навколишній степ димився тисячами багать, здригався від крику воїв, тупоту кінських копит, ревіння верблюдів (В. Малик). 3. Чорний Веpr прибув до Кам'яного Острова через тиждень у супроводі десяти дружинників (В. Малик). 4. Князь Добромир розплющив примерхлі очі, з цікавістю поглянув на пришельця (В. Малик). 5. Кий дістав <...> загорнуті в ганчірку дві сухі смолисті дощечки з невеликими заглибинами посередині,

загострену з обох боків палицю з насадженим на неї кам'яним коліщам, трут, жмут клоччя і, нарешті, ще одну палицю з прив'язаним до обох кінців шнурком (В. Малик). 6. Золоте полум'я з тріском і гоготанням шугнуло в темне високе небо (В. Малик). 7. Довкола підпалених ідолів завихорилися в нестримному дикому танці сотні хлопців та дівчат (В. Малик). 8. Десятки юнаків розсипалися увсібіч і занишпорили у пошуках князівни (В. Малик). 9. Тоді княжич вибрав затишну місцину на узліссі і наказав стриножити коней (В. Малик). 10. Троє воїв вискочили з лісу і прудко побігли до найближчого табору за дорогою (В. Малик).

III. 1. Військо воліє мати воєводою Радогаста і вручає йому необмежену владу на час війни з гунами (В. Малик). 2. Сонце повернуло з полудня і поволі, непомітно для ока, почало спускатися в Країну Мороку (В. Малик). 3. По обіді Оврул нарізав тоненьких вербових прутиків, зв'язав їх ликом, обмазав товстим шаром глею і поклав на сонце сушитися (Ю. Логвин). 4. То розпочали бій їхні сусіди через дорогу, козаки куреня Шкуринського (Ю. Мушкетик). 5. Скрипучою старою драбиною Сироватка поліз на горище (Ю. Мушкетик). 6. Буркун і катран до середини літа вигорають майже до чорноти (Ю. Мушкетик). 7. Цвітанка на знак згоди слабко хитнула головою (В. Малик). 8. Гнилка пройде по степу вночі із зав'язаними очима й не заблукає (Ю. Мушкетик). 9. ...впадає в око й новенький вал з невисоким палісадом (Ю. Мушкетик). 10. Старшина зопалу стрибнув просто в воду й вбрід добувся на греблю (Ю. Мушкетик).

IV. 1. П'ятеро вершників вихором промчали заростями гнучкої червонястої шелюги і зупинилися на піщаному березі Дніпра (В. Малик). 2. З Почайни на дніпровське плесо випливають з воями сотні човнів і <...> зникають в імлистій далині (В. Малик). 3. Земля біля хутора лежала не орана (Ю. Мушкетик). 4. Комишники пильно дивилися на Сироватку з неприхованим острахом (Ю. Мушкетик). 5. Руки й ноги дівчини до крові подряпані колючими кущами та

бур'яном (В. Малик). 6. Крек теж не проявив ні найменшого бажання розвіяти сумніви щодо себе (За В. Маликом). 7. Шляхетне панство, безперечно, забagne з часом ще ближче підсусідитись до Січі (В. Чемерис). 8. Рушили поляни ненаситному Аттілі здобувати молоду жону і корону ромейського імператора (В. Малик). 9. Аттіла з кращими гунськими полками намагався розколоти ромейське військо і захопити Аеція (В. Малик). 10. Князь Добромир у знемозі затих і прикрив обличчя рукою (В. Малик).

V. 1. Базавлуцька Січ була оточена високим земляним валом з дерев'яним частоколом (В. Чемерис). 2. Варта витягується під важким поглядом коменданта і клянеться до білого ранку не стуляти очей (В. Чемерис). 3. Олена понесла його [Романа] через вигін і пірнула в густі вишняки неподалік церкви (В. Чемерис). 4. Кизим змушений був спинитися на ночівлю (В. Чемерис). 5. Батько з сином зайшли до хати й заходилися одягатися (В. Чемерис). 6. Дим від пожежі буде виїдати повстанцям очі, заважатиме добре цілитись... (В. Чемерис). 7. Павлюк у багатьох місцях велів стягти докупи вози (В. Чемерис). 8. Павлюк востаннє пригорнув Марину і побіг до возів з божевільно-щасливим усміхом в світлих очах (В. Чемерис). 9. Повстанці були майже не захищені і тому сотнями гинули під ядрами (В. Чемерис). 10. У таких нелюдських умовах, без зброї, пороху, спустошений табір уже міг тільки гинути під ударами шабель та копитами чужих коней... (В. Чемерис).

VI. 1. Під страхом церковного відлучення всі боялися мати з Генріхом справу (За П. Загребельним). 2. У просторах сінях до них вийшов молодик в оксамитовому каптані та жовтих чоботях на залізних підковах (В. Малик). 3. Довкола наметів у два ряди поставлені сани – голоблями в поле – на випадок несподіваного нападу (В. Малик). 4. Простір між Сулою та Ворсклою з давніх-давен за мовчазною згодою Русі і половців вважався нічийним (В. Малик). 5. Спогад про цю ганебну подію і досі пік соромом серце Ігоря (В. Малик). 6. Ігор кляв у думці і князя Володимира Глібовича, і себе за

гарячковитість, за поспішність, за непоступливість (В. Малик). 7. Зі сходом сонця Ждан і Любава по кризі перебралися через Дніпро і звивистою стежиною піднялися до Аскольдової могили (В. Малик). 8. Під кінськими копитами лунко похрускував молодий льодок (В. Малик). 9. Улюблений град великого князя Володимира Святославича <...> і далі лишався тимчасовою резиденцією київських князів (В. Малик). 10. По тому Лавріна тільки іноді кликали до церкви пофарбувати бокуни та двері, розмалювати держална для хоругов (Ю. Мушкетик).

### *Практичне заняття № 6*

#### **Односкладне речення в синтаксисі простого речення**

##### План:

1. Односкладне речення як особливий тип простого речення.
2. Структурно-семантичні особливості граматичної основи односкладного речення.
3. Різновиди односкладних речень: дієслівні (означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові, інфінітивні) та іменні (номінативні, генітивні, вокативні).
4. Критерії розмежування деяких видів односкладних речень (означено-особового / узагальнено-особового, неозначено-особового / узагальнено-особового, інфінітивного / безособового).

##### **Література:**

###### а) Основна література:

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 89–105.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – С. 94–100.
3. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 130–170.

4. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – С. 110–129.
5. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / Б. М. Кулик. – 2-е вид. – К. : Рад. шк., 1965. – С. 82–108.
6. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис / [за заг. ред. І. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 232–262.
7. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ]. – К. : Вища шк., 1994. – С. 329–332.
8. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 321–330.
9. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 216–219, 231–240.
10. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – С. 56–65.
11. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 112–131.

б) Додаткова література:

1. Агафонова А. М. Авторизація як компонент семантичної структури номінативних речень / А. М. Агафонова // Проблемні питання синтаксису. – Чернівці, 1997. – С. 34–38.
2. Арполенко Г. П. Інфінітивні речення / Г. П. Арполенко // Г. П. Арполенко, В. П. Забеліна. Структурно-семантична будова речення в сучасній українській мові. – К. : Наук. думка, 1982. – С. 5–65.
3. Бабайцева В. В. Система односоставных предложений в современном русском языке : [монографія] / В. В. Бабайцева. – М. : Дрофа, 2004. – 512 с.
4. Баган М. Семантико-синтаксична структура безособових генітивно-заперечних речень / Мирослава Баган // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 7. – С. 126–131.

5. Бережан Л. В. До питання про інфінітивні спонукальні речення / Л. В. Бережан // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія : Філологія : [зб. наук. праць]. – 2001. – Вип. 3. – С. 185–188.
6. Болюх О. В. Власне-семантична і формально-граматична інтерпретація безособових речень / О. В. Болюх // Мовознавство. – 1992. – № 3. – С. 44–49.
7. Борщ Е. Г. Односкладні речення / Е. Г. Борщ // Українська мова та література. – 2000. – Трав. (Чис. 18). – С. 3–7.
8. Борщ Е. Г. Безособовість як особлива властивість граматичної особи / Е. Г. Борщ // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 11. – С. 34–35.
9. Брицин В. М. Односкладні речення слов'янських мов у функціонально-граматичному аспекті / В. М. Брицин, В. В. Жайворонок // Мовознавство. – 2003. – № 2–3. – С. 86–95.
10. Брицин В. М. Односкладні речення в українській мові : до питання методології їхнього дослідження / В. М. Брицин // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 81–87.
11. Городенська К. Предикативно-валентна основа елементарного односкладного речення / Катерина Городенська // Українська мова. – 2001. – № 1. – С. 69–73.
12. Городенська К. Проблема статусу зв'язок в українському мовознавстві / Катерина Городенська // Українська мова. – 2003. – № 3–4. – С. 38–45.
13. Городецька В. А. Односкладні речення з граматичним центром, вираженим формами на *-но*, *-то*, та особливості їх перекладу / В. А. Городецька // Проблеми граматики і лексикології української мови : [зб. наук. праць / відп. ред. М. Плющ]. – К., 2001. – С. 174–180.
14. Горпинич В. О. Генітивні речення в українській мові / В. О. Горпинич // Українська мова. – 2009. – № 3. – С. 3–9.
15. Горяний В. Д. Синтаксис односкладного речення / В. Д. Горяний. – К. : Рад. шк., 1984. – 126 с.

16. Єрмакова С. Д. Про однорідність головних членів у односкладних реченнях / С. Д. Єрмакова // Українська мова і література в школі. – 1969. – № 10. – С. 33–35.
17. Загнітко А. Проблема односкладного речення у сучасній лінгвістиці / Анатолій Загнітко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 1997. – Вип. 3. – С. 17–27.
18. Зайко Л. В. Безособові речення в контексті мовного розвитку / Л. В. Зайко // Мовознавство. – 2004. – № 4. – С. 81–88.
19. Заборна М. Просте речення. Складні випадки аналізу : [навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів] / Марія Заборна. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2002. – С. 55–89.
20. Іваненко З. І. Односкладні речення як синонімічні паралелі двоскладних / З. І. Іваненко // Українська мова і література в школі. – 1985. – № 8. – С. 38–43.
21. Іваницька Н. Л. Двоскладне речення в українській мові / Н. Л. Іваницька. – К. : Вища шк., 1986. – 168 с.
22. Іваницька Н. Л. Синтаксис простого речення. Складні випадки аналізу / Н. Л. Іваницька. – К. : Вища шк., 1989. – 63 с.
23. Кадомцева Л. О. Українська мова : Синтаксис простого речення / Л. О. Кадомцева. – К. : Вища шк., 1985. – С. 14–29.
24. Кобченко Н. Структурно-семантична типологія речень з прономінативно-інфінітивним комплексом в українській мові / Наталія Кобченко // Українська мова. – 2012. – № 1. – С. 39–51.
25. Кокора М. О. Синтаксичний статус вокативних речень у сучасному мовознавстві / М. О. Кокора // Вісник Київського національного лінгвістичного університету : [зб. наук. праць]. – 2015. – Т. 18. – № 2 : Серія : Філологія. – С. 94–99.
26. Кокора М. Функціонально-семантичний потенціал вокативних речень в українських байках XIX ст. / Мар'яна Кокора // Граматичні студії : [зб. наук. праць]. – 2017. – Вип. 3. – С. 35–39.



27. Коржак З. З. Ланцюжок номінативних речень як особлива конструкція експресивного синтаксису / З. З. Коржак // Науковий часопис. – К., 2007. – Вип. 3. – С. 115–121.
28. Кухарчук І. Вивчення односкладних речень (комунікативно-діяльнісний підхід) / Ірина Кухарчук // Дивослово. – 2005. – № 10 (12). – С. 38–40.
29. Кучеренко І. К. Речення з кількома присудками / І. К. Кучеренко // Актуальні проблеми граматики. – Львів : Світ, 2003. – С. 66–81.
30. Матвєєв С. Б. Семантична специфіка українського безособового речення з модальним предикатом / С. Б. Матвєєв // Мовознавство. – 1997. – № 4/5. – С. 27–32.
31. Москаленко Н. А. Односкладні речення : [лекції з курсу сучасної української літературної мови для студентів-заочників] / Н. А. Москаленко. – Одеса, 1965. – 38 с.
32. Оксененко Г. Стилістичні функції називних речень. 11 клас / Галина Оксененко // Все для вчителя. – 2001. – № 2–3. – С. 22.
33. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1992. – С. 47–52.
34. Рабанюк Л. С. Структурно-семантичні моделі стверджувальних ґенітивно-квантитативних речень / Л. С. Рабанюк // Філологічні студії : [наук. часопис]. – Луцьк, 2000. – № 1. – С. 179–183.
35. Рабанюк Л. С. Ґенітивно-квантитативні речення в українській мові / Л. С. Рабанюк // Мовознавство. – 1998. – № 4/5. – С. 48–52.
36. Рабанюк Л. С. Синтаксична природа ґенітивних заперечних речень / Л. С. Рабанюк // Наукові записки. – Вип. 23. – Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВЦ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2000. – С. 103–107.
37. Сич В. Ф. Односкладні речення в українській мові / В. Ф. Сич // Українська мова і література в школі. – 1964. – № 1. – С. 15–23.

38. Скрипник Л. Односкладні речення (Урок в педагогічному коледжі) // Дивослово. – 2005. – № 9. – С. 7–10.
39. Слинько І. І. Парадигматика простого речення української мови (Односкладне речення) / І. І. Слинько // Мовознавство. – 1980. – № 3. – С. 22–29.
40. Слинько І. І. Чи є односкладні речення? / І. І. Слинько // Мовознавство. – 1985. – № 4. – С. 48–53.
41. Сушинська І. М. Ланцюжки номінативних речень у сучасній українській мові / І. М. Сушинська // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк, 1998. – Вип. 4. – С. 44–47.
42. Сушинська І. М. Номінативні речення периферійного типу («називний уявлення», «лекторський номінатив») / І. М. Сушинська // Функціонально-когнітивні вияви граматичних структур. – К., 1998. – С. 62–67.
43. Сушинська І. М. Функціональні різновиди буттєвих номінативних речень / І. М. Сушинська // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк, 1999. – Вип. 5. – С. 173–178.
44. Сушинська І. М. Структурно-функціональні різновиди номінативних речень у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. М. Сушинська. – Дніпропетровськ, 2000. – 20 с.
45. Терещенко В. М. Вивчення односкладних речень / В. М. Терещенко // Дивослово. – 2001. – № 6. – С. 28–34.
46. Терлак З. Односкладні речення: Вправи, відповіді, коментарі / Зеновій Терлак // Українська мова та література. – 2000. – №18 (178). – С. 7–8.
47. Ходикіна І. І. Види номінативних речень та особливості їх синтаксичної структури / І. І. Ходикіна / Актуальні питання слов'янської філології. – К.; Бердянськ, 1997. – Вип. 3. – С. 101–103.
48. Шульжук К. Ф. До питання про вокативні речення / К. Ф. Шульжук // Граматика слова і граматики мови : [зб. наук. праць, присвяч. ювілею д-ра філол. наук, проф., чл.-кор. НАН України, зав. відділу граматики та історії укр. мови НАН України Вихованця Івана Романовича]. – Донецьк, 2005. – С. 218–228.

## Вправи для самоконтролю:

### **Вправа 1.** *Визначити вид односкладних речень.*

I. 1. Синьо, прозоро, вогко, сонно у плавнях, сонно і на душі (Ю. Мушкетик). 2. Увесь Великий Луг оком не охопити (Ю. Мушкетик). 3. Вибач ближньому і не помножуй зла, адже помножене зло породжує нове (Вал. Шевчук). 4. Спробуй тепер проскочити непоміченим через пороги (В. Чемерис). 5. Задивляюсь у твої зіниці, голубі й тривожні, ніби рань (В. Симоненко). 6. Одного Щека не чути було серед загального гармидеру (В. Малик). 7. Дарованому коневі в зуби не дивляться (Нар. тв.). 8. Знову грякнуло, затріщало, застугоніло над головами (В. Малик). 9. Поставити б десь на березі річки курінь, завести пасіку... (Ю. Мушкетик). 10. Одної солі Січ споживає за день кілька пудів. А хліба, а пшона, а горілки! (Ю. Мушкетик).

II. 1. Веслярами на каторги в країнах Середземномор'я брали рабів, військових бранців та злочинців, засуджених до найтяжчих робіт (В. Малик). 2. В очах почорніло від образи (В. Малик). 3. Не грати горобцеві з соколом (Нар. тв.). 4. В обличчя дихнуло свіжістю (Ю. Мушкетик). 5. Коней стриножили й пустили пастися (В. Малик). 6. З Дніпра віяло свіжістю широких плес, густими пахощами очеретів, осоки, верболозу та вільшаника (В. Малик). 7. Та не молися мовою чужою, бо, на колінах стоячи, умреш (Д. Павличко). 8. Вельмож запрошено до палацу (В. Малик). 9. Довго жодній зі сторін не щастило переважити супротивника (В. Малик). 10. – Але ж без князя не обійтися... (В. Малик).

III. 1. Ні людського гомону, ні гавкоту собак (В. Малик). 2. Та Чорного Вепра немає (В. Малик). 3. Потрібно було зважитися на рішучий крок (В. Малик). 4. Від Радогастової розгубленості і невпевненості не залишилося тепер і сліду (В. Малик). 5. По якомусь часі в курені стало темно від порохового диму (Ю. Мушкетик). 6. По тому Лавріна тільки іноді кликали до церкви пофарбувати бокуни та двері,

розмалювати держална для хоругов (Ю. Мушкетик). 7. У набитих по зав'язку людом куренях пахне пусткою (Ю. Мушкетик). 8. На тріскучому, з кураю, вогнищі гуртом варили куліш... (Ю. Мушкетик). 9. Повстаньмо всіма силами проти душогубів наших і ворогів запеклих (В. Малик). 10. Зібрати віче старійшин! Обрати князя! (В. Малик).

**Вправа 2.** *З'ясувати морфологічне вираження головного члена в поданих односкладних безособових реченнях.*

I. 1. Густо пахло полином та чебрецем (В. Малик). 2. На серці важко, неспокійно (В. Малик). 3. Стало важко їхати (В. Малик). 4. – Чи не пора сильною збройною рукою перепинити шлях поганим на Русь? (В. Малик) 5. Кожному кортіло ближче побачити Святослава – переможця Коб'яка та Кончака (В. Малик). 6. Разом з тим князеві додалося тривоги (В. Малик). 7. Дівчині ставало сташно від однієї думки, що Ждан не повернеться (В. Малик). 8. У яскравому промінні місяця на городі було видно кожную галузку, кожную травинку (В. Малик). 9. – Яке нещастя! Все втрачено! А так же було недалеко від прориву! (В. Малик). 10. Прорватися крізь половецькі тини ніде не щастило (В. Малик).

II. 1. А без святості жити на землі не можна (Ю. Мушкетик). 2. У хатині було напівтемно й прохолодно (В. Малик). 3. Пахло мазями волхва Ракші та свіжою лепехою, розкиданою по долівці (В. Малик). 4. З нашого роду нікого там не лишилося (В. Малик). 5. – Княжичу, нам пора! (В. Малик). 6. Кожному хотілося пройти через священний купальський вогонь (В. Малик). 7. Другим залпом розтрощило одну з чайок (В. Малик). 8. – Князя поранено! Прикрийте його! – крикнув з усієї сили Ждан (В. Малик). 9. Звідси видно було і князівське дворище, і требище, і дорогу., і Дніпро, і синю задніпрянську далечінь (В. Малик). 10. Та Києву ніколи було милуватися цією красою (В. Малик). 11. У великій темній з низькою стелею челядницькій повно народу (О. Соколовський).

*Практичне заняття № 7*

**Неповні речення в синтаксисі простого речення.  
Нечленовані речення**

План:

1. Поняття про неповні речення в синтаксисі сучасної української мови.
2. Типи власне неповних речень: контекстуальні, ситуативні.
3. Особливості еліптичних речень як семантично повних структур. Їхні різновиди.
4. Розмежування односкладних та двоскладних неповних речень.
5. Специфіка нечленованих речень.

**Література:**

а) Основна література:

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 105–108.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – С. 100–105.
3. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 170–190.
4. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – С. 134–141.
5. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / Б. М. Кулик. – 2-е вид. – К. : Рад. шк., 1965. – С. 108–118.
6. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис / [за заг. ред. І. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 262–309.
7. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ]. – К. : Вища шк., 1994. – С. 332–334.

8. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 330–334.
9. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 240–250.
10. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – С. 65–73, 101–104.
11. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 132–150.

б) Додаткова література:

1. Богатько В. В. Еліпсис у синтаксисі як засіб комунікації / В. В. Богатько // Філологічні студії : [зб. наук. статей]. – Вінниця, 2007. – Вип. 5. – С. 95–97.
2. Богатько В. В. Неповні речення як складова синтаксичної будови української мови / В. В. Богатько // Наукові записки. Серія : Філологія : [зб. наук. праць]. – Вінниця : ВДПУ імені М. Коцюбинського, 2008. – Вип. 10. – Т. 1. – С. 147–152.
3. Богатько В. В. Еліптичність речення як граматичне явище / В. В. Богатько // Наукові записки. Серія : Філологія. – Вінниця : ТОВ «Ландо ЛТД», 2007. – Вип. 9. – С. 97–100.
4. Голоюх В. І. Еліптичні речення з невербалізованими головними членами / В. І. Голоюх // Мовознавство. – 1982. – № 1. – С. 21–25.
5. Вінтонів М. Функціонування нерозчленованих речень-висловлень з нульовою темою у поезії В. Стуса / Михайло Вінтонів // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – Вип. 9. – С. 46–50.
6. Дзюбак Н. М. Неповні речення з еліпсисом дієслова-присудка в поезії Ліни Костенко / Н. М. Дзюбак // Система і структура східнослов'янських мов : [міжкафедр. зб. наук. праць / відп. ред. М. Пилинський]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1997. – С. 105–108.
7. Дзюбак Н. М. Комунікативні умови функціонування неповних речень у діалогічному мовленні / Н. М. Дзюбак //

- Система і структура східнослов'янських мов : [міжкафедр. зб. наук. праць / відп. ред. В. Гончаров]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1998. – С. 234–242.
8. Дзюбак Н. М. Структурно-комунікативні ознаки неповноти речення : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. М. Дзюбак. – К., 1999. – 20 с.
  9. Дзюбак Н. М. Функціональна специфіка неповних речень у монологічному мовленні / Н. М. Дзюбак // Система і структура східнослов'янських мов : [міжкафедр. зб. наук. праць]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1999. – С. 28–32.
  10. Дзюбак Н. М. Функціональна специфіка ситуативно неповних речень у діалогічному мовленні / Н. М. Дзюбак // Система і структура східнослов'янських мов : [зб. наук. праць / редкол. С. П. Бевзенко та ін.]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2000. – С. 3–9.
  11. Дзюбак Н. М. Структурно-комунікативні особливості функціонування еліптичних речень у сучасному українському літературному мовленні / Н. М. Дзюбак // Проблеми граматики і лексикології української мови : [зб. наук. праць / відп. ред. М. Плющ]. – К., 2001. – С. 155–163.
  12. Дудик П. С. Неповні речення в сучасній українській літературній мові / П. С. Дудик // Дослідження з синтаксису української мови / відп. ред. Л. Булаховський – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – С. 129–260.
  13. Дудик П. С. Еліптичні речення в українській мові / П. С. Дудик // Українська мова в школі. – 1958. – № 2. – С. 3–7.
  14. Дудик П. С. Синтаксично-нерозчленовані речення, що виражають емоції / П. С. Дудик // Українська мова і література в школі. – 1972. – № 11. – С. 32–38.
  15. Дудик П. С. Слова-речення *так*, *ні* та їх синоніми / П. С. Дудик // Українська мова і література в школі. – 1972. – № 4. – С. 25–32.
  16. Дудик П. С. Спонукальні речення і слова-речення / П. С. Дудик // Українська мова і література в школі. – 1971. – № 9. – С. 30–35.

17. Загнітко А. П. Еквіваленти речення: статус, обсяг і функційна типологія / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць / за ред. А. П. Загнітка]. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Вип. 19. – С. 79–91.
18. Кадомцева Л. О. Українська мова : Синтаксис простого речення / Л. О. Кадомцева. – К. : Вища шк., 1985. – С. 115–119.
19. Коструба П. П. До питання про поняття і класифікацію неповних речень / П. П. Коструба // Питання українського мовознавства. – Кн. IV. – Вид. ЛДУ, 1960. – С. 38–75.
20. Кучер А. С. Нечленовані речення в сучасній українській мові : статус, функції / А. С. Кучер // Філологічні студії : [зб. наук. праць]. – 2017. – Вип. 9. – С. 47–54.
21. Куц О. П. Нечленовані речення з прихованим ствердженням та прихованим запереченням / О. П. Куц // Система і структура східнослов'янських мов. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1998. – С. 245–249.
22. Марченко Т. Семантико-синтаксична типологія неповних речень (елімінація субстанційних синтаксем) / Тетяна Марченко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 20. – С. 124–129.
23. Пітель В. І. Прагматичні функції незакінчених речень у сучасній українській мові / В. І. Пітель // Філологічні студії : [наук. часопис]. – 2000. – № 1. – С. 170–174.
24. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1992. – С. 52–56.
25. Романюк Ю. Актуальне членування еліптичного речення / Юлія Романюк // Філологічні студії : [наук. часопис]. – Луцьк, 2002. – № 1. – С. 111–115.
26. Соловйова М. Актуальне членування речення як засіб міжфразового зв'язку : урок мовленнєвого розвитку на краєзнавчому матеріалі / Марина Соловйова // Диво-слово. – 2010. – № 12. – С. 8–11.
27. Шульжук К. Ф. Повні і неповні речення / К. Ф. Шульжук // Українська мова і література в школі. – 1971. – № 6. – С. 25–30.



28. Шульжук Н. В. Особливості функціонування неповних речень у структурі діалогічної єдності / Н. В. Шульжук // Наукові записки [Національного ун-ту «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна. – 2012. – Вип. 31. – С. 114–116.

Вправи для самоконтролю:

**Вправа 1.** *З'ясувати різновид неповних речень.*

I. 1. А по всій долині – високі копиці, ще не звезені в стоги (Ю. Мушкетик). 2. Пороху лишилося з десять бочок, а свинцю – на два випали (Ю. Мушкетик). 3. Поки людина молода – вітрило, з роками – кітва (Ю. Мушкетик). 4. У скруті донці заступали нас шаблями, а ми – їх (Ю. Мушкетик). 5. Клятий туман! Відібрав у війська честь, а у нього [Ігоря] – славу!.. (В. Малик). 6. Попереду – сторожові, за ними – передовий полк князя Святослава, потім – головний полк Ігоря, а ще далі – розтяглося прикриття (В. Малик). 7. У татарський бік могила спадала полого, а в козачий – круто, стрімко (Ю. Мушкетик). 8. На дні байрака – зашерхле кригою озеречко (О. Гончар). 9. Ранні пташки росу п'ють, а пізні – слізки ллють (Нар. тв.). 10. Іржа їсть залізо, а печаль – серце (Нар. тв.).

II. 1. Стара мати тішилася дітьми, дідусь Онопрій – онуками і смачними наливками (В. Малик). 2. І враз десь зліва цілим куренем: – Білого, Степана Білого! (Ю. Мушкетик). 3. – Туди! Нагору! – скрикнув він [Боривой] (В. Малик). 4. Дівчата кружляли в одному напрямі, хлопці – в зворотному, потім – навпаки... (В. Малик). 5. – Я згоден поїхати! – І я! (В. Малик). 6. – Плигай і ти зі мною! Нумо, разом! (В. Малик). 7. – Ти навіть не знаєш, як її звати. – Дізнаюся. – Як?.. (В. Малик). 8. ...трьох воїв немає ... Де ж вони? Може, серед парубків? (В. Малик). 9. Зразу за княгинею – старійшина Тур, його сини й родовичі (В. Малик). 10. – Де гуни? Звідки дізналися? – За Россю! Вже зовсім близько! (В. Малик).

## **Вправа 2. Визначити різновиди еліптичних речень.**

1. Та в цю мить пролунав голос Либеді: – До річки, дівоньки, до річки!.. (В. Малик). 2. – Вої, до мене! (В. Малик). 3. – До лісу, друзі! До лісу! – знову загукав Кий (В. Малик). 4. У припухлих губах найменшого сина – дитяча наївність, а в очах, таких синіх, як весняний рясст, – незбагнений подив (В. Малик). 5. – Я зараз, Орисю! – Остриця вибіг у двір і стрів свого джуру (В. Чемерис). 6. – Де зараз Потоцький? – запитав Павлюк (В. Чемерис). 7. – Що з тобою, Оленко? У твоїх очах стільки горя й печалі! (В. Чемерис). 8. А вже на майдані тут і там лунали голоси: – Носа суддею! (Ю. Мушкетик). 8. На санях – зброя, кольчуги, щити, сухарі, крупи, солонина, заморожене м'ясо, овес... (В. Малик). 9. На широкій лаві – сивоусий кобзар з бандурою (О. Соколовський).

## **Практичне заняття № 8** **Порядок слів у простому реченні**

### План:

1. Поняття про порядок слів у реченні.
2. Прямий порядок слів у реченні.
3. Особливості зворотного (інверсійного) порядку слів.
4. Зв'язок порядку слів у реченні з актуальним членуванням.

### **Література:**

#### а) Основна література:

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 117–122.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – С. 148–154.
3. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 126–130.

4. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – С. 149–160.
5. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / Б. М. Кулик. – 2-е вид. – К. : Рад. шк., 1965. – С. 118–126.
6. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 176–182.

б) Додаткова література:

1. Вінтонів М. О. Актуальне членування речення і тексту : формальні та функційні вияви : [монографія] / [відп. ред. А. П. Загнітко] / М. О. Вінтонів. – Донецьк : Донецький нац. ун-т, 2013. – 327 с.
2. Єрмоленко С. Я. Стилiстичне значення порядку слiв / С. Я. Єрмоленко // Українська мова і література в школі. – 1972. – № 8. – С. 29–38.
3. Завальнюк І. Інверсійний порядок слів як засіб експресивізації газетного тексту / Інна Завальнюк // Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. Серія «Лінгвістика» : [зб. наук. праць]. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. – Вип. V. – С. 279–284.
4. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1992. – С. 23–28.
5. Прокопчук Л. До питання про порядок слів у сучасній українській мові / Людмила Прокопчук // Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Філологія (мовознавство). – 2012. – Вип. 16. – С. 90–92.
6. Прокопчук Л. В. Проблема порядку слів у теоретичному й прикладному мовознавстві / Л. В. Прокопчук // Мовознавчий вісник : [зб. наук. праць / МОН України Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького]. – Черкаси, 2014. – Вип. 19. – С. 239–243.
7. Прокопчук Л. Аспекти вивчення порядку слів в українському мовознавстві / Людмила Прокопчук // Лінгвістичне

портретування сучасного соціуму : [матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, Вінниця, 26–27 листопада 2015 р.]. – Вінниця, 2016. – С. 15–21.

8. Чередниченко І. Г. Стилiстико-синтаксичнi функцiї порядку слiв у реченнi i речень у контекстi в сучаснiй українськiй лiтературнiй мовi / І. Г. Чередниченко // Українська мова i лiтература в школi. – 1961. – № 5. – С. 14–22.
9. Чередниченко І. Г. Порядок розташування складових частин у будовi речення i контексту / І. Г. Чередниченко // Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. – К. : Рад. шк., 1962. – С. 448–491.
10. Шухова О. О. До генези та сутностi синтаксичного поняття iнверсiї / О. О. Шухова // Мовознавство. – 2012. – № 6. – С. 70–78.

## **СИНТАКСИС ПРОСТОГО УСКЛАДНЕНОГО РЕЧЕННЯ**

### *Практичне заняття № 9*

#### **Просте ускладнене речення в системі синтаксичних одиниць. Однорідні члени речення як засоби ускладнення простого речення**

##### План:

1. Особливості простого ускладненого речення, його різновиди.
2. Однорідні члени речення в структурі простого речення. Ознаки однорідності. Відмінність однорідних членів від зовні подібних повторювальних компонентів речення.
3. Семантико-синтаксичні відношення між однорідними членами речення.
4. Засоби вираження однорідності.
5. Координація присудка з однорідними підметами в числі і роді.
5. Умови однорідності / неоднорідності означень.
6. Узагальнювальні слова в реченнях з однорідними членами речення.

## **Література:**

### **а) Основна література:**

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 124–130.
2. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 190–203.
3. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / Б. М. Кулик. – 2-е вид. – К. : Рад. шк., 1965. – С. 126–141.
4. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І. І. Слинько, М. Ф. Кобилянська, Н. В. Гуйванюк. – К. : Вища шк., 1994. – С. 296–319.
5. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ]. – К. : Вища шк., 1994. – С. 335–340.
6. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 334–343.
7. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 251–255, 265–270.
8. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – С. 105–109, 119–124.
9. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 150–160.

### **б) Додаткова література:**

1. Алексєєва С. Г. Сурядність на рівні простого і складного речення / С. Г. Алексєєва // Проблеми граматики і лексикології української мови : [зб. наук. праць / відп. ред. М. Плющ]. – К., 2001. – С. 180–186.
2. Будько М. В. Проблема простого ускладненого речення у вітчизняному мовознавстві / М. В. Будько // Мовознавство. – 1991. – № 3. – С. 63–68.

3. Вольська Ю. В. Основні теоретичні засади ускладнення в сучасному українському мовознавстві / Ю. В. Вольська // Вісн. Житомирського держ. ун-ту імені І. Франка. – 2004. – № 19. – С. 230–234.
4. Дудик П. С. Просте ускладнене речення / П. С. Дудик. – Вінниця, 2002. – 336 с.
5. Дудик П. С. Синтаксичні й стилістичні обриси речень з однорідними членами / П. С. Дудик // Філологічні студії : [зб. наук. статей]. – Вінниця : Вид-во Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського, 2007. – Вип. 5. – С. 97–101.
6. Кадомцева Л. О. Українська мова: Синтаксис простого речення / Л. О. Кадомцева. – К. : Вища шк., 1985. – С. 62–80.
7. Коваленко І. П. Семантична структура простого речення, ускладненого однорідним компонентом / І. П. Коваленко // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – К., 1999. – Вип. 2. – С. 80–85.
8. Кононенко В. І. Синтаксичні зв'язки в ускладненому реченні / В. І. Кононенко // Українська мова і література в школі. – 1980. – № 1. – С. 27–34.
9. Кучеренко І. К. Логіко-синтаксична природа речень з однорідними членами / І. К. Кучеренко // Мовознавство. – 1976. – № 4. – С. 37–39.
10. Кучеренко І. К. Логіко-синтаксична природа речень з узагальнюючими словами при однорідних членах / І. К. Кучеренко // Мовознавство. – 1977. – № 6. – С. 3–12.
11. Кучеренко І. К. Речення з кількома присудками / І. К. Кучеренко // І. К. Кучеренко. Актуальні проблеми граматики. – Львів : Світ, 2003. – С. 66–81.
12. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1992. – С. 57–64.
13. Радіонова Т. М. Однорідні ряди із узагальнювальним словом: структура і функції / Т. М. Радіонова // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 20. – С. 140–145.

14. Руднев А. Г. Синтаксис осложнённого предложения / А. Г. Руднев. – М. : Учпедгиз, 1959. – 245 с.
15. Украинская грамматика / [отв. ред. В. Русановский]. – К. : Наук. думка, 1986. – С. 298–308.
16. Шульжук К. Ф. Формування ускладненого речення у новій українській літературній мові / К. Ф. Шульжук // Мовознавство. – 1977. – № 2. – С. 30–37.

Вправи для самоконтролю:

**Вправа 1.** *Знайти в поданих реченнях однорідні члени речення, визначити їхній синтаксичний статус. З'ясувати, яким засобом зв'язку вони з'єднані.*

I. 1. За півтора тижня Сироватка не тільки викосив долину, але й виплів новий тинок (Ю. Мушкетик). 2. Люди нечесні відчували його [Сірка] внутрішній прищур, зневагу, силу й, врешті, торопіли перед нею (Ю. Мушкетик). 3. Лаврін Перехрест обіперся об високу мідну передню луку сідла, звівся в стременах, востаннє оглянувся назад (Ю. Мушкетик). 4. Через віки, а то й через роки, ріка вже стане спогадом ріки (Л. Костенко). 5. Люд без мови – то глина безлика, без'язика отара овець (В. Забаштанський). 6. Відтінки марева то яскравіше спалахували, то пригасали, то знову набирали на буйній силі (Є. Гуцало). 7. Гаряче любив Сірко, гірко ненавидів, а сивів у самоті, озлобленості, серед знахабнілих ворогів і заляканих невірних друзів (Ю. Мушкетик). 8. Лісові трави і звірі з раннього дитинства були хлопчикові друзями, відкривали йому свої таїни (Ю. Покальчук). 9. Вечорами й ранками густі очерети засновувалися сивими туманами (В. Кулаковський). 10. Катрага була невеликою, але ошатною, затишною (В. Кулаковський).

II. 1. Чутки завжди з'являються неждано-негадано, ширяться невпинно. Спочатку заволодівають обмеженою місцевістю, невеликими групами людей, потім дедалі більшими, ширшими (В. Кулаковський). 2. Довкола стелилися розкішні краєвиди: горби, порослі гайками, й

поля, повні житнього колосу (Вал. Шевчук). 3. Його [Сироватки] землянка на березі Волошки обплетена дерезою, пищальником, жостером, оточена чорнокленами й дубами (Ю. Мушкетик). 4. Крики, лемент, тривожне калатання дзвонів, іржання коней, брязкіт зброї, шкварчання палаючої смоли в бочках – все це в першу хвилину оглушило Арсена і його друзів (В. Малик). 5. Яцько упевнено повз уперед, в'юнким вужем розсовував зарості, гнучкою кунцею обминав перешкоди (В. Малик). 6. Степова місячна ніч з таємничими звуками й запахами, крик сови в гаю під горою, давні перекази – усе змішалось в розбурканій уяві Кия (За В. Маликом). 7. Біля столу поралися жінки – ставили череп'яні полумиски з наїдками та дерев'яні дзбани з холодним узваром і ситою, краяли на скибки хліб (В. Малик). 8. Дівчата, збившись у невеличкі гурточки, сиділи, мов зграйки білих гусей, на зеленій траві, понад річкою, – плели вінки з польових та лісових квітів (В. Малик). 9. Поля і ліси, гори й болота, річки й озера, ніч і день, зима і літо, грім і блискавка, життя і смерть – все покрите таємничістю, невідомістю (В. Малик). 10. Передні вже пірнули в його зелену гушавину і звідти почали стріляти по гунських вершниках (В. Малик).

**Вправа 2.** *Окреслити умову однорідності означень у поданих реченнях.*

І. 1. Отаман смалив люльку, слухав звичайні, буденні згуки життя (Ю. Мушкетик). 2. Грубі, з пиляних навпіл плах стіни шинку струшував дужий похідний марш (Ю. Мушкетик). 3. Тур нахмурих високе, зоране зморшками чоло (В. Малик). 4. Крізь грізні хмари пробивалося тепле, м'яке проміння (Ю. Мушкетик). 5. Сірко оглянувся й несподівано плеснув по крутій, схиленій у боях шиї Кайдана (Ю. Мушкетик). 6. Світло цідилося в продовгуваті, оправлені в олово шибки вікна (Ю. Мушкетик). 7. Зашумувала в грудях радість близької, жаданої стрічі з коханою (Ю. Мушкетик). 8. Навколо залягла тривожна, повна таємничих звуків нічна



тиша (К. Басенко). 9. Тонкі, виразні риси обличчя, правильний ніс, пухкуваті широкі вуста, міцне, вперте підборіддя, довгі пухнасті вії склалися в чарівливий образ (Ю. Покальчук). 10. Враз Волин почув ніжну, глибоку, тремтливу й манливу музику (К. Басенко).

II. 1. На краю обривистого, занесеного снігом рівчака зупинилися (В. Малик). 2. Боротьба, життєві поразки не зламали Сірка, не погасили отих живих, проникливих вогників у зіницях очей, не спили енергії (Ю. Мушкетик). 3. Щербилася, притуплювалася широка, блискуча, дамаської криці Сіркова шабля... (Ю. Мушкетик). 4. А <...> над всією українською землею здійнялася блискуча, в самоцвітах булава Богдана Хмельницького (За Ю. Мушкетиком). 5. Старий заметушився, заспішив і знову схопив хлопця за плече вузлуватою, у синіх прожилках рукою (В. Малик). 6. Човен повернув у кругле, оступлене з усіх боків дубами і кленами озеро (Ю. Мушкетик). 7. Низьке зимове сонце схилялося на захід, за високі, з дубовим частоколом вали січової фортеці і засліплювало очі (В. Малик). 8. Звенигора відступив на кілька кроків, перевів подих, потім знову пішов у наступ і потиснув старого аж під мазаний, з очеретяною стріхою курінь (В. Малик). 9. По рівчаку шумлива дощова вода збігає у великий камінний басейн, а звідти по довгій трубі – в менший, мармуровий (Ю. Мушкетик). 10. Попереду пан у чорнім жупані, в чорних рукавичках (Ю. Мушкетик).

### **Вправа 3.** *Пояснити умову неоднорідності означень.*

I. 1. Сухі поламані очерети ворушилися, наче живі (Ю. Мушкетик). 2. Симеон сидів у келії при церкві на оббитому шкірою позолоченому стільці, пом'ятий і пожмаканий (Ю. Мушкетик). 3. Схожий на розжарене велике чавунне ядро місяць то ховався за хмари, то виринав знову (Ю. Мушкетик). 4. Попутний вітер пружко надував прямокутні полотняні вітрила (В. Малик). 5. Поряд з кладкою колихався на хвилях легкий сосновий човен, видовбаний Жданом узимку (В. Малик). 6. Князь втягував

молодими дужими грудьми весняне ароматне повітря (Б. Лепкий). 7. Теплі ще з літа польові дороги поволі хололи, самотньо даленіли під лісосмугами (М. Вінграновський). 8. Степ після дощу вкрився другою розкішною зеленню (Д. Мордовець). 9. Петро Могила сидів біля багаття, і тьмяні червоні відсвіти грали на його зосередженому обличчі (К. Басенко). 10. З торби у нього [сліпого] виглядав жовтий гриф кобзи з темними дубовими закрутками (В. Малик).

II. 1. Вузькою покрученою стежкою Самойлович піднімався вгору (Ю. Мушкетик). 2. Полянський княжич не зводив з Цвітанки чорних пронизливих очей (В. Малик). 3. Високий виснажений старець лівою рукою тримався за плече підлітка років п'ятнадцяти (В. Малик). 4. У сонячній тиші безкрайнього степу сіявся дрібний срібний сніжок... (В. Малик). 5. Замерзла грудкувата дорога раптом круто повернула вниз (В. Малик). 6. Старий зупинився і витягнув уперед тонку зморшкувату шию... (В. Малик). 7. Тут же, на матах, поміж рибою здійсмалися купки нарізаного великими скибками житнього хліба (В. Малик). 8. Повновидий місяць слав своє золотаве світло навсібіч (Ю. Покальчук). 9. У кобзаря по обличчю промайнула якась неясна тінь... (В. Малик). 10. З-під зламаних кострубатих брів проникливо дивилися допитливі очі (В. Малик). 11. Дим покрученими химерними стовпами виривався з-за гори і високо шугав у голубе безхмарне небо (В. Малик).

### *Практичне заняття № 10–11*

#### **Речення з відокремленими членами**

##### План:

1. Поняття про відокремлені члени речення.
2. Причини, засоби й типові умови відокремлення членів речення.
3. Умови відокремлення означень, прикладок; засоби вираження відокремлення.

4. Умови відокремлення обставин; засоби вираження відокремлення.

5. Відокремлення додатків; засоби вираження відокремлення.

6. Поняття про уточнювальні члени речення. Статус уточнювальних конструкцій у синтаксисі простого речення.

## **Література:**

### **а) Основна література:**

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 133–140.
2. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 204–223.
3. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / Б. М. Кулик. – 2-е вид. – К. : Рад. шк., 1965. – С. 141–165.
4. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І. І. Слинько, М. Ф. Кобилянська, Н. В. Гуйванюк. – К. : Вища шк., 1994. – С. 319–375.
5. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / [за заг. ред. І. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 483–504.
6. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ]. – К. : Вища шк., 1994. – С. 340–347.
7. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 344–357.
8. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 255–264.
9. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – С. 109–118.
10. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 160–166.

б) Додаткова література:

1. Беценко Т. П. Конструкції з відокремленими прикладками в думках / Т. П. Беценко // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2002. – № 5. – С. 44–47.
2. Глотова О. В. Вираження причинових значень відокремленими прикметниками та прикладками в межах простих семантично ускладнених речень / О. В. Глотова // Лінгвістичні дослідження: [зб. наук. праць]. – Х., 2006. – Вип. 20. – С. 43–47.
3. Дудик П. С. Просте ускладнене речення / П. С. Дудик. – Вінниця, 2002. – 336 с.
4. Дудик П. С. Відокремлення як семантичне, граматичне і стилістичне явище / П. С. Дудик // Наукові записки. Серія : Філологія : [зб. наук. праць]. – Вінниця : ВДПУ імені М. Коцюбинського, 2008. – Вип. 10. – Т. 1. – С. 170–176.
5. Кадомцева Л. О. Українська мова : Синтаксис простого речення / Л. О. Кадомцева. – К. : Вища шк., 1985. – С. 80–92.
6. Кульбабська О. Відокремлення як формальний засіб вираження вторинної предикації / Олена Кульбабська // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : [зб. наук. праць / наук. ред. Б. І. Бунчук]. – Чернівці : Рута, 2006. – Вип. 276–277 : Слов'янська філологія. – С. 396–402.
7. Кульбабська О. Вторинна предикація як вияв принципу економії в мові / Олена Кульбабська // Актуальні питання синтаксису : [матеріали Міжнарод. наук. конф., Чернівці, 19–21 жовтня 2006 р. / відп. за вип. Н. В. Гуйванюк]. – Чернівці : Рута, 2006. – С. 93–99.
8. Кульбабська О. Вторинні предикати : лінгвальний статус, класифікація і репрезентація в сучасній українській мові / Олена Кульбабська // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Вип. 18. – С. 70–75.
9. Ніка О. І. Про термін «просте ускладнене речення», «напівпредикативність» / О. І. Ніка // Українське мовознавство. – К., 2000. – Вип. 22. – С. 94–97.

10. Олійник Г. Про структурні особливості речень з відокремленими дієприслівниковими конструкціями / Г. Олійник // Мовознавство. – 1977. – № 1. – С. 21–24.
11. Островська Л. Відокремлений атрибут у структурі простого формально ускладненого речення / Людмила Островська // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – С. 215–221.
12. Рогаль М. С. Відокремлені додатки / М. С. Рогаль // Українська мова і література в школі. – 1974. – № 1. – С. 71–72.

Вправи для самоконтролю:

**Вправа 1.** Пояснити умови відокремлення/невідокремлення узгоджених означень.

I. 1. З очеретів, з верболозів пливли сиві пасма туманів, просвітлені сонцем (Ю. Мушкетик). 2. Кошовий одійшов за обсипаний довгими золотими сережками кущ верболозу (Ю. Мушкетик). 3. Безлюдне подвір'я, просторе, піскувате й гаряче, нагадувало собою шматок південної пустелі, кимось ненароком закинутий сюди (О. Гончар). 4. У розсіченому глибокою зморшкою міжбрів'ї залягла глуха тінь (Ю. Мушкетик). 5. Роздратований відмовою Єрусалиму, Микита вже розмовляв нервово й впевнено (К. Мотрич). 6. У ході' отамана, замкнених у ланцюг над чересом руках почувалася сила (Ю. Мушкетик). 7. Деся далеко, не досяжні окові, закричали дикі гуси (Ю. Мушкетик). 8. Він, вельми розлючений, уже хотів убити зухвалого перса (І. Білик). 9. Зараз Волин вдивлявся у захід сонця, розпеченого, гарячого удень і ніби трішки пригаслого з надвечірніми сутінками (Ю. Покальчук). 10. Засапаний, одурілий і напружений від передчуття чималого виторгу, аж тепер зупинився купець, ще раз уклонився (К. Басенко).

II. 1. Сікач підсмикнув лівою рукою широкі червоні шаровари і, розгніваний, ще завзятіше кинувся вперед (В. Малик). 2. Закинуті життєвими обставинами з різних, часом аж надто далеких закутків землі, вони почувалися в цьому товаристві, під цією гостинною стріхою, як дома... (В. Малик). 3. Попереду, сполохані форканням коней,

зривалися степові птахи (В. Малик). 4. Ось уже добре видно їхні [гунів] обличчя – широкі, темні, обсмалені сонцем, вітрами і вогнями степових багать (В. Малик). 5. Всі попадали ниць у мокру, прибиту й сплутану дощем та вітром ковилу (В. Малик). 6. Стрункості надавали барвисті, з ромейської тканини штани, заправлені в чоботи із жовтої шкіри, і такий же шкіряний пояс, оздоблений <...> золотими бляшаними накладками (В. Малик). 7. Весь у білому, підперезаний ремінним поясом з китицями і срібними накладками, з коротким мечем при боці, він [Кий] скидався на білого лебедя... (В. Малик). 8. ...далеко за північ веселилися переповнені молодістю юнацькою силою і щастям хлопці й дівчата (В. Малик). 9. Тільки посаджені водночас із садом осокори все ще пнуться вгору (Ю. Мушкетик). 10. За горловиною прослалася чималенька долина, оступлена з усіх боків осиками та в'язами (Ю. Мушкетик).

**Вправа 2.** *Пояснити умови відокремлення / невідокремлення неузгоджених означень.*

1. І з того дня Дениско уже мав клопіт – стежити за своїми лелеками (Є. Гуцало). 2. На високій вежі мляво колихалося біле турецьке знамено з червоною габою по краях і кармінним півмісяцем посередині (В. Малик). 3. Один з вершників, старий, з довгою сивою чуприною, сплигнув з коня, витяг із шкіряних піхов широколезого ножа (В. Малик). 4. А на горбі, над рікою, височів пишний каганський палац – з чудернацькими прибудовами і надбудовами, з цяцькованими ганками і великими блискучими вікнами, з безліччю вирізьблених з дерева звірів і птахів (В. Малик). 5. Молодші супутники теж завмерли від зачудування й довго стояли мовчки, вражені незвичайністю, могутністю і красою краєвиду (В. Малик). 6. Другого дня, надвечір, до князівської хижі забігла Либідь – у новій вишиваній сорочці, з разком червоного намиста на шії і золотими пружинистими кільцями на скронях (В. Малик). 7. У білих полотняних штанах і сорочках, загорілі, чубаті, у постолах або й босі, вони [підлітки] якось

непомітно, безшумно виринали з-за кущів і ставали півколом позаду старших родовичів (В. Малик). 8. А на горбі, над рікою, височів пишний каганський палац – з чудернацькими прибудовами і надбудовами, з цяцькованими ґанками і великими блискучими вікнами, з безліччю вирізьблених з дерева звірів і птахів (В. Малик). 9. Коронний гетьман, немолодий, трохи одутлий, з круглим тупим лицем і довгою сивою бородою, сидів біля каміна в накинутій на плечі соболевій шубі й мерзлякувато щулився (В. Чемерис). 10. Адам Кисіль в довжелезній рудій шубі <...> стояв посеред двору в оточенні козаків (В. Чемерис).

**Вправа 3.** Пояснити умови відокремлення / невідокремлення прикладок у поданих реченнях.

І. 1. Журавлі прокурликали у високості – вічні співці української печалі – потягнули свій спів до Великого Лугу (Ю. Мушкетик). 2. Високо в небі кружляв сивокрил – ранній гість із заморських країв, одвічний мешканець плавнів (Ю. Мушкетик). 3. Цвірінчать коники, підпадьомкає-альтує перепел, а вгорі – перші скрипалі й флейтисти оркестру – витюрлюнькують-заливаються жайворонки (О. Гончар). 4. Вони, веселі чумаки, співають степ, як церковне вино (Ю. Мушкетик). 5. Князь Ярослав на честь брата, великого князя київського, звелів дзвонити в усі дзвони Чернігова (В. Малик). 6. Типовий гуцул, Федькович в літературній своїй діяльності відзначається всіма добрими й слабкими прикметами гуцульської душі (І. Франко). 7. Він [Петро Могила] дивився на химерний вогонь – початок усього сущого і кінець усього прийдешнього – і вже в котрий раз передумував свої думи (К. Басенко). 8. Митрофан Гук не розібрав того поклику, сприйняв його як знак до нового бою (Ю. Мушкетик). 9. Петро Кугукало, новий джура кошового, затуляв свічки руками од вітру (Ю. Мушкетик). 10. Корній Метелиця, високий, огрядний запорожець з довгим сивим оселедцем і золотою сережкою у правому вусі, відбивався

зразу від трьох – Сікача, Товкача й Аресена Звенигори (В. Малик).

II. 1. Стара Звенигориха з дівчатами – Стехою та Златкою – порається біля печі та столу (В. Малик). 2. Вдалині проносилися, мов вихори, косяки тарпанів – диких коней (В. Малик). 3. Поснули стомлені далекою дорогою і переобтяжені щедрою князівською учтою гості – старійшина Тур із синами (В. Малик). 4. Ромеї ж, народ могутній і гордий, не хотіли підкорятися чужинцям, або, як вони казали, варварам (В. Малик). 5. А Еллак, старший серед братів, улюбленець Аттіли, кидався в саму гущу бою, мечем, списом, булавою і пращею прокладаючи собі дорогу до перемоги і ведучи за собою все гунське військо (В. Малик). 6. Вогонь для купальського багаття потрібно було добути старим, прадідівським способом – тертям (В. Малик). 7. Уже за воротами і починалася власне столиця козацтва, внутрішній Кіш – серце всього людославного Запоріжжя, Січ-мати (В. Чемерис). 8. Над станком маяв білий прапор – знак того, що глава козацтва знаходиться в січовій столиці (В. Чемерис). 9. Біля пушкарні Гнат побачив Ярему Летючого, джуру отамана і одного зі своїх рятівників-визволителів (В. Чемерис). 10. Зазнавши великих втрат, Остряниця, зрештою, відійшов поріділим військом до Жовнина – свого останнього рубежу на українській землі (В. Чемерис). 11. Але де ж вона, ота клята дорога, з несподіваною журбою подумав Настас (І. Білик).

**Вправа 4.** *З'ясувати, у яких реченнях прикладку зі сполучником **ЯК** потрібно відокремити (розділові знаки пропущено).*

1. Як вояк отаман багато разів вертався думкою до цієї битви, проходив через її пекло од початку до кінця (Ю. Мушкетик). 2. Якось сидимо ми з бабусею вдвох у садку: бабуса як спеціаліст по промисловості пір'я дере (Остап Вишня). 3. Мелашка була потрібна в господі як робітниця (І. Нечуй-Левицький). 4. Верига як рядовий козак не був



закликаний на козацьку раду (П. Панч). 5. Членом «Гарту» я був і сам як книжковий ілюстратор (О. Довженко). 6. І боєць Журба як заспівувач мав бути в перших лавах (В. Кучер). 7. Він починав цінувати Ольгу як жінку, як свого майбутнього товариша на цілий вік (І. Нечуй-Левицький). 8. Ногаєць прийняв смерть як божу кару за всі содіяні на землі гріхи (Ю. Мушкетик). 9. Жданові як наймолодшому козакові дали в руки шполик – вичерпувати з човна воду (Ю. Мушкетик). 10. Як справжній митець Галина Кальченко вміла захоплюватись, природною була її глибока схвильованість перед виявами людської мужності... (О. Гончар).

**Вправа 5.** *З'ясувати морфологічне вираження відокремлених обставин та різновиди експлікованих семантико-синтаксичних відношень у поданих реченнях.*

І. 1. Хизуючись один перед одним, вони, січові підпарубчаки, перепливали Чортомлик біля самих порогів (Ю. Мушкетик). 2. Линяючи, втрачаючи свій природний колір, воно [небо] по кільканадцять годин горіло над головою – цинкове, білясте, смертельне (О. Гончар). 3. Переправившись через Донець на половецький берег, Ігореве військо по крутій стежині піднялося на високу Ізюмську гору і, дочекавшись у заростях її пологого південного схилу вечора, рушило в степ (В. Малик). 4. Стріли сипалися безугавно, стукали, мов град, об шоломи, об лати й кольчуги, об щити та обшиті залізними бляшками кінські попони, вириваючи з рядів то одного, то іншого воя (В. Малик). 5. Помітивши жертву, сокіл не кидається на неї стрімголов, а підтікає під неї знизу, лякає і жене вгору, якомога вище і вище (В. Малик). 6. – Я знаю, що мушу й сам не сидіти склавши руки, інакше божа поміч може й не знайти мене: бог не любить людей немітливих і лінивих (Ю. Мушкетик). 7. Ждан, незважаючи на молодість, мав тверезий, розсудливий розум і не вважав для себе образливим прислухатися до порад і думок інших (В. Малик). 8. Чигиринський сотник, примруживши очі й насупивши кошлаті брови, колючим поглядом проймав його

[Хмельницького] наскрізь (В. Кулаковський). 9. Дядько Денис боязко озирнувся на ріку і, понуривши голову, поплуганився по кабановім сліду назад (В. Дрозд). 10. Усупереч зовнішній легковажності, Люба напрочуд чесно уміла зберігати таємниці (О. Гончар).

II. 1. А потім прилетіли з лиману білі чайки, загаласували, закружляли – ловили на трав'яних відмілинах дрібне риб'я, якого там була гибіль, а наївшись, пожирувавши, обсілися на сірій косі й сиділи там довго (Ю. Мушкетик). 2. Арсен знову рушив попереду – прокладати дорогу (В. Малик). 3. Незважаючи на зовнішню грубуватість і пащекуватість, пан Мартин мав по-дитячому вразливе серце, чутливе до всього прекрасного (В. Малик). 4. Лівою рукою Кий держав повід коня, а праву простягнув до неба, благаючи бога грози вгамувати свій гнів (В. Малик). 5. Там і тут з чорного диму вихоплювалися руді язики полум'я, пожираючи козацькі хати (В. Чемерис). 6. Незважаючи на швидку гонитву і втому, козаки були веселі і всю дорогу співали пісень. 7. Прибувши в Лубни раніше, Потоцький дав війську прийти в себе з дороги, поповнив свої ряди свіжою лубенською залогою, запасся порохом (За В. Чемерисом). 8. Забравши із собою не лише поранених, а й убитих <...>, військо почало нечутно відходити (В. Чемерис). 9. Сонце, щойно викотившись із божої кузні, пливло понад зеленими мирськими плавнями по чистому, мов озерна вода восени, небу й пригрівало зовсім не по-весняному (Ю. Мушкетик). 10. Схлипуючи, похлинаючись сльозами, перескакуючи з одного на інше, Філон почав оповідати про свою долю (Ю. Мушкетик).

**Вправа 6.** *З'ясувати, чому обставини, виражені одиничним дієприслівником, в одних випадках відокремлюються, а в інших – ні.*

1. – Боярине, прибув посланець... Великий князь велить тобі прибути не гаючись (В. Малик). 2. Об'єднаний Ігорів полк ішов не поспішаючи (В. Малик). 3. Сокіл швидко опускається за жертвою, одним помахом кігтя перерізує їй

горло і, торжествуючи, п'є живу гарячу кров (В. Малик). 4. Тепер оборонялися степовики і, обороняючись, намацували в рядах урусів слабше місце... (В. Малик). 5. Одначе і влітку, уміючи, рибу можна впіймати (Нар. тв.). 6. Донський отаманець хотів вичитати свою долю з присурмлених волохатими бровами очей кошового й, не вичитавши, зітхнув (Ю. Мушкетик). 7. Воїни, поснідавши, лаштувалися до походу (В. Малик). 8. Асан несподівано повернув лук і, прицілившись, випустив стрілу просто в небо і ще мить не відривав від неї погляду (Ю. Покальчук). 9. Татари зіскакували з коней, лягали на землю і, повзучи, наближалися до табору (А. Чайковський). 10. Вислухавши, Барабаш прояснів і розкотисто засміявся (В. Кулаковський). 11. Замріявшись, Непийвода не помітив двох незнайомих жовнірів (В. Кулаковський).

**Вправа 7.** *З'ясувати, які семантико-синтаксичні відношення виражають відокремлені обставини в поданих реченнях.*

1. Шабля випорснула ворогу з пальців і, блиснувши на сонці, полетіла в рів (Ю. Мушкетик). 2. Однак гуни не вдарили лавою на лаву, а, майже добігши до полян, розділилися навпіл (В. Малик). 3. Знічений француз позадкував до своїх, прохаючи жестами вибачення (Р. Іванчук). 4. Сірко тоді став на одне коліно й схилив голову, просячи в переможця пощади (Ю. Мушкетик). 5. Ватага, не добігаючи до Сиваша на три кидки палиці, розгорнулася в лівий бік, пішла лавою на шанці (Ю. Мушкетик). 6. Кий дивився на сплотніле обличчя супротивника, на його сповнені ненавистю очі і, побачивши в них приреченість, відчув у грудях бурхливу радість (В. Малик). 7. Та в цю мить з гущавини лісу вибігли два задихані, спітнілі отроки, розштовхали воїв і, зупинившись над самим схилом, щосили загукали (В. Малик). 8. Втративши кілька сотень найкращих воїв, а головне, загубивши надію на швидку перемогу, вони [гуни] вже билися без запалу (В. Малик). 9. Уранці, відіславши

полонених на військову здобич суходолом, Кий віддав наказ рушати до Дніпра (В. Малик). 10. Це прокляття постійно висіло над Україною з року в рік, з віку в вік, прирікаючи козаків на все нові й нові безплідні жертви та поразки (В. Чемерис). 11. Прокинувшись від голосної розмови біля намету, полковник Пушкар невдоволено засопів, перевернувся на другий бік, бажаючи ще трохи подрімати... (О. Лупій).

**Вправа 8.** *Поставити потрібні розділові знаки в реченнях. Пояснити пунктуацію в реченнях з уточнювальними обставинами.*

1. Самойлович ступив на річкову рінь і зітхнув широко на повні груди (Ю. Мушкетик). 2. З цього боку од поля сіріло квадратове громаддя дерев'яної башти обнизаної чотирма рядами грізних бійниць. Далі по валу – кілька менших башт збудованих пізніше (Ю. Мушкетик). 3. Вся Січ звідси з кручі схожа на велетенську круглу порохівницю (Ю. Мушкетик). 4. А десь там у глибині на затоплених островах – запорозькі скарби (Ю. Мушкетик). 5. Згори від толоки всіма тернівщанськими рівчаками пінячись весело гуркоче нова й нова така незвична для нас небесна вода (О. Гончар). 6. Тітка Докія й Галя не поспішаючи але миттю в чотири руки поставили перед гостями приготовлені страви (М. Вінграновський). 7. Скульптор не підозрював, що поруч у нього за спиною уже стоять наготові рятівники (О. Гончар). 8. Саме тоді року того ж шістдесят шостого збунтувався полк Переяславський (Ю. Мушкетик). 9. Там недалеко від замку чиї квадратні вежі похмуро бовваніли над містом він [Янек] відшукав хату попа Дем'яна постукав у хвіртку (В. Кулаковський). 10. Пан реготав з рухів Данила, часами боляче мало не до крові штрикав його рапірою (Ю. Покальчук). 11. Внизу над сутінною балкою залягла імла (Ю. Мушкетик). 12. А ще далі за зеленими лугами і жовтими пісками виблискував проти сонця широкими плесами Дніпро... (В. Малик).

**Вправа 9.** Виконати синтаксичний аналіз речень, ускладнених однорідними та відокремленими членами речення.

I. 1. Несподівано з оповитої туманом степової балки виринув невисокий простоволосий отрок, у білій вишиваній сорочці, підперезаний вузьким ремінним поясом, і, скрадаючись, почав наближатися до бойовища (В. Малик). 2. Тільки набридливе дзижчання комарів, крик сполоханої птиці та задумливе квакання жаб у невеличкому, зарослому лататтям озерці порушували степову тишу (В. Малик). 3. Спочатку загін утікачів спустився балкою до широкої розлогої долини, потім пологим схилом піднявся нагору і, визначаючи напрям по зірках на північ, повернув в той бік (За В. Маликом). 4. Зразу за князем, готові в кожную хвилину прийти йому на допомогу, поспішали княгиня Іскра і княжна Цвітанка (В. Малик). 5. Позаду, відставши на кільканадцять кроків, прикривали їх Горицвіт і Всеслав (В. Малик). 6. Боривой вирвався наперед і, зірко вдивляючись у далину, вибирав напрямок (В. Малик). 7. З-за Дністра, наслана нам за гріхи, ввірвалася гунська орда Ернака і покотилася по землі уличів, спалюючи на своєму шляху весі, витолочуючи посіви, убиваючи чоловіків (В. Малик). 8. Князю Добромиру намостили з трави та бур'яну м'яку постелю на горбку, щоб було видно Високу могилу, і, напоївши холодною водою, поклали відпочивати (В. Малик). 9. Кий довго стояв на березі струмка, вслухався у шерехи ночі, збентежений, окутаний тривожними думами (В. Малик). 10. Побачив підступ Вінітар і, переповнений ненавистю і сліпим бажанням помсти, наказав охоронцям оточити венетського короля і взяти в полон (В. Малик).

II. 1. Крек ще раз у думці попросив Тенгріхана врятувати його і захистити від недобрих людей і злих духів, а потім спритно подерся по жердині на гору (В. Малик). 2. На сирому глинистому дні ями, вкритому цвіллю й мохом, Кий зразу помітив невелику свіжу вм'ятину (В. Малик). 3. Наситившись потребою, Перун попустив віжки своїх буйногрових коней, щосили гукнув на них і помчав понад степом далі – на схід

(В. Малик). 4. Нажахані, ледь отямившись від пережитого страху, княжичі дали знак сідати на коней і повертатися додому (В. Малик). 5. Навіть княжич Чорний Вепр зі своїми воями був затягнутий у цей бурхливий вир і, забувши про свою князівську гідність, стрибав, кричав і товк ногами землю нарівні зі всіма (В. Малик). 6. Біля волів, тримаючись рукою за ярмо, стоїть волхв Ракша – високий, похмурий (В. Малик). 7. Умившись холодною водою з лісового струмка, [Хорив і Боривой] нашвидкуруч поснідали (В. Малик). 8. З-за Дніпра, пробиваючи густу завісу рожевого туману, сонце бризнуло на свіжу, скроплену ранковою росою землю світлом і теплом (В. Малик). 9. Десь, у темній хижці або ж поблизу, у таємному, тільки Чорному Вепрові та його вірним людям відомому місці, знемагає від страху та розпуки уличька князівна (В. Малик). 10. Ось верба над струмком з п'ятьма короткими товстими гілками, схожими на розчепірені пальці (Ю. Мушкетик).

ІІІ. 1. Рушили й поляни, всупереч своїй волі і своєму бажанню, завойовувати гунам нові землі, підкоряти чужі племена (В. Малик). 2. Дізнавшись про намір сестри одружитися з вождем гунів, імператор Валентиніан поспішно відіслав її у Царград до двоюрідного брата – візантійського імператора Феодосія (В. Малик). 3. Переможений, але не до кінця розбитий, Аттіла пішов в Італію здобути Гонорію і хоча б цим присолодити гіркоту поразки (В. Малик). 4. Аттіла сидів з Ільдикою під шовковим опахалом, радісний і помолоділий (В. Малик). 5. Тут вершники зупинились і спішилися не в силі вимовити й слова від захоплення (В. Малик). 6. Ярема сидів на жерлі гармати, звисивши босі ноги, й грав на якомусь дивному для Гната інструменті (В. Чемерис). 7. Гнат Кодак та Ярема Летючий найперші встигли на майдан і захопили місця біля литавр (В. Чемерис). 8. Його [Гната] сиві прокурені вуса, пухнасті й довгі, розвівалися від ходьби (В. Чемерис). 9. Удвох з Яремою вони швидко обрубали гілля й заходилися клинами розколювати стовбур на дві рівні половини (В. Чемерис). 10. Марина відкинулась на подушку, жовта, худа, з глибоко

запалими очима, і злякано прислухалася до завивання вітру за вікном (В. Чемерис).

IV. 1. Павлюк подався оглядати табір, в багатьох місцях велів стягти докупи вози, розбиті спішно зібрати, зв'язати і заткнути ними проломи в обороні (В. Чемерис). 2. Павлюк востаннє пригорнув Марину і побіг до возів з божевільно-щасливим усміхом в світлих очах (В. Чемерис). 3. Повстанці були майже не захищені і тому сотнями гинули під ядрами (В. Чемерис). 4. У таких нелюдських умовах, без зброї, пороху, спустошений табір уже міг тільки гинути під ударами шабель та копитами чужих коней (В. Чемерис). 5. У цьому вигукові прозвучало все: і непідроблений подив, і гнів, і зловтіха, і погроза (В. Малик). 6. За річкою Мерлом, притокою Ворскли, починалася ніким не заселена нічийна земля (В. Малик). 7. І от цей велетень, ярий у гніві та в бою, мов тур, незмінно пасував перед своєю коханою (В. Чемерис). 8. Слухачі плескали в долоні, бряжчали срібним посудом, грюкали мечами і, сповнені захоплення, вимагали від співця все нових і нових пісень (В. Малик). 9. Хіба це не щастя – бачити свого князя великим князем київським і мріяти разом з ним про величне майбутнє землі Руської, а не тільки згадувати молоді літа? (В. Малик). 10. Пісня розповідала про похід русичів на половців, про переможну битву в далекому полі за Сулою, про повернення переможців до Києва (В. Малик).

V. 1. Брови в отамана густі, розсічені на перенісці крутою поперечною рисою, підпалені сонцем, вітрами й степовими пожежами (Ю. Мушкетик). 2. Стрепет – важкий красивий птах – завжди принадна здобич для мисливця (В. Малик). 3. Загледівши закудлану бородату голову з широко розкритим ротом та виряченими очима, козак стояв якось мить наче остовпів... (В. Чемерис). 4. Спочатку утікачі спустилися балкою до широкої розлогої долини, потім пологим схилом піднялися нагору і, визначаючи напрям по зірках на північ, повернули в той бік (За В. Маликом). 5. Зразу за князем, готові в кожную хвилину прийти йому на допомогу, поспішали княгиня Іскра і княжна Цвітанка (В. Малик). 6. Вицвілі,

витіпані на дощах і вітрах до сивої білості, до майже безбарвності, ковила й типчак <...> навівали журбу (Ю. Мушкетик). 7. Було б безглуздо на початку подорожі потрапити до рук татар і не використати такого важливого для козаків шансу (За В. Маликом). 8. Його [Чорнобая] хижі обличчя з тонким довгим носом і закушеною губою застигло від напруження і здавалося схожим на маску (В. Малик). 9. Арсен гарячково занишпорив поглядом навкруги, сподіваючись побачити розсипаний стрій вершників (В. Малик). 10. Не бажаючи сваритися зі своїми людьми, Арсен скочив на коня і наказав рушати (В. Малик).

*Практичне заняття № 12*  
**Вставні та вставлені конструкції**  
**як засоби ускладнення простого речення**

План:

1. Загальне поняття про вставні та вставлені конструкції.
2. Структурно-семантичні особливості вставних конструкцій.
3. Структурно-семантичні особливості вставлених конструкцій. Варіативність пунктуації при вставленні.
4. Вигуківі, окличні, стверджувальні і заперечні слова у системі простого речення.

**Література:**

а) Основна література:

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 140–145.
2. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 224–234.
3. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / Б. М. Кулик. – 2-е вид. – К. : Рад. шк., 1965. – С. 169–178.
4. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І. І. Слинько, М. Ф. Кобилянська, Н. В. Гуйванюк. – К. : Вища шк., 1994. – С. 375–404.



5. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис / [за заг. ред. І. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 227–231.
6. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ]. – К. : Вища шк., 1994. – С. 347–350.
7. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 364–372.
8. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 270–292.
9. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – С. 124–146.
10. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 166–171.

б) Додаткова література:

1. Галайбіда О. В. Засоби актуалізації вставлених структур / О. В. Галайбіда // Структура і система східнослов'янських мов: [зб. наук. праць / редкол.: В. І. Гончаров (відп. ред.) та ін.]. – К. : Знання України, 2004. – С. 14–20.
2. Галайбіда О. В. Передача змістово-концептуальної інформації художнього твору у парентезних конструкціях / О. В. Галайбіда // Наук. праці Кам'янець-Подільського державного ун-ту: Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2005. – Вип. 11. У 2-х т. – Т. 2. – С. 73–78.
3. Галайбіда О. В. Вставлені конструкції і взаємодія різних суб'єктно-мовленнєвих планів художнього тексту / О. В. Галайбіда // Лінгвістичні дослідження : [зб. наук. праць / за заг. ред. проф. Л. А. Лисиченко]. – Х., 2007. – Вип. 23. – С. 110–115.
4. Галайбіда О. В. Передача різних планів сприйняття у художньому творі за допомогою вставлених конструкцій / О. В. Галайбіда // Наук. праці Кам'янець-Подільського державного ун-ту: Філологічні науки. – Кам'янець-

- Подільський : Аксіома, 2007. – Вип. 15. : В 3-х томах. – Т. 2. – С. 282–285.
5. Галайбіда О. В. Функціональні характеристики вставлених конструкцій / О. В. Галайбіда // Наукові записки. Серія : Філологія : [зб. наук. праць / наук. ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця, 2008. – Вип. 10. : у 2-х т. – Т. 1. – С. 161–166.
  6. Галайбіда О. В. Вставлені конструкції в українському художньому тексті : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Галайбіда. – К., 2009. – 24 с.
  7. Гуйванюк Н. В. Співвідношення об'єктивної та суб'єктивної модальності в реченні : [навч. посіб.] / Н. В. Гуйванюк, В. А. Чолкан. – Чернівці : Рута, 1997. – 63 с.
  8. Дуденко О. В. Функційно-семантична характеристика вставлень в ідіюстилі М. Павленко / О. В. Дуденко // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. – 2016. – Вип. 10 (1). – С. 230–236.
  9. Жайворонок В. В. Вставлені речення та розділові знаки при них / В. В. Жайворонок // Українська мова і література в школі. – 1980. – № 6. – С. 16–20.
  10. Кадомцева Л. О. Українська мова: Синтаксис простого речення / Л. О. Кадомцева. – К. : Вища шк., 1985. – С. 104–110.
  11. Мойсієнко А. Вставні конструкції, що вказують на спосіб об'єктивації вираженої думки / Анатолій Мойсієнко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонДУ, 2003. – Вип. 11. – С. 183–186.
  12. Моцлер А. А. Роль вставних конструкцій в організації одиниць комунікативно-інформаційного членування тексту / А. А. Моцлер // Мовознавство. – 1986. – № 6. – С. 32–38.
  13. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1992. – С. 79–86.
  14. Поштаренко Г. «А може, власне, і не в тому справа...» : Суб'єктивна модальність в українській мові / Г. Поштаренко // Українська мова та література. – 2002. – Листопад (Чис. 44). – С. 9–12.

15. Турчак О. М. До питання про вставлені конструкції в мовознавчій літературі / О. М. Турчак // Філологічні студії : [наук. часопис]. – Луцьк, 2000. – № 1. – С. 235–240.
16. Тягунова М. М. Категорія вставності в синтаксисі сучасної української та російської мов / М. М. Тягунова // Українське мовознавство. – 1990. – Вип. 17. – С. 89–96.

Вправи для самоконтролю:

**Вправа 1.** *З'ясувати структуру та значення вставних конструкцій. Поставити потрібні розділові знаки.*

1. Я про неправду довго не знав і признаюся спочатку мався серед своїх нових товаришів добре (Ю. Мушкетик).  
2. Може молодість не завжди співчутлива може вона не вміє пробачати може насмішувата може легковажна може нетерпляча може несерйозна може примхлива, але вже уважності в неї не відберете, не зможете відняти (П. Загребельний). 3. На превеликий подив Софійчин старші жінки виявились уже на місці (О. Гончар). 4. Я не гірший від інших на щастя і за інших не кращий на жаль (В. Забаштанський). 5. То був напевно поклик долі яка й моєю теж була... (Л. Талалай). 6. Та бачите зняти капелюха труд не дуже важкий (Ю. Збанацький). 7. І від щастя а може від горя промінь сонячний серце пропik (П. Усенко). 8. Ніде правди діти звикла Настя за три роки проведені в ханській юрті і до ситої їжі і до гарного одягу і до прикрас дорогих... (В. Малик). 9. Незнайомець мав вигляд стомленої і здається чимось наляканої людини (В. Кулаковський). 10. Кожна квітка в цьому світі думаю я розквітає по-своєму і немає між ними подібних, як немає справжньої поверненості (Вал. Шевчук). 11. Можливо тому не байдужий я до тієї здавалося б простої історії (Вал. Шевчук). 12. – По правді кажучи я саме до них і збирався (В. Чемерис). 13. При всьому тому гетьман – людина замкнута, похмура. Либонь за все життя не відкрив нікому ні душі, ні помислів (За Ю. Мушкетиком).

**Вправа 2.** *З'ясувати, у яких реченнях виділені слова є членами речення, а у яких – вставними словами. Поставити потрібні розділові знаки.*

1. Волосся в неї [жінки] пишне біле як сніг а не срібне як це **звичайно** буває (Р. Федорів). 2. Рідна мова, література, старовина, фольклор, освічений поміщик це **звичайно** дещо але далеко не все (Р. Іваничук). 3. У комірчині **звичайно** стояли бідони з молоком (Г. Тютюнник). 4. Іванов прощається з дружиною **звичайно** як і більшість з простих людей (О. Довженко). 5. **Звичайно** йти з ними [січовими гультяями] в повний розруб не можна (Ю. Мушкетик).

**Вправа 3.** *Пояснити розділові знаки в реченнях зі вставленими конструкціями. З'ясувати їхню структуру та спосіб приєднання до опорного речення.*

І. 1. У серці зібралося стільки гніву, гарячої злості, сивої гіркоти, стільки кривд, образ (ще ж він і ні з ким не говорив про бузувірське ув'язнення, оглумлення, неправдиві дізнання), що вони самі рвалися з грудей (Ю. Мушкетик). 2. Не літають птахи, – в тумані страшно летіти, – хижий звір забивається в нори, хіба що злодійкувато прошмигне хитра лисиця, підбере сонну качку й вернеться по власних слідах (Ю. Мушкетик). 3. Звівся, обтрусив з колін уламки лози і, ледве соваючи ногами, – залякли вони йому [Жданові] від безнастанного сидіння, – почвалав до печер (В. Малик). 4. На половецькому боці пролунав чийсь гортанний, схожий на рик ведмедя голос, – Ігореві здалося, що то був голос Кончака, – і тисячі й тисячі половецьких стріл <...> рясним дощем пролилися на Ігореві полки (В. Малик). 5. Кайдан поспішливо, – боявся, щоб Лаврін не передумав, – почимчикував до стану (Ю. Мушкетик). 6. Довкола великого намету обсілася поважна тиша, – його господар ще спав, – а біля меншого телесувався <...> молодий служака, не міг упоратися з норовистим конем (Ю. Мушкетик). 7. Он він [дуб] стоїть на краю острова, невисокий, карякуватий, тлустий-претлустий (такі всі дуби там, де вода близько) (Ю. Мушкетик). 8. Гетьман усміхнувся у вуса (бачив, що та

усмішка сподобалася хлопцеві), повернувся й пішов (Ю. Мушкетик). 9. На обох хлопцях – білі сорочки (в одного вишита по ковніру голубим квітом, у другого – червоним), поверх сорочок – легкі кольчуги, на головах – легкі сталеві місьюрки (Ю. Мушкетик). 10. Війнула хвостом блискавиця, загримотів грім – гроза прокотилася над куренем з усією незагнужданою навальністю – це дало, зрештою, мені змогу отямитися (Вал. Шевчук).

II. 1. Там же, неподалік від шатра, була відправлена похоронна тризна, що перетворилася – не так від горя, як від радощів – на величний і бучний бенкет (В. Малик). 2. Кілька разів на рік – у великі свята – бідаки-господарі стягалися на таке багате частування (В. Малик). 3. Собаки – а було їх не менше десятка – побачили чужинця і, збившись у гурт, стрибали на частокіл, гавкали, гарчали (В. Малик). 4. Сироватка підчовгав ближче (доводилося одривати ноги, здавалося, вони прикипали до землі), чемненько привітався й сказав, що прошкував мимо та завернув попити води (Ю. Мушкетик). 5. Сірко й сам <...> звертається тільки до Скуби, і ламає перед ним шапку (якщо йдеться про своє, власне), і погрожує ногоєм (якщо йдеться про громадське) (Ю. Мушкетик). 6. Господиня – немолода мовчазна жінка – мовчки назбирала на стіл сяку-таку вечерю і почовгала спати в хижку (В. Чемерис). 7. Вчувши своє ім'я (раніше по імені його ніхто не називав), гетьман рвучко обернувся (В. Чемерис). 8. Гусари хутко підпалили хутірець (люду в ньому не вияви-лось, певно, повтікали) і грілися біля величезних багать (В. Чемерис). 9. Вельми хочеться козакові краєм ока зазирнути в господній дім, – либонь, не дім, а палац, ще й з колонами, як у пана Казановського, – бо той дім, на велике Сироватчине переконання, стоїть посеред раю, куди попаде й сам Мокій (Ю. Мушкетик). 10. Кошовий добре бачив живі, веселі парсуни апостолів за тайною вечерею, – вражий богомаз, либонь, малював ікону в корчмі, але ж до ката гарно, – і зовсім не святу чубату голову Лавріна Перехреста (Ю. Мушкетик).

*Практичне заняття № 13*

**Звертання як засіб ускладнення простого речення.  
Вокативні речення**

План:

1. Поняття про звертання, його типи.
2. Способи вираження звертання.
3. Функції звертання в простому реченні.
4. Статус вокативних речень у синтаксисі простого речення.

**Література:**

а) Основна література:

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 130–132.
2. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 234–241.
3. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – С. 130–134.
4. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / Б. М. Кулик. – 2-е вид. – К. : Рад. шк., 1965. – С. 165–169.
5. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І. І. Слинько, М. Ф. Кобилянська, Н. В. Гуйванюк. – К. : Вища шк., 1994. – С. 404–415.
6. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / [за заг. ред. І. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 307–309.
7. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ]. – К. : Вища шк., 1994. – С. 350–351.
8. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 357–364.
9. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 292–297.

10. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – С. 146–151.
11. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 171–175.

б) Додаткова література:

1. Алексєєва Н. О. Звертання як синтаксична одиниця. Теоретичний і дидактичний аспекти / Н. О. Алексєєва, Н. Г. Толстокора // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2010. – № 35–36. – С. 14–24.
2. Бондаренко О. В. Функціональна характеристика звертання в реченні і проблеми апелятивної граматики / О. В. Бондаренко // Філологічні студії : [науковий часопис]. – Луцьк : Волинський академічний дім, 2004. – № 4. – С. 387–398.
3. Дудик П. С. Звертання-речення в сучасній українській мові / П. С. Дудик // Українська мова і література в школі. – 1971. – № 5. – С. 37–43.
4. Загнітко А. Функціональні вияви звертання / Анатолій Загнітко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – Вип. 12. – С. 91–96.
5. Загнітко Л. До питання про статус звертання у структурі речення / Лариса Загнітко // Науковий вісник Херсон-ського держ. ун-ту, 2005. – С. 243–248.
6. Задорожний В. Кличний відмінок іменників на *-ець* у сучасній українській мові / Василь Задорожний // Дивослово. – 2005. – № 3. – С. 39–42.
7. Коваль Л. Предикат дії в ролі ядра базової конструкції головного компонента вокативного речення / Людмила Коваль // Лінгвістичне портретування сучасного соціуму : [матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції]. – Вінниця, 2016. – С. 5–15.
8. Кучеренко І. К. Вокатив як виразник функціонуючого члена речення і так зване звертання / І. К. Кучеренко // Проблеми синтаксису : [праці міжвуз. наук. конф. з питань синтаксису]. – Львів, 1963. – С. 64–73.

9. Кучеренко І. К. Синтаксичні функції вокатива і так зване звертання / І. К. Кучеренко // Міжвуз. наук. конф. з питань синтаксису : [тези доповідей]. – Львів, 1962. – С. 27–30.
10. Миронюк О. М. Історія українського мовного етикету. Звертання / О. М. Миронюк. – К. : Логос, 2006. – 212 с.
11. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1992. – С. 77–79.
12. Плющ М. Я. Функціональна співвіднесеність називного і кличного відмінків зі значенням особи / М. Я. Плющ // Мовознавство. – 1983. – № 6. – С. 36–42.
13. Пономаренко В. П. Проблеми структури звертання у романських та інших індоєвропейських мовах / В. П. Пономаренко // Мовознавство. – 1993. – № 1. – С. 59–65.
14. Скаб М. С. Семантико-синтаксичні функції українського вокатива / М. С. Скаб // Мовознавство. – 1987. – № 5. – С. 62–65.
15. Скаб М. С. Вокатив на тлі взаємодії рівнів мови / М. С. Скаб // Мовознавство. – 1990. – № 5. – С. 30–33.
16. Скаб М. С. Синтаксичні зв'язки і формально-синтаксичні позиції вокатива в сучасній українській мові / М. С. Скаб // Науковий вісник Чернівецького ун-ту : [зб. наук. праць]. – Чернівці : ЧДУ, 1996. – Вип. 9 : Слов'янська філологія. – С. 106–110.
17. Скаб М. Так зване «сплутування» форм вокатива та номінатива і його тлумачення лінгвістами / Мар'ян Скаб // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 8. – С. 50–56.
18. Скаб М. С. Способи апеляції при звертанні до однієї особи / М. С. Скаб // Науковий вісник Чернівецького ун-ту : [зб. наук. праць]. – Чернівці : Рута, 2002. – Вип. 146–147 : Слов'янська філологія. – С. 65–77.
19. Скаб М. С. Граматика апеляції в українській мові : [монографія] / М. С. Скаб. – Чернівці : Місто, 2002. – 272 с.
20. Скаб М. С. Вокативні речення сучасної української мови / М. С. Скаб // Українська мова. – 2002. – № 1. – С. 32–41.



21. Скаб М. Підмет апеляції у синтаксичних конструкціях української мови / Мар'ян Скаб // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – Вип. 10. – С. 64–71.
22. Тимченко З. Звертання, вставні слова / З. Тимченко // Дивослово. – 1999. – № 9. – С. 37–40.
23. Чепель В. С. Кличний відмінок в українській літературній мові / В. С. Чепель // Українська мова і література в школі. – 1971. – № 11. – С. 25–28.
24. Чепель В. С. Вокатив і його формальні відповідності в українській та болгарській мовах / В. С. Чепель // Мовознавство. – 1983. – № 4. – С. 33–37.
25. Шульжук К. Ф. Вивчення граматично-стилістичної природи звертань / К. Ф. Шульжук // Українська мова і література в школі. – 1968. – № 11. – С. 66–71.
26. Шульжук К. Ф. Стилiстичнi особливостi звертань у народних пiснях / К. Ф. Шульжук // Українська мова і література в школі. – 1968. – № 2. – С. 22–25.
27. Шульжук К. Ф. До питання про вокативні речення / К. Ф. Шульжук // Граматика слова і граматика мови : [зб. наук. праць, присвяч. ювілею д-ра філол. наук, проф., чл.-кор. НАН України, зав. відділу граматики та історії укр. мови НАН України І. Р. Вихованця]. – Донецьк, 2005. – С. 218–228.
28. Юносова В. Кличний відмінок іменників чоловічого роду другої відміни в сучасній українській мові / Валентина Юносова // Дивослово. – 2006. – № 4. – С. 40–42; № 5. – С. 32–34.
29. Юносова В. О. Варіантні форми вокатива чоловічих імен та прізвищ у сучасній українській літературній мові / В. О. Юносова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – К. : Знання України, 2000. – Вип. V : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 24–28.
30. Яценко І. Т. Чи є звертання членом речення? / І. Т. Яценко // Синтаксична будова української мови. – К. : Наук. думка, 1968. – С. 83–92.

### Вправи для самоконтролю:

**Вправа 1.** *Поставити потрібні розділові знаки в реченнях зі звертанням. З'ясувати тип та морфологічне вираження звертання.*

I. 1. Ой чого ти та мій коню нудиш із битої дороженьки блудиш? (Козацька пісня). 2. Воскреснемо брати і сестри бо земля наша хоч і розп'ята на хресті історії але свята (Я. Гоян). 3. Повій вітре на Вкраїну де покинув я дівчину де покинув карі очі повій вітре опівночі (С. Руданський). 4. Мовчіть гори шуміть води гуляй буйний полем плачте діти козацькі така ваша доля (Т. Шевченко). 5. Мамо до вас як лелека в горі і щасті лечу (Д. Луценко). 6. Припливайте до колиски лебеді як мрії опустіться тихо зорі синові під вії (В. Симоненко). 7. Дозволь мені мій вечоровий світе упасти зерном в рідній стороні (В. Стус). 8. Я тебе вірна аж до хатиноньки сам на руках віднесу (М. Старицький). 9. Молодець Степко! Розколов веселим басом напружену тишу Микола Андрійович Ти дуже спостережливий хлопчина (Ю. Коваль). 10. – Візьмемо його татусю візьмемо! Він навчить мене грати на сопілці та на гусях (В. Малик).

II. 1. Вам Юліє Степанівно до нестями хотілось щоб Мариня озирнулась (Ю. Коваль). 2. А навіщо Юлько тобі ще одна зустріч озвався у мозку холодний голос. Хіба ця зустріч відрізнятиметься чимось від першої (Ю. Коваль). 3. Хлопці питає батько несподівано з мене вийшов би сторож чи ні (Ю. Коваль). 4. Вам ваша честь випала велика місія викоренити бунтарів (В. Чемерис). 5. – Почекайте хлопці з гарматами доведеться зараз тим панцерникам слати гостинців! 6. – Бігом хлопці – крикнув Скидан. – Хоч лусніть, а гармат не кидайте! (В. Чемерис). 6. – Ми скоро зустрінемося Юрку На літо я приїду до баби (Ю. Коваль). 7. – Годую я тебе отамане скаргами, а ти либонь ще й не обідав? (Ю. Мушкетик). 8. – Пане гетьмане доброго ранку! – Гордій Чурай гупаючи чобітьми вбіг у хату. 3 Різдвом будьте здорові! (В. Чемерис). 9. Повій буйний вітре од самого моря, Навій мені пісню, щоб виспівать горе (В. Самійленко). 10. Гей хто хоче всім свободи поєднаймося, як брати! (В. Самійленко).

# СИНТАКСИС СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

## Практичне заняття № 1

### Складне речення як одиниця синтаксису

#### План:

1. Поняття про складне речення як змістову, структурну та інтонаційну єдність. Відмінність складних речень від простих (структурний аспект).
2. Синтаксичний зв'язок у складному реченні. Засоби вираження його (інтонація, сполучники, сполучні слова, співвідносні слова, порядок розташування частин, співвідношення дієслівних форм тощо).
3. Типи складних речень, критерії поділу їх. Відомі класифікації складних речень у мовознавстві.
4. Шляхи формування складного речення.

#### **Література:**

##### а) Основна література:

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 157–164.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – С. 279–297.
3. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 243–250.
4. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – С. 168–174.
5. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / Б. М. Кулик. – 2-е вид. – К. : Рад. шк., 1965. – С. 177–187.
6. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І. І. Слинько, М. Ф. Кобилянська, Н. В. Гуйванюк. – К. : Вища шк., 1994. – С. 416–424.

7. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ]. – К. : Вища шк., 1994. – С. 352–356.
8. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 372–374.
9. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 298–320.
10. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – С. 152–175.
11. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 206–231.

б) Додаткова література:

1. Бевзенко С. П. Структура складного речення в українській мові : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко. – К. : КДПІ, 1987. – 80 с.
2. Богдан М. М. Сполучники і сполучні слова як засоби зв'язку частин складного речення / М. М. Богдан // Українська мова і література в школі. – 1979. – № 1. – С. 69–75.
3. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с.
4. Вінтонів М. О. Актуальне членування поліпредикативних складних речень / М. О. Вінтонів // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 20. – С. 111–114.
5. Герман К. Ф. Критерії розрізнення омонімічних сполучників і сполучних слів / К. Ф. Герман // Українська мова і література в школі. – 1970. – № 5. – С. 54–57.
6. Гмир І. С. Розрізнення сполучників від однозвучних сполучних слів / І. С. Гмир // Українська мова і література в школі. – 1972. – № 3. – С. 54–56.
7. Дорошенко С. Розширення ряду сполучних виразів у складнопідрядних реченнях в сучасній українській мові / Сергій Дорошенко // Функціонально-комунікативні аспекти граматики тексту : [зб. наук. праць, присвячений ювілею доктора філологічних наук, професора, академіка

- АН ВШ України, завідувача кафедри української мови ДонНУ А. П. Загнітка]. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – С. 36–38.
8. Єрмакова С. Д. Розмежування простих і складних речень / С. Д. Єрмакова // Українська мова і література в школі. – 1979. – № 5. – С. 23–27.
  9. Кадомцева Л. О. Українська мова : Синтаксис простого речення / Л. О. Кадомцева. – К. : Вища шк., 1985. – С. 119–123.
  10. Квашук А. Г. Синтаксис складного речення : [посіб. для вчителів] / А. Г. Квашук. – К. : Рад. шк., 1986. – С. 5–20.
  11. Кушлик О. Комплексне визначення частиномовного статусу «перехідних» одиниць / Оксана Кушлик // Мовознавство. – 1997. – № 4–5. – С. 45–49.
  12. Нагіна В. О. Структура складного речення в сучасній українській літературній мові : [посіб.] / В. О. Нагіна, В. П. Олексенко, В. І. Тихоша. – Херсон : Просвіта, 2001. – 147 с.
  13. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1992. – С. 87–90.
  14. Слинько І. І. Сполучник чи сполучне слово? / І. І. Слинько // Українська мова і література в школі. – 1987. – № 4. – С. 31–36.
  15. Шульжук К. Ф. Складне речення в українській мові : [посіб. для вчителя] / К. Ф. Шульжук. – К. : Рад. шк., 1989. – 136 с.
  16. Шульжук К. Ф. Проблеми дослідження складного речення / К. Ф. Шульжук // Теоретичні проблеми граматики : [тем. зб. наук. праць]. – Донецьк, 1995. – С. 62–70.
  17. Шульжук К. Ф. Рівні класифікації і опису складного речення / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми граматики : [зб. наук. праць]. – К.; Кіровоград, 1996. – Вип. 1. – С. 118–121.
  18. Шульжук К. Ф. Складне речення і об'єднання речень / К. Ф. Шульжук // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк, 1997. – Вип. 3. – С. 61–66.
  19. Шульжук К. Ф. Функціональні виміри складного речення / К. Ф. Шульжук // Питання мовознавства : [зб. наук. праць]

- на честь 70-річчя Володимира Горпинича]. – Кіровоград, 1997. – С. 219–224.
20. Шульжук К. Ф. Актуальні питання дослідження складного речення / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії : [зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту]. – Рівне, 1999. – Вип. 7. – С. 5–10.
  21. Шульжук К. Ф. До питання типології складного речення / К. Ф. Шульжук // Вісник Харківського ун-ту : Творчий доробок Юрія Шевельова і сучасні гуманітарні науки. – Х., 1999. – № 426. – С. 119–123.
  22. Шульжук К. Ф. Проблеми типології складного речення / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології : Мовознавчі студії : [зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту]. – Рівне, 1999. – Вип. 7. – С. 10–13.
  23. Шульжук К. Ф. Синтаксис складного речення : [навч. посіб.] / К. Ф. Шульжук. – Рівне : Рівненський державний гуманітарний ун-т, 2000. – 126 с.
  24. Шульжук К. Ф. Проблеми функціонального синтаксису / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології : Мовознавчі студії : [зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту]. – Рівне, 2001. – Вип. 9. – С. 160–163.
  25. Шульжук К. Ф. Класифікаційні параметри складного речення / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології : Мовознавчі студії : [зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту]. – Рівне, 2005. – Вип. XIII. – С. 70–73.
  26. Шульжук К. Ф. Внутрішня структура предикативних компонентів складного речення / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології : Мовознавчі студії : [зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту]. – Рівне, 2006. – Вип. XIV. – С. 3–6.
  27. Шульжук К. Ф. Багатоаспектні виміри речення / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології :

Мовознавчі студії: [зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту]. – Рівне, 2007. – Вип. XV. – С. 3–7.

Вправи для самоконтролю:

**Вправа 1.** *Визначити тип складного речення за способом зв'язку, характером відношень між предикативними частинами.*

1. Ти даєш поету дужі крила, що підносять правду в вишину (В. Симоненко). 2. Страх скував Любавине серце льодяним панциром, а потерплі ноги мов прикипіли до землі (В. Малик). 3. Усе іде, але не все минає над берегами вічної ріки (Л. Костенко). 4. Ще не всі меди спито, ще не всі скарби зібрано (Ю. Мушкетик). 5. У шістдесят літ пора оглянутися назад, зважити, чи по правді жив, чи залишив після себе добро чи зло, чи полишив по собі хоч який-небудь слід на землі (В. Малик). 6. Посеред плеса біліла пухка хмаринка, весняний вир розкручував її то в один, то в інший бік (Ю. Мушкетик). 7. Княгиня стояла в задумі і спостерігала, як випливає з ранкової імли велике червоне сонце, як починають золотом горіти чисті плеса ріки, як тануть, розвіваючись по лугових заростях, рожеві тумани (В. Малик). 8. Посієш впору – збереш зерна гору (Нар. тв.). 9. Комусь дано діла творить великі, що ниткою прстягнуться в віки... (Д. Фальківський). 10. Споконвіку було незаперечною істиною: цуратися рідної мови, а отже, і рідного народу – підло (Я. Гоян).

**Вправа 2.** *Подати загальну характеристику складних речень.*

1. Всю дорогу над ним [Процем] тріпотів жайворон, а ще незмінно висіла за плечима зграйка мух (Вал. Шевчук). 2. Темнорусі брови насупилися, а в очах заблискотіли холодні лиховісні вогники (В. Малик). 3. Володимир Галицький з цікавістю розглядав цих закоханих молодят, що так гармонійно підходили одне одному, і в душі позаздрив їм, їхньому кохання, їхньому щастю, їхній

природній безпосередності (В. Малик). 4. Славута відразу полюбив темноокого жвавого хлопчину, якому в сім'ї мало приділяли уваги (В. Малик). 5. З коротким мечем при боці, в легких латах, стояв Ігор з матір'ю на високому валу і крізь вузькі бійниці в заборолах дивився, як хижі степовики, гарцюючи на конях, підпалюють села за Десною (В. Малик). 6. Старий співець був прекрасний: обличчя одухотворене, очі сяють, як зорі, з високого чола спадають пасма густого сивого волосся, пальці літають по струнах (В. Малик). 7. Він [князь Ігор] не змінився: ті ж проникливі суворі очі, чорний чуб, зачесаний назад, та невелика, акуратно підстрижена борідка різко відтіняли чистоту худорлявого обличчя (В. Малик). 8. Далі за столом темніло кілька чоловічих постатей, але розглядати їх було ніколи (В. Малик). 9. Святославові не терпілося побачитися з братом – виїздив назустріч у поле, за Ольжичі (В. Малик). 10. Не книжна премудрість прикрашає князя, а його бажання служити землі своїй, уміння смирити свою гординю перед старшим князем ... (В. Малик).

### *Практичне заняття № 2*

#### **Складносурядне речення в сучасній українській мові**

##### План:

1. Місце складносурядних речень у синтаксисі складного речення.
2. Засоби вираження синтаксичного зв'язку у складносурядному реченні.
3. Різновиди семантико-синтаксичних відношень між предикативними частинами складносурядного речення.
4. Особливості структури елементарного складносурядного речення.

##### **Література:**

###### **а) Основна література:**

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 164–175.



2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – С. 297–312.
3. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 250–260.
4. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – С. 174–186.
5. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / Б. М. Кулик. – 2-е вид. – К. : Рад. шк., 1965. – С. 187–193.
6. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І. І. Слинько, М. Ф. Кобилянська, Н. В. Гуйванюк. – К. : Вища шк., 1994. – С. 597–628.
7. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / [за заг. ред. І. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 387–409.
8. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ]. – К. : Вища шк., 1994. – С. 357–359.
9. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 374–382.
10. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 321–327.
11. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – С. 176–186.
12. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 231–248.

б) Додаткова література:

1. Бевзенко С. П. Структура складного речення в українській мові : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко. – К. : КДПІ, 1987. – 80 с.
2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 222 с.
3. Глушкова Г. М. Структура категорії сурядності / Г. М. Глуш-

- кова // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 1994. – Вип. 1. – С. 64–68.
4. Глушкова Г. Складносурядні речення фразеологічної структури / Галина Глушкова // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2000. – Вип. 6. – С. 11–17.
  5. Городенська К. Сполучникова реалізація семантико-синтаксичних відношень у складносурядних реченнях / Катерина Городенська // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту імені М. Коцюбинського. Серія : Філологія. – Вінниця, 2009. – Вип. 11. – С. 8–15.
  6. Греб М. М. Особливості функціонування складносурядних конструкцій із зіставною семантикою в сучасній українській мові / М. М. Греб // Лінгвістичні дослідження : [зб. наук. праць]. – Х., 2012. – Вип. 34. – С. 48–53.
  7. Грищенко А. П. Складносурядні речення в сучасній українській мові / А. П. Грищенко. – К. : Наук. думка, 1969. – 155 с.
  8. Грищенко А. П. Зіставно-протиставні складносурядні речення / А. П. Грищенко // Синтаксична будова української мови. – К. : Наук. думка, 1968. – С. 17–26.
  9. Квашук А. Г. Синтаксис складного речення : [посіб. для вчителів] / А. Г. Квашук. – К. : Рад. шк., 1986. – С. 21–32.
  10. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1992. – С. 91–96.
  11. Слободинська Т. Методологія дослідження функціонально-семантичної категорії таксису / Тетяна Слободинська // Українська мова. – 2007. – № 2. – С. 55–70.
  12. Слободинська Т. Мовна категорія таксису в комунікативному аспекті / Тетяна Слободинська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : [зб. наук. праць / відп. ред. М. Плющ]. – К. : КПУ імені М. Драгоманова, 2007. – Вип. 3. – С. 130–138.
  13. Слободинська Т. Основні засади теоретичного опису функціонально-семантичної категорії таксису / Тетяна

- Слободинська // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2007. – Вип. 15. – Т. 1. – С. 77–82.
14. Слободинська Т. Складносурядні речення як синтаксичний засіб експлікації незалежного таксису в українській мові / Тетяна Слободинська // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. – Вип. XV–XVIII. – С. 107–110.
15. Шульжук К. Ф. Складне речення в українській мові : [навч.-метод. посіб.] / К. Ф. Шульжук. – К. : Рад. шк., 1989. – 136 с.
16. Шульжук К. Ф. Складносурядні багатокomпонентні конструкції / К. Ф. Шульжук // Лінгвістичні дослідження : [зб. наук. праць]. – Х., 2004. – Вип. 12. – С. 53–58.

Вправи для самоконтролю:

**Вправа 1.** *З'ясувати семантико-синтаксичні відношення та засоби зв'язку між предикативними частинами складносурядного речення.*

І. 1. Вода змила усмішку, та не могла змити старої жовчі з дна душі, нелюбові до людей, презирства до них, страху перед ними (Ю. Мушкетик). 2. Ніч ще тільки відступала, а ранок наступав – тугий і пружний, уже вмитий (Ю. Мушкетик). 3. Бруньки ще тільки набубнявіли, але запаморочливо-гіркий, клейкий запах аж дурманив голову (Ю. Мушкетик). 4. Степ пахнув гірко, полинно, й жайвір співав угорі весело та дзвінко (Ю. Мушкетик). 5. На піч не залітають кулі, і низенька стеля халупи не дозволяє запорожцю махнути шаблею над твоєю головою (Ю. Мушкетик). 6. Лаврінові стиснулося з болю серце, й він несподівано для себе дістав з кишені маленький тхорик з грішми й купив дві стрічки – червону й зелену (Ю. Мушкетик). 7. На сизих пагорбах рясне село горіє і сірі вітряки окрилюють свій вік. В брунатних берегах ріка багряна мріє, і гай засмучений стоїть, як чоловік (М. Вінграновський). 8. Десь там було сонце, але небо мовби

не збиралося його випускати з-під цієї непроглядної товщі (К. Мотрич). 9. Усю ніч при світлі головешок рухались через міст вершники, і, здавалося, їм не буде ні кінця ні краю (В. Чемерис). 10. Все врахував великий візир, все виважив, одначе і йому невідомі божі помисли та забаганки (Ю. Мушкетик).

II. 1. Йому [Процю] призначено щось знайти у цьому світі, а щось знайти – значить зрозуміти (Вал. Шевчук). 2. Стояла висока весняна вода, й островці зараз були майже всі позатоплювані (Ю. Мушкетик). 3. Іноді вискочить з-під куща заєць і, прищуливши вуха, шпарко помчить геть або в бур'янах промайне рудий хвіст лиса (В. Малик). 4. Місяць сипав на землю холодне сріблясте проміння, і від того свіжа роса на густій пониклій ковилі переливалася й ряхтіла (В. Малик). 5. Потім кущі розступилися – і до нього [Горицвіта] під'їхало кілька вершників (В. Малик). 6. Все частіше й частіше її коханий Іван сідав на коня, й трави замітали за ним слід (Ю. Мушкетик). 7. Сюди сходилися на свої ради пасічники, одначе ті сходки відбувалися рідко (Ю. Мушкетик). 8. По схилу гори ріс яблуневий садок і сіріла латка городу з маленьким баштанчиком (Ю. Мушкетик). 9. Із сухих місць копиці стягують волоком, а з низинних, болотистих виносять на руках на <...> рожнах (Ю. Мушкетик). 10. Нечепа давно наміряється продати пасіку, але намір той не доконечний... (Ю. Мушкетик).

III. 1. Ждан хоч сам не одружений, проте звик бачити біля полумисків і казанків чепурних молодниць та бабусь у фартушках і чути співуче, ласкаве жіноче слово (Ю. Мушкетик). 2. Куліш був гарячий, заправлений салом і диким часником, ще й зараз, вже знятий із жару, вже на землі, пафкав і белькотів щось у гарячці та пускав пару (Ю. Мушкетик). 3. Страшні спустошення викликали в серцях воїв ненависть, а ненависть поривала до відплати, до зустрічі з ненависним ворогом (В. Малик). 4. На щастя, старий гетьман не забував про неї [Оксану] запитувати, й тому ніхто не наслідювався образити або скривдити сироту

(О. Соколовський). 5. Його [отамана] обличчя здавалося вирубаним з темного каменя, і весь він був неначе тесаний з однієї камінної брили (Ю. Мушкетик). 6. Місяць сипав на землю холодне сріблясте проміння, і від того свіжа роса на густій пониклій ковилі переливалася й ряхтіла (В. Малик). 7. Припікав мороз, нагадуючи про себе, а то й засніжило (О. Лупій). 8. На обличчя Арсенові впала раптова зажура, а потемнілі сірі очі пойнялися смутком (В. Малик). 9. Тільки на сьомий день з гори відкрилося море і показалося велике місто з високими стрімкими вежами мінаретів (В. Малик). 10. Діда ввели до намету, а Максимові наказали залишитися коло входу (О. Соколовський).

**Вправа 2.** *Простежити значеннєві відтінки, які виражає зіставний сполучник **а** в поданих реченнях.*

1. Сніговій ревів десь угорі, котився понад білою безконечною рівниною, а сюди, в міжгір'я, вривалися тільки поодинокі вихори і слали між невидимими горбами пухку снігову ковдру (В. Малик). 2. Перед образами горить невеличка лампадка, під сволоком, на дерев'яній підставці, – воскова свічка, а в челюстях печі потріскує жовтавим полум'ям жмут смолистої скіпи (В. Малик). 3. Вуса його ворушилися, мов у кота, коли він чує поживу, а злегка булькаті голубі очі виблискували радістю: він наперед смакував багату вечерю! 4. Мелодійний передзвін тужно полинув попід стелею, а потім до нього долучився соковитий задушевний голос (В. Малик). 5. Гурко замовк і замислився. На його високому, злегка похилому назад лобі, між зламами темно-русих брів, залягла глибока зморшка, а на очі упала сумна тінь (В. Малик). 6. Арсен тонує серцем у синіх Златчиних очах, а вона сором'язливо горнулася до нього, крадькома позираючи на батька та брата (В. Малик). 7. Коні ледве трималися на ногах, а люди – в сідлах (В. Малик). 8. Дорогу прокладав Щек, а Кий з Хоривом трималися позаду, пильно поглядаючи на далекий обрій (В. Малик). 9. З розлогих, порослих темним

грабом, кленами та ліщиною ярів линуло веселе пташине щебетання, а в чистому голубому небі величноповільно ширяли гордовиті орли (В. Малик). 10. Якось раптово зчох і зів'яв рум'яний красень вечір, а з широкої долини Росі на круті горби потягло туманом і сирію прохолодою (За В. Маликом).

**Вправа 3.** *Визначити, у яких випадках сполучники сурядності поєднують члени речення, а в яких – предикативні частини складного речення.*

I. 1. Ледь пригріває сонце, а верба вже спішить привітати світ з весною, даруючи йому пухнасті жовті котики (З часопису). 2. Де-не-де видніється синє чаруюче око блавату або квітка куколю (І. Франко). 3. Відтінки марева то яскравіше спалахували, то пригасали, то знову набирали на буйній силі (Є. Гуцало). 4. З грудей вирвався чи то стогін, чи то плач (В. Малик). 5. До острова добутися можна тільки по довгому, скритому очеретами пагорбу, але й та путь переривається у двох місцях (Ю. Мушкетик). 6. Посріблив волосся наше час, та невтомні ми в своєму віці (К. Дрюк). 7. Утома важко налягла на ноги, проте переміг себе (Ю. Мушкетик). 8. ...його обличчя перекривила не то гримаса болю, не то посмішка (Ю. Мушкетик). 9. То сипало мокрим лапатим снігом, то зривався крижаний вітер, то звідкілясь раптово сповзалися густі тумани і, неначе сиві отари, випасали ті нетривкі сніги (К. Мотрич). 10. Внизу біля ріки застигли охоронці та будівничі мосту, а далі рівними рядами через усю долину, аж за фракійський обрій, вишикувалися війська, готові у будь-яку мить розпочати переправу на той берег (В. Чемерис). 11. Сонце давно залишило небокрай, але бузково-рожева ярінь трималася ще довго (К. Мотрич).

II. 1. Лиховісники ламали двері або намагалися скинути їх із завіс (Ю. Мушкетик). 2. Кий однією рукою тримав повіддя кількох коней, а другою благав Перуна стишити свій гнів (В. Малик). 3. Княгиня Іскра напувала його

з дерев'яної чашки теплим козиним молоком, а Цвітанка і Боривой стояли в ногах і сумно дивилися на жовте обличчя й схудлі кощаві руки батька (В. Малик). 4. Вечірній морок розступився, і купальський вогонь осяяв і галявину, і похмурий ліс довкола неї, і парубків та дівчат (В. Малик). 5. Й ту думку не вивіяли пронизливі степові вітри й не вибив з голови дзвін шабелі і гуркіт пострілів (Ю. Мушкетик). 6. Прокинувся Лаврін не то від зойку, не то від стогону (Ю. Мушкетик). 7. А можна ж було не тільки військо згубити, а й власну голову (Ю. Мушкетик). 8. ...коні ухоркалися, переходили на рись, а то й на крок (Ю. Мушкетик). 9. Обивателі замикали ворота не тільки на ніч, а й удень, але й усидіти не могли (Ю. Мушкетик). 10. Чи то отаманові провіщало щось серце, чи вичитав щось у Лаврінових очах... (Ю. Мушкетик). 11. Траву вчасно косили, не давали їй перестоятися чи пожухнути, і вона переливалася знадливим шовковим килимом з весни до пізньої осені (К. Мотрич).

### *Практичне заняття № 3*

#### **Складнопідрядне речення як одиниця синтаксису**

##### План:

1. Структура складнопідрядного речення: головна, підрядна частини, їх єдність.
2. Засади класифікації складнопідрядних речень: формально-граматична, логіко-граматична, структурно-семантична.
3. Синтаксичний зв'язок у складнопідрядному реченні, засоби його вираження: сполучники підрядності, сполучні слова, співвідношення вищо-часових способових дієслівних форм тощо.
4. Семантико-синтаксичні відношення в складнопідрядному реченні.
5. Структурно-семантичні типи складнопідрядних речень (речення нерозчленованої і розчленованої структур).
6. Синкретизм у межах складнопідрядних речень.

## **Література:**

### **а) Основна література:**

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 176–183.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис [підручник]/ І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – С. 313–322.
3. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 260–265.
4. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – С. 186–188.
5. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / Б. М. Кулик. – 2-е вид. – К. : Рад. шк., 1965. – С. 193–199.
6. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І. І. Слинько, М. Ф. Кобилянська, Н. В. Гуйванюк. – К. : Вища шк., 1994. – С. 424–446.
7. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / [за заг. ред. І. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 310–316.
8. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ]. – К. : Вища шк., 1994. – С. 359–363.
9. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 382–384.
10. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 328–334.
12. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – С. 186–206.
11. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 249–263.



б) Додаткова література:

1. Бевзенко С. П. Структура складного речення в українській мові : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко. – К. : КДПІ, 1987. – 80 с.
2. Богдан М. М. Сполучники і сполучні слова як засоби зв'язку частин складного речення / М. М. Богдан // Українська мова і література в школі. – 1979. – № 1. – С. 69–75.
3. Буракова О. В. Складнопідрядне речення : система уроків : 9 клас / О. В. Буракова // Українська мова та література. – 2005. – № 14. – С. 7–21.
4. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с.
5. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с.
6. Герман К. Ф. Критерії розрізнення омонімічних сполучників і сполучних слів / К. Ф. Герман // Українська мова і література в школі. – 1970. – № 5. – С. 54–57.
7. Гмир І. С. Розрізнення сполучників від однозвучних сполучних слів / І. С. Гмир // Українська мова і література в школі. – 1972. – № 3. – С. 54–56.
8. Гнаткович Т. Реалізація компетентнісного підходу в процесі вивчення складнопідрядного речення / Тетяна Гнаткович // Дивослово. – 2008. – № 10. – С. 24–31.
9. Голоюх В. І. Роль співвідносних слів у складнопідрядних реченнях з умовною підрядністю / В. І. Голоюх // Українська мова і література в школі. – 1977. – № 5. – С. 40–48.
10. Голоюх В. І. Складнопідрядні речення з ускладненим відношенням компонентів / В. І. Голоюх // Філологічні студії : [наук. часопис]. – Луцьк, 2002. – № 1. – С. 52–57.
11. Грабовська С. В. Структурні типи і варіанти складних речень з підрядним додатковим / С. В. Грабовська // Українське мовознавство. – К., 1977. – Вип. 5. – С. 29–35.
12. Дымарский М. Я. В каком смысле сложноподчинённое предложение является структурно-семантическим единством? (К проблеме классификации) / М. Я. Дымар-

- ский // Теоретические проблемы функциональной грамматики : [материалы Всероссийской научной конференции (Санкт-Петербург, 26-28 сентября 2001г.)]. – СПб : Наука, 2001. – С. 27–35.
13. Кадочнікова О. П. Синтаксичний статус речень зі взаємозалежними частинами / О. П. Кадочнікова // Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки. – 2014. – Т. 164. – С. 43–46.
  14. Кокойло О. В. Про семантичну структуру складнопідрядних речень / О. В. Кокойло, Н. М. Корбозерова // Мовознавство. – 1989. – № 3. – С. 26–31.
  15. Колосова Т. А. Принципы классификации сложноподчинённых предложений и их отражение в учебной литературе / Т. А. Колосова // Сложное предложение: традиционные вопросы теории и описания и новые аспекты его изучения : [материалы научной конференции]. – М. : Русский учебный центр, 2000. – Вып. I. – С. 60–70.
  16. Кротевич Є. В. Будова складнопідрядного речення : [стенограма лекції] / Є. В. Кротевич. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1951. – 31 с.
  17. Кушлик О. Комплексне визначення частиномовного статусу «перехідних» одиниць / Оксана Кушлик // Мовознавство. – 1997. – № 4–5. – С. 45–49.
  18. Латышева А. Н. К вопросу о классификации сложноподчинённых предложений: три стратегии оформления подчинения / А. Н. Латышева // Сложное предложение : традиционные вопросы теории и описания и новые аспекты его изучения : [материалы научной конференции]. – М. : Русский учебный центр, 2000. – Вып. 1. – С. 86–94.
  19. Леденёв Ю. И. Состав и функциональные особенности класса неполнозначных слов в современном русском языке : автореф. дисс. ... доктора филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Ю. И. Леденёв. – М., 1973. – 39 с.
  20. Ломакович С. В. Займенниково-співвідносні речення української мови як структурно-семантичний тип: (До питання про принципи класифікації складнопід-

- рядного речення) / С. В. Ломакович // Другий міжнар. конгрес українців : [доп. і повідомл.] : Мовознавство, Львів, 22–28 серпня 1993 року. – Львів, 1993. – С. 192–196.
21. Матвіяс І. Г. Синтаксис займенників в українській мові / І. Г. Матвіяс. – К. : АН УРСР, 1962. – 131 с.
22. Матвіяс І. Г. Синтаксичні особливості питально-відносних займенників в українській літературній мові першої половини ХІХ ст. / І. Г. Матвіяс // Мовознавство : [наук. зап.]. – 1959. – Т. XV. – С. 40–54.
23. Мельничук О. С. Про природу складнопідрядних речень та принципи їх класифікації / О. С. Мельничук // Українська мова в школі. – 1953. – № 2. – С. 25–36.
24. Ожоган В. М. Функціональні властивості займенникових слів у структурі складного речення / В. М. Ожоган // Мовознавство. – 1997. – № 1. – С. 43–48.
25. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1992. – С. 96–117.
26. Ротару І. Ю. Конструкції із взаємозалежними частинами як особливий тип складних конструкцій сучасної української літературної мови / І. Ю. Ротару // Лінгвістичні дослідження : [зб. наук. праць]. – Х., 2012. – Вип. 34. – С. 73–79.
27. Ротару І. Ю. Типологія складних речень зі взаємозалежними частинами в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. Ю. Ротару. – Х., 2014. – 20 с.
28. Слинько І. І. Сполучник чи сполучне слово? / І. І. Слинько // Українська мова і літ-ра в школі. – 1987. – № 4. – С. 31–36.
29. Таровита І. Види складнопідрядних речень. Розділові знаки між частинами складного безсполучникового речення / Ірина Таровита // Дивослово. – 2009. – № 12. – С. 2–7.
30. Христіанінова Р. О. Проблеми структурно-семантичної класифікації складнопідрядних речень / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології :

- [міжвуз. зб. наук. ст.]. – К. : Знання України, 1999. – Вип. 7 : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 32–35.
31. Христіанінова Р. О. Складнопідрядне речення як багатоаспектна синтаксична одиниця / Р. О. Христіанінова // Південний архів. Філологічні науки : [зб. наук. праць]. – Вип. XIV. – Херсон : Айлант, 2002. – С. 305–308.
32. Христіанінова Р. О. Структура, функції й семантика підрядних частин у складнопідрядному реченні / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – К. : Знання України, 2002. – Вип. 7 : Лінгвістика і літературознавство. – С. 108–113.
33. Христіанінова Р. О. Конструктивно-синтаксичні особливості складнопідрядних темпоральних речень / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – К. : Знання України, 2004. – Вип. 9 : Лінгвістика і літературознавство. – С. 473–479.
34. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення просторової семантики в сучасній українській літературній мові / Р. О. Христіанінова // Вісник Харківського національного ун-ту імені В. Каразіна. – № 632. – Серія : Філологія. – Вип. 42. – Х., 2004. – С. 122–126.
35. Христіанінова Р. О. Формально-синтаксична організація складнопідрядних темпоральних речень / Р. О. Христіанінова // Українська філологія : теоретичні та методичні аспекти вивчення : [зб. праць науково-практичних читань до 80-річчя Г. Р. Передрій]. – Черкаси : Брама – Україна, 2005. – С. 264–270.
36. Христіанінова Р. О. Синтаксичний зв'язок між частинами елементарного складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – К. : Знання України, 1993. – Вип. 10 : «Лінгвістика і літературознавство». – 2005. – С. 140–148.
37. Христіанінова Р. О. Підрядний зв'язок як визначальний елемент структури складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Українська мова. – 2007. – № 1. – С. 20–29.

38. Христіанінова Р. О. Комуникативно орієнтовані категорії складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Дивослово. – 2009. – № 10. – С. 54–56.
39. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення, побудовані з використанням техніки «підрядного приєднання» / Р. О. Христіанінова // Українська мова. – 2009. – № 1. – С. 3–14.
40. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні супровідні речення: проблема інтерпретації / Р. О. Христіанінова // Мовознавчий вісник : [зб. наук. праць на пошану Катерини Городенської з нагоди її 60-річчя] / МОН України Черкаський нац. ун-т імені Б. Хмельницького. – Черкаси, 2009. – С. 251–260.
41. Христіанінова Р. О. Підрядність як синтаксична категорія / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2009. – Вип. XX : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 513–520.
42. Христіанінова Р. О. Семантико-синтаксичні категорії складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – Бердянськ : БДПУ, 2009. – Вип. 21 : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 567–575.
43. Христіанінова Р. О. Рівні організації складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – Бердянськ : БДПУ, 2009. – Вип. 22 : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 519–528.
44. Христіанінова Р. О. Складнопідрядне речення в системі складного речення сучасної української мови / Р. О. Христіанінова // Науковий вісник Чернівецького національного університету : [зб. наук. праць]. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. – Вип. 475–477 : Слов'янська філологія. – С. 167–174.
45. Христіанінова Р. О. Формально-синтаксичні категорії складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Українська філологія : теоретичні та методичні аспекти

- вивчення : [зб. праць науково-практичних читань до 85-річчя Г. Р. Передрій]. – Черкаси, 2009. – С. 171–178.
46. Христіанінова Р. О. Традиційні й нові класифікації складнопідрядних речень / Р. О. Христіанінова // Українська мова і література в школі. – 2010. – № 1. – С. 35–38.
47. Шеховцова О. Р. Складнопідрядне речення: урок пояснення нового матеріалу. 9 кл. / О. Р. Шеховцева // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2010. – № 1. – С. 14–19.
48. Шульжук К. Ф. Складне речення в українській мові : [навч.-метод. посіб.] / К. Ф. Шульжук. – К. : Рад. шк., 1989. – 136 с.

#### *Практичне заняття № 4*

### **Складнопідрядні речення нерозчленованої (прислівної) структури**

#### План:

1. Складнопідрядні речення з підрядною прислівною означальною частиною; засоби вираження зв'язку.
2. Складнопідрядні речення з підрядною з'ясувальною частиною; засоби вираження зв'язку.
3. Складнопідрядні речення з підрядною прислівною частиною часу, місця, способу дії, міри і ступеня.

#### **Література:**

##### а) Основна література:

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 184–191.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – С. 329–340.
3. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 265–272.
4. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – С. 188–219.

5. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / Б. М. Кулик. – 2-е вид. – К. : Рад. шк., 1965. – С. 199–210.
6. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І. І. Слинько, М. Ф. Кобилянська, Н. В. Гуйванюк. – К. : Вища шк., 1994. – С. 446–519.
7. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / [за заг. ред. І. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 316–343.
8. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ]. – К. : Вища шк., 1994. – С. 363–367.
9. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 384–416.
10. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 334–344.
11. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – С. 194–206.
12. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 263–277.

б) Додаткова література:

1. Баранівська О. Синтаксичні відношення і семантико-синтаксичні зв'язки в складнопідрядному реченні з підрядним означальним / Оксана Баранівська // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – Вип. 13. – С. 108–114.
2. Бевзенко С. П. Структура складного речення в українській мові : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко. – К. : КДПІ, 1987. – 80 с.
3. Богдан М. М. Сполучники і сполучні слова як засоби зв'язку частин складного речення / М. М. Богдан // Українська мова і література в школі. – 1979. – № 1. – С. 69–75.
4. Богдан М. М. Складнопідрядні речення з підрядним з'ясувальним / М. М. Богдан // Українська мова і література в школі. – 1981. – № 7. – С. 41–48.

5. Богдан М. М. Складнопідрядні речення з підрядним означальним / М. М. Богдан // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 6. – С. 36–41.
6. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с.
7. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с.
8. Євсєєва І. І. Складнопідрядне речення : урок мови в 9 кл. / І. І. Євсєєва // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2007. – № 3. – С. 16–19.
9. Зарицька В. Складнопідрядні речення з синкретичними означально-з'ясувальними підрядними / Вікторія Зарицька // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – Вип. 9. – С. 64–69.
10. Зарицька В. Складнопідрядні речення обставинно-атрибутивного типу / Вікторія Зарицька // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – Ч. 1. – С. 148–153.
11. Зарицька В. Засоби формального зв'язку в синкретичних конструкціях означально-з'ясувального типу / Вікторія Зарицька // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – Вип. 12. – С. 96–99.
12. Квашук А. Г. Синтаксис складного речення : [посіб. для вчителів] / А. Г. Квашук. – К. : Рад. шк., 1986. – С. 38–64.
13. Кокойло О. В. Про семантичну структуру складнопідрядних речень / О. В. Кокойло, Н. М. Корбозерова // Мовознавство. – 1989. – № 3. – С. 26–31.
14. Кузьменко Л. Стилiстичні функції складнопідрядних речень / Лариса Кузьменко // Українська мова та література. – 2005. – № 6. – С. 15–16.
15. Ломакович С. В. Займенниково-співвідносні конструкції в системі складнопідрядних речень української мови : [навч. посіб.] / С. В. Ломакович. – К. : НМК ВО, 1993. – 60 с.



16. Ломакович С. В. Займенниково-співвідносні речення української мови як структурно-семантичний тип: (До питання про принципи класифікації складнопідрядного речення) / С. В. Ломакович // Другий міжнар. конгрес українців : [доп. і повідомл.] : Мовознавство, Львів, 22–28 серпня 1993 року. – Львів, 1993. – С. 192–196.
17. Мараховська В. Г. Типи складнопідрядних речень з підрядними прикомпаративними : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. Г. Мараховська. – Запоріжжя, 1998. – 23 с.
18. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1992. – С. 96–117.
19. Христіанінова Р. О. Проблеми структурно-семантичної класифікації складнопідрядних речень / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – К. : Знання України, 1999. – Вип. 7 : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 32–35.
20. Христіанінова Р. О. Складнопідрядне речення як багато-аспектна синтаксична одиниця / Р. О. Христіанінова // Південний архів. Філологічні науки : [зб. наук. праць]. – Вип. XIV. – Херсон : Айлант, 2002. – С. 305–308.
21. Христіанінова Р. О. Структура, функції й семантика підрядних частин у складнопідрядному реченні / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – К. : Знання України, 2002. – Вип. 7 : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 108–113.
22. Христіанінова Р. О. Конструктивно-синтаксичні особливості складнопідрядних темпоральних речень / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – К. : Знання України, 2004. – Вип. 9 : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 473–479.
23. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення просто-рової семантики в сучасній українській літературній

- мові / Р. О. Христіанінова // Вісник Харківського національного ун-ту імені В. Каразіна. – № 632. – Серія : Філологія. – Вип. 42. – Х., 2004. – С. 122–126.
24. Христіанінова Р. О. Формально-синтаксична організація складнопідрядних темпоральних речень / Р. О. Христіанінова // Українська філологія : теоретичні та методичні аспекти вивчення : [зб. праць науково-практичних читань до 80-річчя Г. Р. Передрій]. – Черкаси : Брама – Україна, 2005. – С. 264–270.
25. Христіанінова Р. О. Синтаксичний зв'язок між частинами елементарного складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – К. : Знання України, 1993. – Вип. 10 : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 140–148.
26. Христіанінова Р. О. Підрядний зв'язок як визначальний елемент структури складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Українська мова. – 2007. – № 1. – С. 20–29.
27. Христіанінова Р. О. Комунікативно орієнтовані категорії складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Дивослово. – 2009. – № 10. – С. 54–56.
28. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення, побудовані з використанням техніки «підрядного приєднання» / Р. О. Христіанінова // Українська мова. – 2009. – № 1. – С. 3–14.
29. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні супровідні речення: проблема інтерпретації / Р. О. Христіанінова // Мовознавчий вісник : [зб. наук. праць на пошану Катерини Городенської з нагоди її 60-річчя] / МОН України Черкаський нац. ун-т імені Б. Хмельницького. – Черкаси, 2009. – С. 251–260.
30. Христіанінова Р. О. Підрядність як синтаксична категорія / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2009. – Вип. XX : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 513–520.

31. Христіанінова Р. О. Семантико-синтаксичні категорії складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.] – Бердянськ : БДПУ, 2009. – Вип. 21 : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 567–575.
32. Христіанінова Р. О. Рівні організації складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – Бердянськ : БДПУ, 2009. – Вип. 22 : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 519–528.
33. Христіанінова Р. О. Складнопідрядне речення в системі складного речення сучасної української мови / Р. О. Христіанінова // Науковий вісник Чернівецького національного університету : [зб. наук. праць]. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. – Вип. 475–477 : Слов'янська філологія. – С. 167–174.
34. Христіанінова Р. О. Формально-синтаксичні категорії складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Українська філологія : теоретичні та методичні аспекти вивчення : [зб. праць науково-практичних читань до 85-річчя Г. Р. Передрій]. – Черкаси, 2009. – С. 171–178.
35. Христіанінова Р. О. Традиційні й нові класифікації складнопідрядних речень / Р. О. Христіанінова // Українська мова і література в школі. – 2010. – № 1. – С. 35–38.
36. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в сучасній українській мові : [монографія] / Р. О. Христіанінова. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 368 с.
37. Шитик Л. В. Синкретичні складнопідрядні речення в українській мові / Л. В. Шитик // Вісник Черкаського університету. – Серія : Філологічні науки. – Черкаси, 2004. – Вип. 54. – С. 135–143.

### Вправи для самоконтролю:

**Вправа 1.** *Визначити тип складнопідрядних речень нерозчленованої структури; назвати засоби зв'язку підядної частини з головною.*

I. 1. Нещасна, неправдива людина, що добровільно й легко зрікається рідної мови (Б. Харчук). 2. Кошовий не міг завернуть назад колишніх битв й не міг одвернути тих, які насувалися (Ю. Мушкетик). 3. З великим трудом, поволі військо перейшло Десну і широку деснянську заплаву, сподіваючись, що далі, на березі, мряка розсіється, порідшає (В. Малик). 4. У п'ятницю першого березня, тоді, як тільки засвітлів край неба, руські полки перейшли по льоду Сулу і рушили прямо на схід (В. Малик). 5. Та найбільшою радістю для князя була звістка, що в полон взято бусурманина з його «живим вогнем» (В. Малик). 6. Два земляні вали – нижній і верхній – оточували той шпиль зубчастим гребенем дубового частоколу, за яким темніли військові склади, стайні, будинки полкової та сотенної старшини (В. Малик). 7. Славута був одним з небагатьох, окрім Марії та княжичів, хто користувався повною довірою і щирою дружбаю князя (В. Малик). 8. Йшлося про велику війну, яка мала надовго відбити половцям охоту нападати на Русь (В. Малик). 9. Раннього ранку, коли ще тільки на світ благословлялось, до царського шатра вже підвели Вірного (В. Чемерис). 10. Чим далі просувалося Дарієве військо на схід, тим пустельнішими ставали краї (В. Чемерис).

II. 1. За невеличкими віконцями, на яких мороз вималював чудернацькі мережива, глухо виє вітер, кидає в шибки сипучим снігом, гогоче в широкому, виплетеному з лози бовдурі (В. Малик). 2. З димарів, що, здавалося, стриміли просто з велетенських кучугур снігу, звивалися в небо сизі димки (В. Малик). 3. Сірко користувався на Запорозжжі такою великою славою і повагою, як ніхто з кошових перед ним (В. Малик). 4. І нове повстання, що невдовзі визрівало й спалахувало від краю й до краю, вперто не зважало на невдачі попередньої спроби

вирватися з ярма (В. Чемерис). 5. Хмари зішлися з землею, і настала така темрява, ніби Морок назовсім поглинув Світовида (В. Малик). 6. Старий провів хлопців за хату, де під гіллястою грушею стояв чималий стіл на закопаних у землю стовпчиках (В. Малик). 7. Позаду залишилися лісові хащі, звідки долітали тривожні крики нічних птахів (В. Малик). 8. Звістка, що гуни почали атаку, швидко прокотилася по лавах воїв (В. Малик). 9. Це було так несподівано і разом з тим так переконливо, що всі якийсь час стояли мовчки (В. Малик). 10. Потоцький звелів опалити хоч кілька кімнат і в очікуванні тепла никав по холодних залах, кутаючись у шубу та обдумуючи різні плани, як виманити Павлюка ніби на переговори й скрутити йому руки (В. Чемерис). 11. Маркові стало так страшно, аж почали дрібно цокотіти зуби (Ю. Мушкетик).

**Вправа 2.** *Визначити, яку синтаксичну функцію виконують у реченнях сполучні слова.*

I. 1. Перед ними відкривалася хвиляста рівнина, на якій серед яскравої зелені трав темніли островці гаїв та перелісків (В. Малик). 2. Проїхали мимо Крем'яної гори, одинокої скелі, що похмуро темніла на синьому тлі неба по ліву руку (В. Малик). 3. Тільки туманілим поглядом дивився вгору, де крізь зелене листя пробивався клаптик голубого неба (В. Малик). 4. Далеке минуле, про яке стільки мовилося довгими зимовими вечорами в теплих хижах, при мерехтливому вогні лучини чи воскової свічки, раптом наблизилося, війнуло на тебе гомоном давно відшумілого життя і стало перед очима мовби наяву (В. Малик). 5. Радогаст хмурих рудуваті брови і морщив лоба, намагаючись до кінця збагнути обставини, що по-новому пояснювали втечу гуна (В. Малик). 6. Вдосталь було прохолодного кумису та гунської бузи, яку гуни роблять з пшона (В. Малик). 7. Ледь помітна дорога, по якій пробиралися три вершники, вивела їх на <...> на високий пагорб, порослий лісом (В. Малик). 8. Біля дощаної пристані,

де погойдувалися на воді темні човни, юрмилися люди (В. Малик). 9. З власного досвіду чи з оповідей старших селищани знали, яким тяжким, ненависним було гунське ярмо (В. Малик). 10. Кожен пропонував те, що, на його думку, потрібно було б зробити (В. Малик).

II. 1. Лют був не високий, гостроносий, з невеликими чорними очима, в яких блимали хитрі вогники (В. Малик). 2. Вся молодша дружина русів на чолі з Києм рушила на протилежний бік галявини, де в оточенні своїх воїв стояв княжич (В. Малик). 3. ...тільки запорожці не мали розгаду, яким шляхом піде султан (Ю. Мушкетик). 4. Сірко проїхав повз ятку, біля якої стояв козак (Ю. Мушкетик). 5. Дорога то пірнала під ліщину, то притискалася до озеречка, в якому полощеться у воді вербове віття (Ю. Мушкетик). 6. Звідки в нього зневага до козаків, ота пиха, бундючність, котрою так і нашпигований (В. Чемерис). 7. Хто все життя зі смертю в обнімку, тому не гріх і повеселитися, гопака вшкварити, горілку в товаристві пити (В. Чемерис). 8. Кирпа, котрий зникнув до шинку з надією хильнути на дурничку, почувши таке, позадкував до дверей (В. Чемерис). 9. Роман з Оленою пускаються з валу й вузенькою підвальною вуличкою простують до маленької хатини тітки Соломії, в якій знайшли собі тимчасовий притулок (В. Чемерис). 10. Майдан півколом обступали низенькі курені, де мешкало січове товариство з курінною старшиною (В. Чемерис).

III. 1. Мороз такий малювальник, який кожного разу вигадує нові й нові картини (Ю. Мушкетик). 2. І малює [мороз] листя та квіти країв південних, про які тільки чувано тут (Ю. Мушкетик). 3. Він [Кер] бачив величезну темно-коричневу брилу, якої вистачило б на ліки не лише для його роду, а, мабуть, усім тутешнім людям (За А. Дімаровим). 4. На валах Гори і Подолу – Верхнього і Нижнього міста – стояли тисячі киян і з жахом дивилися на загін вершників, що перебрався через Дніпро і тепер крутою доріжкою піднімався до Хрещатого яру (В. Малик). 5. За невеличкими віконцями, на яких мороз вималював

чудернацькі мережива, глухо виє вітер, кидає в шибки сипучим снігом, гогоче в широкому, виплетеному з лози бовдурі (В. Малик). 6. Золоті ворота вражали величчю і красою кожного, хто вперше бачив їх (В. Малик). 7. Арсен Звенигора з друзями стояв на правому крилі, на узвишші, звідки було видно майже все поле майбутнього бою (В. Малик). 8. Кошовий уже встиг переговорити зі значними козаками куреня, від яких передусім залежить його доля (В. Малик). 9. Червоний від морозу та від кухля міцного меду, який він любив вживати до обіду, Стягайло привітався, скинув кожуха і сів до столу (В. Малик). 10. Тим часом Боривой вивів свій невеличкий загін із гирла яру, де залишився Горицвіт, у його середню частину (В. Малик).

**Вправа 3.** *З'ясувати частиномовний статус та семантику слів, від яких залежить підрядна з'ясувальна частина.*

I. 1. Воїни боялися, щоб гулким тупотом копит не викрити себе передчасно (В. Малик). 2. Половці теж зрозуміли, до чого прагнуть русичі, і докладали усіх зусиль, щоб зупинити їхній бойовий порив (В. Малик). 3. Потім він [Ігор] відчув, як на плече лягла чиясь важка рука, підвела, поставила на ноги (В. Малик). 4. Ігореві добре було видно, як він [Всеволод] прорубався крізь половецький заслін до Каяли, перейшов її, кинувся до озера і там, ідучи понад берегом, відбивався від ворога (В. Малик). 5. Ігор бачив, з якою запеклістю відбивався його єдиний улюблений брат від степовиків (В. Малик). 6. Князь побажав, щоб біля нього були Славута, Янь і Ждан (В. Малик). 7. Ігор думав, що з від'їздом Кончака його душевні муки стихнуть (В. Малик). 8. Розгубленість на обличчі боярина свідчила, що він дійсно був глибоко вражений і збентежений (В. Малик). 9. Не дивно, що соколині лови стали улюбленою розвагою воєвод, бояр, князів, царів і, обставлені пишно, багато, перетворилися з часом на справжнє ловецьке мистецтво (В. Малик). 10. Тоді почали розповзатися чутки, що царський кінь першим відчув біду (В. Чемерис).

II. 1. Кий відчував, як зі страху починає скніти під серцем, але самовладання не втрачав (В. Малик). 2. [Кий] Побачивши, як розбігаються налякані коні, схопив повіддя і міцно затис у руці (В. Малик). 3. У Києві друзі мовчки стояли довкола і з подивом спостерігали, як мінилося обличчя їхнього ватажка (В. Малик). 4. Відрадно, що саме цьому поколінню належить взяти на себе відповідальність за долю України на зламі тисячоліть (В. Базів). 5. Може, й правда, що то плачуть душі тих козаків... (Ю. Мушкетик). 6. Варта <...> певна, що козаки й на гарматний постріл не підступлять до мурів (В. Чемерис). 7. Не виключено, що й сам Святослав уподобав сміливого, розумного юнака і мав намір використати його у своїх цілях (В. Малик). 8. Зійшовшись на тому, що похід проти Кончака неминуче потрібний, князі ще довго обмірковували... (В. Малик). 9. Івашко стояв ні живий ні мертвий, зіщулився, втягнув голову в плечі і, мабуть, ждав, коли князівський гнів упаде на нього (В. Малик). 10. Вартовий козак просив Сірка, аби не заходив до оскаженілого царевича... (Ю. Мушкетик).

*Практичне заняття № 5-6*  
**Складнопідрядні речення розчленованої  
(приреченнєвої) структури**

План:

1. Складнопідрядні речення з підрядною приреченнєвою частиною місця; засоби вираження синтаксичного зв'язку.
2. Складнопідрядні речення з підрядною приреченнєвою частиною способу дії, міри і ступеня; засоби вираження синтаксичного зв'язку.
3. Складнопідрядні речення з підрядною приреченнєвою частиною часу; засоби вираження синтаксичного зв'язку.
4. Складнопідрядні речення з підрядною частиною умови; засоби вираження синтаксичного зв'язку.



5. Складнопідрядні речення з підрядною частиною причини; засоби вираження синтаксичного зв'язку.

6. Складнопідрядні речення з підрядною частиною наслідку; засоби вираження синтаксичного зв'язку.

7. Складнопідрядні речення з підрядною частиною мети; засоби вираження синтаксичного зв'язку.

8. Складнопідрядні речення з підрядною допустовою частиною; засоби вираження синтаксичного зв'язку.

9. Складнопідрядні речення з підрядною порівняльною частиною; засоби вираження синтаксичного зв'язку.

10. Специфіка складнопідрядних супровідних речень; місце цього виду підрядних речень у відомих класифікаціях складнопідрядних речень.

## **Література:**

### **а) Основна література:**

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 191–199.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – С. 323–329.
3. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 272–290.
4. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – С. 223–258.
5. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / Б. М. Кулик. – 2-е вид. – К. : Рад. шк., 1965. – С. 211–239.
6. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І. І. Слинько, М. Ф. Кобилянська, Н. В. Гуйванюк. – К. : Вища шк., 1994. – С. 519–586.
7. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / [за заг. ред. І. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 343–387.
8. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ]. – К. : Вища шк., 1994. – С. 367–373.

9. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 404–416.
10. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 345–353.
13. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – С. 186–216.
11. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 277–301.

б) Додаткова література:

1. Баранник Д. Х. Порівняльні конструкції в українській мові / Д. Х. Баранник // Дослідження з граматики і граматичної стилістики української мови : [зб. наук. праць]. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1980. – С. 6–16.
2. Бевзенко С. П. Структура складного речення в українській мові : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко. – К. : КДПІ, 1987. – 80 с.
3. Бурлакова Г. Збіг та відмінності у класифікаціях складно-підрядних речень обставинного типу / Галина Бурлакова, Людмила Пономарьова // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – Вип. 13. – С. 119–124.
4. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с.
5. Вихованець І. Проблема класифікації складнопідрядних речень / Іван Вихованець // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2000. – Вип. 6. – С. 8–11.
6. Голоюх В. І. Роль співвідносних слів у складнопідрядних реченнях з умовною підрядністю / В. І. Голоюх // Українська мова і література в школі. – 1977. – № 5. – С. 40–48.
7. Голоюх В. І. Складнопідрядні речення з ускладненим відношенням компонентів / В. І. Голоюх // Філологічні студії : [наук. часопис]. – Луцьк, 2002. – № 1. – С. 52–57.
8. Городенська К. Власна й транспозиційні функціональні сфери порівняльних сполучників подібності / Катерина

- Городенська // Інформаційні технології в освіті. – 2007. – № 5. – С. 9–15.
9. Городенська К. Граматичний словник української мови. Сполучники / Катерина Городенська. – К.; Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. – 340 с.
10. Городенська К. Сполучникова спеціалізована й транспозиційна реалізація семантико-синтаксичних відношень у складнопідрядних реченнях / Катерина Городенська // Науковий вісник Чернівецького університету.: [зб. наук. праць]. - Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 321 – 322 : Слов'янська філологія. – С. 73 – 77.
11. Городенська К. Граматична неоднорідність сполучників в українській літературній мові / Катерина Городенська // Українська мова. – 2008. – № 4. – С. 3 – 14.
12. Городенська К. Асемантичні підрядні сполучники у сфері об'єктних семантико-синтаксичних відношень / Катерина Городенська // Мовознавчий вісник : [зб. наук. праць на пошану професора Катерини Городенської з нагоди її 60-річчя]. – Черкаси, 2009. – Вип. 8. – С. 15–26.
13. Грипас О. Предикати компаративних відношень / Оксана Грипас // Лінгвалізація світу : Теоретичний та методичний аспекти. – Черкаси : Брама – Україна, 2007. – С. 334–342.
14. Грипас О. Ю. Аспекти дослідження функціонально-семантичної категорії порівняння / О. Ю. Грипас // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 10. Психологічні науки : [зб. наук. праць]. – 2010. – Вип. 6. – С. 98–101.
15. Грипас О. Семантичний обсяг і структура функціонально-семантичної категорії компаративності / Оксана Грипас // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету (сер. : Філологія). – 2015. – Вип. 17. – Т. 2. – С. 121–123.
16. Грипас О. Засоби маркування компаративних відношень у формально-синтаксичній структурі речення / Оксана Грипас // Studia Philologica. – 2016. – Вип. 6. – С. 85–90.

17. Грипас О. Ю. Категоризація семантики компаративності / О. Ю. Грипас // Мова : класичне-модерне-постмодерне : [зб. наук. статей]. – 2016. – Вип. 6. – С. 252–261.
18. Довженко Г. Я. Порівняння у простому реченні сучасної української мови / Г. Я. Довженко // Синтаксична будова української мови – К. : Наук. думка, 1968. – С. 52–68.
19. Дубовик Л. Еволюція поглядів на складнопідрядне речення з підрядним причини / Людмила Дубовик // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – Вип. 9. – С. 54–63.
20. Заборна М. С. Порівняльні конструкції в системі складнопідрядного речення української мови : [навч.-метод. посіб.] / М. С. Заборна. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2001. – 28 с.
21. Зарицька В. Складнопідрядні речення обставинно-атрибутивного типу / Вікторія Зарицька // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – С. 148–153.
22. Кващук А. Г. Синтаксис складного речення : [посіб. для вчителів] / А. Г. Кващук. – К. : Рад. школа, 1986. – С. 64–87.
23. Кокойло О. В. Про семантичну структуру складнопідрядних речень / О. В. Кокойло, Н. М. Корбозерова // Мовознавство. – 1989. – № 3. – С. 26–31.
24. Коткова Л. І. Порівняльні конструкції в ідіолекті В. Винниченка / Л. І. Коткова // Науковий часопис. – Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови. – Вип. 5. – К., 2009. – С. 216–219.
25. Куглер Н. Деякі спостереження над семантичними характеристиками допустового речення / Наталія Куглер // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 7. – С. 140–147.
26. Куглер Н. Типи допустових відношень / Наталія Куглер // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – С. 153–158.

27. Кучеренко І. К. Синтаксичні функції порівняльних конструкцій / І. К. Кучеренко // Актуальні проблеми граматики : [зб. наук. праць]. – Львів : Світ, 2003. – С. 136–139.
28. Марчук О. І. Структурно-типологічні параметри порівняльних конструкцій в ідіостилі М. М. Коцюбинського : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. І. Марчук. – О., 2003. – 20 с.
29. Марчук О. Структурно-типологічні параметри сполучникових порівняльних конструкцій у романі Марії Матіос «Солодка Даруся» / Олена Марчук // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 182–187.
30. М'яснянкiна Л. І. Порівняння в системі образних засобів мови / Л. І. М'яснянкiна // Вісн. Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 2003. – С. 80–85.
31. М'яснянкiна Л. І. Порівняння в системі образних засобів мови / Л. І. М'яснянкiна // Вісн. Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 2003. – С. 80–85.
32. Наливайко Ю. Співвідношення означально-обставинного синкретизму членів речення і підрядних частин (на матеріалі простого і складнопідрядного речень з допустовою семантикою) / Юлія Наливайко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – Вип. 10. – С. 53–58.
33. Наливайко Ю. Особливості зв'язку синкретизму членів речення із синкретизмом частин мови / Юлія Наливайко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – Вип. 12. – С. 115–119.
34. Олійник Е. В. Семантика та прагматика з'ясувальних складнопідрядних речень : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Е. В. Олійник. – Х., 2007. – 19 с.
35. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1992. – С. 96–117.

36. Плющ М. Я. Орудний порівняння в українській мові / М. Я. Плющ // Українська мова і література в школі. – 1979. – № 4. – С. 29–36.
37. Пономарьова Л. Типологія різновидів прикомпаративних складнопідрядних речень / Людмила Пономарьова // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – Вип. 12. – С. 134–139.
38. Прокопчук Л. В. Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. В. Прокопчук. – К., 2000. – 18 с.
39. Прокопчук Л. В. Узуальні й оказіональні порівняння в романі Івана Багряного «Людина біжить над прірвою» / Л. В. Прокопчук // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2013. – Вип. 34. – С. 260–263.
40. Прокопчук Л. В. Асоціативні порівняння в мовотворчості М. Стельмаха / Л. В. Прокопчук // Міжнародний вісник : Культурологія. Філологія. Музикознавство. – 2013. – Вип. 1. – С. 102–105.
41. Рошко С. М. Деякі проблемні питання з приводу порівняння як лінгвістичної одиниці / С. М. Рошко // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : [зб. наук. праць]. – Ужгород, 1999. – С. 149–152.
42. Рошко С. Проблема розрізнення підрядних порівняльних речень та порівняльних зворотів – членів простого речення / Світлана Рошко // Філологічні студії : [наук. часопис]. – Луцьк, 2000. – № 1. – С. 188–193.
43. Рошко С. Функціонально-структурні типи (види) порівнянь як семантичні різновиди підрядних речень / Світлана Рошко // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : [зб. наук. праць]. – Ужгород, 2000. – Вип. 2. – С. 186–191.
44. Рошко С. М. Структурно-синтаксичні та функціонально-семантичні особливості порівнянь-прикладок в сучасній українській мові / С. М. Рошко // Записки з українського

- мовознавства. – Одеса : Астропрінт, 2000. – Вип. 9. – С. 137–143.
45. Рошко С. Трансформаційні процеси у системі порівняльних конструкцій сучасної української мови / Світлана Рошко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. – 2014. – Вип. 2 (32). – С. 23–27.
46. Семенюченко М. Л. Розмежування часових і умовних підрядних речень / М. Л. Семенюченко // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 2. – С. 34–37.
47. Семенюченко М. Л. Складнопідрядні речення з підрядним часовим у сучасній українській мові / М. Л. Семенюченко // Мовознавство. – 1969. – № 2. – С. 32–36.
48. Христіанінова Р. О. Проблеми структурно-семантичної класифікації складнопідрядних речень / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – К. : Знання України, 1999. – Вип. 7 : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 32–35.
49. Христіанінова Р. О. Складнопідрядне речення як багато-аспектна синтаксична одиниця / Р. О. Христіанінова // Південний архів. Філологічні науки : [зб. наук. праць]. – Вип. XIV. – Херсон : Айлант, 2002. – С. 305–308.
50. Христіанінова Р. О. Структура, функції й семантика підрядних частин у складнопідрядному реченні / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – К. : Знання України, 2002. – Вип. 7: Лінгвістика і літературознавство. – С. 108–113.
51. Христіанінова Р. О. Конструктивно-синтаксичні особливості складнопідрядних темпоральних речень / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – К. : Знання України, 2004. – Вип. 9 : Лінгвістика і літературознавство. – С. 473–479.
52. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення просторової семантики в сучасній українській літературній мові / Р. О. Христіанінова // Вісник Харківського національного

- ун-ту імені В.Каразіна. – № 632. – Серія : Філологія. – Вип. 42. – Х., 2004. – С. 122–126.
53. Христіанінова Р. О. Формально-синтаксична організація складнопідрядних темпоральних речень / Р. О. Христіанінова // Українська філологія : теоретичні та методичні аспекти вивчення : [зб. праць науково-практичних читань до 80-річчя Г. Р. Передрій]. – Черкаси : Брама – Україна, 2005. – С. 264–270.
54. Христіанінова Р. О. Синтаксичний зв'язок між частинами елементарного складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – К. : Знання України, 1993. – Вип. 10 : Лінгвістика і літературознавство. – 2005. – С. 140–148.
55. Христіанінова Р. О. Підрядний зв'язок як визначальний елемент структури складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Українська мова. – 2007. – № 1. – С. 20–29.
56. Христіанінова Р. О. Комунікативно орієнтовані категорії складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Дивослово. – 2009. – № 10. – С. 54–56.
57. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення, побудовані з використанням техніки «підрядного приєднання» / Р. О. Христіанінова // Українська мова. – 2009. – № 1. – С. 3–14.
58. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні супровідні речення: проблема інтерпретації / Р. О. Христіанінова // Мовознавчий вісник : [зб. наук. праць на пошану Катерини Городенської з нагоди її 60-річчя] / МОН України Черкаський нац. ун-т імені Б. Хмельницького. – Черкаси, 2009. – С. 251–260.
59. Христіанінова Р. О. Підрядність як синтаксична категорія / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2009. – Вип. XX : Лінгвістика і літературознавство. – С. 513–520.
60. Христіанінова Р. О. Семантико-синтаксичні категорії складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.] –



- Бердянськ : БДПУ, 2009. – Вип. 21 : Лінгвістика і літературознавство. – С. 567–575.
61. Христіанінова Р. О. Рівні організації складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – Бердянськ : БДПУ, 2009. – Вип. 22 : Лінгвістика і літературознавство. – С. 519–528.
62. Христіанінова Р. О. Складнопідрядне речення в системі складного речення сучасної української мови / Р. О. Христіанінова // Науковий вісник Чернівецького національного університету : [зб. наук. праць]. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. – Вип. 475–477 : Слов'янська філологія. – С. 167–174.
63. Христіанінова Р. О. Формально-синтаксичні категорії складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Українська філологія : теоретичні та методичні аспекти вивчення : [зб. праць науково-практичних читань до 85-річчя Г. Р. Передрій]. – Черкаси, 2009. – С. 171–178.
64. Христіанінова Р. О. Традиційні й нові класифікації складнопідрядних речень / Р. О. Христіанінова // Українська мова і література в школі. – 2010. – № 1. – С. 35–38.
65. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в сучасній українській мові : [монографія] / Р. О. Христіанінова. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 368 с.
66. Шитик Л. В. Методика опозиційного аналізу порівняльних конструкцій / Л. В. Шитик // Вісник Черкаського університету. – Серія : Психолого-педагогічні науки. – Черкаси, 1998. – Вип. 8. – С. 85–92.
67. Шитик Л. В. Синкретичні складнопідрядні речення в українській мові / Л. В. Шитик // Вісник Черкаського університету. – Серія : Філологічні науки. – Черкаси, 2004. – Вип. 54. – С. 135–143.
68. Шульжук К. Ф. Питання типології складнопідрядного речення / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології : Мовознавчі студії : [зб. наук. праць Рівненського

- державного гуманітарного університету]. – Рівне, 2004. – Вип. XII. – С. 3–7.
69. Яновець А. І. Лінгвістична природа категорії порівняння / А. І. Яновець // Філологічні студії. – 2003. – № 3–4. – С. 130–134.
70. Ясакова Н. Ю. Засоби вираження реальної та гіпотетичної умови в допустовому складнопідрядному реченні / Н. Ю. Ясакова // Система і структура східнослов'янських мов : [міжкафедр. зб. наук. праць / відп. ред. Н. Артикуца]. – К., 1999. – С. 76–80.
71. Ясакова Н. Ю. Сполучні вирази як засіб зв'язку частин складнопідрядних речень / Н. Ю. Ясакова // Проблеми граматики і лексикології української мови : [зб. наук. праць / відп. ред. М. Плющ]. – К., 2001. – С. 119–124.

Вправи для самоконтролю:

**Вправа 1.** *Визначити тип складнопідрядного речення; назвати сполучні засоби, які приєднують підрядну частину до головної.*

І. 1. Хоча верби вже красувалися в жовто-зелених котиках, придеснянська весна була не тепла (В. Малик). 2. Тихо точиться розмова двох сивоголових мужів, яких доля поєднала в дитинстві і провела через довге життя незрадливою стежкою дружби (В. Малик). 3. Чесний, прямодушний і безмірно сміливий Ігор завжди привертав до себе серця всіх, хто його пізнавав ближче (В. Малик). 4. Розташований на високому шпилі, що панував над широким повноводим Сеймом, Путивль був невеликим, але неприступним городом (В. Малик). 5. Він [Славута] довго сидів мовчки, ніби сказане не доходило до його свідомості, і безтямно дивився на князя (В. Малик). 6. Все довкола дихало, буяло нестримною жагою життя, насичувало повітря такими пахощами свіжого зела, що голова йшла обертом (В. Малик). 7. Ніяка гать не спинить весняну повінь, якщо вона прорвала собі прірву! (В. Малик). 8. Ніяка сила не спинить тепер половців, що скористалися боягузством ковуїв і ринули в саму серцевину руського війська!

(В. Малик). 9. Місяць почав меншати й меншати, начебто набридло йому стояти близько до землі... (Вал. Шевчук). 10. Степ лежав навкруги сухий і зморений, бо не випала із вечора роса і не оволожила землю (Вал. Шевчук).

II. 1. Як тільки подорожні виткнулися з долини, вона заревла, закрутила, сипонула у вічі холодним приском і покотила далі – в незмірне безмежжя білого степу (В. Малик). 2. Тільки тоді, коли далеко попереду спурхнули кілька стрепетів і з важким шумом полегли понад землею, брати зняли з-за плечей луки і вихопили з тулів стріли (В. Малик). 3. Не встиг ще дід щось зауважити, як вогник значно побільшав, із зеленого став червоним, а потім яскраво-блакитний (О. Соколовський). 4. Було ще зовсім темно, коли Богун, поснідавши нашвидку, подався до монастиря (О. Соколовський). 5. Вибравшись узвозом нагору, люди оглянулись назад, щоб востаннє побачити рідні оселі (В. Малик). 6. Він [Іван Стягайло] скупий, що зимою й снігу не випросиш... (В. Малик). 7. Стягайло пильно придивився до козака, ніби хотів зазирнути в його найпотаємніші думки (В. Малик). 8. Сам курінь не постраждав, бо був товсто обмазаний глиною і загорітися не міг (В. Малик). 9. Кузьма сміявся гучно, розгонисте, як це роблять люди вельми дужі, сповнені життєвої сили, впевнені в собі (В. Малик). 10. Любить отаман життя і понині, хоч в останні роки щось примеркло в його душі (Ю. Мушкетик).

**Вправа 2.** *Об'єднати складнопідрядні речення у групи:*  
а) складнопідрядні речення з підрядною способу дії;  
б) складнопідрядні речення з підрядною міри і ступеня вияву ознаки; в) складнопідрядні речення з підрядною порівняльною.

1. Сірко прокинувся враз, неначе його хто покропив холодною водою (Ю. Мушкетик). 2. Яковлев хитнув головою, поплямкав губами, неначе доїдав вареника (Ю. Мушкетик). 3. Рана спалахувала раптово, мов порох на полиці (Ю. Мушкетик). 4. Намагався не віддатися на волю

гніву, як то трапляється, коли людина пускається берега, розпалює сама себе, яріє (Ю. Мушкетик). 5. Сірко неквапливо зняв шапку, низько, як те й велів закон, вклонився царевичу (Ю. Мушкетик). 6. Кресонуло в душі, аж гарячі іскри сипонули на серце (Ю. Мушкетик). 7. У серці зібралось стільки гніву, гарячої злості, сивої гіркоти, стільки кривд, образ (ще ж він і ні з ким не говорив про Сибір – про бузувірське ув'язнення, оглумлення, неправдиві дізнання), що вони самі рвалися з грудей (Ю. Мушкетик). 8. Джура приступив так близько, аж Сіркові залоскотало од його подиху у вусі (Ю. Мушкетик). 9. У цей час у повітрі щось здригнулося, ніби голуба брила простору розкололася (Вал. Шевчук). 10. Вранці сніг заблищав так, ніби зима жменями понасипала блискіток (О. Іваненко).

**Вправа 3.** *З'ясувати, виразником яких семантико-синтаксичних відношень слугують сполучники в поданих реченнях.*

### **БУЦІМ**

1. У лісі туман зависав на гіллі... перламутрово-чистими краплями і лунко опадав на листяний паркет, **буцім** тисячі дятлів працювали довкола (В. Дрозд). 2. Нічого я там не робив, а втомився так, **буцім** по десятиох боях з ворогами (Б. Лепкий). 3. Тримався [Сірко] невимушено, вдавав, **буцім** запорожці приїхали до нього просто так, у гостину... (Ю. Мушкетик) 4. Приходили тоді до нього [Марка] видіння, **буцім** він зустрічається з Лавріном... (Ю. Мушкетик). 5. Кілька чоловік одправив [Анастас Дмитрієв] у фортецю, **буцім** мурувати якийсь пролом, насправді ж спроваджував боягузів (Ю. Мушкетик). 6. Лаврінові здавалося, **буцім** витає в бою, понад боєм (Ю. Мушкетик). 7. Лукина обдурила матір, сказала, **буцім** іде до Зіньки позичити сухих гвоздик (Ю. Мушкетик). 8. Тоді й спливла на думку вигадка, **буцім** уся Україна лягла під турка й татарина (Ю. Мушкетик).

## МОВБИ

1. Ранок видався ясным і дзвінким, **мовби** і його, як оцей вічевий дзвін, вилили з голосної бронзи (В. Дрозд). 2. Свою хату [Віра] минула так, **мовби** там засіла смерть і чекає її появи (К. Мотрич). 3. Вона [Софія] була тоді така ніжна, **мовби** зіткана з весняного марева, і здавалося йому [Сіркові], що залишиться такою навіки (Ю. Мушкетик). 4. Сіркові видавалося, **мовби** його самого підносило щось, підхоплювало високою хвилею й крутило, гойдало, мчало (Ю. Мушкетик). 5. ...почувся глухий удар, **мовби** бухнули когось межи плечі... (П. Загребельний) 6. Так гарно й спокійно стає на серці, **мовби** заряджаєшся якоюсь доброю енергією. (К. Мотрич). 7. Тіло стало важке, **мовби** в жили налили свинцю (Ю. Мушкетик).

## НЕМОВ

1. Деревя тихо шуміли, **немов** повторювали слова присяги і передавали їх вдалину усім-усім (Ю. Олійник). 2. ... а при всім тім [Бенедьо] обходився з робітниками так побратерськи, так щиро та приязно, **немов** хотів на кожному кроці показати їм, що він їм рівний... (І. Франко) 3. Лука довго мовчав, а тоді тихо говорив, так, **немов** читав написаний текст (К. Мотрич). 4. Пожовклий лист в вікно моє влетів, **немов** про щось він мав сказати... (Олександр Олесь). 5. ...мав [Святоша] той жалюгідно-смішний вигляд, **немов** у бійці великій побував і геть у болоті вивалювався (Вал. Шевчук). 6. І він [Стальський]..., вдаючи, **немов** проводить її [Регіну] до дверей, формально випхав її з покою (І. Франко). 7. Митрофан раз по раз непомітно зиркав на брата, **немов** вивіряв його, немов виважував щось у мислі (Ю. Мушкетик).

## НІБИ

1. Перунові стріли розтинали чорні оболони, **ніби** гострий плуг землю (Р. Іваничук). 2. Всяк хотів крикнути так, **ніби** його неодмінно мали почути аж на берегах Босфору (В. Малик). 3. А вона дивилася на нього так спрагло, **ніби** все

життя ждала саме його (О. Гончар). 4. **Ніби** дзеркало у всьому винне, почав [Федір] топтати друзки ногами (П. Углярєнко). 5. А два дрібніші <...> повели непогідними поглядами, ворухнувши губи в такому виразі, **ніби** лежачий страшенно образив тут і скривдив їх своєю присутністю (В. Барка). 6. А почуття було таке, **ніби** в могилу потрапив (П. Углярєнко). 7. Спросоння видалось, **ніби** вогник його [Карлоса] свічки <...> перетворився у звук і вертається до нього (Н. Королева).

**Вправа 4.** *З'ясувати синтаксичний статус порівняльних конструкцій. Свою думку аргументувати.*

I. 1. Дума кружляла, як поранений крук (Ю. Мушкетик). 2. Усе шаленство царевича розбивалося об суворий отаманів спокій, як весняні хвилі об морений корч (Ю. Мушкетик). 3. Всі присутні розбивалися об фортецю, як хвилі об камінну забору (Ю. Мушкетик). 4. Неначе шовкові стрічки, зблискують у зеленому шумовинні річки Бандура, Домаха, Мірошник. Ріки обснували Січ, як сині жили (Ю. Мушкетик). 5. Ігор підняв голову і стрепенувся, мов скидав із себе важкий тягар (В. Малик). 6. Ждана влюбливе серце затретьтало, як листя тополі під свіжим ранковим вітром (В. Малик). 7. Місто набите людьми, як кадіб зерном жнивної пори (Ю. Мушкетик). 8. Дума не хоче летіти в далечінь і вертається, як втомлена пташка до гнізда (І. Франко). 9. Потьохкував сонно соловейко – виспівався за ніч, тріщала, наче коник у стерні, очеретянка (Ю. Мушкетик). 10. Серце стукотіло, ноги стали важкі, неначе камінні (Ю. Мушкетик). 11. Марія чекала Василєвого дзвінка, як виснажена спекою земля зливи (К. Мотрич).

II. 1. Час перетер його [Сірка] думки, як жорновий камінь зерно (Ю. Мушкетик). 2. І дума ширяла на одному місці, як коршак над видолинком (Ю. Мушкетик). 3. Солона, як ропа, вода в Сиваші у тому місці ще посолонішала (Ю. Мушкетик). 4. У цю мить у його [Сироватки] голові, нехай і кволо, ніби іскорка в затухлім жареві, спалахнула надія на покуту перед товариством... (Ю. Мушкетик). 5. Сироватка посунувся в но-

ру, руками, головою, плечима розривав, розгрібав її, втискувався, мов бурав у дерево (За Ю. Мушкетиком). 6. Горлянку стисло, немов туди запхали добрий віхоть сіна (Ю. Мушкетик). 7. Сироватка пхнув її у клоччя й замахав руками, як вітряк крильми (Ю. Мушкетик). 8. Сірко співав його [степ] спрагло, як чисту джерельну воду (Ю. Мушкетик). 9. Сироватка замахав руками, як вітряк крильми (Ю. Мушкетик). 10. Місяць горів, як начищений до блиску круглий щит (Ю. Мушкетик). 11. Вся злість і ненависть раптом випарувалися, як ранкова роса під промінням сонця (В. Малик).

III. 1. Стріла цьвохнула, мов батіг, і вдарила найближчому гунові в груди (В. Малик). 2. Мов підсічений колосок, упав Горицвіт навznak у жовтаву гостролисту осоку і не міг зробити найменшого поруху (В. Малик). 3. Могутній грім заревів, як десять тисяч турів (В. Малик). 4. Думки набігали одна на одну, як хмари в осінній день, і відганяли сон (В. Малик). 5. І він [Кий] спритно, мов білка, поліз угору по сукуватому стовбуру старезного дуба (В. Малик). 6. Стоять осокори край городу, мов козаки в узгодженій шерензі (За Ю. Мушкетиком). 7. Князь з княгинею сиділи в голові столу, як лебідь з лебідкою, і, обоє сиві, мовчки дивилися одне на одного (В. Малик). 8. Чистий, мов кришталь, голос злітав під стелю, дзвенів там срібним жайворонком (В. Чемерис). 9. Місто на горах, мов велетенський корабель, здавалося, пливло в блакиті над зеленими борами (В. Малик). 10. От би кинутися стрімголов у натовп., розчинитися, як розчиняється дрібка солі в воді (Ю. Мушкетик). 11. Сироватка схуд за зиму, як байбак (Ю. Мушкетик). 12. Кайдан підняв дозорця й погулав на руках, як дитину (Ю. Мушкетик). 13. Думка ходила довкруг, як старець на морозі довкола хати (Ю. Мушкетик). 14. ...а в очах, таких синіх, як весняний ряст, – незбагнений подив (В. Малик).

*Практичне заняття № 7*

**Складнопідрядні багатокomпонентні речення**

План:

1. Загальна характеристика складнопідрядних багатокomпонентних речень.
2. Складнопідрядні речення з однорідною супідрядністю.
3. Складнопідрядні речення з неоднорідною супідрядністю.
4. Складнопідрядні речення з послідовною підрядністю.
5. Контаміновані складнопідрядні речення.

**Література:**

а) Основна література:

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 233–238.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – С. 340–344.
3. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 290–295.
4. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – С. 271–279.
5. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / Б. М. Кулик. – 2-е вид. – К. : Рад. шк., 1965. – С. 239–243.
6. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І. І. Слинько, М. Ф. Кобилянська, Н. В. Гуйванюк. – К. : Вища шк., 1994. – С. 586–593.
7. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ]. – К. : Вища шк., 1994. – С. 383–388.
8. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 433–437.



9. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 353–359.
10. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – С. 216–222.
11. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 302–331.

б) Додаткова література:

1. Бевзенко С. П. Структура складного речення в українській мові : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко. – К. : КДПІ, 1987. – 80 с.
2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 222 с.
3. Кващук А. Г. Синтаксис складного речення : [посіб. для вчителів] / А. Г. Кващук. – К. : Рад. шк., 1986. – С. 87–95.
4. Кузьмич О. О. Складні конструкції з послідовною підрядністю у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. О. Кузьмич. – К., 1995. – 21 с.
5. Кузьмич О. О. Про довжину конструкцій з послідовною підрядністю / О. О. Кузьмич // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 1996. – Вип. 2. – С. 64–68.
6. Міхальцова Т. В. Складнопідрядні речення з кількома підрядними: урок у 9 кл. / Т. В. Міхальцова // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2006. – № 31. – С. 13–14.
7. Христіанінова Р. О. Проблема класифікації складнопідрядних поліпредикативних речень / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. статей]. – К. : Знання України, 2000. – Вип. III : Лінгвістика і літературознавство. – С. 45–50.
8. Христіанінова Р. О. Структурно-семантичні особливості поліпредикативних складнопідрядних речень з супідрядним підпорядкуванням частин / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб.

- наук. статей]. – К. : Знання України, 2001. – Вип. IV : Лінгвістика і літературознавство. – С. 72–79.
9. Христіанінова Р. О. Структурно-семантичні особливості складнопідрядних речень з однорідною супідрядністю / Р. О. Христіанінова // Функціональна лінгвістика : Язык. Человек. Власть : [материалы VIII Международной конференции]. – Ялта, 1–6 октября 2001 г. – Симферополь, 2001. – С. 277–278.
  10. Шкарбан Т. М. Особливості структури конструкцій з однорідною супідрядністю в різних стилях сучасної української мови / Т. М. Шкарбан // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 1996. – Вип. 2. – С. 50–54.
  11. Шульжук К. Ф. Ускладнені складнопідрядні речення в сучасній українській мові / К. Ф. Шульжук // Українська мова і література в школі. – 1983. – № 9. – С. 34–38.
  12. Шульжук К. Ф. Складні речення з супідрядністю / К. Ф. Шульжук // Українське мовознавство. – К., 1985. – Вип. 13. – С. 69–76.
  13. Шульжук К. Ф. Вивчення складнопідрядних речень з кількома підрядними / К. Ф. Шульжук // Еврика : [зб. наук. праць Рівн. економіко-гуманіт. ін-ту]. – Рівне, 1999. – № 1. – С. 67–69.

#### Вправи для самоконтролю:

**Вправа 1.** *Схарактеризувати багатокомпонентні складнопідрядні речення. Визначити супідрядність, послідовну чи комбіновану підрядність. Накреслити схеми речень.*

І. 1. Самойлович переступав струмки і струмочки, що били просто з-під гори живлющою водою, переступав з кореня на корінь, вклонявся калині, що посплітала над стежкою віття (Ю. Мушкетик). 2. Отаман пригадував того Симеона, котрий тільки-но приїхав на Січ і ще не знав, як йому вестиметься тут (Ю. Мушкетик). 3. Нащо вселяти зайву надію, коли сам не знає, чим усе скінчиться (Ю. Мушкетик). 4. Важко, до болю в скронях, думав Сірко над тим, що ось вже стільки літ ллється в українських степах українська

кров, брат іде проти брата, син проти батька (Ю. Мушкетик). 5. Що з ним [Лавріном] сталося, де в нього взялася отака сміливість, він і потім не міг сказати (Ю. Мушкетик). 6. Киліяна, що виростала на хуторі, дивилася на все з якоюсь пожадливою цікавістю, штовхалася поміж людей безбоязно й настирливо, немов була певна, що купці привезли це все показати саме їй (Ю. Мушкетик). 7. Козаки наздогнали загін і збочили ліворуч, щоб не ковтати руду кушпелю, котра висіла в повітрі (Ю. Мушкетик). 8. У тій веремії ніхто не помітив, як полонений жовнір, що клявся стати в пригоді козакам, шаснув у придорожні кущі, переcheкав, поки військо відійде далі (К. Мотрич). 9. Йшов [Філон] берегами, вузькою стежкою, яка то наближалася до самої води, то підбігала до городів, перечіплялася через корчі, пірнала під гілля, яке збивало йому шапку (Ю. Мушкетик). 10. Ходила гадка, що був він [юнак] колись одним із тих, хто в палкому коханні, у відчайдушному й безмежному захопленні своєю коханою кинувся у прірву після її смерті, аби не розлучатися з нею і перетворитися в зірку Літавицю, що падає інколи небосхилом, наближаючися до коханої (Ю. Покальчук).

II. 1. Зв'язавши полоненого і забравши зброю, всі троє швидко подерлися нагору, де ні живі ні мертві стояли, обнявшись і все ще не вірячи, що врятовані, дві жінки й отрок років чотирнадцяти-п'ятнадцяти (В. Малик). 2. Копита Добромірового коня торували не раз шлях до Дону проти кочовиків, котрі вогненними смерчами налітали на мирні поселення уличів, та на Дунай – проти гунів, котрі після смерті Аттіли розпалися на окремі племена і розбрелися хто куди (В. Малик). 3. Тільки чути, як ліниво пересвистуються бабаки та шелестить під кінськими копитами сива ковила (В. Малик). 4. А Кий стояв і дивився, як удалині, за струмком, темним привидом здіймається гора, прозвана Високою могилою, як місяць поливає її примарно-сріблястим холодним промінням... (В. Малик). 5. Замок був огорожений високими дерев'яними стінами, гладенько вистругані дошки яких були пригнані одна до одної так, що в щілину не

залізло б і тонке лезо ножа (В.Малик). 6. Цьому житлу грізний каган віддавав перевагу перед всіма фортецями й містами, які здобував силою, бо, живучи в розкошах, водночас перебував поблизу гунських стійбищ і гунського війська (В.Малик). 7. Тільки тут, на високому чумацькому возі, Мокій Сироватка зрозумів, яка велика земля і яке безконечно високе небо, яка похаплива й клопітка проти них людська душа і як їй не вистачає спокою та волі (Ю.Мушкетик). 8. Настане така краса та благодать, аж страшно стає, що люди не бачать її – толочать кіньми і поливають кров'ю, що їм просто ніколи за своїми клопотами натішитися божими щедротами (Ю.Мушкетик). 9. Володимир лютував на Ігоря і водночас досадував на себе, що дав привід Ігореві для нападу, а головне, що не вберіг свою землю і своїх людей від його помсти (За В.Маликом). 10. Сірко пересівав думкою слова, які почує сьогодні, намагався наперед струїти їх гіркоту, аби потім у розмові не обпалити душу, й почував, що не може перемогти себе (Ю.Мушкетик).

**Вправа 2.** Дібрати з художніх текстів шість прикладів складних багатокomпонентних речень, схарактеризувати їх і накреслити схеми.

### *Практичне заняття № 8*

#### **Безсполучникове складне речення**

##### План:

1. Статус безсполучникових складних речень у сучасному мовознавстві.
2. Синтаксичний зв'язок у безсполучниковому реченні, засоби його вираження.
3. Типи частини безсполучникового складного речення: однорідні і неоднорідні.
4. Синтаксичні відношення у безсполучниковому складному реченні.
5. Трансформація безсполучникових речень.

## Література:

### а) Основна література:

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 191–199.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – С. 323–329.
3. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 295–305.
4. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – С. 223–258.
5. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / Б. М. Кулик. – 2-е вид. – К. : Рад. шк., 1965. – С. 211–239.
6. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І. І. Слинько, М. Ф. Кобилянська, Н. В. Гуйванюк. – К. : Вища шк., 1994. – С. 519–586.
7. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / [за заг. ред. І. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 409–428.
8. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ]. – К. : Вища шк., 1994. – С. 367–373.
9. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 414–427.
10. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 359–364.
11. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – С. 223–228.
12. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 343–357.

б) Додаткова література:

1. Бевзенко С. П. Структура складного речення в українській мові : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко. – К. : КДПІ, 1987. – 80 с.
2. Бронська А. А. Про синтаксичні відношення у безсполучникових складних реченнях / А. А. Бронська // Мовознавство. – 1973. – № 6. – С. 55–63.
3. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с.
4. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с.
5. Дорошенко С. І. Безсполучникові складні речення в системі синтаксичних синонімів: (На допомогу студентів-заочнику) / С. І. Дорошенко // Українська мова і література в школі. – 1978. – № 5. – С. 37–40.
6. Дорошенко С. І. Безсполучникові складні речення / С. І. Дорошенко // Українська мова і література в школі. – 1980. – № 5. – С. 20–26.
7. Дорошенко С. І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові / С. І. Дорошенко. – Х. : Вища шк., 1980. – 152 с.
8. Дорошенко С. І. Співвідносність безсполучникових і сполучникових складних речень / С. І. Дорошенко // Мовознавство. – 1980. – № 2. – С. 21–25.
9. Дорошенко С. І. Безсполучникові складні речення у стилях мови / С. І. Дорошенко // Культура слова. – К., 1982. – Вип. 23. – С. 77–80.
10. Дорошенко С. І. Складні безсполучникові речення як окремий тип складних конструкцій / С. І. Дорошенко // Мовознавство. – 1987. – № 1. – С. 47–50.
11. Дорошенко С. Розрізнення інваріантів, варіантів і синонімів у складних безсполучникових умовно-наслідкових реченнях / Сергій Дорошенко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 7. – С. 72–75.

12. Дорошенко С. Розширення ряду сполучних виразів у складнопідрядних реченнях в сучасній українській мові / Сергій Дорошенко // Функціонально-комунікативні аспекти граматики тексту : [зб. наук. праць, присвячений ювілею доктора філологічних наук, професора, академіка АН ВШ України, завідувача кафедри української мови ДонНУ А. П. Загнітка]. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – С. 36–38.
13. Загrevський Є. І. Безсполучникові складні речення з пояснювальним компонентом у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Є. І. Загrevський. – Х., 1999. – 20 с.
14. Кващук А. Г. Синтаксис складного речення : [посіб. для вчителів] / А. Г. Кващук. – К., 1986. – С. 100–104.
15. Орехова Н. М. Про структурно-семантичні і функціональні особливості безсполучникових складних речень / Н. М. Орехова // Мовознавство. – 1977. – № 1. – С. 83–85.
16. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1992. – С. 117–123.
17. Сидоренко В. С. Дидактичний матеріал до теми «Безсполучникові складні речення» / В. С. Сидоренко // Українська мова і література в школі. – 1983. – № 7. – С. 17–21.
18. Тележкіна О. О. Безсполучникові складні речення в поезії Олександра Олеся / О. О. Тележкіна // Лінгвістичні дослідження : [зб. наук. праць]. – Х., 1998. – Вип. 1. – С. 57–62.
19. Тележкіна О. О. Безсполучникові складні речення як стилістичний засіб (на прикладі збірки Олександра Олеся «З журбою радість обнялася») / О. О. Тележкіна // Олександр Олесь : творча спадщина і сучасність : [зб. наук. праць]. – Суми, 1999. – С. 248–253.
20. Тележкіна О. О. Наслідкові речення і речення обґрунтування в системі безсполучникових складних структур / О. О. Тележкіна // Наука і сучасність : [зб. наук. праць]. – К., 2000. – Вип. 1. – Ч. 1. – С. 256–262.

21. Телєжкіна О. О. Відповідність безсполучникових складних речень обґрунтування і текстових утворень / О. О. Телєжкіна // Лінгвістичні дослідження : [зб. наук. праць]. – Х., 2002. – Вип. 8. – С. 131–136.
22. Телєжкіна О. О. Безсполучникові складні речення з компонентом обґрунтування : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. О. Телєжкіна. – Х., 2002. – 18 с.

Вправи для самоконтролю:

**Вправа 1.** *Визначити структуру складних безсполучникових речень (однотипні/різномісні частини).*

I. 1. Онде біліє церковна дзвіниця, мідний хрест поблискує проти сонця, обабіч, трохи нижче, поблискують ще два хрести (Ю. Мушкетик). 2. Запідпадьомкала перепілка, спурхнув у небо і завис у високості срібноголосий жайворонок, промчав на видноколі табун бистроногих тарпанів (В. Малик). 3. Весною верстові стовпи комашні підпирають небо, влітку комарі тучами обсипають все живе, восени простудні тумани котяться валами по луках та ріках (Ю. Мушкетик). 4. Затіють козаки бійку – Лаврін обійде стороною (Ю. Мушкетик). 5. Гнані вітром, в небі пливли рвані хмари, схожий на розжарене велике чавунне ядро місяць то ховався за них, то виринав знову (Ю. Мушкетик). 6. Є в людини стежка чи дорога із юнацьких, із далеких гін – сто разів вертає до порога і приводить серце на поклін (А. Малишко). 7. Повернуло на вечір, до дна прогірклий полинами день спадав на землю жовто-сірою імлою (Ю. Мушкетик). 8. Ангел лише повів перстом – з нього вилетіла блискавка (К. Мотрич). 9. Враз Данило осягнув: за стільки років уперше він на волі, він на справжній волі, він сам собі господар (Ю. Покальчук). 10. Сонце гріло лагідно й ніжно, м'які його промені обвивали тіло, легенький подих вітру, та й саме повітря ще були холодними (Ю. Покальчук).

II. 1. Сплили з Сироватчиного зору чаплі, низько, над самим озерцем, профуркотів табунець чирят, що були наче зв'язані мотузочком, погналася з крякотом за ґавою степова



чайка (Ю. Мушкетик). 2. На Сироватці шкіра задубіла, її, мабуть, не втне не те що комарине жало, а й турецький ятаган (Ю. Мушкетик). 3. Сюди, в глибоку балку, не долітали стогони поранених із бойовища, не доносилися перегуки ворожих дозорців, не долинав тисячоголосий гомін гунського стійбища (В. Малик). 4. Мерехтить у мареві синя далина, ширяє у високості темний орел, монотонно гудуть над червоними головками будяків поважні волохаті джмелі (В. Малик). 5. Дівчина глянула на село і завмерла від жаху: з трьох боків його затоплювали полчища степовиків (В. Малик). 6. Старійшини родів оберуть князем Радогаста – в цьому можна не сумніватися (В. Малик). 7. Переді мною стояв вільний мольберт з приколеним чистим папером, поруч на стільці лежала палітра з фарбами й пензлем (Р. Іваничук). 8. Сулима рвучко оглянувся: на січовий майдан вже виходили рівними рядами козаки-реєстровці в голубуватих кунтушах (В. Чемерис). 9. Ждан низько вклонився і заспішив до жінок заспокоїти і поділитися радістю: тепер вони можуть безбоязно селитися у Вербівці (В. Малик). 10. Ігор <...> лелівав досягти ще однієї цілі: <...> честолюбство і ця нестримність характеру наштовхувала його на думку домагатися в майбутньому Київського великокнязівського стола (В. Малик). 11. Гаряча хвиля раптово вдарила в серце: у руках Добриня тримав гарно вишиту шовковою заполоччю ляну сорочку (В. Малик).

**Вправа 2.** *Визначити різновиди складних безсполучникових речень і окреслити експліковані предикативними частинами семантико-синтаксичні відношення.*

І. 1. Каміння повростало в крижини, повінь викинула ті вмерзлі в кригу валуни на берег (К. Мотрич). 2. Хорив із жахом поглядав на Цвітанку і Боривоя, потерпав за них: Цвітанка зовсім не вміла плавати (В. Малик). 3. Посієш із сумом – вродить печаль (Нар. тв.). 4. Санько раз у раз позирає у далеч: над лугом піднімається чорна стіна...

(В. Близнець) 5. Всі на Січі знають: смачнішої, як з криниці Рубанової залоги, води немає в усьому степу (Ю. Мушкетик). 6. Веселих пісень я не можу співати: недоля малим ще взяла мене з хати і помацки водить по тернах густих (Ю. Адаменко). 7. Встала мати Україна, сонце засвітила, пробудилася народна незнищенна сила (Д. Павличко). 8. Путивль довго не лягав спати: у таборі горіли вогні, форкали коні, перекликала сторожа, по хатинах та хижках чулися людські голоси (В. Малик). 9. Місяць сріблив воду на річці, очерет темнів з того боку чорною смугою, біля панських містків хтось проплив на човні (Ю. Мушкетик). 10. Білокобилка ж і вухом не вів, вийшов на сухе, сів на колоду, дістав кисет – до нього потяглося кілька рук (Ю. Мушкетик).

II. 1. На сторожових вежах фортеці до неба здіймалися довгі язики полум'я: горіли бочки з смолою (В. Малик). 2. Над рівчаком з іржавою застоюною водою понависало віття кущів – продиралися крізь нього силоміць (В. Малик). 3. Виблискували начищені крицеві шоломи gridнів, колихалися над ними золотисті полотнища князівських корогов та вузькі трикутнички барвистих прапорців, прикріплених до списів, сяяла міддю та бронзою кінська зброя (В. Малик). 4. Цвітанка зголодніла і з жалем подумала: варто було б залишити собі хоч шматочок хліба (В. Малик). 5. Ні в кого з полян зараз не було радості в серці: всі ждали ще більшої біди (В. Малик). 6. Тут текла невелика річка, в кількох місцях перегачена бобровими гатями, росли верби і вільхи (В. Малик). 7. Хорив оглянувся і полегшено зітхнув: здається, погоня трохи відстала (В. Малик). 8. На засніжену рівнину снопами полетіли іскри, головешки, падаючи в сніг, шипіли й шкварчали, виповнюючи повітря чадом і смородом паленого (В. Чемерис). 9. А небо стояло синє, високе, тільки холодне, в ньому мовчки, без крику тяглася вервечка чапель (Ю. Мушкетик). 10. Перед очима манячила рясна гілка верболозу в довгих жовтих сережках, десть у кущах тахкав селезень (Ю. Мушкетик). 11. Лаврін вкинув у

казанок четвертинку сала та кілька цибулин – куліш удався на славу (Ю. Мушкетик).

### *Практичне заняття № 9*

### **Багатокомпонентні синтаксичні конструкції**

#### План:

1. Поняття про визначальний і допоміжний синтаксичний зв'язок у багатокомпонентних складних реченнях.
2. Складні речення зі сполучниковим і безсполучниковим зв'язком, їх різновиди.
3. Синтаксичні зв'язки і відношення у складних реченнях зі сполучниковим і безсполучниковим зв'язком.
4. Складне синтаксичне ціле як семантико-синтаксична одиниця. Його структурні особливості. Синтаксичний зв'язок і синтаксичні відношення в складному синтаксичному цілому.

#### **Література:**

##### а) Основна література:

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 239–241.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – С. 351–354.
3. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 305–310.
4. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – С. 279–282.
5. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ]. – К. : Вища шк., 1994. – С. 367–373.
6. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 428–441.
7. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 365–370.

8. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – С. 228–236.
9. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 353–362.

б) Додаткова література:

1. Бевзенко С. П. Структура складного речення в українській мові : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко. – К. : КДПІ, 1987. – 80 с.
2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с.
3. Грипас Н. Я. Складні багатокomпонентні речення з різними засобами і типами зв'язку в поетичному мовленні П. Грабовського : (Формально-граматичний аспект) / Н. Я. Грипас // Проблеми граматики і лексикології української мови : [зб. наук. праць / відп. ред. М. Плющ]. – К., 2001. – С. 186–190.
4. Гуйванюк Н. В. Складні ускладнені речення: теоретично-практичний блок / Н. В. Гуйванюк, О. В. Кульбабська. – Чернівці : Рута, 2003. – 145 с.
5. Квашук А. Г. Синтаксис складного речення : [посіб. для вчителів] / А. Г. Квашук. – К. : Рад. шк., 1986. – С. 104–108.
6. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1992. – С. 124–126.
7. Шульжук К. Ф. Складні речення ускладненого типу у сучасній українській мові : [метод. рекомендації] / К. Ф. Шульжук. – Рівне : РДПІ, 1983. – 35 с.

8. Шульжук К. Ф. Ускладнені сполучникові складні речення з різними видами зв'язку / К. Ф. Шульжук // Українське мовознавство. – К., 1983. – Вип. 11. – С. 93–100.
9. Шульжук К. Ф. Вивчення складних багатокomпонентних речень у VIII класі / К. Ф. Шульжук // Українська мова і література в школі. – 1984. – № 1. – С. 49–56.
10. Шульжук К. Ф. Складні багатокomпонентні речення в українській мові : [монографія] / К. Ф. Шульжук. – К. : Вища шк., 1986. – 183 с.
11. Шульжук К. Ф. Складні багатокomпонентні конструкції у системі речення / К. Ф. Шульжук // Мовознавство. – 1986. – № 6. – С. 24–32.
12. Шульжук К. Ф. Семантична структура складного багатокomпонентного речення / К. Ф. Шульжук // Мовознавство. – 1987. – № 6. – С. 11–16.
13. Шульжук К. Ф. Складні речення з різними видами зв'язку / К. Ф. Шульжук // Українська мова і література в школі. – 1987. – № 7. – С. 44–51.
14. Шульжук К. Ф. Складні багатокomпонентні речення як ієрархічні структури / К. Ф. Шульжук // Українське мовознавство. – К., 1989. – Вип. 16. – С. 65–72.
15. Шульжук К. Ф. Внутрішня структура і часові параметри предикативних одиниць у складному багатокomпонентному реченні / К. Ф. Шульжук // Мовознавство. – 1989. – № 6. – С. 14–18.
16. Шульжук К. Ф. Мовленнєва реалізація моделей складних багатокomпонентних речень / К. Ф. Шульжук // Мовознавство. – 1991. – № 3. – С. 49–52; 1992. – № 1. – С. 38–41.
17. Шульжук К. Ф. Функціональна типологія складного речення / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології :

- Мовознавчі студії : [зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту]. – Рівне, 1995. – Вип. 2. – С. 115–127.
18. Шульжук К. Ф. Рівні класифікації і опису складного речення / К. Ф. Шульжук // Актуальні пробл. граматики : [зб. наук. праць]. – К. : Кіровоград, 1996. – Вип. 1. – С. 118–121.
  19. Шульжук К. Ф. Складні безсполучникові багатокomпонентні конструкції / К. Ф. Шульжук // Семантика і прагматика граматичних структур : [зб. наук. праць ДонДУ]. – Донецьк, 1998. – С. 15–18.
  20. Шульжук К. Ф. Структурно-семантичні параметри складного речення / К. Ф. Шульжук // Слов'янський вісник : [зб. наук. праць РДГУ. РІСКіСУ; редкол.: Р. М. Постоловський, В. А. Черній, В. К. Баран та ін.; відп. ред. Л. О. Шелюк]. – Рівне : РІСКіСУ, 1998. – Вип. 1. – С. 219–223.
  21. Шульжук К. Ф. Синтаксичні зв'язки у складному неелементарному реченні / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології : Мовознавчі студії : [зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту]. – Рівне, 2000. – Вип. 8. – С. 5–8.
  22. Шульжук К. Ф. Елементарні та неелементарні синтаксичні конструкції / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології : Мовознавчі студії : [зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту]. – Рівне, 2001. – Вип. 9. – С. 3–8.
  23. Шульжук К. Семантико-синтаксична структура складного неелементарного речення / Каленик Шульжук // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк, 2001. – Вип. 8. – С. 138–141.
  24. Шульжук К. Ф. Моделі складних багатокomпонентних речень / К. Ф. Шульжук // Ономастика і апелятиви : [зб. наук.

праць ДНУ]. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – Вип. 30. – С. 52–58.

Вправи для самоконтролю:

**Вправа 1.** *Схарактеризувати багатокomпонентні речення, накреслити їхні структурні схеми.*

І. 1. Сонце перехопилося через палісад, облило світлом дерев'яну, криту ґонтом церкву з дзвіницею, з чорних бійниць якої виглядали гармати, широкий майдан, курені, з котрих чимчикували до утрени запізнілі запорожці (Ю. Мушкетик). 2. Креснуло в душі, аж гарячі іскри сипонули на серці – вже не міг стриматися, не міг зупинитися, хоч десь там, у гарячій глибині, якась холодна скалка застерігала, нагадувала, що він страшенно шкодить собі (Ю. Мушкетик). 3. Кошовий крокував по світлиці, а всередині дужче й дужче напиналися невидимі линви, рухи ставали чіткіші, пальці правиці стискалися (Ю. Мушкетик). 4. Пам'ять – як дерево: спочатку опадає цвіт, потім – плоди, а затим вже й листя (Ю. Мушкетик). 5. Немало в Сірка ворогів: турки й татари називають його семиголовим драконом, моляться за його смерть в костьолах ксьондзи, але то вороги відверті, вічні... (Ю. Мушкетик). 6. І крутилася Сіркові на мислі, вируювалася думка, яка закінчилася по дорозі до канцелярії: гетьман і Ромодановський – одне, а нарід – інше (Ю. Мушкетик). 7. У кожної людини настає отой час, коли серце розкривається, як квітка, і вся вона стає спрагла й напружена, але не помічає того (Ю. Мушкетик). 8. Добриня стояв на валу і дивувався: тихо, вже сонце підбилося височенько, а татари мовчать (В. Малик). 9. Добриня, оцінивши навислу небезпеку, видобув меч і, пориваючи за собою всіх, хто був поряд, кинувся на допомогу Іванцю, що ледве стримував зі своїми людьми шалений натиск татар (В. Малик). 10. Невдача мовби примирила нас з тими, від кого ми досі уперто намагалися відірватись: беремося тепер спільно обмірковувати становище, в яке тут разом потрапили (О. Гончар).

II. 1. А навколо зимівника у степу та балках водилася дичина: у лісі – олені, сайги, дикі коні тарпани; біля річки – видра, куріпки, тетеруки, перепілки, у степах – дрофи (дроф було стільки, що їх іноді волоками тягали, як рибу), стрепети тощо (В. Чемерис). 2. Сироватка з острахом подумав, що птахи можуть виказати його наглим криком, шугонуту убік, закирликати, – то для татар певна ознака, – але вони втомлено й повільно махали в небесній блакиті крилами (Ю. Мушкетик). 3. Ще не підвелися трави, ще торішні ковили ворушили сивими чупринами, а вже зазеленілі при долині козельці й вероніка, а по балках – ряст, підвели в болотах гострі списи очерети, прорізався з води першими гостряками татарський шабельник, й скрізь по видолинках червоно заплум'яніли тюльпани (Ю. Мушкетик). 4. На Сироватці шкіра задубіла, її, мабуть, не втне не те що комарине жало, а й турецький ятаган (Ю. Мушкетик). 5. Й оддав його в школу, й узяв у джури, вчив воєнної науки – щось було в ньому таке, що вертало Сірка споминами до рідної Мерефи, до тих днів, коли сам був щасливим батьком і доля, здавалося, мчала попереду баскими кіньми (Ю. Мушкетик). 6. Яцько підкидає в лежанку дрова, а Спихальський, ще змарнілий після поранення, але вже веселий і жвавий, бо відчув в останні дні, як у його м'язи стрімко вливається нова молода сила, швендяє по хаті і, потираючи руки, заглядає до полумисків, дзбанів та пляшечок, які все ставила і ставила на стіл Звенигориха (В. Малик). 7. Мирне щастя тихо витало над головами всіх присутніх, і сторонньому споглядачеві могло б здатися, що так жили вони завжди, що не було за їхніми плечима ні крові, ні смертей, ні горя, ні воєнного лихоліття... (В. Малик). 8. Зарості тут стали рідші, нижчі, бур'яни цупкіші, зате довкола височіли жовті прямовисні стіни, подзьобані дірками, у яких гніздилися бистрокрилі щурики, піднімалися в небо гострі шпилі, а з глибоких темних урвищ віяло похмурою прохолодою (В. Малик). 9. Боривой окинув поглядом похмурі стіни яру, покривлені, корчуваті деревця,



що тулилися в западинах, тріщинах та вузьких припідках, гострі шпилі, що, мов зуби дракона, вп'ялися в небо, – і раптом помітив на висоті десяти чи п'ятнадцяти ліктів чималий уступ, де могло вільно поміститися кілька людей, до нього вела крута, ледь помітна звірина стежечка (В. Малик). 10. Важкі міцні руки безперервно шарили по траві, мовби шукали щось, або судорожно стискували держак меча, і з цього можна було зрозуміти, що чоловікові дуже боляче і дуже важко (В. Малик).

**Вправа 2.** *Визначити типи складних речень за способом зв'язку між частинами, схарактеризувати значення частин складного речення.*

І. 1. Сторожа надвірної замкової вежі, через ворота якої мав звичку входити Северин, ніколи не зупиняла його, й незабаром він опинився біля невеличкого флігелька, що притулювся одиноко біля будиночка челяді (В. Кулаковський). 2. Третього дня опівдні Тур з синами і полоненим гуном прибули до Дніпра, де впадає в нього світловода Рось, і піднялися на високу гору, що звалася Роднем (В. Малик). 3. Іноді [Крек] підводив голову догори і довго дивився на шматочок темного неба, де мерехтіли дрібненькі, як мак, зірочки, і тоді з його пересохлого горла виривався глухий болісний стогін, схожий на клекіт степового беркута (В. Малик). 4. Звичайно, коли б не розмова, нічого Кий зараз не помітив би, а та розмова застряла в його голові, як колючка в підшві, і тепер змушувала ставитися до княжича упереджено (В. Малик). 5. Грім гримів без угаву, і видно було в світлі блискавиць, як степом проносяться, наздоганяючи один одного, водяні вихори (В. Малик). 6. Мав [Кий] двадцять і одне літо, а йому здавалося, що живе споконвіку на цій безмежній, широкій землі, – таке довге було життя, наповнене думами й спогляданням великого таємничого світу, працею біля рала в полі, в лісі, коли рубав на паливо дрова, чи на ловах, висліджуючи дичину (В. Малик). 7. Щек і

Хорив непорушно лежали на теплих м'яких овчинах, теж про щось думаючи, а Кий сидів побіля них, поставивши лікті на коліна, і вслухався у неясні шерехи, якими повнилася нічна темрява, і йому вчувався глухий гул тисяч кінських копит, брязкіт мечів і різкий посвист стріл (В. Малик). 8. Міцні гарячі руки Києві легко кружили її [Цвітанку] в танці, а його ласкаві очі, в яких миготіли відблиски малинового полум'я, голубили її ніжно... (В. Малик). 9. Кий нарубав сухих дровець, викресав вогню, приладнав над ним бронзовий казанок, який всюди возив з собою притороченим до сідла, налив у нього води, насипав пшона – і за якийсь час над багаттям весело забулькав засмажений салом куліш (В. Малик). 10. Далі їхати було нікуди: всюди понад берегом понависали стрімкі кручі, під якими, аж до води, шуміли непролазні хащі молодого вільшняка, верболозу та очеретів (В. Малик).

II. 1. Гетьману й старшині – клопоти великі, державні: щоб втриматись на високих урядах, щоб повоювати один проти одного; козакам – клопіт дрібний: спорядити від кожних п'яти дворів на війну вояка (Ю. Мушкетик). 2. Коли обсідають плавні осінні тумани, здається, що все в них умирає, блукають тільки старі дуби (а може, вони й справді блукають!), очерети ж і лози, трави й верби, обпившись білого диму, стають важкі й похмурі (Ю. Мушкетик). 3. Йому [Лаврінові] й справді враз заясніло в голові, зашумувала в грудях радість близької, жаданої стрічі, він гукнув, свиснув, зірвав коня, й закалатали, заграли під дрібний перестук копит срібні дзвони (Ю. Мушкетик). 4. Ряхтіла дорога, стовпом вставала попереду кушпела од залоги, й була вона золота, а думка давно обігнала загін, помчала туди, куди летів помислами (Ю. Мушкетик). 5. Ні Лаврін, ні Марко не сказали тоді й потім один одному жодного слова – то було б нижче козацької гідності, але та течія знесла водно їхні душі, їхню приязнь (Ю. Мушкетик). 6. Щоб хоч якось упливати на розбурхану людську стихію, варто робити так, як робить хитрий Дорошенко: слідкувати і не угавити тієї години, коли випускати стиглу для руйнівної дії силу

(К. Басенко). 7. Могила волів розпочинати все потаємно, без розголосу, бо розумний чоловік усе дрібне й другорядне робить тихо: дрібна суєта слави ще нікому не приносила, зате багатом славу псувала, якщо ставала комусь наперед відомою (К. Басенко). 8. На конях гуни полюють, наздоганяючи дичину в степу, а під час війни гунській кінноті ніхто не може протистояти: вишикувавшись клином, вона, мов гостра сокира, розтинає ворога навпіл, трощить і розсіює його (В. Малик). 9. Голос втих, а з княгинею неначе сталося щось незнане: через її руки, що з усіма тонкощами відчували вигріте вранішнє повітря, через її босі ноги, які стояли на зарошеній траві, через очі, що пильно стежили за усім, витікала кудись лиха пімстлива сила (К. Мотрич). 10. Сонце повільно ховалося у верби й верболози, не встигнувши забрати з небесного престолу рожеву тонку скатертину, а молодесенький місяць вже вистромив свої гострі ріжки і поцілив ними в руки молодого майстра, що добре знав своє ремесло (К. Мотрич).

III. 1. Всі були страшенно стомлені, хотіли їсти й пити, але Кий не дозволив ні хвилини відпочинку: боявся, що гуни, виявивши зникнення своїх воїнів, пошлють по їхньому сліду погоню (В. Малик). 2. Парубки розділилися на три гурти: один гурт установлював посеред галявини зроблене з дерева та соломи ідолище Купайла, другий – лаштував ідолище Марени, а третій – носив з лісу хмиз для купальського багаття (В. Малик). 3. Спочатку несміливо крізь дим заблискотіти іскри, затріщало сухе гілля – і враз угору шугнуло жовтогаряче полум'я (В. Малик). 4. Страх цупкенько тримав у кігтях Сироватчину душу, але він ще раз подумав: показувати, що боїться, не можна (Ю. Мушкетик). 5. Усі українські повстання, у яке б ми століття не заглянули, незмінно закінчувалися тим, чим вони, зрештою, і мушили закінчуватися, – великою кров'ю і тисячами молодецьких голів, які, злітаючи з плеч широких, перетворювались у звичайнісінькі черепи, так і не спромігшись вибороти волю, до якої іноді досить було зробити всього лише один-єдиний,

хоч і рішучий, але останній крок (В. Чемерис). 6. Козаки зневажали його [Кирпу] за ту жадобу, та зневага з нього скочувалась, як з гусака вода (В. Чемерис). 7. Багато Сироватці передумалося, пересіялось у пам'яті за ці дні: те, що колись мав за зерно, виявилось згонинами, а те, що мав за одвійки, – зерном (Ю. Мушкетик). 8. Хорив нарубав сухих дровець, викресав вогню, приладнав над ним бронзовий казанок, який всюди возив з собою притороченим до сідла, налив у нього води, насипав пшона – і за якийсь час над багаттям весело забулькав засмажений салом куліш (В. Малик). 9. Сонце тільки-тільки зійшло, і над широкою могутньою рікою здіймався легкий прозорий опар, крізь який було видно, як з Почайни на дніпровське плесо випливають з воями сотні човнів і, підхоплені стрімкою течією, зникають в імлистій далині (В. Малик). 10. Хоч небезпечно було в цих краях від хижих татар, хоч треба було тут орудувати однаково добре й ралом і гострим мечем, хоч не минало й року, щоб не гнали чамбули татарські в полон сотень і тисяч українського люду, – проте все більшими й більшими юрбами сходився люд в ці краї шукати щасливої долі... (О. Соколовський).

### *Практичне заняття № 10* **Конструкції з чужим мовленням**

#### План:

1. Форми передачі чужого мовлення: пряма та непряма мова.
2. Різновиди зв'язку прямої мови з непрямою. Особливості функціонування невластне-прямої мови.
3. Діалогічне мовлення як засіб передачі чужого мовлення.

#### Література:

##### а) Основна література:

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 243–247.

2. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 343–350.
3. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – С. 297–310.
4. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ. – К. : Вища шк., 1994. – С. 393–397.
5. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 442–455.

а) Додаткова література:

1. Дев'ятих Ю. В. Еволюція поняття пряма мова у контексті зміни наукової парадигми / Ю. В. Дев'ятих // Наукові записки. – 2013. – Вип. 36 : Серія «Філологічна». – С. 91–93.
2. Надич Ю. М. Термінологічна парадигма поняття «слова автора» в сучасному мовознавстві / Ю. М. Надич // Наукові записки. Серія «Філологічна». Вип. 36. – 2013. – С. 50–53.
3. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1992. – С. 126–130.
4. Торчинська Н. М. Синтаксичні домінанти вираження чужого мовлення у творах О. Кобилянської та Є. Гуцала : компаративний аналіз / Н. М. Торчинська // Восточно-украинский лингвистический сборник : [сб. науч. тр. / редкол.: Г. П. Лукаш (отв. ред.) и др.]. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – Вип. 16. – С. 121–130.
5. Шитик Л. Синкретизм конструкцій із чужим мовленням / Людмила Шитик // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 229–237.
6. Шульжук Н. Синтаксичні особливості конструкцій з чужою мовою у діалозі / Наталія Шульжук // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 8. – С. 112–117.
7. Шульжук Н. В. Проблеми опису українського діалогічного мовлення (лінгвістичний аспект) / Н. В. Шульжук //

Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна. – 2008. – Вип. 10. – С. 191–200.

Вправи для самоконтролю:

**Вправа 1.** *З'ясувати місце слів автора щодо прямої мови. Пояснити пунктуацію.*

1. «Як же ти багато знаєш, чоловіче, як мудро міркуєш, – скрушно думав Сірко, – і яка мілка проти тих мудростей твоя душа» (Ю. Мушкетик). 2. «Анно, Анно! – почула голос тихий, але всесильний. – Ворога треба перемагати не силою зброї, а силою мудрості. Найгостріший меч – світло добра. Знести ворога можна не злостивістю, не ненавистю, а добром та любов'ю» (К. Мотрич). 3. – Сам Бог наказує визволити з неволі братів наших. Отож з богом, братове, з богом! – помовчав мить і додав [Сірко]: – Хто боїться, зійдіть з човнів, бо ваш страх може перекинутися ще на декого. (Ю. Мушкетик). 4. «Так завжди, – думав Митрофан Гук, – щось занепаде, а щось народжується, одні струмені гаснуть, інші набирають сили, і дуже важливо наперед угадати тоту суть» (Ю. Мушкетик). 5. «Гетьман не любить води, але іноді плаває з гостями, – помовчав і для чогось додав: – Він боїться води» (Ю. Мушкетик). 6. Довго гомоніли Лука та гетьман, довго вмовляв монах не робити того трагічного кроку. – Підеш, сину, із життя і в тому, яке заробиш, будеш мучитися й проклинати день своїх уродин, день, в який ти зробиш цей крок (К. Мотрич). 7. – Кличте тлумача! – дав розпорядження отаман. – Де Северин Нечай? – Тут я! – пронеслося над головами (К. Мотрич). 8. Любомир перехопив улесливий погляд волхва й промовив: – Не можемо ми поклонитися тому, чому поклоняєтеся ви. Ми віримо лише у Пресвяту Трійцю і вклоняємося Отцю, Сину та Святому Духові (К. Мотрич). 9. – Я теж про тебе думаю щомиті. Ти став моїм повітрям, диханням, сонцем, – промовила княжна і зашарілася. – Чи ж не гріх отак любити? – Не гріх, кохана, бо ж усяка любов од Бога. Вона творить, а ненависть руйнує (К. Мотрич). 10. – Ігоря з Володимиром не силою, не зброєю треба мирити, а добрим словом. – Славута обвів поглядом

своїх ясних очей присутніх і, не почувши заперечення, повів далі: – Однак боюся я, що нелегко це буде зробити (В. Малик).

**Вправа 2.** *Замінити, де можливо, пряму мову непрямою. Пояснити умови заміни.*

1. «Від власного болю нікуди не втечеш», – опекла його гаряча думка, ніби спалах електричного світла (І. Цюпа). 2. Хтось колись казав: «Не було на молоці, не буде й на сироватці» (З газети). 3. «Жодна риса в моєму внутрішньому образі не змінилась», – сказав Т. Шевченко, повертаючись із заслання. 4. – Ми приготували для мами пісню «Лебеді материнства», яку зараз виконаємо з Юрком, – сказала Оксана (І. Цюпа). 5. «Без перебільшення можна сказати, – писав В. Сухомлинський, – що читання в роки дитинства – це передусім виховання серця...». 6. «Розкажіть, будь ласка, про вашу героїню», – попросив скульптор (О. Гончар). 7. «Ніщо так не красить людину, як натхнення», – подумала Ярослава (О. Гончар). 8. «Хто ти і звідки ти, бідаку?» – запитав Лука у великоднього гостя (К. Мотрич). 9. Князю, що ж сталося з плем'ям уличів? – спитав Кий, вражений тим, що побачив (В. Малик). 10. – Ну, де ж твоя куга? – запитав Сірко козака, коли вони зупинилися під невисоким, карякуватим в'язом (Ю. Мушкетик). 11. Кошовий постояв хвилю й сказав тихо і владно: – Шкода мені слів, гетьман все одно не впустить їх у своє серце (Ю. Мушкетик). 12. – А правда, що запорожці на паску христосуються з жабами? – запитувала Киліяна вдавано наївно й трохи підступно (Ю. Мушкетик).

## II. БЛОК ЗАПИТАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що вивчає синтаксис? З яких розділів складається синтаксис? З якими мовознавчими дисциплінами пов'язаний?
2. Дати визначення словосполучення, з'ясувати різноаспектні підходи до вивчення словосполучення.
3. Які типи словосполучень виокремлюють залежно від: ступеня семантичного злиття компонентів, будови, синтаксичного зв'язку, семантико-синтаксичних відношень, морфологічного вираження стрижневого слова тощо?
4. Які засоби вираження синтаксичних відношень у словосполученнях?
5. Чим відрізняється речення від словосполучення? Назвати диференційні ознаки речення.
6. Диференціювати речення за експресивно-емоційним забарвленням. Схарактеризувати засоби оформлення таких типів речень.
7. Які інтонаційні і структурні особливості розповідних, питальних, спонукальних та бажальних речень? Назвати засоби оформлення різних видів речень. Навести приклади.
8. Навести приклади різних типів питальних речень і схарактеризувати їх. З'ясувати засоби оформлення питальних речень.
9. Які семантичні відтінки можуть виражати спонукальні речення?
10. Які засадничі принципи поділу речень на: прості й складні; двоскладні й односкладні; поширені й непоширені; повні й неповні; ускладнені й неускладнені?
11. Які синтаксичні конструкції можуть ускладнюють просте речення?
12. Яким може бути порядок слів у реченні? З'ясувати основні функції порядку слів у реченні.
13. Дати визначення головних членів речення; з'ясувати їх типи та морфологічне вираження.
14. Окреслити особливості узгодження підмета з присудком.



15. Дати визначення другорядних членів речення.
16. Схарактеризувати узгоджені й неузгоджені означення, вказати їх морфологічне вираження.
17. Чому прикладку вважають особливим видом означення? Схарактеризувати групи прикладок за значенням.
18. Схарактеризувати типи (придієслівні, присубстантивні, приад'єктивні, приадverbіальні) та види (прямі й непрямі) додатків, з'ясувати їх морфологічне вираження.
19. Які семантико-синтаксичні відношення виражають обставини? Схарактеризувати кожен групу, визначити способи вираження та навести приклади.
20. Як пов'язуються другорядні члени речення з головними?
21. Які речення називають односкладними? З'ясувати специфіку граматичного центру односкладних речень.
22. Які типи односкладних речень виокремлюють у синтаксисі простого речення?
23. Чим відрізняються означено-особові речення від узагальнено-особових? У яких стилях мовлення їх найчастіше використовують?
24. У чому специфіка односкладних безособових речень? Які є їх види за способом вираження головного члена?
25. Назвати основні різновиди номінативних речень.
26. Назвати основні ознаки нечленованих речень.
27. З'ясувати специфіку неповних речень. Схарактеризувати основні різновиди їх.
28. Які члени речення називаються однорідними? З'ясувати семантико-синтаксичні відношення між однорідними членами речення та окреслити засоби реалізації їх.
29. Назвати умови однорідності / неоднорідності означень.
30. Які слова називаються узагальнювальними? Визначити способи вираження узагальнювальних слів.
31. З'ясувати поняття відокремлення членів речення. Назвати основні умови відокремлення.
32. Чому відокремлюватись можуть лише другорядні члени речення?

33. Назвати основні правила відокремлення другорядних членів речення: означення, прикладки, обставини, додатка.
34. Якими специфічними особливостями характеризуються звертання? З'ясувати морфологічне вираження звертання.
35. З'ясувати поняття вокативних речень. Окреслити відмінності між звертаннями та вокативними реченнями.
36. Як відрізнити вставні конструкції від вставлених? З'ясувати структуру, семантику, місце в реченні вставних та вставлених конструкцій.
37. Які речення називають складними? Назвати основні ознаки простих і складних речень.
38. За допомогою яких засобів поєднано предикативні частини складного речення? Схарактеризувати ці засоби.
39. Назвати типи складних речень. З'ясувати характерні риси сполучникових складносурядних і складнопідрядних речень, а також безсполучникових складних речень.
40. Які речення називаються складносурядними? Як співвідносяться предикативні частини складносурядного речення (граматичний і змістовий аспекти)?
41. Якими сполучниками поєднуються частини складносурядного речення і які семантико-синтаксичні відношення передають ці сполучники?
42. Як виражаються зіставно-протиставні відношення в складносурядних реченнях? З'ясувати різновиди цих відношень.
43. Яка різниця між єднальними і приєднувальними зв'язками у складносурядному реченні? Навести відповідні приклади.
44. Схарактеризувати суть градаційних відношень між предикативними частинами складносурядного речення.
45. Які речення називаються складнопідрядними? Назвати основні структурні особливості складнопідрядних речень.
46. Якими засобами виражено семантичні й синтаксичні зв'язки між головною й підрядною частинами складнопідрядного речення?

47. У чому полягає специфіка логіко-граматичної та формально-граматичної класифікації складнопідрядних речень?
48. На які дві групи поділяють складнопідрядні речення за структурно-семантичною класифікацією? Що характерне для цих об'єднань речень?
49. Які типи складнопідрядних речень належать до речень нерозчленованої (одночленної) структури? Навести приклади.
50. Які типи складнопідрядних речень належать до речень розчленованої (дwochlenної) структури? Схарактеризувати кожний тип й навести приклади речень.
51. Назвати типи багатокomпонентних складнопідрядних речень; схарактеризувати кожний зокрема.
52. Які складні речення називаються безсполучниковими? Окреслити основні засоби зв'язку предикативних частин.
53. Які типи безсполучникових складних речень виокремлюють у мовознавчій науці?
54. Схарактеризувати безсполучникові складні речення з однотипними й різнотипними частинами. Навести приклади.
55. Які складні речення називаються складними синтаксичними конструкціями?
56. Схарактеризувати складні речення із сурядним і підрядним зв'язком. Обґрунтувати доцільність виокремлення рівнів членування на рівні складових предикативних частин.
57. Специфіка аналізу сполучниково-безсполучникових складних речень.
58. Яку мову називають прямою? Окреслити особливості слів автора в реченнях з прямою мовою?
59. Яку мову називають непрямою? Які труднощі виникають під час заміни прямої мови непрямою?
60. Що таке невласне пряма мова?

### III. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ДЕЯКИХ ТЕМ

#### Другорядні члени речення.

#### Принципи класифікації другорядних членів речення

Другорядні члени речення – це такі компоненти синтаксичної конструкції, що служать для пояснення головних членів речення або інших другорядних членів.

Традиційно в синтаксичній науці виокремлюють три типи другорядних членів речення: означення, додаток, обставину.

Означення – другорядний член речення, що залежить від слова з предметним значенням та характеризує його з боку якісної ознаки, властивості чи належності, напр.: ***Криваві** жоржини проростають над шляхом у **вічність**...* (Л. Костенко); *Для мене радість **інших** як своя* (В. Сосюра).

Додаток – другорядний член речення, що позначає об'єкт, на який прямо чи опосередковано спрямована дія, суб'єкт, адресат, яких стосується дія (процес чи стан), чи знаряддя (або засіб), за допомогою якого виконують дію, напр.: ***Мене** любов **ненависті** навчила* (Леся Українка); *У заволоженому хмарами небі не вгледіти жодної **зірки*** (Н. Рибак); *Художник занурив трав'яний пензель у вариво і почав обводити **фарбою** вибитий на скелі контур корабля* (Ю. Логвиненко).

Обставина – другорядний член речення, що характеризує дію, (стан, процес), ознаку або вказує на умови, за яких відбувається дія (стан, процес), напр.: *Я твоєю шинелю цілував **до болю**...* (В. Сосюра); *Твої коси **від смутку, від суму** вкрила позолоть...* (П. Тичина).

#### ***Критерії визначення другорядних членів речення***

Для визначення окреслених типів другорядних членів речення використовуються такі критерії:

1. Морфологічна природа другорядного члена речення.
2. Морфологічна характеристика пояснюваного члена речення.
3. Характер синтаксичного зв'язку між ними:

а) узгодження – вид підрядного зв'язку, при якому залежне слово уподібнюється до опорного у спільних для них граматичних категоріях роду, числа, відмінка, напр.: *зелена лампа; мій чоловік; п'ятий будинок; п'яти підручників; скошена трава;*

б) керування – вид підрядного зв'язку, у якому категорійні властивості головного слова передбачають наявність залежного слова у формі непрямого відмінка, напр.: *чекати друга; писати ручкою; бувати у школі; викликати для розмови; десяток птахів; книжка сина; пиріг з маком; міст через Десну; полиця для книг; боляче до неможливості;*

в) прилягання – вид підрядного зв'язку, за якого залежне слово не знаходить вираження у формах словозміни, а поєднується з головним лише за змістом, напр.: *йти швидко; дуже голосно; прохання приїхати; робота вручну.*

4. Різновид семантико-синтаксичних відношень між стрижневим і залежним словами:

а) атрибутивні (означальні) – змістові відношення, при яких залежний компонент називає ознаку, властивість, якість пояснюваного головного слова з предметним значенням, напр.: *гарна дівчина; моя книга; шостий будинок; пожовкле листя; лист з Києва; будинок батька; борщ по-українськи; бажання відпочити;*

б) об'єктні – змістові відношення між дією, процесом та об'єктом, на який спрямовані дія, процес, напр.: *купити книгу; писати олівцем; наказати розійтись; будівництво школи; подібний до батька;*

в) суб'єктні – змістові відношення між дією, процесом, станом та їх суб'єктом (виконавцем, носієм), напр.: *посаджений батьком; приїзд брата; спів сестри; мені холодно;*

г) адвербіальні (обставинні) – змістові відношення між дією (станом, процесом) та обставинами, за яких вони відбуваються, способом їх виконання чи інтенсивністю перебігу, напр.: *йти лісом; втомлений від подорожі; приїхати відпочити; надзвичайно щасливий; говорити швидко; йти співаючи.*

Опертя на подані критерії уможлиблює виокремлення того чи того другорядного члена речення з характерними для нього ознаками.

## **Означення**

Диференційні ознаки означення (За К. Шульжуком):

- 1) не є компонентом структурної схеми речення;
- 2) виражає означальні семантико-синтаксичні відношення;
- 3) залежить тільки від іменника або його еквівалента;
- 4) здебільшого виражається словами прикметникової парадигми (узгоджене) або іменникової (неузгоджене);
- 5) у типових випадках стоїть перед пояснюваним словом (узгоджене) або після (неузгоджене);
- 6) поєднується з пояснюваним словом зв'язком узгодження (узгоджене) або керування чи прилягання (неузгоджене);
- 7) при актуальному членуванні речення може входити до складу теми і реми;
- 8) у семантико-синтаксичній структурі співвідноситься найчастіше із позицією атрибута.

Означення виражає:

- власне ознаку, напр.: *тихий вечір, морозний ранок*;
- ознаку за дією, напр.: *нездійснене бажання, написаний реферат*;
- присвійність (посесивність), напр.: *поезія Ліни Костенко, моє слово*;
- порядок при лічбі, напр.: *третій вагон, друге вікно*;
- кількісну характеристику, напр.: *у двох друзів, трьома аргументами*.

1. Функцію означення можуть виконувати:

- прикметник (прикметниковий зворот): *Тихе озеро незрима віє духом трав'яним* (М. Рильський);
- дієприкметник (дієприкметниковий зворот): *Омиті*

**роса**ми квітки розтулюють повіки (В. Сосюра);

– порядковий числівник: *На моїх очах **перші** сніги зійшли, сповнили мутні води ручаї* (Леся Українка);

– займенник, співвідносний з прикметником: ***Наше** життя – бурхливий океан* (П. Тичина); ***Деко**трі охочі парубки пристали до дівчат* (І. Нечуй-Левицький);

– присвійний займенник на зразок **його, її, їхній** (їхнє, їхня): *...Щось нове бриніло в **його** співі...* (С. Васильченко); *Сміх Надійчин був йому нестерпучий, **її** веселість ображала його* (В. Підмогильний);

– кількісний числівник в непрямих (крім знахідного) відмінках: *Василині здалось, що на **двох** скрипках разом порвались струни* (І. Нечуй-Левицький);

– іменник в непрямих відмінках: *Ганна часто згадувала день **приїзду синів** у село* (Гр. Тютюнник); *Вода **при березі** починала каламутитись* (М. Коцюбинський);

– прислівник: *Коли Степан засиджувався, то його погляд любив зупинятися на вікні **навпроти**, в якому теж горіло світло* (В. Підмогильний);

– інфінітив: *Кошовий відчув дивне бажання **присісти** під палісадом, **підставити** ласкавим променям обличчя, **подрімати*** (Ю. Мушкетик).

2. Пояснюване слово – іменник, напр.: *тихе озеро незрима; **духом** трав'яним; омиті **квітки**; перші **сніги**; наше **життя**; декотрі **парубки**; у **його співі**; **її веселість**; на **двох скрипках**; **приїз** синів; **вода** при березі; **на вікні** навпроти; **бажання** присісти, підставити, подрімати.*

3. Синтаксичний зв'язок із пояснюваним словом:

– узгодження: *тихе озеро; озеро незрима; духом трав'яним; омиті квіти; перші сніги; наше життя; деко*трі парубки; (на) *двох скрипках*;

– керування: *день **приїзду**; **приїзду синів**; вода **при березі**; (в) **його очах**; **її веселість**;*

– прилягання: *(на) **вікні** навпроти; бажання **присісти**, **підставити**, **подрімати**.*

4. Семантико-синтаксичні відношення з пояснюваним словом:

– атрибутивні: *тихе озеро; перші сніги; день приїзду; вода при березі; (на) вікні навпроти; бажання присісти, підставити, подрімати; її веселість* тощо;

– суб'єктні з накладанням атрибутивних: *приїзд синів* (порівняй: *сини приїхали*, де *сини* – суб'єкт дії, позначеної лексемою *приїхали* чи *приїзд*; див. також *синівський приїзд*, де лексема *синівський* виражає ознаку за відношенням до виконавця дії).

Види означень:

1. Узгоджені означення – означення, виражені словами, що узгоджуються з пояснюваним членом речення в усіх граматичних категоріях, напр.: *тихе озеро незрима; духом трав'яним; омиті квітки; перші сніги; наше життя; декотрі парубки; на двох скрипках.*

2. Неузгоджені означення – означення, що поєднуються з пояснюваним іменником за допомогою керування та прилягання, напр.: *день приїзду синів; вода при березі; в його очах; її веселість; на вікні навпроти; думка одмовитись і вмерти.*

### Прикладка

Прикладка – це вид означення, яке виражене іменником або субстантивом, вказує на ознаку предмета, одночасно дає йому іншу, паралельну назву і відповідає на питання *який?*, напр.: *Поставлю хату і кімнату, Садок-райочок насаджую* (Т. Шевченко); *Я хочу на озеро Світязь, в туман таємничих лісів* (Л. Костенко).

Диференційні ознаки прикладки:

- 1) є різновидом означення;
- 2) вказує на ознаку предмета і одночасно дає йому другу назву;
- 3) здебільшого уточнює іменник або його еквівалент;
- 4) головно виражене іменником;



5) може стояти у пре- і постпозиції щодо пояснюваного слова;

6) найчастіше поєднується з пояснюваним словом зв'язком кореляції (місто Хмельницький) або прилягання (на зупинці «Площа Шевченка»).

Прикладка – це образна, метафорична назва.

Прикладки позначають:

1) характеристику особи:

– за національністю, напр.: *дівчинка-українка*;

– за професією, родом занять, напр.: *лікар-терапевт, інженер-конструктор*;

– за місцем проживання, напр.: *хлопці-харків'яни*;

– віком, напр.: *хлопець-підліток*;

– родинними стосунками, напр.: *дівчата-сестрички*;

2) якість або властивість предмета, напр.: *дуб-велет, воїни-переможці*;

3) власну назву при загальній, напр.: *газета «Бульвар», парк ім. Франка, готель «Україна», ріка Дніпро*;

4) видову назву при родовій, напр.: *звіробій-трава, щука-риба*.

## **Додаток**

### Диференційні ознаки додатка:

1) здебільшого не є компонентом структурної схеми речення;

2) виражає об'єктні семантико-синтаксичні відношення;

3) здебільшого виражається іменниками або його еквівалентами;

4) в основному стоїть після пояснюваного слова;

5) найчастіше поєднується з пояснюваним словом зв'язком керування;

6) при актуальному членуванні речення може входити до складу теми і реми або самотійно членувати їх;

7) у семантико-синтаксичній структурі співвідноситься найчастіше із позицією об'єкта (може бути також адресатом, суб'єктом, знаряддям дії тощо).

Додаток може вказувати на:

- об'єкт, напр.: *пекти хліб, створювати картину*;
- суб'єкт, напр.: *пишеться студентами, намальована художником*;
- адресат дії, напр.: *принести матері, розповідати братові*;
- знаряддя дії, напр.: *писати олівцем, різати ножем*;
- предмет порівняння, напр.: *кращий за батька, вищий за мене*.

### 1. Морфологічне вираження:

- іменником у формі непрямих відмінків, напр.: *Де творчості немає, там і **життя** нема* (В. Сосюра); *Пахло розтопленим **салом*** (М. Хвильовий); *Степ залитий **сонцем*** (О. Гончар); *Будівництво **читальні** усе більше непокоїло **Володька*** (У. Самчук); ***Про скіфів** добре згадував Есхіл* (Л. Костенко);
- займенником у формі непрямих відмінків, співвідносним з іменником, напр.: ***Йому** стало страшно* (М. Коцюбинський); *На **мене** люди стали злі* (Д. Павличко); *Жінки богів **придумують** для **себе*** (Г. Чубач);
- субстантивованою частиною мови у формі непрямих відмінків, напр.: *На віки вічні старий рік зникне, занесе з собою **і добре, й лихе*** (Панас Мирний); *Нам дано **відрізнити** зле й **добре, мале і велике*** (О. Ольжич);
- сполученням кількісного числівника з іменником, напр.: ***Три тополі** в орнім полі посадили школярі* (А. Малишко); *Повіз старий Запорожець **п'ять синів** на війну* (О. Довженко);
- інфінітивом, напр.: *Князь розпорядився **поперед**у стягів і обозів **нести** запалені смолоскипи* (В. Малик); *Комусь дано діла **творить** великі, що ниткою простягнуться в віки...* (Д. Фальківський).

### 2. Функцію пояснюваних слів виконують:

- дієслова, напр.: ***пахло** салом; **непокоїло** Володька; **згадував** про скіфів; **придумують** для себе; занесе і добре, й лихе; **посадили** три тополі; **повіз** п'ять синів; **розпорядився** нести;*
- дієслівні форми на -но, -то, напр.: ***дано** творить;*

- дієприкметники, напр.: *залитий сонцем*;
- віддієслівні іменники, напр.: *будівництво читальні*;
- предикативні прислівники, напр.: *йому страшно*;
- прикметники, напр.: *злі на мене*.

Залежно від частиномовного статусу пояснюваного слова вирізняють додатки:

- а) присубстантивні, тобто залежні від іменників, напр.: *спорудження пам'ятника, сподівання на перемогу, читання поезії*;
- б) приад'єктивні, тобто залежні від прикметників\*, напр.: *готовий на подвиг, відвертий з батьками, впевнений у перемозі*;
- в) придієслівні, тобто залежні від особових форм дієслова та інфінітива, напр.: *впевнетися в перемозі, спинити ворожнечу, не нашкодити дитині*;
- г) приадвербіальні, тобто залежні від прислівників та безособових форм на *-но*, *-то*, напр.: *холодно людині, намальовано картину*.

3. Синтаксичний зв'язок із пояснюваним членом речення:

- керування, напр.: *пахло салом; залитий сонцем; будівництво читальні; непокоїло Володька; згадував про скіфів; страшно йому; злі на мене тощо*;
- прилягання, напр.: *розпорядився нести; дано творить*.

4. Семантико-синтаксичні відношення з пояснюваним словом:

- об'єктні, напр.: *будівництво читальні; непокоїло Володька; придумують для себе; злі на мене; занесе і добре, й лихе; посадили три тополі; повіз п'ять синів; розпорядився нести; дано творить*;
- суб'єктні, напр.: *пахло салом; залитий сонцем; йому страшно*.

---

\* Дехто з мовознавців до приад'єктивних відносить додатки, залежні від дієприкметників [Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – С. 221].

Види додатків:

1. Прямий додаток – додаток, що залежить від перехідних дієслів та означає предмет, на який безпосередньо спрямована дія. Засоби вираження прямого додатка:

- іменники, займенники, субстантивовані частини мови у формі знахідного відмінка без прийменника, а також сполучення кількісного числівника у знахідному відмінку з іменником у родовому або знахідному відмінку, напр.: *непокоїло **Володька**; придумують богів; занесе **і** добре, **й** лихе; відрізнити зле **й** добре, **мале і** велике; посадили **три** тополі; повіз **п'ять синів**;*
- іменники, займенники, субстантивовані частини мови у формі родового відмінка без прийменника, якщо при перехідному дієслові є частка **не** або коли дія переходить лише на частину об'єкта: *А морем в бурю їхать слизько, **човнів** ніхто не підкує* (І. Котляревський); *Свогого **неба** не замінить жодне* (Л. Костенко); *Мелашка побігла до сусідів позичати **хліба** на обід* (І. Нечуй-Левицький).

2. Непрямий додаток – додаток, що виражається формами усіх непрямих відмінків, окрім знахідного та родового у зазначених випадках, а також інфінітивом, напр.: *пахло салом; залитий **сонцем**; будівництво **читальні**; йому страшно; злі на мене; придумують для себе; розпорядився **нести**; дано **творить**.*

## **Обставина**

Диференційні ознаки обставини:

- 1) не є компонентом структурної схеми речення;
- 2) експлікує обставинні семантико-синтаксичні відношення;
- 3) основними способами вираження слугують прислівники та прийменниково-іменникові конструкції;
- 4) здебільшого залежить від дієслів, прикметників, прислівників, слів категорії стану;
- 5) тип синтаксичного зв'язку – прилягання, керування;
- 6) не має чітко закріпленої позиції в реченні;
- 7) становить згорнуту пропозицію у семантико-синтаксичній структурі речення;

8) при актуальному членуванні речення може входити до складу теми і реми або виражати ці позиції самостійно.

### 1. Морфологічне вираження:

- прислівником, напр.: *Весно, весно, яка ти **нещадно** прекрасна у ці важкі дні війни* (О. Гончар); *Десь **угорі** кричали гуси...* (М. Хвильовий); ***Ніколи** ще не прагнув він так **пристрасно** врятувати людське життя, як **зараз*** (О. Довженко); *Рідний край **щиріш** любити навчає нас розлука* (Леся Українка);
- дієприслівником (дієприслівниковим зворотом), напр.: *Тепер оборонялися степовики і, **обороняючись**, намацували в рядах урусів слабше місце* (В. Малик); *Там і тут з чорного диму вихоплювалися руді язики полум'я, **пожираючи козацькі хати*** (В. Чемерис);
- іменником у формі непрямих відмінків (з прийменниками чи без них), напр.: *Та думка **блискавкою** пронизувала мозок* (Ю. Мушкетик); *Бурлаки завернули **в яр** на відпочинок* (І. Нечуй-Левицький); ***На подвір'ї** було чогось безлюдно й тихо* (В. Винниченко);
- інфінітивом, напр.: *Кухар набрав води в ночви і поніс до кухарського куреня **готувать** вечерю* (І. Нечуй-Левицький); *Місяць пливе **оглядати** і небо, і зорі, і землю, і море* (Т. Шевченко).

### 2. Функцію пояснюваних слів виконують:

- дієслова, напр.: ***кричали** угорі; прагнув пристрасно; любити щиріш; верстав хитаючись; стояв вагаючись; завернули в яр; завернули на відпочинок; поніс готувать; пливе оглянути;*
- прикметники, напр.: *нещадно **прекрасна**; зовсім не помітний;*
- прислівники, напр.: *так **пристрасно**; зовсім тихо;*
- предикативні прислівники, напр.: *на подвір'ї **безлюдно й тихо**; ледве помітно.*

3. Синтаксичний зв'язок із пояснюваним членом речення:
- прилягання, напр.: *нещадно прекрасна; кричали угорі; так пристрасно; любити щиріш; верстав хитаючись; стояв вагаючись; поніс готувать; пливе оглядати;*
  - керування, напр.: *завернули в яр; завернули на відпочинок; пронизувала блискавкою; на подвір'ї безлюдно.*

4. Адвербіальні семантико-синтаксичні відношення з пояснюваним словом.

Залежно від характеру змістових відношень, від тих чи інших відтінків адвербіальної семантики, виділяються семантичні різновиди обставин, зокрема:

1) способу дії: *Ніколи ще не прагнув він так **пристрасно** врятувати людське життя, як зараз (О. Довженко); Все робилось **похапцем, нашвидкуруч** (М. Стельмах); Життєву путь свою **нерівно і хитаючись** верстав я (М. Рильський); Остап стояв **вагаючись** (М. Коцюбинський).*

2) міри і ступеня: *Весно, весно, яка ти **нещадно** прекрасна у ці важкі дні війни (О. Гончар); Ніколи я не знав, що так люблю, – До болю, **до** смертельного **жалою** (М. Рильський); Рідний край **щиріш** любити навчає нас розлука (Леся Українка);*

3) місця: *Деся **угорі** кричали гуси... (М. Хвильовий); Бурлаки завернули в **яр** на відпочинок (І. Нечуй-Левицький); Козаки підуть **сушею** чи **морем** (Ю. Мушкетик); То вже сутність його [Сірка] вдачі – пориватися кудись..., прорубуватись **через нетрища** (Ю. Мушкетик);*

4) часу: ***Ніколи** ще не прагнув він так пристрасно врятувати людське життя, як **зараз** (О. Довженко); Весно, весно, яка ти нещадно прекрасна **у** ці важкі **дні** війни (О. Гончар); **У середу, п'ятницю, піст і великі свята** нічого не починай робити, бо то все на погибель (К. Мотрич);*

5) причини: *По рівному, спокійному обличчі Наталі **від щастя** текли сльози (О. Кобилянська); ...зараз Сірко подумав, що оця його війна з гетьманом **через посла** – марниця (Ю. Мушкетик).*

6) мети: *Бурлаки завернули в яр **на відпочинок** (І. Нечуй-*

Левицький); *Йшов отець Мокій із сином Лукою в Київ **вклонитися** мощам святих* (К. Мотрич);

7) умови: *Та **при такій погоді** треба ще подумати про купівлю* (М. Стельмах); *Лиш у **труді** живе людина, а **без труда** її нема* (В. Сосюра);

8) допусту: *А дуб стоїть незламно всім напастям **наперекір*** (І. Цюпа); *Я мушу виконувати обов'язок гостинного господаря **незалежно від цього листа*** (Ю. Смолич);

9) наслідку: *Взяв я цей шмат землі **на біду*** (Г. Косинка).

Під час визначення другорядних членів речення найвагомим постає змістовий критерій. Такий підхід до другорядних членів речення здійснюється з огляду на єдність форми та змісту речення. Уважають, що тим чи тим змістовим ознакам другорядних членів речення відповідають їхні формальні ознаки, зокрема:

- означення виражають атрибутивні семантико-синтаксичні відношення, які реалізуються засобом узгодження; основним морфологічним засобом є: прикметник, прикметниковий зворот, дієприкметник, дієприкметниковий зворот, порядковий числівник, займенник, співвідносний з прикметником;

- додатки виражають об'єктні семантико-синтаксичні відношення, які реалізуються у формі керування; основним морфологічним засобом вираження є іменники у непрямих відмінках;

- обставини виражають адвербіальні семантико-синтаксичні відношення, які реалізуються засобом прилягання; основним морфологічним засобом вираження є прислівники і дієприслівники.

Водночас аналіз другорядних членів речення дає змогу виявити так звану асиметричність форми і змісту речення. Її простежують тоді, коли смислові та формальні ознаки другорядних членів не співвідносяться. Наприклад, у реченні *Палкі слова Ігоря розносилися довкіл слово палкі* виконує синтаксичну функцію означення, яке традиційно поєднується

зі стрижневим словом зв'язком узгодження, слово ж *Ігоря* теж виконує функцію означення, але пов'язується з опорним словом зв'язком керування.

Таким чином, смислове навантаження другорядних членів речення усвідомлюється не завжди чітко, що спричиняє труднощі розмежування тих чи тих другорядних членів речення. Для того, щоб безпомилково визначити член речення, користуються певними синтаксичними перетвореннями. Зокрема для розмежування неузгоджених означень і додатків актуальними є такі трансформації:

1) неузгодженого означення, вираженого іменником, в узгоджене, виражене прикметником, похідним від аналізованого іменника, напр.:

*слова Ігоря – Ігореві слова; міст з каменю – кам'яний міст;*

2) неузгодженого означення, вираженого іменником, у поширене узгоджене означення, виражене дієприкметниковим зворотом, напр.:

*постать у пальті – постать, одягнена в пальто; міст з каменю – міст, споруджений з каменю;*

3) неузгодженого означення, вираженого іменником, у підрядну означальну частину, напр.:

*постать у пальті – постать, яка була одягнена в пальто; міст з каменю – міст, що споруджений з каменю;*

4) неузгодженого означення, вираженого іменником, який залежить від пояснюваного члена речення – віддієслівного іменника, у підмет, а пояснюваного слова – у присудок, напр.:

*стукіт серця – серце стукає; чергування учнів – учні чергують; плач дитини – дитина плаче.*

Якщо ж пояснюване слово, при якому вживається іменник у непрямому відмінку (з прийменником чи без нього), виражене віддієслівним іменником, який легко трансформується в дієслово-присудок, то в такому реченні форма непрямого відмінка іменника виконуватиме функцію додатка, напр.:

*читання поезії – читати поезію; спорудження пам'ятника – спорудити пам'ятник.*



Розмежовуючи означення і обставини, послуговуються наведеними синтаксичними перетвореннями. Правда, важливо додатково з'ясувати, до групи підмета чи присудка належить аналізований член речення: якщо до групи підмета, то наймовірніше йдеться про означення; якщо до групи присудка, то – про обставину, пор.: *Дорога **ліворуч** була небезпечною і Дорога стелилася **ліворуч***. У першому реченні прислівник **ліворуч** належить до групи підмета; конструкцію з ним можна замінити конструкцією з відокремленим узгодженим означенням чи з підрядною означальною частиною, напр.:

*дорога **ліворуч** – дорога, **прокладена ліворуч**, чи дорога, яка **прокладена** (стелиться) **ліворуч**.*

У другому реченні прислівник **ліворуч** належить до групи присудка і, відповідаючи на питання *куди?*, виконує функцію обставини місця.

Ще однією важливою проблемою при визначенні другорядних членів речення є з'ясування синтаксичної ролі інфінітива, який, поєднуючись з різними пояснюваними словами, може виконувати функцію означення, додатка чи обставини.

**Означенням** інфінітив є тоді, коли залежить від іменника як пояснюваного слова. У таких реченнях, окрім інфінітива, вживається дієслово у певній видо-часовій способовій формі, яке виконує функцію присудка, напр.: *Бажання **покласти кінець** руйнації вітчизни, **об'єднати** її і **захистити** від супостатів переповнювало отамана (Ю. Мушкетик).*

У ролі **дodatка** інфінітив виступає тоді, коли залежить від дієслів у певній видо-способовій формі зі значенням:

- наказу, напр.: *Сірко **кидати** в Дністер Мазену не велів, а наказав **відправити** його у знятих з невільників кайданах до Батурина як живе свідчення близької татарської та турецької інкурсії (Ю. Мушкетик);*
- заклику, напр.: *Ігор підбадьорював, закликав **триматися** і щосили **пробиватися** до Дінця, надихав і добрим словом, і*

*мечем, а головне, однією своєю появою в самій гущі бою* (В. Малик);

- прохання, напр.: *Розбійники вечорами облягалися біля багаття й прохали **почитати** щось зі святого письма* (Ю. Мушкетик);
- домовленості, напр.: *Щек домовився з Києм спочатку **поставити** хижу для Хорива та Малуші* (В. Малик).
- дозволу, напр.: *Дозволялося **ходити** в гості в інший курінь раз на тиждень* (Ю. Мушкетик);
- заборони, напр.: *Керівник археологічної практики заборонив студентам самотійно **продовжувати** розкопки* (За І. Скрипником);
- розпорядження, напр.: *Князь розпорядився попереду стягів і обозів **нести** запалені смолоскипи* (В. Малик);
- поради, напр.: *Юрист порадив **оформити** договір довічного утримання* (С. Талан);
- домовленості, напр.: *Учора ... **домовилися** виїхати зранку на озеро порибалити* (В. Басараба);
- примусу, напр.: *Людина здавна примусила вітер **служити** собі* (З часопису);
- навчання, напр.: *Хто навчив нас **звеличить** у кожній людині Людину, **виміряти** трудом кожен крок до ясної мети?* (В. Бровченко).

**Обставиною**, зокрема мети, інфінітив є за умови залежності від дієслів зі значенням руху чи стану, напр.: *Кожного ранку я плив маленьким човником **трусити** ятери та крильчаки* (Ю. Мушкетик); *Колись мені мати серпа одшукали, жартуючи, **жати** в степи одряджали* (Т. Осьмачка).

### **Односкладне речення в сучасній українській мові**

Односкладне речення становить собою структурний різновид простого речення, організаційним граматичним центром якого є один головний член, напр.: *В обличчя дихнуло свіжістю* (Ю. Мушкетик); *Вибач ближньому і не помножуй зла...* (Вал. Шевчук).

Головний член речення – специфічне, особливе синтаксичне явище: він, утворюючи граматичну основу

речення і водночас не пристосовуючи свої форми до жодного члена речення, виконує дві функції, які у двоскладному реченні розподілені між підметом і присудком: 1) семантичну; 2) граматичну. Семантична функція головного члена полягає в називанні ним дій, станів, процесів, явищ або предметів, про які йдеться в односкладному реченні. Граматична функція полягає у вираженні ним стосунку названих дій, станів, процесів до дійсності. Інакше кажучи, у головному члені односкладного речення зосереджено і ним виражається предикативне значення конструкції.

На противагу двоскладним реченням, які становлять основний, найбільш поширений тип речення, односкладні структури в усіх формах і стилях мови представлено меншою мірою.

Структурно-граматичний центр односкладного речення репрезентовано єдиним головним членом. Другого головного члена речення немає, і його не відтворюють ні зі структурно-змістової природи односкладного речення, ні з певної ситуації мовлення або контексту, тобто зі змісту та структурної побудови сусідніх речень. Тому односкладні речення є повними, хоча можуть бути і неповними, якщо тільки в них пропущено якийсь головний або другорядний член речення, зрозумілий з позареченнєвого контексту, із ситуації мовлення, напр.: *Адвокатову помилку вішають, а лікареву – закопують* (Нар. тв.); *У піст їли гріх, а у м'ясниці – кислиці* (Нар. тв.). Друга предикативна частина обох прикладів (складносурядних речень) співвідноситься з неповним односкладним реченням – пропущеним відповідно додатком (*помилку*) і головним членом реченням (*їли*).

Односкладні речення залежно від способу вираження та семантики головного члена формують два типи – **дієслівні** та **іменні**. Кожен з них складається з підпорядкованих елементів – різновидів. Їх устанавлюють залежно від граматичної форми і значення головного члена.

До дієслівних належать:

**1. Означено-особові речення** – конструкції, у яких головний член називає ознаку, дію, стан чи процес, що належить мовцеві або слухачеві, і виражається дієсловом у формі 1-ої або 2-ої особи однини чи множини теперішнього або майбутнього часу, а також у формі 1-ої особи множини, 2-ої особи однини чи множини наказового способу, напр.: *Люблю мандрувати по рідній землі* (В. Муратов); *Поховайте та вставайте, кайдани порвіте і вражою злою кров'ю волю окропіте* (Т. Шевченко).

**2. Неозначено-особові речення** – конструкції, головний член яких позначає дію (стан, процес), виконавцем яких є невизначена особа (не мовець і не слухач); головний член виражений дієсловом у формі 3-ої особи множини теперішнього чи майбутнього часу або ж у формі множини минулого часу, напр.: *У народі ці синенькі квіти називають морозом* (І. Цюпа); *Ханові підвели білого арабського скакуна* (А. Кащенко).

**3. Узагальнено-особові речення** – конструкції, головний член яких, позначаючи дію, стан чи процес, має таке ж морфологічне вираження, що і в попередніх двох видах речень, але дія (процес чи стан), виражена головним членом речення, стосується не точно визначених осіб (як в означено-особових реченнях), не кількох осіб (як в неозначено-особових реченнях), а може стосуватися будь-якої особи, напр.: *Від добра добра не шукають* (Нар. тв.); *Дивишся і не надивишся, дишеш і не надишешся тим чистим, гарячим і пахучим повітрям* (І. Нечуй-Левицький); *Маємо – не шануємо, втративши – плачемо* (Нар. тв.).

**4. Безособові речення** – конструкції, у яких ідеться про дії (стани, процеси), що не сумісні з уявленням про активного діяча, напр.: *Соломії сьогодні не щастило* (М. Коцюбинський); *Світало* (Гр. Тютюнник); *Не пора, не пора, не пора в рідну хату вносити роздор!* (І. Франко).

**5. Інфінітивні речення** – конструкції з незалежним інфінітивом у ролі головного члена, що виражають модальні

значення неминучості, необхідності, неможливості, бажаності тощо, напр.: *Серце не навчити* (Ю. Федькович); *Прогаяне в дитинстві ніколи не відшкодувати в юності, і тим більше в зрілому віці* (В. Сухомлинський); – *Нікому не стріляти з лука, якби й звірі бігли!* (О. Лупій).

**Іменні** односкладні конструкції представлено номінативними, ґенітивними та вокативними\* реченнями.

**1. Номінативні речення** – це конструкції, у яких стверджено наявність, існування у реальній дійсності предметів, явищ, подій, названих головним членом, вираженим іменником у формі називного відмінка, напр.: *Зима. Холоднеча. Засніжений ліс* (М. Стельмах); *Темна ніч. Густа чорна мряка* (М. Коцюбинський).

**2. Ґенітивні речення** – це конструкції, головний член яких виражений іменником у формі родового відмінка, напр.: *Що вже плачу материнського, що вже голосіння* (Остап Вишня).

**3. Вокативні речення** – це такі комунікативні структури, головний член яких виражено вокативом (кличним або називним відмінком іменника). Найчастіше

---

\* Щодо статусу вокативних речень, у синтаксисі сучасної української мови мовознавці не однастайні. Ці конструкції кваліфікують як: *різновид односкладних речень загалом* [1] Кучеренко І. К. Вокатив як виразник функціонуючого члена речення і так зване звертання // Проблеми синтаксису : [праці міжвуз. наук. конф. з питань синтаксису]. – Львів, 1963. – С. 7–71; 2) Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – С. 62; 3) Скаб М. С. Граматика апеляції в українській мові : [монографія] / М. С. Скаб. – Чернівці : Місто, 2002. – С. 173–180; 4) Кокора М. О. Синтаксичний статус вокативних речень у сучасному мовознавстві / М. О. Кокора // Вісник Київського національного лінгвістичного університету : [зб. наук. праць]. – 2015. – Т. 18. – № 2 : Серія : Філологія. – С. 98]; *різновид односкладних номінативних* [Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : НМК ВО, 1992. – С. 150]; *еквівалент речення, або «звертання-речення»* [1) Шульжук К. Ф. До питання про вокативні речення / К. Ф. Шульжук // Граматика слова і граматики мови : [зб. наук. праць, присвяч. ювілею д-ра філол. наук, проф., чл.-кор. НАН України, зав. відділу граматики та історії укр. мови НАН України Вихованця Івана Романовича]. – Донецьк, 2005. – С. 226; 2) Дудик П. С. Звертання-речення в сучасній українській мові / П. С. Дудик // Українська мова і література в школі. – 1971. – № 5. – С. 38; Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного мовлення. Просте речення : еквіваленти речення / П. С. Дудик. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 270], *квазі-речення* [Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови : Синтаксис / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 2001. – С. 108].

речення-звертання супроводжується значенням заклику, докору, перестороги, спонукання до припинення дії, радості, задоволення тощо, напр.: – *Цвітанко! Доле моя! – І поцілував [Кий] у мокрі від щасливих сліз очі* (В. Малик).

Аналіз односкладних речень може спричинити певні труднощі, пов'язані з визначенням кваліфікації цих конструкцій. Зокрема, часто спостережено:

- нерозмежування односкладних означено-особових речень і неповних двоскладних конструкцій з опущеним підметом;
- нерозмежування односкладних безособових зі складеним головним членом, до якого входить інфінітив, та інфінітивних речень;
- нерозмежування означено-особових чи неозначено-особових та узагальнено-особових речень;
- нерозрізнення поширених номінативних речень та двоскладних речень зі складеним іменним присудком;
- нерозмежування номінативних речень і неповних двоскладних речень з опущеним присудком.

### **Критерії розмежування означено-особових односкладних речень і неповних двоскладних конструкцій з опущеним підметом**

Аналізуючи означено-особові речення, часто припускаються сплутування їх з неповними двоскладними реченнями з опущеним підметом. Для уникнення помилок варто звертати увагу на такі моменти:

1. Головний член означено-особового речення повинен виражатися однією із вказаних особових форм, напр.: *Не поганьбімо ж бо ніколи міщанством романтичних шат* (І. Жиленко). Якщо ж предикат виражається дієсловом у формі минулого часу однини, то про особовість не йдеться, бо для таких дієслів характерні категорія роду і числа. Отже, таке речення не може належати до певного виду особових, зокрема означено-особового. Аналізовану конструкцію

кваліфікують як двоскладне неповне речення з пропущеним підметом, який вільно відновлюється з попереднього контексту, напр.: *Сірко втомився. Стояв біля печі, приплющивши очі, намагався розгадати подальшу путь обох татарських ватаг* (Ю. Мушкетик); *Лаврін встиг наздогнати козаків. Їхав занурений у думки, трохи відставши од ватаги* (Ю. Мушкетик).

2. Іноді форма головного члена означено-особового речення може збігатися з формою присудка неповного двоскладного речення з опущеним підметом. У таких випадках критерієм розмежування односкладних та двоскладних речень є можливість відновлення у двоскладних конструкціях підмета з попереднього або наступного контексту, напр.: *[Тепер міцніше я тебе люблю], бо ясності, і доброти, і світу знаходжу більше в погляді твоїм* (Д. Павличко).

### **Розмежування односкладних безособового та інфінітивного речень з інфінітивом у ролі головного члена речення**

У процесі аналізу інфінітивних речень виникають певні труднощі у розмежуванні інфінітивних та безособових конструкцій. Пор.:

| Інфінітивні речення                                                                                             | Безособові речення                                                                                               |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i><b>Пройти</b> уранці вулицями тиші. <b>Знайти</b> готелик. <b>Скинути</b> пальто</i> (Л. Костенко).          | <i><b>І хочеться</b> часом в двадцятому віці <b>забитись</b> в печеру і <b>няньчить</b> вогонь</i> (Л.Костенко). |
| <i>Цьому князеві <b>не позичати</b> сміливості ні в ратному ділі, ні в розмові з великим князем!</i> (В. Малик) | <i><b>Зустріти</b> Кончака <b>потрібно</b> на підступах до Руської землі</i> (В. Малик).                         |

Для розмежування інфінітивних речень та безособових конструкцій необхідно звертати увагу на такі їхні особливості:

- 1) склад предикативної основи;
- 2) спосіб вираження модального значення.

### *Склад предикативної основи*

В **інфінітивних** реченнях інфінітив не залежить від жодного члена речення. Навпаки, усі інші компоненти йому підпорядковуються, напр.: *Цьому князеві **не позичати** сміливості ні в ратному ділі, ні в розмові з великим князем!* (В. Малик); *Як не **любити** зими сніжно-синьої на Україні моїй?..* (М. Рильський).

У **безособових** реченнях інфінітив залежний: він прилягає до модального дієслова або предикативного прислівника з модальним значенням, компенсуючи їх інформаційну недостатність, напр.: ***Хочеться розгадати** подальшу путь обох татарських ватаг* (Ю. Мушкетик); ***Можна** все на світі **вибирати**, сину, – **вибрати не можна** тільки батьківщину* (В. Симоненко).

### *Спосіб вираження модального значення*

В **інфінітивних** реченнях ті чи ті відтінки модального значення визначаються складом конструкції – самою формою інфінітива, інтонацією, підсилювальними частками. Так, наприклад, інфінітивні речення ***Пройти** уранці вулицями тиші. **Знайти** готелик. **Скинути** пальто* (Л. Костенко) виражають модальне значення бажаності дії; інфінітивна конструкція *Цьому князеві **не позичати** сміливості ні в ратному ділі, ні в розмові з великим князем!* (В. Малик) – модальне значення недоречності процесу.

У **безособових** реченнях відтінки модального значення експліковані лексично – модальними дієсловами та модальними предикативними прислівниками тієї чи тієї семантики, біля яких інфінітив виконує роль залежного компонента. У реченні ***Хочеться розгадати** подальшу путь обох татарських ватаг* (Ю. Мушкетик) таким модальним дієсловом є ***хочеться***; у реченні ***Можна** все на світі **вибирати**, сину, – **вибрати не можна** тільки батьківщину* (В. Симоненко) модальним прислівником є ***можна***.



Інфінітив у ролі головного члена односкладного безособового речення слід відмежовувати від інфінітива-підмета двоскладного речення.

Інфінітивний підмет може поєднуватись зі складеним іменним присудком, іменна частина якого виражена прислівником, напр.: *Одвіяти істину від неістини, правду від олжі – нелегко* (Ю. Мушкетик).

Головний член односкладного безособового речення виражений поєднанням прислівника та інфінітива, напр.: *Важливо здобути не для одного себе славу* (В. Малик).

Критеріями розмежування таких двоскладних та односкладних конструкцій виступають порядок слів та інтонація.

**Інфінітив у ролі підмета** двоскладного речення характеризується в контексті виділених критеріїв такими ознаками:

- 1) знаходиться в позиції перед присудком, іменна частина якого виражена прислівником;
- 2) інтонаційно відокремлюється від присудка паузою.

**Інфінітив у складі головного члена безособового речення** вирізняється такими рисами:

- 1) знаходиться після прислівника, якому підпорядковується;
- 2) об'єднується з прислівником інтонаційно.

### **Розмежування номінативних речень і неповних двоскладних речень з опущеним присудком**

Незаміщеність позиції присудка біля підмета, вираженого іменником у називному відмінку, у неповних двоскладних реченнях на зразок *Тиша кругом* (Б. Лепкий); *Готичні собори над банями буків, гаркові громи над країною крон* (Л. Костенко) може призвести до їх сплутування з номінативними реченнями.

Критерієм розмежування цих двох типів речень виступає функціонування в їхній структурі другорядних членів речення певної характеристики.

**Номінативні** речення можуть поширюватися тільки означеннями, напр.: *Ясний та погожий ранок* (Панас Мирний); *Шум акацій* (В. Сосюра) або підрядною частиною, напр.: *Кінець іспитів. Канікули. Літо, яке усі з нетерпінням чекали.*

У структурі **двоскладних неповних** речень можуть бути додатки або обставини, які вказують на наявність незаміщеної позиції присудка, напр.: *На дні байрака – зашерхле кригою озерецько* (О. Гончар); *А по всій долині – високі копиці, ще не звезені в стоги* (Ю. Мушкетик).

### **Алгоритм визначення умови однорідності/неоднорідності означень у простому ускладненому реченні**

1. Знайти у реченні два (три чи більше) означення, які розташовані поруч.
2. Окреслити їхню **структуру**:
  - обидва поширені (узгоджені чи неузгоджені) → однорідні, напр.: *Реготнув <...> гарний з лиця, з тонкими, підкрученими вгору <...> вусиками* козак Гук (За Ю. Мушкетиком);
  - перше поширене, друге непоширене → неоднорідні, напр.: *Несподівано з оповитої туманом степової балки виринув невисокий простоволосий отрок у білій вишиваній сорочці* (В. Малик);
    - перше непоширене, друге поширене (узгоджене чи неузгоджене) → однорідні, напр.: *Однією рукою Сірко погладжував густий, з щедрою проспанняю вус* (Ю. Мушкетик);
  - обидва непоширені, то:
3. Визначити їхній **частиномовний статус**:
  - різними частинами мови (прикметником і дієприкметником, займенником і прикметником чи дієприкметником, числівником і прикметником чи дієприкметником) → неоднорідні, напр.: *Оця їхня білість*

<...> надавала степові **якоїсь саванної** урочистості (Ю. Мушкетик);

- однією частиною мови (здебільшого прикметниками), то:
  - 4. З'ясувати **місце щодо означуваного слова** (іменника):
    - постпозиція (тобто після) → однорідні, напр.: *Найбільше кошовому подобався той Лаврінів порух, ледь вловний, ніби аж погордливий* (Ю. Мушкетик);
    - дистанція (тобо на віддалі) → однорідні, напр.: *Ніч ще тільки відступала, а ранок наступав – тугий, пружний, уже вмитий* (Ю. Мушкетик);
    - препозиція (тобто перед), то:
      - 5. Увиразнити **ступінь семантики**:
        - у переносному значенні → однорідні, напр.: *...кошовий добре бачив **живі, веселі** парсуни апостолів за тайною вечерею...* (Ю. Мушкетик);
        - у прямому значенні, то:
          - 6. Конкретизувати **семантику**:
            - з одного боку (кольору, розміру, конфігурації тощо) → однорідні, напр.: ***Червоні, рожеві** півонії хилили долу важкі суцвіття...* (Ю. Мушкетик);
            - з різних боків → неоднорідні, напр.: *Стояла **висока весняна** вода...* (Ю. Мушкетик);
            - друге (чи наступне) конкретизує, уточнює значення першого (чи попереднього) → однорідні, напр.: *У душі йому [Сіркові] **закипав нещирий, злостивий** сміх* (За Ю. Мушкетиком).

### Конструкції з порівняльним значенням у синтаксисі простого і складного речень

У структурі речення нерідко трапляються синтаксичні одиниці з порівняльним значенням\*. Цю функцію в межах простого речення виконує порівняльний зворот, а на рівні складного речення – підрядна порівняльна частина.

---

\* У пропонованому матеріалі йдеться про порівняльні конструкції, введені в площину речення за допомогою порівняльних сполучників *як, мов, мовби, немов, немовби, мовбито, немовбито, наче, начеб, начебто, неначе, неначеб, неначебто, ніби, нібито, ніж, гей, гейби, буцім, буцімто, що*.

Порівняльний зворот – це сполучення слів, яке через порівняння здебільшого образно характеризує певну дію, стан чи процес. С. Рошко, увиразнюючи складові елементи порівняльного звороту, визначає порівняння як модель, структуру якої становить «поєднання 3-х компонентів: а) суб'єкта порівняння – предмета чи явища, ознаки якого ми пізнаємо, розкриваємо за допомогою іншого; б) об'єкта порівняння – предмета чи явища, що має яскраво виражені і відомі нам ознаки; в) основи порівняння – ознаки в широкому розумінні цього терміна, яка лежить в основі порівняння і яка може бути й не вербалізована в окремих структурних типах порівняльних конструкцій, але при цьому зрозуміла з контексту» (С. Рошко).

Вивчення порівняльного звороту є однією з найскладніших тем синтаксису простого речення. Незважаючи на те, що в лінгвоукраїністиці, з одного боку, досліджено порівняльні конструкції на предмет з'ясування формально-граматичних (І. Кучеренко), структурно-семантичних (М. Заборна), функціонально-семантичних (Н. Шаповалова, Л. Прокопчук), стилістичних (Г. Довженко, Л. Голоюх) особливостей, а з іншого – здійснено ґрунтовний, системний опис порівнянь як членів речення і предикативних компонентів складних речень із урахуванням уже попередньо виявлених структурних, функціонально-синтаксичних і семантичних особливостей (С. Рошко), окреслення статусу порівняльних конструкцій в тому чи тому контексті і далі належить до нелегких завдань. Щобільше, іноді одностайності й прозорості в розв'язанні їх досягти практично неможливо. Це зумовлено динамічністю мови як системи, відносністю пов'язаних з тим процесів і неможливістю з огляду на це в багатьох випадках чітко визначити кваліфікацію конкретного явища: процес згортання конструкції з порівняльним значенням завершився і вже йдеться про просте речення з т. зв. порівняльним зворотом, чи він ще триває – і в такому разі йдеться про складне речення з підрядною порівняльною частиною. До того ж поглиблюють проблему однакові засоби – порівняльні сполучники **як, мов, мовби, немов, немовби,**

*мовбито, немовбито, наче, начеб, начебто, неначе, неначеб, неначебто, ніби, нібито, ніж, гей, гейби, буцім, буцімто, що*, за допомогою яких уводяться компаративні конструкції в площину простого чи складного речення. Тому необхідний комплексний підхід, що передбачає врахування сукупності диференційних – як формально-граматичних, так і семантичних ознак, які б сприяли безпомилковому визначенню синтаксичного статусу аналізованих синтаксичних структур.

Прозорою є кваліфікація речення як складної синтаксичної одиниці, у якому конструкції з порівняльним значенням за будовою еквівалентні повним двоскладним чи односкладним реченням, напр.: *Уночі плавні дзвенять, **неначе там тисяча скарбників лічать золоті червінці*** (Ю. Мушкетик); *Їхній владика кружляв у степу, **як кружляє в піднебессі орел, зірко оглядаючи звідти свої володіння*** (В. Чемерис); *Одне чимале пасмо зачепилося за вежу – й ні руш, **неначе там його прип'яли віжками*** (Ю. Мушкетик).

Послідовно трактують як підрядні частини складного речення і порівняльні конструкції :

– із пропущеним підметом, напр.: *Симеон сидів у келії при церкві на оббитому шкірою позолоченому стільці, пом'ятий і пожмаканий, **неначе щойно вирвався з кулачного бою*** (Ю. Мушкетик).

– із займенником (він вказує на конкретний предмет, з яким за певною однаковою дією порівнюється інший), приєднаним за допомогою як, напр.: *...він [Атей] такий же, **як і всі, захисник Скіфії*** (В. Чемерис);

– у яких наявні обставина чи додаток, які конкретизують, уточнюють, доповнюють значення опущеного дієслова-присудка, напр.: *Місяць плив поміж рваним кущів'ям хмар, **як лис ріденьким підліском*** (Ю. Мушкетик); *Глибокі зморшки пролягли на чолі, **наче борозни на схилі горба***. (Ю. Мушкетик).

Ускладнюється завдання із визначенням кваліфікації компаративної структури, якщо вона становить собою

іменник (зрідка субстантивоване слово) у формі називного відмінка. Проте далі виразним залишається статус конструкцій зі сполучним словом **як**, сполучниками **як, мов, немов, наче, неначе, ніби** і под. (іменник у формі називного відмінка при цьому може супроводжуватися залежними словами, – зазвичай, означенням), які відносяться до співвідносно-вказівних слів (експліцитно чи імпліцитно виражених) – прислівників **так, так само**, або займенників **такий** (-а, -е, -і), що вказують на обов'язковість підрядного речення для смислової повноти усього речення, напр.: *Вона [Домніка] була така працююча, мов бджола...* (О.Кобилянська); *...така вона [земля], як гаряча сковорідка* (Ю. Мушкетик); *Гелеон не такий вдатний, як молодший його брат* (В. Чемерис); *Гелон, як і батько, високий, худий, аж кістлявий...* (В. Чемерис).

Такі порівняльні конструкції в межах простого чи складного речення здебільшого виражають обставинні семантико-синтаксичні відношення способу дії чи міри і ступеня. У разі експлікації порівняльною конструкцією обставинних відношень **способу дії**, детермінованих присудком, релевантним, на думку С.Рошко, є характер семантико-синтаксичного взаємозв'язку між суб'єктом, об'єктом та основою порівняння. Порівняльні конструкції кваліфікують як неповні підрядні частини за умови, що: а) суб'єкт і об'єкт є назвами істот, а основою порівняння є дії, тотожні для суб'єкта і об'єкта порівняння, напр.: *Яничари, мов чорні живі комахи, лізли по мертвих тілах...* (Ю. Мушкетик); б) суб'єкт є назвою неістоти, а об'єкт – назвою істоти, яка може виконувати дію, що лежить в основі порівняння, напр.: *Дума кружляла, як поранений крук* (Ю. Мушкетик); в) суб'єкт є назвою істоти, а об'єкт – неістоти, яка за своїм семантичним навантаженням здатна виконувати дію, що закладена в основі порівняльної конструкції, напр.: *Сохне вона [дівчина], як квіточка...* (Т. Шевченко); г) порівняльну конструкцію поширено підрядною частиною, відокремленою обставиною чи відокремленим означенням,

вираженими дієприслівниковим чи дієприкметниковим зворотом, незалежно від форми вираження суб'єкта і об'єкта порівняння, напр.: А рояль ... *вив дико, як звір*, стікаючий кров'ю (М. Коцюбинський); г) суб'єкт і об'єкт є назвами неістот, дія суб'єкта семантично тотожна з дією об'єкта, а об'єкт за своїм семантичним навантаженням здатний виконувати дію дієслова-присудка, напр.: *Обличчя розшарілось, грало рум'янцем, сльози блищали на віях, як самоцвіти* (В. Скляренко)

Якщо ж і суб'єкт, і об'єкт є назвами неістот, а дія суб'єкта семантично тотожна з дією об'єкта порівняння, який за своїм семантичним навантаженням не здатний виконувати дію, що лежить в основі порівняння, то такі порівняльні конструкції логічно кваліфікувати як порівняльні звороти, напр.: ...*поли жупана злітали, наче крила* (Ю. Мушкетик); *Віз, як стріла, полетів дорогою* (Ф. Потушняк).

Механізмом розмежування порівняльного звороту і неповного підрядного порівняльного речення може слугувати трансформація порівняльного звороту в орудний порівняння, пор.: *Білий дим повис над лісом, ніби хмарка* → *Білий дим хмаркою повис над лісом*. Проте такі перетворення не завжди можливі. Обмеженість подібних трансформацій спричинено лімітованим семантичним обсягом форми орудного відмінка.

Порівняльними зворотами Л. Прокопчук вважає конструкції, виражені іменниками в непрямих відмінках, зокрема:

- давальному, напр.: *Я на стайні коневі, як другу, оберемок у жолоб підкину* (А. Малишко);
- знахідному, напр.: *Я наступлю на спогад, як на міну* (Л. Костенко);
- орудному, напр.: *Почувши розмову, Митро Лобода вибрався з-за столу, хисткою ходою підійшов до Павла й міцно, як арканом, обійняв його шию* (Г. Тютюнник);
- місцевому, напр.: *Свіжі барви між ними струмували, мінились, як на бистрині* (М. Стельмах);

а також конструкції з прикметниками чи дієприкметниками тощо, напр.: *Сухі, поламані очерети ворушилися, **наче живі*** (Ю. Мушкетик); *Кінь, ставши дибки, зупинився, **як вкопаний*** (М. Зарудний).

Окрім способу дії, компаративні конструкції здатні передавати й інші види семантико-синтаксичних відношень, які певною мірою теж детермінують статус самої конструкції. Усталилося, що функцію **означення** чи **прикладки** головно виконують порівняльні звороти (напр.: [татарський посол] ... *дивився знизу вгору чорними, **як вугіль**, меткими, **як миші**, очицями* (В. Малик); *Симеон прихилився до нього, **як до батька*** (Ю. Мушкетик), тоді як функцію обставини **причини**, зрідка **мети** – неповні підрядні частини, які повертають усю структуру в площину складного речення, напр.: *Дим валував, **немов од велетенської пожежі**, й перекочувався чорними клубками по вулицях...* (Ю. Мушкетик); *І вона [Маланка] потай від своїх побігла, **немов за ділом**, до Кандзюбихи* (М. Коцюбинський).

### Складнопідрядне речення як одиниця синтаксису

Складнопідрядним називається речення, частини якого синтаксично нерівноправні, тобто одна з них пояснює, доповнює зміст другої і приєднується до неї сполучниками підрядності або сполучними словами: *Перунові стріли розтинали чорні оболоти, ніби гострий плуг землю* (Р. Іванченко); *Хто дбає, той має* (Нар. тв.).

На відміну від складносурядного, частини якого однотипні, складнопідрядне речення складається з різнотипних компонентів. Частина, яка синтаксично залежить від другої частини і включає сполучник або сполучне слово, називається підрядною. Частина складнопідрядного речення, якій підпорядковується підрядне, називається головною. Зважаючи, що складнопідрядне речення з погляду змісту й синтаксичної структури – це єдине ціле, недоцільно користуватися термінами: «головне речення» і «підрядне речення». Замість



них вживають терміни «головна частина» і «підрядна частина». Треба мати на увазі, що головною в складнопідрядному реченні називають частину не з погляду змісту, а з погляду структури речення. Щодо змісту, то підрядні частини нерідко є носіями основного значення складнопідрядного речення в цілому: *Ти чуєш, як хвилі клекочуть і вже не вертають назад?* (Леся Українка) У складнопідрядному реченні від головної частини, що має свій підметово-присудковий чи одночастинний предикативний центр, ставиться запитання до іншої: *Хай славить мова українська край, де гніздяться журавлі* (М. Рильський).

Смислові й синтаксичні зв'язки між головною і підрядною частинами виражаються за допомогою сполучників і сполучних слів, співвідносних слів, порядком розташування частин складнопідрядного речення, співвідношенням видо-часових і способових форм дієслів-присудків.

Отже, підрядна частина пов'язується з головною сполучниками підрядності або сполучними словами: *Хай квітне злагода і праця на всіх полях, у всіх серцях, щоб (сполучник) у труді святім змагаться, а не в загарбницьких боях* (М. Рильський); *Я зрозуміть не здатна тих людей, що (сполучне слово) рідної зреклися мови* (К. Барановська).

Сполучники підрядності відрізняються від сполучних слів тим, що мають семантичну диференціацію, що дає підстави за характером семантико-синтаксичних відношень поділяти їх на групи: причинові (**бо, через те що, тому що**), часові (**щойно, ледве, скоро, після того як**), умовні (**якщо, якби, як тільки**), мети (**щоб, для того щоб, аби**), порівняльні (**мов, немов, начебто**), допустові (**хоч, нехай, дарма що**), наслідкові (**так що**). Ці сполучники називаються семантичними, бо вони вказують на семантичну функцію підрядної частини і водночас є засобом вираження підрядного зв'язку, напр.: **Якщо** (умов.) *бажаєш дійти до щастя, то не бери сліпих поводитирів* (В. Крищенко); *Для мене любих слів ти не знайшла, бо* (прич.) *всі давно їх іншому*

сказала (Олександр Олесь); *Насправді стриму час не має, хоч* (допуст.) *важко це нам зрозуміть* (Б. І.-Антонич).

Є конструкції з асемантичними сполучниками, що позбавлені семантичного навантаження і виконують тільки формально-семантичну функцію показника підрядного зв'язку (**що, як, коли**): *Я не вірю, що люди-земляни більше схильні до зла, ніж добра...* (М. Сливко); *Ні, краще не бачить і не чує, як гинути буде країна* (Леся Українка).

Сполучники підрядності тільки приєднують підрядну частину до головної, самі ж членами речення не виступають. Сполучні слова – а ними у реченні бувають відносні займенники (**хто, що, який, котрий, чий**) і прислівники (**де, куди, коли, як**) – виступають членами речення й одночасно служать для з'єднання підрядної частини складнопідрядного речення з головною. Отже, сполучні слова належать до повнозначних частин мови, сполучники ж підрядності – службові слова.

Сполучні слова виконують у реченні різні синтаксичні функції, зокрема підмета, присудка, додатка, означення чи обставини, напр.: *А ми, кому* (додаток) *судилося ще жити, життя трудом повинні заслужити і сили всі вітчизні присвятить* (В. Кочура); *Благословен, чий* (означення) *труд прекрасний життя здіймає із руїн* (В. Сосюра); *Яка* (присудок) *про машину турбота, така з неї і робота* (Нар. тв.); *Там, де* (обставина) *ніколи не ступала людська нога, проходить шахтар* (П. Гуріненко).

Окремі слова типу **коли, що, чим, як** можуть виступати в реченні то сполучниками, то сполучними словами: *Я розігнав би хмари, кволі, що* (сполуч. сл.) *нахилились на сади* (М. Рильський); *Ти не лякайся, що* (сполучник) *ніженьки білії змочиш в холодну росу* (М. Старицький); *Усім відомо, як* (сполучник) *безперервними війнами розорено наш край* (В. Малик); *Ви знаєте, як* (сполуч. сл.) *липа шелестить у місячні весняні ночі* (П. Тичина). Треба бути надзвичайно уважним, щоб не припуститися помилки при з'ясуванні засобів синтаксичного зв'язку в складнопідрядному реченні.

Критерії розмежування в кожному випадку можуть бути індивідуальними. Наприклад, найпоширенішим в українській мові сполучним засобом прислівникового походження, який визначає часові відношення, є слово **коли**. Проте, крім часових, **коли** приєднує до головних і підрядні означальні, з'ясувальні, умовні частини, будучи в одних випадках сполучником, а в інших – сполучним словом. Простежимо за цими явищами:

1. *Птахи викидають свою молодь із гнізд, **коли** приходить пора* (Р. Андріяшик).

2. *Невже тоді, **коли** до щастя – один крок, невблаганна війна зруйнує його..?* (В. Малик).

3. *Зерно згниває, **коли** виходить із нього нова, здорова зелень* (Вас. Шевчук).

4. *Бувають ситуації, **коли** терпність завдає більше шкоди, ніж відкрита зрада* (Р. Андріяшик).

5. *Хто знає, **коли** він [Шевченко] ще приїде в своє село...* (Вас. Шевчук).

У перших двох реченнях підрядні частини вказують на час, у третьому – на умову, в четвертому – на означальні відношення з нашаруванням відтінку часу, у п'ятому – на з'ясувальні відношення. Який же частиномовний статус слова **коли** у наведених прикладах? З огляду на один з критеріїв розмежування, запропонованих Ю. Леденьовим, – підбір до аналізованих слів синонімів – доходимо висновку, що синоніми можна дібрати тільки до слова **коли** в першому (як) і третьому (якщо) реченнях. Лексема **коли** у другому реченні теж замінюється словом **як**, але, на відміну від першого речення, де підрядна частина відноситься до головної у цілому, тут підрядна частина пояснює конкретне слово – прислівник часу. Щодо четвертого речення, то замість одиниці **коли** можна вжити відносне слово **який** у певних формах роду, числа й відмінка + прийменник **в**.

Зміщення семантико-граматичного значення слова **коли** (за походженням прислівника) у бік неповнозначності, тобто вираження зв'язку, простежено в усіх наведених

реченнях, а особливо в третьому випадку, де, крім усього, наявний і відрив значення порівняно з вихідним словом (**коли** у першому, другому, четвертому і п'ятому реченнях ще зберігає відтінок часу, характерний для **коли**-прислівника – слова, що послужило базою для процесу переходу, тоді як **коли** у третьому реченні вже майже позбавлене часового значення).

Наголошеність **коли** у другому, четвертому і п'ятому реченнях, а також співвідносність **коли** з прислівником **тоді** в головній частині другого речення дозволяє вважати їх повнозначними словами, які водночас виконують функцію з'єднувальних засобів між частинами складного речення і слугують обов'язковим елементом внутрішньосинтаксичної структури речення – обставиною часу у підрядній частині, тобто є сполучними словами. На **коли** у першому і третьому прикладах падає ослаблений наголос, воно не виступає членом речення, за ним спостерігається більше ознак неповнозначної частини мови. Тому все це уможливлює віднесення його до класу сполучників.

Отже, з метою чіткого визначення засобу зв'язку необхідно брати до уваги тип складнопідрядного речення, його структуру, характер синтаксичних відношень між компонентами його, наявність чи відсутність факту співвідносності засобу зв'язку з повнозначним словом, синтаксичну функцію аналізованого засобу зв'язку (здатність чи нездатність бути членом речення). Але нерідко, на думку К. Германа, слід зважати і на додаткові способи розрізнення, а саме:

1. На сполучне слово може падати логічний наголос, тоді як сполучник ніколи не буває наголошеним.

2. Деякі невиразні в лексико-граматичному плані засоби на кшталт **що**, **коли** можуть замінюватися іншими, частиномовна кваліфікація яких беззаперечна (**котрий**, **який**), а це підтверджує повнозначність слів **що** і **коли** (подібній трансформації не піддаються сполучники).

3. Якщо при засобах зв'язку, особливо зі значенням часу, функціонують уточнювальні частки на зразок **лише, саме, якраз**, то це теж один з аргументів повнозначності слів, що виконують сполучну функцію.

4. Можливість опущення в складнопідрядному реченні засобів зв'язку, які не виконують синтаксичної функції, а отже, не є обов'язковим елементом внутрішньограматичної структури його, свідчить про службовий характер їх. Зміни зазнає лише інтонаційний рисунок і відповідно – пунктуація в реченні, бо воно перетвориться на безсполучникову складну конструкцію. Зміст же загалом збережено. Опустити, таким чином, спільнозвучне сполучне слово неможливо, оскільки в реченні за таких умов буде порушено логіку (К. Герман).

У головній частині нерідко вживаються вказівні слова, співвідносні з відносними займенниками і прислівниками підрядних частин (**той, та, те, ті, там, туди, тоді**). Значення цих співвідносних слів конкретизовано в підрядній частині: *Хто не жив посеред бурі, **той** ціни не знає силі* (Леся Українка). Це співвідносне слово в одних складнопідрядних реченнях є обов'язковим (як в аналізованому реченні), в інших – факультативним, не обов'язковим: *У війни годину, в нічку зловорожу побачив я (**те**), чого забуть не можу* (А. Малишко).

Підрядна частина може стояти на початку, всередині або в кінці складнопідрядного речення. Напр.: *Від зброї смертних не умре, що для безсмертя народилось* (М. Рильський). Якщо в складнопідрядному реченні підрядна вказує на наслідок дії головної, то вона обов'язково стоїть після головної частини: *Здоровенний дуб розлігся, розширився своїм кострубатим гіллям, так що аж темно під ним* (М. Коцюбинський). Місце підрядної частини може визначати також слово, з яким вона пов'язана: *Благословенний труд людини, якій дано життя жарини вдихнути в бронзу і граніт* (М. Нагнибіда).

Підрядна частина від головної відокремлюється комами, а іноді, якщо стоїть перед головним, – тире: *Щоб жити – ні в кого права не питаюся* (П. Тичина).

У мовознавчій літературі відомо **три принципи класифікації** складнопідрядних речень: формально-граматичний, логіко-граматичний і структурно-семантичний.

*Формально-граматична класифікація* складнопідрядних речень побудована на основі засобів зв'язку головної частини і підрядної. За цим критерієм складнопідрядні речення поділяють на такі групи:

- 1) з підрядними, що приєднуються до головної частини сполучниками: *Люблю людей землі моєї, **бо** й я землі моєї син* (В. Сосюра);
- 2) з підрядними, що приєднуються до головної частини сполучними словами: ***Що** посієш, те й пожнеш* (Нар.тв.).

Цю класифікацію запропонували О. Пешковський, Р. Петерсон, Л. Булаховський, В. Шапіро. Вона оперта на аналіз значень сполучників і сполучних слів. Так, О. Пешковський у роботі «Русский синтаксис в научном освещении» залежно від значень засобів зв'язку виокремлює 9 груп підрядних частин: підрядні **причини, мети, наслідку, пояснювальні, з'ясувальні, умовні, допустові, порівняння, часу**. Правда, сам О. Пешковський не відкидає думки, що підрядні сполучники і сполучні слова можуть мати два і більше значень. Недоліком цієї класифікації є ще й те, що з усіх формальних ознак, які характерні для складнопідрядного речення, актуалізовано лише одну – сполучні засоби. Формальна класифікація – це, інакше кажучи, спроба звести аналіз складнопідрядних речень до аналізу сполучників і сполучних слів. Проте структуру і значення складнопідрядного речення визначають не тільки сполучники і сполучні словами, але й інші ознаки.

Найбільшу популярність отримала *логіко-граматична класифікація*. Зasadничим для неї стало уподібнення

складнопідрядного речення в цілому до простого, а підрядних частин – до членів простого речення. Представники логіко-граматичного напрямку, класифікуючи підрядні частини, виходили з ототожнення функцій членів речення і підрядних частин. У створенні цієї класифікації велика заслуга належить Ф. Буслаєву. Прихильниками її були О. Мельничук, О. Савченко та інші. Цей принцип уважався традиційним і був запроваджений у багатьох підручниках з української і російської мов.

Залежно від функції підрядної частини щодо головної, характеру синтаксичних та смислових відношень між ними визначали 13 видів складнопідрядних речень:

- 1) складнопідрядне з підрядною частиною **підметовою**, у яких підрядна частина пояснює підмет головної частини, виражений займенником, або заступає його, напр.: *Той, хто не знає рідної, материнської мови або цурається її, сам засуджує себе на злиденність душі, стає безбатченком* (І. Цюпа); *Благословен, хто викопав криницю* (М. Рильський);
- 2) складнопідрядне речення з підрядною частиною **присудковою**, що пояснює присудок головної частини, виражений займенником, або заступає його, напр.: *Максимове слово таке, що воно не має сили в устах іншого* (Панас Мирний);
- 3) складнопідрядне речення з підрядною частиною **додатковою**, що пояснює додаток головного речення, виражений займенником, або заступає його: *Часом пейзажем можна висловити те, для чого слів нема людських* (М. Рильський); *Чия відвага, того й перемога* (Нар. тв.);
- 4) складнопідрядне речення з підрядною частиною **означальною**, що пояснює член головної частини, виражений іменником: *Людині, яка бачить життя, треба бачити «завтра»* (Вал. Шевчук);
- 5) складнопідрядне з підрядною частиною **місця**, що вказує на місце чи напрям дії головної частини: *Де*

- господар добре робить, там нивка добре родить* (Нар. тв.);
- 6) складнопідрядне з підрядною частиною **часу**, що вказує на час дії головної частини, напр.: *Коли їла яблуко, вибирала зернятка й сушила на вікні* (М. Коцюбинський);
- 7) складнопідрядне речення з підрядною частиною **способу дії**, що вказує на характер чи спосіб дії головної частини, напр.: *І блідий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав, неначе човен в синім морі то виринав, то потопав* (Т. Шевченко);
- 8) складнопідрядне речення з підрядною частиною **міри, ступеня**, що означають міру або ступінь виявлення дії чи ознаки якогось з членів головної частини: *Вигострю, виточу зброю іскристу, скільки достане снаги мені й хисту* (Леся Українка);
- 9) складнопідрядне речення з підрядною частиною **мети**, що пояснює мету дії головної частини: *Щоб добре жити, треба добре робити* (Нар. тв.);
- 10) складнопідрядне речення з підрядною частиною **причини**, що вказує на причину дії головної частини: *Поет не боїться від ворога смерті, бо вільная пісня не може умерти* (Леся Українка);
- 11) складнопідрядне речення з підрядною частиною **умови**, що вказує на умову, за якої може відбутися сказане в головній частині: *Якщо любиш мед, не бійся бджіл* (Нар. тв.). Однак інколи умовні значення можуть об'єднуватись зі значенням часовим, особливо часові відношення чітко простежуються, якщо в головній частині є слово **тоді**: *Шлях тоді проляже в світ, коли йтимуть за тобою* (Д. Павличко); *Коли п'ють насолоду, часу не помічають* (О. Десняк) – аналогічно (і час., і умов. відн.);
- 12) складнопідрядне речення з підрядною частиною **допустовою**, що вказує на обставини, всупереч яким відбувається дія головної частини: *Не стануть святами ніколи будні, хоч як би там не мудрували трутні* (Д. Павличко);



13) складнопідрядне речення з підрядною частиною **наслідковою**, що вказує на наслідок дії головної частини: *Не твоє мелеться, так що мішка не підставляй!* (Нар. тв.).

Ця класифікація начебто струнка і послідовна, але теж не позбавлена суперечливості, оскільки уподібнені підрядні частини до того чи того члена речення на різних підставах. За наявності співвідносних слів у головній частині основою, фундаментом для уподібнення підрядної частини до певного члена речення слугує синтаксична форма співвідносного слова. Тому в реченні *Той, хто йшов попереду, мовчав* – підрядну частину кваліфікують як підметову; у реченні *Я звернувся до того, хто йшов попереду* – як додаткову; у реченні *Він той, хто йшов попереду* – як присудкову. Співвідносне слово в першому реченні – підмет, у другому – додаток, у третьому – присудок. У реченнях, що не мають співвідносних слів в головній частині, підрядні уподібнюються до відповідних членів речення за синтаксичним зв'язком і смисловими відношеннями з головною частиною. Наслідком цього протиріччя є надзвичайна строкатість і неоднорідність конструкцій, що належать до першого розряду. Зокрема, серед речень з підрядним додатковим можна надібати і речення на кшталт *Він сподівався, що тут його зрозуміють* і речення *Нарешті він зустрів того, кого шукав*.

Викликає заперечення і основна ідея, на якій ґрунтується традиційна класифікація. Вона опирається на усталене вчення про другорядні члени речення, яке не має чіткого граматичного змісту. До того ж функціональна близькість членів речення і підрядних частин обмежена. Деякі види підрядних частин не мають навіть віддалених паралелей серед членів простого речення, наприклад, підрядні наслідкові тощо.

Водночас ця класифікація має безсумнівну значущість. Засадничі принципи аналізу, систематизації репрезентують складнопідрядне речення як структуру, засновану на

синтаксичних зв'язках, аналогічних до тих, які виявляються в простому реченні. Саме цей аспект традиційної класифікації і забезпечив їй, незважаючи на очевидні недоліки, тривале існування в науці і в шкільній практиці.

Третя класифікація впливає з більш широкого розуміння форми складнопідрядного речення. Вона ґрунтується на понятті *структурно-семантичного типу*. З огляду на те, що в ній одночасно враховано і структурні, і семантичні критерії, її назвали структурно-семантичною. Релевантним для цієї класифікації є встановлення характеру співвідношень між головною і підрядною частинами.

У створенні *структурно-семантичної класифікації* значну роль відіграли праці Н. Поспєлова. Він виділив два основних типи складнопідрядних речень: **двочленні** й **одночленні**. Різницю між дво- й одночленими реченнями учений пов'язує з різним характером співвідносності між головною і підрядною частинами. У **двочлених** реченнях підрядна частина співвідноситься з усією головною частиною в цілому: *Як ішла додому в житньому вінку, радо всі вітали дівчину швидку* (П. Воронько); *Коли пливеш морем, не варто сваритися з керманичем* (Нар. тв.). В **одночлених** реченнях підрядна частина відноситься до одного слова в головній частині, доповнюючи чи конкретизуючи його: *Ти одна, хто вночі не засне і зітханням врятує мене* (Д. Павличко); *Той, хто лежить, не впаде* (Нар. тв.).

Структурно-семантична класифікація враховує:

- 1) синтаксичний зв'язок (прислівний чи детермінантний) між підрядною частиною і головною;
- 2) формально-граматичні засоби, за допомогою яких приєднана підрядна частина до головної;
- 3) семантико-синтаксичні відношення між підрядною частиною і головною.

До групи **одночлених** (прислівних, нерозчленованої структури) складнопідрядних речень належать означальні, з'ясувальні й окремі різновиди обставинних (складнопідрядні речення з підрядними місця, часу і способу

дії, якщо підрядні частини пояснюють в головній обставину місця, часу і способу дії, виражену прислівником), напр.: *Хто раніше приходить до річки, той не п'є брудної води* (Нар. тв.); *Ігор бачив, з якою запеклістю відбивався його єдиний улюблений брат від степовиків* (В. Малик); *Де сягає наша мова й віра, там буде й Україна* (П. Феденко). **Тоді, коли** до перемоги був один крок, сили покинули Арсена (В. Малик); **Як** душа Атея <...> покинула його тіло, **так** і віра, побачивши свого царя мертвим, покинула його підданих (В. Чемерис). До одночлених складнопідрядних речень І. Вихованець, К. Городенська, А. Грищенко уналежнюють і складнопідрядні з підрядними частинами прикомпаративними. Тут підрядні частини залежать від форм вищого ступеня порівняння прикметників або прислівників і поєднуються здебільшого за допомогою сполучника **ніж**: *Товариші розуміють його краще, ніж він сам розуміє себе*.

Сюди відносять і деякі складнопідрядні речення з підрядними частинами ступеня вияву ознаки, якщо підрядна частина залежить від опорного елемента – вказівного слова **такий**: *Сьогодні я такий веселий, що молодіти хочу знов* (В. Сосюра).

**Двочленні** – це такі складнопідрядні речення, у яких підрядна частина відноситься до головного в цілому: *Радість груди виповнює, як глянеш на ниви* (І. Жиленко). Їх ще називають складнопідрядними реченнями з детермінантними підрядними частинами (І. Вихованець), реченнями розчленованої структури. Інша відмінність полягає у засобах зв'язку: зв'язок тут тільки сполучниковий, до того ж поєднання здійснюється за допомогою семантичних сполучників, які, крім усього, ще й вказують на вид семантико-синтаксичних відношень між предикативними частинами: часових, причинових, цільових, допустових, умовних, порівняльних та інших.

Відповідно до семантики сполучників виділяють такі основні класи детермінантних складнопідрядних речень – з підрядними частинами:

а) часу, якщо в головній частині відсутнє співвідносне слово, напр.: *Коли військо поминуло широку долину і поза горбом почало повертати на південний схід, Ігор зупинився і оглянувся* (В. Малик);

б) місця, якщо в головній частині відсутнє співвідносне слово, напр.: *Де громи гриміли смертю огняною, зливи прошуміли сивою стіною* (А. Малишко);

в) причини, напр.: *Найгіркіша правда утверджує в душі прагнення бути хорошим, бо правда за самою природою ніколи не принижує людської гідності* (В. Сухомлинський);

г) мети, напр.: *До Дніпра я приходжу вмивати свій зір, щоб у темряві дух мій не згас* (Д. Павличко);

г) умови, напр.: *Вклонитись можна юності своїй, якщо знаходиш квіти власних мрій у торжестві утвердженої справи* (Є. Летюк);

д) наслідку, напр.: *На небі збиралися великі хмари, так що можна було сподіватися дощу* (Н. Рибак);

е) допусту, напр.: *Хоч нашу правду не здолать нікому, за неї стій грудьми, на повен зріст* (П. Ребро);

є) порівняння, напр.: *Звуки музики йшли хвиля за хвилею, як у степу під вітром хвиля за хвилею вилягає і зводиться ковила* (Є. Гуцало).

Окремим типом складнопідрядних речень двочленної структури є складнопідрядні речення з підрядними супровідними. Це речення, підрядна частина яких містить додаткове повідомлення з приводу висловленого в головній частині. Головна частина цих речень з погляду структури і змісту є цілком завершеною й не вимагає до себе підрядної. Оскільки головна частина не потребує підрядної, то від неї не можна поставити питання. Підрядна частина приєднується до головної за допомогою сполучного слова *що*, у будь-якій відмінковій формі, напр.: *Весною довго не було дощів, **що** турбувало усіх* (О. Гончар); *Народу зібралось дуже багато, **чого** ніхто не сподівався* (М. Коцюбинський).

## IV. ДОДАТКИ

*Додаток 1*

### **ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ**

1. Предикативність речення як комплекс модально-часових значень.
2. Поняття про складний присудок (дуплексив) у сучасній українській мові.
3. Складні випадки розмежування другорядних членів речення. Синкретизм у системі другорядних членів речення. Гібридні члени речення.
4. Номінативні речення та їх різновиди. Вокативні речення. Питання про ґенітивні речення.
5. Уживання неповних речень у різних стилях мови. Приєднувально-видільні речення.
6. Порівняння у простому реченні сучасної української мови.
7. Синтаксична природа речень з однорідними членами у трактуванні І. Кучеренка.
8. Проблема зв'язку вставних і вставлених компонентів з іншими членами та їхнє місце у структурі речення.
9. Шляхи формування складного речення.
10. Складнопідрядні речення з підрядними приєднувальними (супровідними).
11. Складнопідрядні речення з пояснювальними відношеннями між частинами.
12. Складні безсполучникові багатокomпонентні речення.
13. Період як синтаксична конструкція.
14. Сутність тексту і його особливості.
15. Поняття про складне синтаксичне ціле (надфразну єдність). Структурні типи складних синтаксичних цілих.

## **ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ\***

### **VII семестр**

1. Просте неускладнене речення. Головні та другорядні члени речення, способи вираження їх.
2. Односкладне речення у синтаксисі простого речення.

### **VIII семестр**

1. Просте ускладнене речення (речення з однорідними, відокремленими та уточнювальними членами речення, зі звертаннями, вставними та вставленими конструкціями, стверджувальними, заперечними, вигуківими, окличними словами).
2. Складне речення як синтаксична одиниця. Складносурядні речення, засоби зв'язку та семантико-синтаксичні відношення між частинами.
3. Складнопідрядні речення, засоби зв'язку та семантико-синтаксичні відношення між частинами. Складнопідрядні речення нерозчленованої (однорідної) структури.
4. Складнопідрядні речення розчленованої (дворідної) структури: складнопідрядні з підрядними часу, місця, способу дії, міри і ступеня, порівняльними, мети, причини, допусту, умови, компаративними, супровідними.
5. Складнопідрядні багатоконponentні речення: речення з однорідною, неоднорідною, послідовною супідрядністю. Контамі-новані складнопідрядні речення.
6. Складні безсполучникові речення, засоби зв'язку та семантико-синтаксичні відношення між частинами. Складні безсполучникові речення з однотипними та різнотипними частинами.
7. Багатоконponentні складні речення з різними типами зв'язку.

---

\* Розгорнені плани практичних занять і вправи до них подано вище.

## МАТЕРІАЛИ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

(зразки варіантів завдань самостійних та контрольних робіт, експрес-контролю)

### VIІ семестр

#### Контрольна робота № 1

#### Варіант 7

1. *З'ясувати теоретичне питання.*

Підмет, його типи і способи вираження.

2. *Подати визначення наведених понять.*

1) предикативність; 2) синтаксис.

3. *З поданого речення виписати 5 словосполучень, виконати їх аналіз.*

Сонце своїм теплим промінням обіймало, пестило кожного прохожого і дарувало йому радість життя.

4. *Схарактеризувати прості речення.*

1) Скільки тих літ промайнуло на швидких конях? (Л. Талалай)

2) Тримавши в руках скрипку, людина не здатна зробити погане (Г. Сковорода).

3) Життя – не прогулянка, не забава... (І. Цюпа)

5. *Визначити граматичний центр у поданих реченнях, схарактеризувати його.*

1) Від своїх предків Горислав успадкував вміння зводити неперевершені храми (К. Мотрич).

2) Повітря було насичене вологою, терпкими запахами оживаючого коріння і молодого листа (М. Чабанівський).

3) Очі не в змозі відірватися від його карих очей (А. Шиян).

4) Кожен з нас – богатир у роботі (А. Шиян).

6. *Тестове завдання.*

А) *З'ясувати, у якому рядку всі словосполучення утворено способом узгодження:*

1) Відро води, море квітів, гра на скрипці, щебетання соловейка.

2) У далекій країні, людська шана, справжні коштовності, пониклі трави.

3) Сильний вірою, повага до людей, розкішний вінок, одне покоління.

4) Пізньої пори, сльози радості, найважливіша професія, бездонна криниця.

Б) *З'ясувати, у якому рядку всі словосполучення прислівникові:*

- 1) Працювати сумлінно, добре навчатися, швидко вернутися, дуже добре.
- 2) Дорога ліворуч, щодня приходити, завчасу готуватися, зустрітися несподівано.
- 3) Незадовго до зустрічі, надзвичайно красиво, споконвіку відомо, надто голосно.
- 4) Зроблений абияк, скрізь побувати, дуже дивно, працювати вп'ятьох.

В) *З'ясувати, у якому реченні присудок узгоджується з підметом у числі й особі.*

- 1) – Ви актор, товаришу, справжнісінький актор-витівник (М. Чабанівський).
- 2) Я не просто спішу – я спішу до мети! (Є. Летюк).
- 3) Сумління – річ тендітна і марка (Л. Костенко).
- 4) Сили миру нездоланні (Н. Рибак).

## Контрольна робота № 2

### Варіант 1

1. *З'ясувати теоретичне питання.*

Поняття про відокремлення. Основні умови відокремлення другорядних членів речення.

2. *Навести приклади речень, які ускладнені:*

- а) звертанням, вираженням підрядною частиною;
- б) вставними конструкціями на позначення одиниць, вжитих з метою привернути увагу співрозмовника.

3. *Виконати синтаксичний аналіз речення.*

Біля старого шляху росли розлогі верби, зігнуті сильними вітрами, і, колихаючись, загороджували козакам оглядову панораму (Ю. Мушкетик).

4. *У реченнях пояснити умову відокремлення:*

- а) прикладки: Вона, Леся Українка, мала залізну волю, безмежну сміливість та допитливість думки (М. Олійник).
- б) обставини: Перегріті пагорби дихали зеленими легенями, розсіваючи довкруг запаморочливі трунки (К. Мотрич).



5. *Тестове завдання. Вибрати правильну відповідь.*

1) *У якому рядку вставні компоненти мають значення авторства, джерела повідомлення?*

А. Звісна річ, певна річ, уявіть собі, повірте.

Б. На превеликий жаль, скажімо, розумієш, уяви собі.

В. На мою думку, з точки зору автора, кажуть, по-моєму.

Г. У всякому разі, певна річ, слово честі, будьте ласкаві.

Д. Скажу відверто, як мені здається, як бачимо, треба сказати.

2) *Вказати, у якому реченні дієприслівниковий зворот виконує функцію обставини часу?*

А. Дніпро тече повільно, величаво, розливаючись безліччю рукавів.

Б. Спокійно, наче зважуючи кожне слово, гетьман заговорив.

В. Старий, люблячи Варивона, хотів пригасити суперечку.

Г. Полки гетьмана прямували на Волинь, прагнучи вийти до кордону раніше коронного війська.

Д. І от тепер, ставши начальником, він раптом заспівав отакої.

## **VIII семестр**

### **Контрольна робота № 1**

#### **Варіант 1**

1. *З'ясувати теоретичне питання.*

Складносурядне речення в сучасній українській мові (типи, семантико-синтаксичні відношення, засоби зв'язку між предикативними одиницями, складносурядні речення відкритої і закритої структури, пунктуація).

2. *Навести приклади речень за поданими схемами.*

1) [...]: [...], (яка...).

2) (Хоч...), [...], (що (сполучник)...).

3. *Виконати синтаксичний аналіз поданого речення.*

Вечорами дівчата співають веснянок, а хлопці не сміються і не сміють підспівувати, бо це дівоче діло – весну славити.

4. *Визначити вид підрядної частини:*

1) І рости, і діяти нам треба так, щоб аж гриміло з краю в край.

2) Мабуть, і я сумував би, якби в лісі фіалка не стрілася нині.

3) Саме вона, праця, є тією енергією, яка рухає крила народу.

4) Адже матінка недурно казали, що світ не без добрих людей.

5. *Назвати сполучні засоби в поданих у завданні 4 реченнях.*

6. З'ясувати синтаксичні функції сполучних слів як засобів зв'язку в поданих вище складнопідрядних реченнях.

7. Дати загальну характеристику речення, намалювати схему.

Усе на світі міняється: тануть сніги, облітає на деревах листя, іржавіє навіть залізо, тільки надія вічно нова й молода, якщо повірити, що вона є (Ю. Мушкетик).

Самостійна робота  
до теми «Просте ускладнене речення»

Варіант 1

1. З'ясувати теоретичне питання.

Поняття однорідності в сучасній українській мові. Сурядні сполучники як засіб вираження синтаксичного зв'язку між однорідними членами речення.

2. Навести приклади речень, які ускладнені:

а) відокремленим узгодженим означенням, що перебуває на дистанції від означуваного слова;

б) звертанням, яке розташоване в кінці речення.

3. Пояснити умову однорідності поданих у реченні означень:

а) Старий, столітній дуб підкошено під корінь.

б) Низька, притінена осоками хата стояла між лісом і садом.

4. Виконати синтаксичний аналіз речення.

Для миру і злагоди народів, я певен, кожний із нас прагне віддати розум, здібності, свої найкращі сили.

Експрес-контроль  
до теми «Головні члени простого двоскладного речення»

В – 5

Визначити граматичний центр у поданих реченнях, схарактеризувати тип і морфологічне вираження компонентів.

1. Донський отаманець хотів вичитати свою долю з присурмлених волохатими бровами очей кошового (Ю. Мушкетик).

2. Він летів назустріч квітці привітати срібним дзвоном (Олександр Олесь).

3. Боярин Федір з молодих літ був найближчим другом і порадиником князя (В. Малик).

4. Ніжне серце матері переповнене безмежною любов'ю до дитини (В. Скуратівський).

Експрес-контроль  
до теми «Односкладне речення у синтаксисі простого речення»  
В – 1

*Визначити вид односкладного речення.*

1. Не можна ходити по рідній землі, не чаруючись виплеканою народом у віках рідною мовою (В. Сухомлинський).
2. Свій розум май і людей питай (Нар. тв.).
3. У народі ці синенькі квіти називають морозом (І. Цюпа).
4. Поховайте та вставайте, кайдани порвіте і вражою злою кров'ю волю окропіте (Т. Шевченко).
5. Знов повіяло в душу весною (П. Грабовський).
6. Глибінь морів моїх, безмежність мого поля, сузір'їв багряниста височінь (М. Нагнибіда).
7. Люблю мандрувати по рідній землі (В. Муратов).
8. Стахові стало враз дуже шкода товариша (Ю. Смолич).
9. Чорну душу милом не відмиєш (Нар. тв.).
10. Його ніяким не розбить громам і жодним океанам не залити (М. Рильський).
11. Рости, міцній, моя Вітчизно, во ім'я щастя на землі! (В. Сосюра).
12. Синіло все кругом (В. Сосюра).
13. Можна було розібрати гудзики погонів на плечах (Ю. Смолич).
14. Ханові підвели білого арабського скакуна (А. Кашченко).
15. Мене немає в вашому сторіччі (Л. Костенко).

Експрес-контроль  
до теми «Відокремлене означення  
у структурі простого речення»  
Варіант 1

*Вказати умову відокремлення означення у реченні.*

1. Над лісом піднімалося вранішнє сонце, велике й ласкаве.
2. Втомлений нічною біганиною, Іван задрімав, не заплющу-ючи очей.
3. Людина, не позначена любов'ю, не зможе звести серця для добра.
4. Уночі я прокидаюсь, розбуджений якимось тривожним звуком.
5. Пропахлий чебрецями, в обличчя віяв теплий вітер.
6. Зимну ніч, безсилу від тремтінь, бере в обійми полум'яний ранок.

7. Вона прийшла, завітчана і мила, і руки лагідно до мене простягла.

Експрес-контроль  
до теми «Складнопідрядне речення»

Варіант 1

*Визначити структуру (одночленну/двочленну), семантико-синтаксичні відношення та сполучний засіб (сполучник/сполучне слово) між головною і підрядною частинами поданих речень.*

1. Бачу за морями золоті дороги, де припав до неба синьоокий степ (В. Сосюра).
2. Лаврінові стало так тужно й немічно, що аж потемніло в очах (Ю. Мушкетик).
3. Тиша і спокій залягли тут, хоча звідси до столиці рукою подати (М. Стельмах).
4. Він почував у собі якусь силу, що поривала його до діла, до громадських справ, до кращого ладу між людьми (Панас Мирний).
5. Якби мені знову колишня сила, тоді б мене туга оця не гнітила (Леся Українка).
6. Та не однаково мені, як Україну злії люди присплять, лукаві, і в огні її, окраденую, збудять (Т. Шевченко).
7. Я для пісні вікно розчинив, щоб вона залила мою душу весною (В. Сосюра).
8. Казановський не хотів, щоб веслярі сиділи в одному човні з ним (Ю. Мушкетик).
9. Усі Тимкові товариші були на роботі, так що до нього ніхто не приходив (Гр. Тютюнник).
10. Кожне слово майстра падало людям в душу, мов краплини дощу на виснажену землю (В. Гордієнко).
11. Дозорці стояли довкола болота так щільно, що могли доторкнутись один до одного списами (Ю. Мушкетик).

**ПЕРЕЛІК ТЕМ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ  
ЗАВДАНЬ (НАПИСАННЯ РЕФЕРАТИВ)**

1. Проблема сурядних словосполучень в українському синтаксисі.
2. Семантико-синтаксична організація речень з дуплексивами.
3. Синкретизм у системі другорядних членів речення.
4. Український інфінітив у структурі простого речення.
5. Категорія напівпредикативності в синтаксисі простого речення.
6. Структурно-комунікативні ознаки неповноти речення.
7. Односкладні речення в українській мові: до питання методології їхнього дослідження.
8. Номінативні речення як різновид односкладних. Питання про генітивні речення.
9. Порівняння у простому реченні сучасної української мови.
10. Актуальне членування поліпредикативних складних речень.
11. Шляхи формування складного речення.
12. Складне синтаксичне ціле, його ознаки.
13. Контаміновані складнопідрядні речення у синтаксисі сучасної української мови.

## V. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

### а) Основна література:

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – 270 с.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
3. Волох О. Т. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підруч.] / О. Т. Волох, М. Т. Чемерисов, Є. І. Чернов. – 2-е вид., переробл. і допов. – К. : Вища шк., 1989. – 334 с.
4. Гуйванюк Н. В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис : Лабораторний практикум : [навч. посіб.] / Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища шк., 1989. – 254 с.
5. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 384 с.
6. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посіб.] / М. У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – 287 с.
7. Курс сучасної української літературної мови. Т. 2. Синтаксис : [навч. посіб.] / за ред. Л. Булаховського. – К. : Рад. шк., 1951. – 408 с.
8. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І. І. Слинько, М. Ф. Кобилянська, Н. В. Гуйванюк. – К. : Вища шк., 1994. – 670 с.
9. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / [за заг. ред. І. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – 515 с.
10. Сучасна українська літературна мова / [за ред. М. Плющ]. – К. : Вища шк., 1994. – 414 с.
11. Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – 488 с.
12. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – 374 с.

13. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2013. – 238 с.
14. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 406 с.

б) Додаткова література:

1. Абашина В. М. Взаємовплив комунікативної і структурно-сислової організації синтаксичних одиниць / В. М. Абашина // Мовознавство. – 1982. – № 1. – С. 17–20.
2. Агафонова А. М. Авторизація як компонент семантичної структури номінативних речень / А. М. Агафонова // Проблемні питання синтаксису. – Чернівці, 1997. – С. 34–38.
3. Алексєєва Н. О. Звертання як синтаксична одиниця. Теоретичний і дидактичний аспекти / Н. О. Алексєєва, Н. Г. Толстокора // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2010. – № 35–36. – С. 14–24.
4. Алексєєва С. Г. Сурядність на рівні простого і складного речення / С. Г. Алексєєва // Проблеми граматики і лексикології української мови : [зб. наук. праць / відп. ред. М. Плющ]. – К., 2001. – С. 180–186.
5. Андерш Й. Ф. Проблеми синтаксичної семантики в сучасному зарубіжному мовознавстві / Й. Ф. Андерш // Мовознавство. – 1983. – № 1. – С. 11–18.
6. Арват Н. М. Про компонентний аналіз семантичної структури простого речення / Н. М. Арват // Мовознавство. – 1976. – № 4. – С. 38–45.
7. Арполенко Г. П. Структурно-семантична будова речення в сучасній українській мові / Г. П. Арполенко, В. П. Забєліна. – К. : Наук. думка, 1982. – 131 с.
8. Баган М. Семантико-синтаксична структура безособових генітивно-заперечних речень / Мирослава Баган // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 7. – С. 126–131.
9. Баган М. П. Категорія заперечення в українській мові : функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви :

- [монографія]. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 376 с.
10. Балко М. В. Еволюція поглядів на статус і структуру цілісних словосполучень сучасної української мови / М. В. Балко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – Вип. 10. – С. 32–37.
  11. Балко М. В. Цілісні словосполучення сучасної української мови у світлі теорії валентності / М. В. Балко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – Ч. 1. – С. 96–101.
  12. Балко М. Особливості побудови структурних схем словосполучень сучасної української мови / Марина Балко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 21. – С. 79–84.
  13. Балко М. До питання про основні ознаки словосполучення / Марина Балко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 145–150.
  14. Баранівська О. Синтаксичні відношення і семантико-синтаксичні зв'язки в складнопідрядному реченні з підрядним означальним / Оксана Баранівська // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – Вип. 13. – С. 108–114.
  15. Баранник Д. Х. Порівняльні конструкції в українській мові // Дослідження з граматики і граматичної стилістики української мови : [зб. наук. праць] / Д. Х. Баранник. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1980. – С. 6–16.
  16. Бевзенко С. П. Структура складного речення в українській мові : [навч. посіб.] / С. П. Бевзенко. – К. : КДПІ, 1987. – 80 с.
  17. Безпояско О. К. Дериваційні відношення між реченням і словосполученням / О. К. Безпояско // Мовознавство. – 1984. – № 2. – С. 32–37.
  18. Безпояско О. К. Інфінітив у функції другорядних членів речення / О. К. Безпояско // Українська мова і література в школі. – 1984. – № 3. – С. 51–53.
  19. Бережан Л. В. До питання про інфінітивні спонукальні речення / Л. В. Бережан // Наукові записки Вінницького



- державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського : [зб. наук. праць]. Серія : Філологія. 2001. – Вип. 3. – С. 185–188.
20. Беценко Т. П. Конструкції з відокремленими прикладками в думках / Т. П. Беценко // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2002. – № 5. – С. 44–47.
21. Близнюк Л. Суб'єктність як синтаксична категорія / Леся Близнюк // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – Вип. 13. – С. 114–119.
22. Богатько В. В. Еліпсис у синтаксисі як засіб комунікації / В. В. Богатько // Філологічні студії : [зб. наук. статей]. – Вінниця, 2007. – Вип. 5. – С. 95–97.
23. Богатько В. В. Еліптичність речення як граматичне явище / В. В. Богатько // Наукові записки. Серія : Філологія. – Вінниця : ТОВ «Ландо ЛТД», 2007. – Вип. 9. – С. 97–100.
24. Богатько В. В. Неповні речення як складова синтаксичної будови української мови / В. В. Богатько // Наукові записки. Серія : Філологія : [зб. наук. праць]. – Вінниця : ВДПУ імені М. Коцюбинського, 2008. – Вип. 10. – Т. 1. – С. 147–152.
25. Богдан М. М. Складнопідрядні речення з підрядним з'ясувальним / М. М. Богдан // Українська мова і література в школі. – 1981. – № 7. – С. 41–48.
26. Богдан М. М. Складнопідрядні речення з підрядним означальним / М. М. Богдан // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 6. – С. 36–41.
27. Богдан М. М. Сполучники і сполучні слова як засоби зв'язку частин складного речення / М. М. Богдан // Українська мова і література в школі. – 1979. – № 1. – С. 69–75.
28. Болюх О. В. Власне-семантична і формально-граматична інтерпретація безособових речень / О. В. Болюх // Мовознавство. – 1992. – № 3. – С. 44–49.
29. Бондар О. І. Лінгвістична категорія часу як відображення реального часу / О. І. Бондар // Мовознавство. – 1986. – № 2. – С. 41–45.

30. Бондар О. І. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис. Синтаксична організація речення. Тексти лекцій / О. І. Бондар. – Одеса, 1990. – 30 с.
31. Бондар О. І. Морфологічні засоби вираження таксису в українській мові / О. І. Бондар // Мовознавство. – 1991. – № 6. – С. 51–55.
32. Бондар О. І. Відображення в лексиці української мови уявлень стародавніх слов'ян про час / О. І. Бондар // Українська мова і література в школі. – 1992. – № 2. – С. 36–40.
33. Бондар О. І. Теперішній час у романі Ю. Яновського «Вершни-ки» / О. І. Бондар // Мова та стиль І. Буніна, М. Куліша, Ю. Яновського : [зб. наук. праць]. – К., 1994. – С. 122–130.
34. Бондар О. І. Абсолютна часова нелокалізованість в українській мові у зв'язку з темпоральністю та аспектуальністю / О. І. Бондар // Щорічні зап. з укр. мовознавства. – Одеса, 1995. – Вип. 2. – С. 19–22.
35. Бондар О. І. Гіпотетико-дедуктивне моделювання темпоральних відношень / О. І. Бондар // Мова. – 1995. – №1–2. – С. 82–90.
36. Бондар О. І. Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові : Система засобів вираження (Наукова монографія) / О. І. Бондар. – Одеса, 1996. – 192 с.
37. Бондар О. І. Часова структура української народної казки / О. І. Бондар // Мова та стиль українського фольклору. – К. : ІЗМН, 1996. – С. 85–101.
38. Бондаренко О. В. Функціональна характеристика звертання в реченні і проблеми апелятивної граматики / О. В. Бондаренко // Філологічні студії : [науковий часопис]. – Луцьк : Волинський академічний дім, 2004. – № 4. – С. 387–398.
39. Борщ Е. Г. Безособовість як особлива властивість граматичної особи / Е. Г. Борщ // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 11. – С. 34–35.
40. Борщ Е. Г. Односкладні речення / Е. Г. Борщ // Українська мова та література. – 2000. – Трав. (Чис. 18). – С. 3–7.

41. Брицин В. М. Односкладні речення в українській мові : до питання методології їхнього дослідження / В. М. Брицин // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 81–87.
42. Брицин В. М. Односкладні речення слов'янських мов у функціонально-граматичному аспекті / В. М. Брицин, В. В. Жайворонок // Мовознавство. – 2003. – № 2 – 3. – С. 86–95.
43. Бронська А. А. Про синтаксичні відношення у безсполучникових складних реченнях / А. А. Бронська // Мовознавство. – 1973. – № 6. – С. 55–63.
44. Будько М. В. Проблема простого ускладненого речення у вітчизняному мовознавстві / М. В. Будько // Мовознавство. – 1991. – № 3. – С. 63–68.
45. Булаховський Л. А. Питання синтаксису простого речення в українській мові / Л. А. Булаховський // Дослідження з синтаксису української мови. – К. : Вид-во КДПІ, 1958. – С. 5–23.
46. Буракова О. В. Складнопідрядне речення : система уроків : 9 клас / О. В. Буракова // Українська мова та література. – 2005. – № 14. – С. 7–21.
47. Бурлакова Г. Збіг та відмінності у класифікаціях складнопідрядних речень обставинного типу / Галина Бурлакова, Людмила Пономарьова // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – Вип. 13. – С. 119–124.
48. Висоцький А. В. Синтаксична сфера прислівника в українській літературній мові : [монографія] / А. В. Висоцький. – К. : Видавничий дім Бураго, 2013. – 328 с.
49. Вихованець І. Р. Називний, орудний і знахідний відмінки у функції присудка / І. Р. Вихованець // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 8. – С. 23–33.
50. Вихованець І. Р. Прийменниковий давальний у структурі словосполучення і речення / І. Р. Вихованець // Синтаксис словосполучення і простого речення. Синтаксичні категорії і зв'язки. – К. : Наук. думка, 1975. – С. 85–108.
51. Вихованець І. Р. Родовий відмінок на тлі синтаксичної деривації / І. Р. Вихованець // Мовознавство. – 1983. – № 2. – С. 36–41.

52. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с.
53. Вихованець І. Р. Проблема словосполучення / І. Р. Вихованець // Українське мовознавство. – К., 1989. – Вип. 16. – С. 49–55.
54. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с.
55. Вихованець І. Р. Складнопідрядні речення на тлі семантико-синтаксичної валентності / І. Р. Вихованець // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонДУ, 1996. – Вип. 2. – С. 27–31.
56. Вихованець І. Р. Прихована валентність і морфемна структура дієслова / І. Р. Вихованець // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонДУ, 1997. – Вип. 3. – С. 13–16.
57. Вихованець І. Р. Словосполучення на тлі простого ускладненого речення / І. Р. Вихованець // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : [зб. наук. праць]. – Чернівці, 1999. – Вип. 81 : Слов'янська філологія. – С. 156–160.
58. Вихованець І. Проблема класифікації складнопідрядних речень / Іван Вихованець // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2000. – Вип. 6. – С. 8–11.
59. Вихованець І. Комунікативні аспекти речення / Іван Вихованець // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – Вип. 9. – С. 43–46.
60. Вінтонів М. О. Типологія форм присудка в сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Михайло Олексійович Вінтонів. – Донецьк, 1997. – 181 с.
61. Вінтонів М. О. Моделі складеного іменного присудка в сучасній українській мові (II) / М. О. Вінтонів // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 1998. – Вип. 4. – С. 24–30.
62. Вінтонів М. Дискусійні питання мовознавчої інтерпретації структурної схеми простого речення / Михайло Вінтонів //

- Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 7. – С. 57–60.
63. Вінтонів М. Питання межі складеного дієслівного присудка в сучасній українській мові / Михайло Вінтонів // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 8. – С. 72–76.
64. Вінтонів М. Функціонування нерозчленованих речень-висловлень з нульовою темою у поезії В. Стуса / Михайло Вінтонів // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – Вип. 9. – С. 46–50.
65. Вінтонів М. Актуальне членування поліпредикативних складних речень / Михайло Вінтонів // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 20. – С. 111–114.
66. Вінтонів М. О. Актуальне членування речення і тексту : формальні та функційні вияви : [монографія] / [відп. ред. А. П. Загнітко] / М. О. Вінтонів. – Донецьк : Донецький нац. ун-т, 2013. – 327 с.
67. Вітрук Н. Різновиди односкладних речень репрезентації у сучасній українській літературній мові / Надія Вітрук // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 155–161.
68. Вольська Ю. В. Основні теоретичні засади ускладнення в сучасному українському мовознавстві / Ю. В. Вольська // Вісн. Житомирського держ. ун-ту імені І. Франка. – 2004. – № 19. – С. 230–234.
69. Галайбіда О. В. Засоби актуалізації вставлених структур / О. В. Галайбіда // Структура і система східнослов'янських мов: [зб. наук. праць / редкол.: В. І. Гончаров (відп. ред.) та ін.]. – К. : Знання України, 2004. – С. 14–20.
70. Галайбіда О. В. Передача змістово-концептуальної інформації художнього твору у парентезних конструкціях / О. В. Галайбіда // Наук. праці Кам'янець-Подільського державного ун-ту: Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2005. – Вип. 11. : у 2-х т. – Т. 2. – С. 73–78.

71. Галайбіда О. В. Вставлені конструкції і взаємодія різних суб'єктно-мовленнєвих планів художнього тексту / О. В. Галайбіда // Лінгвістичні дослідження : [зб. наук. праць / за заг. ред. проф. Л. А. Лисиченко]. – Х., 2007. – Вип. 23. – С. 110–115.
72. Галайбіда О. В. Передача різних планів сприйняття у художньому творі за допомогою вставлених конструкцій / О. В. Галайбіда // Наук. праці Кам'янець-Подільського державного ун-ту : Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2007. – Вип. 15. : у 3-х томах. – Т. 2. – С. 282–285.
73. Галайбіда О. В. Функціональні характеристики вставлених конструкцій / О. В. Галайбіда // Наукові записки. Серія : Філологія : [зб. наук. праць / наук. ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця, 2008. – Вип. 10. У 2-х т. – Т. 1. – С. 161–166.
74. Галайбіда О. В. Вставлені конструкції в українському художньому тексті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Галайбіда. – К., 2009. – 24 с.
75. Гандзюк О. М. Причинові синтаксеми / О. М. Гандзюк // Науковий вісник ВДУ імені Лесі Українки. – Луцьк, 2001. – № 9 : Філологічні науки. – С. 31–35.
76. Гандзюк О. М. Цільові синтаксеми / О. М. Гандзюк // Філологічні студії : [зб. наук. праць]. – Луцьк, 2001. – № 4. – С. 68–74.
77. Гандзюк С. П. Дієслівна валентність та іменний присудок / С. П. Гандзюк // Мовознавство. – 1978. – № 3. – С. 62–65.
78. Герман К. Ф. Критерії розрізнення омонімічних сполучників і сполучних слів / К. Ф. Герман // Українська мова і література в школі. – 1970. – № 5. – С. 54–57.
79. Глотова О. В. Вираження причинових значень відокремленими прикметниками та прикладками в межах простих семантично ускладнених речень / О. В. Глотова // Лінгвістичні дослідження : [зб. наук. праць]. – Х., 2006. – Вип. 20. – С. 43–47.
80. Глушкова Г. Складносурядні речення фразеологічної структури / Галина Глушкова // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2000. – Вип. 6. – С. 11–17.

81. Глушкова Г. М. Структура категорії сурядності / Г. М. Глушкова // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 1994. – Вип. 1. – С. 64–68.
82. Гмир І. С. Розрізнення сполучників від однозвучних сполучних слів / І. С. Гмир // Українська мова і література в школі. – 1972. – № 3. – С. 54–56.
83. Гнаткович Т. Реалізація компетентнісного підходу в процесі вивчення складнопідрядного речення / Тетяна Гнаткович // Дивослово. – 2008. – № 10. – С. 24–31.
84. Голоюх В. І. Еліптичні речення з невербалізованими головними членами / В. І. Голоюх // Мовознавство. – 1982. – № 1. – С. 21–25.
85. Голоюх В. І. Роль співвідносних слів у складнопідрядних реченнях з умовною підрядністю / В. І. Голоюх // Українська мова і література в школі. – 1977. – № 5. – С. 40–48.
86. Голоюх В. І. Складнопідрядні речення з ускладненим відношенням компонентів / В. І. Голоюх // Філологічні студії : [наук. часопис]. – Луцьк, 2002. – № 1. – С. 52–57.
87. Голоюх Л. В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на мат. сучасної української історичної прози) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. «Українська мова» / Людмила Володимирівна Голоюх. – К., 1996. – 225 с.
88. Городенська К. Предикативно-валентна основа елементарного односкладного речення / Катерина Городенська // Українська мова. – 2001. – № 1. – С. 69–73.
89. Городенська К. Власна й транспозиційні функціональні сфери порівняльних сполучників подібності / Катерина Городенська // Інформаційні технології в освіті. – 2007. – № 5. – С. 9–15.
90. Городенська К. Граматичний словник української мови. Сполучники / Катерина Городенська. – К.; Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. – 340 с.
91. Городенська К. Сполучникова спеціалізована й транспозиційна реалізація семантико-синтаксичних відношень у складнопідрядних реченнях / Катерина Городенська //

- Науковий вісник Чернівецького університету.: [зб. наук. праць]. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 321 – 322 : Слов'янська філологія. – С. 73–77.
92. Городенська К. Граматична неоднорідність сполучників в українській літературній мові / Катерина Городенська // Українська мова. – 2008. – № 4. – С. 3–14.
93. Городенська К. Сполучникова реалізація семантико-синтаксичних відношень у складносурядних реченнях / Катерина Городенська // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту імені М. Коцюбинського. Серія : Філологія. – Вінниця, 2009. – Вип. 11. – С. 8–15.
94. Городенська К. Асемантичні підрядні сполучники у сфері об'єктних семантико-синтаксичних відношень / Катерина Городенська // Мовознавчий вісник : [зб. наук. праць на пошану професора Катерини Городенської з нагоди її 60-річчя]. – Черкаси, 2009. – Вип. 8. – С. 15–26.
95. Городецька В. А. Односкладні речення з граматичним центром, вираженим формами на *-но*, *-то*, та особливості їх перекладу / В. А. Городецька // Проблеми граматики і лексикології української мови : [зб. наук. праць / відп. ред. М. Плющ]. – К., 2001. – С. 174–180.
96. Горпинич В. О. Генітивні речення в українській мові / В. О. Горпинич // Українська мова. – 2009. – № 3. – С. 3–9.
97. Горяний В. Д. Синтаксис односкладного речення / В. Д. Горяний. – К. : Рад. шк., 1984. – 126 с.
98. Грабовська С. В. Структурні типи і варіанти складних речень з підрядним додатковим / С. В. Грабовська // Українське мовознавство. – К., 1977. – Вип. 5. – С. 29–35.
99. Греб М. М. Особливості функціонування складносурядних конструкцій із зіставною семантикою в сучасній українській мові / М. М. Греб // Лінгвістичні дослідження : [зб. наук. праць]. – Х., 2012. – Вип. 34. – С. 48–53.
100. Грипас Н. Я. Складні багатокомпонентні речення з різними засобами і типами зв'язку в поетичному мовленні П. Грабовського : (Формально-граматичний аспект) / Н. Я. Грипас // Проблеми граматики і лексикології



- української мови : [зб. наук. праць / відп. ред. М. Плющ]. – К., 2001. – С. 186–190.
101. Грипас О. Предикати компаративних відношень / Оксана Грипас // Лінгвалізація світу : Теоретичний та методичний аспекти. – Черкаси : Брама – Україна, 2007. – С. 334–342.
  102. Грипас О. Ю. Аспекти дослідження функціонально-семантичної категорії порівняння / О. Ю. Грипас // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 10. Психологічні науки : [зб. наук. праць]. – 2010. – Вип. 6. – С. 98–101.
  103. Грипас О. Семантичний обсяг і структура функціонально-семантичної категорії компаративності / Оксана Грипас // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету (сер. : Філологія). – 2015. – Вип. 17. – Т. 2. – С. 121–123.
  104. Грипас О. Засоби маркування компаративних відношень у формально-синтаксичній структурі речення / Оксана Грипас // *Studia Philologica*. – 2016. – Вип. 6. – С. 85–90.
  105. Грипас О. Ю. Категоризація семантики компаративності / О. Ю. Грипас // Мова : класичне-модерне-постмодерне : [зб. наук. статей]. – 2016. – Вип. 6. – С. 252–261.
  106. Грищенко А. П. Зіставно-протиставні складносурядні речення / А. П. Грищенко // Синтаксична будова української мови. – К. : Наук. думка, 1968. – С. 17–26.
  107. Грищенко А. П. Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові / А. П. Грищенко. – К. : Наук. думка, 1969. – 155 с.
  108. Гуйванюк Н. В. Складні ускладнені речення : теоретично-практичний блок / Н. В. Гуйванюк, О. В. Кульбабська. – Чернівці : Рута, 2003. – 145 с.
  109. Гуйванюк Н. В. Співвідношення об'єктивної та суб'єктивної модальності в реченні : [навч. посіб.] / Н. В. Гуйванюк, В. А. Чолкан. – Чернівці : Рута, 1997. – 63 с.
  110. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в синтаксисі української мови : [навч. посіб.] / Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 1994. – 72 с.

111. Дев'ятих Ю. В. Еволюція поняття пряма мова у контексті зміни наукової парадигми / Ю. В. Дев'ятих // Наукові записки. – 2013. – Вип. 36 : Серія «Філологічна». – С. 91–93.
112. Дзюбак Н. М. Комунікативні умови функціонування неповних речень у діалогічному мовленні / Н. М. Дзюбак // Система і структура східнослов'янських мов : [міжкафедр. зб. наук. праць / відп. ред. В. Гончаров]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1998. – С. 234–242.
113. Дзюбак Н. М. Неповні речення з еліпсисом дієслова-присудка в поезії Ліни Костенко / Н. М. Дзюбак // Система і структура східнослов'янських мов : [міжкафедр. зб. наук. праць / відп. ред. М. Пилинський]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1997. – С. 105–108.
114. Дзюбак Н. М. Функціональна специфіка неповних речень у монологічному мовленні / Н. М. Дзюбак // Система і структура східнослов'янських мов : [міжкафедр. зб. наук. праць]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова 1999. – С. 28–32.
115. Дзюбак Н. М. Структурно-комунікативні ознаки неповноти речення : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. М. Дзюбак. – К., 1999. – 20 с.
116. Дзюбак Н. М. Функціональна специфіка ситуативно неповних речень у діалогічному мовленні / Н. М. Дзюбак // Система і структура східнослов'янських мов : [зб. наук. праць / редкол. С. П. Бевзенко та ін.]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2000. – С. 3–9.
117. Дзюбак Н. М. Структурно-комунікативні особливості функціонування еліптичних речень у сучасному українському літературному мовленні / Н. М. Дзюбак // Проблеми граматики і лексикології української мови : [зб. наук. праць / відп. ред. М. Плющ]. – К., 2001. – С. 155–163.
118. Дзюбишина Н. Я. У якій формі вчити присудок? / Н. Я. Дзюбишина // Культура слова. – К. : Наук. думка, 1986. – Вип. 30. – С. 44–49.
119. Довженко Г. Я. Порівняння у простому реченні сучасної української мови / Г. Я. Довженко // Синтаксична будова української мови – К. : Наук. думка, 1968. – С. 52–68.

120. Дорошенко С. Розрізнення інваріантів, варіантів і синонімів у складних безсполучникових умовно-наслідкових реченнях / Сергій Дорошенко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 7. – С. 72–75.
121. Дорошенко С. Розширення ряду сполучних виразів у складнопідрядних реченнях в сучасній українській мові / Сергій Дорошенко // Функціонально-комунікативні аспекти граматики тексту : [зб. наук. праць, присвячений ювілею доктора філологічних наук, професора, академіка АН ВШ України, завідувача кафедри української мови ДонНУ А. П. Загнітка]. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – С. 36–38.
122. Дорошенко С. І. Безсполучникові складні речення в системі синтаксичних синонімів: (На допомогу студентів-заочнику) / С. І. Дорошенко // Українська мова і література в школі. – 1978. – № 5. – С. 37–40.
123. Дорошенко С. І. Співвідносність безсполучникових і сполучникових складних речень / С. І. Дорошенко // Мовознавство. – 1980. – № 2. – С. 21–25.
124. Дорошенко С. І. Безсполучникові складні речення / С. І. Дорошенко // Українська мова і література в школі. – 1980. – № 5. – С. 20 – 26.
125. Дорошенко С. І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові / С. І. Дорошенко. – Х. : Вища шк., 1980. – 152 с.
126. Дорошенко С. І. Безсполучникові складні речення у стилях мови / С. І. Дорошенко // Культура слова. – К., 1982. – Вип. 23. – С. 77–80.
127. Дорошенко С. І. Складні безсполучникові речення як окремий тип складних конструкцій / С. І. Дорошенко // Мовознавство. – 1987. – № 1. – С. 47–50.
128. Дослідження з синтаксису української мови / відп. ред. Л. Булаховський – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – 296 с.
129. Дубова О. А. Другорядні члени речення з синкретичними означально-обставинними ознаками / О. А. Дубова // Мовознавство. – 1989. – № 6. – С. 64–74.

130. Дубовик Л. Еволюція поглядів на складнопідрядне речення з підрядним причини / Людмила Дубовик // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – Вип. 9. – С. 54–63.
131. Дуденко О. В. Функційно-семантична характеристика вставлень в ідіости́лі М. Павленко / О. В. Дуденко // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. – 2016. – Вип. 10 (1). – С. 230–236.
132. Дудик П. С. Еліптичні речення в українській мові / П. С. Дудик // Українська мова в школі. – 1958. – № 2. – С. 3–7.
133. Дудик П. С. Неповні речення в сучасній українській літературній мові : Дослідження з синтаксису української мови / П. С. Дудик. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – С. 129–260.
134. Дудик П. С. Звертання-речення в сучасній українській мові / П. С. Дудик // Українська мова і література в школі. – 1971. – № 5. – С. 37–43.
135. Дудик П. С. Спонукальні речення і слова-речення / П. С. Дудик // Українська мова і література в школі. – 1971. – № 9. – С. 30–35.
136. Дудик П. С. Слова-речення *ТАК*, *НІ* та їх синоніми / П. С. Дудик // Українська мова і література в школі. – 1972. – № 4. – С. 25–32.
137. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного мовлення. Просте речення : еквіваленти речення / П. С. Дудик. – К. : Наук. думка, 1973. – 288 с.
138. Дудик П. С. Словосполучення в українській літературній мові : [навч. посіб.] / П. С. Дудик – К., 1998. – 132 с.
139. Дудик П. С. Словосполучення, сполучення слів і слово / П. С. Дудик // Система і структура східнослов'янських мов. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1998. – С. 208–213.
140. Дудик П. С. Сурядні словосполучення : основні питання теорії / П. С. Дудик // Проблеми граматики і лексикології української мови : [зб. наук. праць]. – К., 1998. – С. 3–9.
141. Дудик П. С. Просте ускладнене речення / П. С. Дудик. – Вінниця, 2002. – 382 с.

142. Дудик П. С. Синтаксичні й стилістичні обриси речень з однорідними членами / П. С. Дудик // Філологічні студії : [зб. наук. статей]. – Вінниця : Вид-во Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського, 2007. – Вип. 5. – С. 97–101.
143. Дудик П. С. Відокремлення як семантичне, граматичне і стилістичне явище / П. С. Дудик // Наукові записки. Серія : Філологія : [зб. наук. праць]. – Вінниця : ВДПУ імені М. Коцюбинського, 2008. – Вип. 10. – Т. 1. – С. 170–176.
144. Дудик П. С. Синтааксис української мови : [підруч.] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 384 с.
145. Дымарский М. В каком смысле сложноподчинённое предложение является структурно-семантическим единством? (К проблеме классификации) // Теоретические проблемы функциональной грамматики : [материалы Всероссийской научной конференции (Санкт-Петербург, 26–28 сентября 2001г.)]. – СПб : Наука, 2001. – С. 27–35.
146. Євсєєва І. І. Складнопідрядне речення : урок мови в 9 кл. / І. І. Євсєєва // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2007. – № 3. – С. 16–19.
147. Єрмакова С. Д. Про однорідність головних членів у односкладних реченнях / С. Д. Єрмакова // Українська мова і література в школі. – 1969. – № 10. – С. 33–35.
148. Єрмакова С. Д. Розмежування простих і складних речень / С. Д. Єрмакова // Українська мова і література в школі. – 1979. – № 5. – С. 23–27.
149. Єрмоленко С. Я. Категорія предикативності / С. Я. Єрмоленко // Синтаксис словосполучення і простого речення (синтаксичні категорії і зв'язки). – К. : Наук. думка, 1975. – С. 5–11.
150. Єрмоленко С. Я. Стилiстичне значення порядку слiв / С. Я. Єрмоленко // Українська мова і література в школі. – 1972. – № 8. – С. 29–38.
151. Жайворонок В. В. Вставлені речення та розділові знаки при них / В. В. Жайворонок // Українська мова і література в школі. – 1980. – № 6. – С. 16–20.

152. Жовтобрюх М. А. Синтаксичні конструкції з прийменником по / М. А. Жовтобрюх // Українська мова та література в школі. – 1986. – № 8. – С. 51–55.
153. Завальнюк І. Інверсійний порядок слів як засіб експресивізації газетного тексту / Інна Завальнюк // Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. Серія «Лінгвістика» : [зб. наук. праць]. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. – Вип. V. – С. 279–284.
154. Завальнюк І. Методика виокремлення інфінітива як складової формально-синтаксичного компонента речення / Інна Завальнюк // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту імені М. Коцюбинського. Серія : Філологія. – Вінниця, 2009. – Вип. 11. – С. 116 – 122.
155. Загнітко А. П. Український синтаксис у 2-х ч. / А. П. Загнітко. – К. : ІЗМН, 1996. – Ч. 1. – 202 с.; Ч. 2. – 240 с.
156. Загнітко А. Проблема односкладного речення у сучасній лінгвістиці / Анатолій Загнітко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 1997. – Вип. 3. – С. 17–27.
157. Загнітко А. П. Кваліфікаційні і класифікаційні ознаки підмета / А. П. Загнітко // Функціонально-когнітивні вияви граматичних структур : [зб. наук. праць]. – К. : ІЗМН, 1998. – С. 17–20.
158. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови : Синтаксис / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 2001. – 662 с.
159. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 378 с.
160. Загнітко А. Український інфінітив у структурі простого речення : типологія функцій і семантика / Анатолій Загнітко // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 2007. – Вип. 34. – Ч. I – С. 3–10.
161. Загнітко А. П. Еквіваленти речення: статус, обсяг і функційна типологія / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць / за ред. А. П. Загнітка]. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Вип. 19. – С. 79–91.

162. Загнітко Л. Функціональні вияви звертання / Лариса Загнітко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – Вип. 12. – С. 91–96.
163. Загнітко Л. До питання про статус звертання у структурі речення / Лариса Загнітко // Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту, 2005. – С. 243–248.
164. Загrevський Є. І. Безсполучникові складні речення з пояснювальним компонентом у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Є. І. Загrevський. – Х., 1999. – 20 с.
165. Задорожний В. Кличний відмінок іменників на -ець у сучасній українській мові / Василь Задорожний // Дивослово. – 2005. – № 3. – С. 39–42.
166. Заборна М. С. Порівняльні конструкції в системі складнопідрядного речення української мови / М. С. Заборна. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2001. – 28 с.
167. Заборна М. Просте речення. Складні випадки аналізу : [навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів] / Марія Заборна. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2002. – 125 с.
168. Зарицька В. Засоби формального зв'язку в синкретичних конструкціях означально-з'ясувального типу / Вікторія Зарицька // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – Вип. 12. – С. 96–99.
169. Зарицька В. Складнопідрядні речення з синкретичними означально-з'ясувальними підрядними / Вікторія Зарицька // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – Вип. 9. – С. 64–69.
170. Зарицька В. Складнопідрядні речення обставинно-атрибутивного типу / Вікторія Зарицька // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – Ч. 1. – С. 148–153.
171. Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка / Г. А. Золотова. – М. : Высш. шк., 1973. – 368 с.

172. Іваненко З. І. Односкладні речення як синонімічні паралелі двоскладних / З. І. Іваненко // Українська мова і література в школі. – 1985. – № 8. – С. 38–43.
173. Іваненко З. І. Система прийменникових конструкцій адвербіального значення / З. І. Іваненко. – К. – Одеса : Вища шк., 1981. – 142 с.
174. Іваницька Н. Л. Складений присудок як синтаксична структура / Н. Л. Іваницька // Синтаксис словосполучення і простого речення (синтаксичні категорії і зв'язки). – К. : Наук. думка, 1975. – С. 59–85.
175. Іваницька Н. Л. Складні випадки розмежування членів речення / Н. Л. Іваницька // Українська мова і література в школі. – 1978. – № 3. – С. 34–37.
176. Іваницька Н. Л. Взаємна зумовленість форм головних членів двоскладного речення / Н. Л. Іваницька // Українська мова і література в школі. – 1979. – № 10. – С. 28–34.
177. Іваницька Н. Л. Речення з дієсловом «бути» в українській мові / Н. Л. Іваницька // Українська мова і література в школі. – 1981. – № 12. – С. 9–12.
178. Іваницька Н. Л. Непоширене речення в українській мові / Н. Л. Іваницька // Українська мова і література в школі. – 1984. – № 2. – С. 31–34.
179. Іваницька Н. Л. Зумовленість синтаксичної структури двоскладного речення валентністю дієслова-присудка / Н. Л. Іваницька // Мовознавство. – 1985. – № 1. – С. 39–43.
180. Іваницька Н. Л. Поширене і непоширене просте речення / Н. Л. Іваницька // Культура слова. – К. : Наук. думка, 1985. – Вип. 28. – С. 63–66.
181. Іваницька Н. Л. Двоскладне речення в українській мові / Н. Л. Іваницька. – К. : Вища шк., 1986. – 168 с.
182. Іваницька Н. Л. Синтаксична структура двоскладного речення (Питання формально-граматичного і семантико-граматичного членування) / Н. Л. Іваницька // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 1. – С. 36–41.
183. Іваницька Н. Л. Формально-граматичне і семантико-граматичне моделювання структури простого речення



- (На матеріалі двоскладних речень української мови) / Н. Л. Іваницька // Мовознавство. – 1986. – № 1. – С. 20–27.
184. Іваницька Н. Л. Синтаксис простого речення. Складні випадки аналізу / Н. Л. Іваницька. – К. : Вища шк., 1989. – 63 с.
185. Іваницька Н. Л. Вплив сполучуваності повнозначних слів на утворення компонентів синтаксичної структури речень / Н. Л. Іваницька // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 97–103.
186. Іваницька Н. Л. Наукові основи вивчення синтаксису простого речення : [посіб. із спецкурсу] / Н. Л. Іваницька. – Вінниця : Вид-во Вінницького держ. пед. ун-ту імені М. Коцюбинського, 2003. – 109 с.
187. Іваницька Н. Л. Формально-граматична структура простого речення як об'єкт синтаксису та її представлення у підручнику «Рідна мова» для 7-го класу / Н. Л. Іваницька // Філологічні студії : [зб. наук. ст.]. – Вінниця : ВДПУ імені М. Коцюбинського, 2007. – Вип. 5. – С. 263–266.
188. Кадомцева Л. О. Українська мова : Синтаксис простого речення / Л. О. Кадомцева. – К. : Вища шк., 1985. – 128 с.
189. Кадочнікова О. Диференційні ознаки парного дієслівного присудка / Олена Кадочнікова // Лінгвістичне портретування сучасного соціуму : [матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, Вінниця, 26–27 листопада 2015 р.]. – Вінниця, 2016. – С. 22–31.
190. Кадочнікова О. П. Синтаксичний статус речень зі взаємозалежними частинами / О. П. Кадочнікова // Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки. – 2014. – Т. 164. – С. 43–46.
191. Квашук А. Г. Синтаксис складного речення : [посіб. для вчителів] / А. Г. Квашук. – К. : Рад. шк., 1986. – 109 с.
192. Кобилянська М. Ф. Керування орудним відмінком в українській мові / М. Ф. Кобилянська // Українська мова і література в школі. – 1982. – № 10. – С. 34–41.
193. Коваленко І. П. Семантична структура простого речення, ускладненого однорідним компонентом / І. П. Коваленко // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – К., 1999. – Вип. 2. – С. 80–85.

194. Коваленко Р. О. Синоніміка прийменниково-відмінкових конструкцій об'єктного значення / Р. О. Коваленко // Граматичні аспекти української мови. – К. : КДПІ, 1985. – С. 88–94.
195. Коваль Л. Предикат дії в ролі ядра базової конструкції головного компонента вокативного речення / Людмила Коваль // Лінгвістичне портретування сучасного соціуму : [матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції]. – Вінниця, 2016. – С. 5–15.
196. Коваль Я. Проблеми визначення прикладки як окремої синтаксичної одиниці в діяхронії / Яна Коваль // Лінгвістичне портретування сучасного соціуму : [матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції]. – Вінниця, 2016. – С. 53–62.
197. Козачук Г. О. Підмети, виражені словосполученням / Г. О. Козачук // Українська мова і література в школі. – 1982. – № 1. – С. 22–33.
198. Кокойло О. В. Про семантичну структуру складнопідрядних речень / О. В. Кокойло, Н. М. Корбозерова // Мовознавство. – 1989. – № 3. – С. 26–31.
199. Кокора М. О. Синтаксичний статус вокативних речень у сучасному мовознавстві / М. О. Кокора // Вісник Київського національного лінгвістичного університету : [зб. наук. праць]. – 2015. – Т. 18. – № 2 : Серія : Філологія. – С. 94–99.
200. Кокора М. Функціонально-семантичний потенціал вокативних речень в українських байках XIX ст. / Мар'яна Кокора // Граматичні студії : [зб. наук. праць]. – 2017. – Вип. 3. – С. 35–39.
201. Колесников О. А. Про поняттєві сфери термінів «синкретизм» та «омонімія» / О. А. Колесников // Мовознавство. – 1990. – № 2. – С. 27–31.
202. Колібаба Л. Структурно-семантичні типи базових синтаксичних конструкцій дієслів словотвірної категорії стану / Лариса Колібаба // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 2. – С. 173–177.

203. Колосова Т. А. Принципы классификации сложноподчинённых предложений и их отражение в учебной литературе / Т. А. Колосова // Сложное предложение : традиционные вопросы теории и описания и новые аспекты его изучения : [материалы научной конференции]. – М. : Русский учебный центр, 2000. – Вып. I. – С. 60–70.
204. Кононенко В. І. Синтаксичні зв'язки в ускладненому реченні / В. І. Кононенко // Українська мова і література в школі. – 1980. – № 1. – С. 27–34.
205. Коржак З. З. Ланцюжок номінативних речень як особлива конструкція експресивного синтаксису / З. З. Коржак // Науковий часопис. – К., 2007. – Вип. 3. – С. 115–121.
206. Коструба П. П. До питання про поняття і класифікацію неповних речень / П. П. Коструба // Питання українського мовознавства. – Кн. IV. – Вид-во ЛДУ, 1960. – С. 38–75.
207. Коструба П. П. Поняття предикативності і проблема класифікації комунікативних одиниць мови / П. П. Коструба // Проблеми синтаксису. – Львів, 1963. – С. 3–9.
208. Коткова Л. І. Порівняльні конструкції в ідіолекті В. Винниченка / Л. І. Коткова // Науковий часопис. – Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови. – Вип. 5. – К, 2009. – С. 216–219.
209. Кротевич Є. В. Будова складнопідрядного речення : [стенограма лекції] / Є. В. Кротевич. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1951. – 31 с.
210. Куглер Н. Деякі спостереження над семантичними характеристиками допустового речення / Наталія Куглер // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 7. – С. 140–147.
211. Куглер Н. Типи допустових відношень / Наталія Куглер // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – С. 153–158.
212. Кузьменко Л. Стилiстичні функції складнопідрядних речень / Лариса Кузьменко // Українська мова та література. – 2005. – № 6. – С. 15–16.

213. Кузьмич О. О. Про довжину конструкцій з послідовною підрядністю / О. О. Кузьмич // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 1996. – Вип. 2. – С. 64–68.
214. Кузьмич О. О. Складні конструкції з послідовною підрядністю у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. О. Кузьмич. – К., 1995. – 21 с.
215. Кульбабська О. Поліпропозитивні прості речення у сучасній українській мові / Олена Кульбабська // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – С. 158–163.
216. Кульбабська О. Відокремлення як формальний засіб вираження вторинної предикації / Олена Кульбабська // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : [зб. наук. праць / наук. ред. Б. І. Бунчук]. – Чернівці : Рута, 2006. – Вип. 276–277 : Слов'янська філологія. – С. 396–402.
217. Кульбабська О. Вторинна предикація як вияв принципу економії в мові / Олена Кульбабська // Актуальні питання синтаксису : [матеріали Міжнарод. наук. конф., Чернівці, 19–21 жовтня 2006 р. / відп. за вип. Н. В. Гуйванюк]. – Чернівці : Рута, 2006. – С. 93–99.
218. Кульбабська О. В. Інфінітив як засіб предикації у структурі простого речення / О. В. Кульбабська // Вісник Дніпропетровського університету / [ред. рада : М. В. Поляков (голова ради) та ін.]. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – Вип. 13, т. 2. – № 4/2. – С. 129–135.
219. Кульбабська О. Вторинні предикати : лінгвальний статус, класифікація і репрезентація в сучасній українській мові / Олена Кульбабська // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Вип. 18. – С. 70–75.
220. Кутня Г. Синтаксис сучасної української мови. Ч. I : Словосполучення та просте речення : [навч.-методич. посіб.] / Галина Кутня. – Львів, 2013. – 178 с.

221. Кухарчук І. Вивчення односкладних речень (комунікативно-діяльнісний підхід) / Ірина Кухарчук // Дивослово. – 2005. – № 10 (12). – С. 38–40.
222. Кучер А. С. Нечленовані речення в сучасній українській мові : статус, функції / А. С. Кучер // Філологічні студії : [зб. наук. праць]. – 2017. – Вип. 9. – С. 47–54.
223. Кучеренко І. К. Синтаксичні функції вокатива і так зване звертання / І. К. Кучеренко // Міжвуз. наук. конф. з питань синтаксису : [тези доповідей]. – Львів, 1962. – С. 27–30.
224. Кучеренко І. К. Вокатив як виразник функціонуючого члена речення і так зване звертання // Проблеми синтаксису : [праці міжвуз. наук. конф. з питань синтаксису]. – Львів, 1963. – С. 64–73.
225. Кучеренко І. К. Логіко-синтаксична природа речень з однорідними членами / І. К. Кучеренко // Мовознавство. – 1976. – № 4. – С. 37–39.
226. Кучеренко І. К. Логіко-синтаксична природа речень з узагальнюючими словами при однорідних членах / І. К. Кучеренко // Мовознавство. – 1977. – № 6. – С. 3–12.
227. Кучеренко І. К. Речення з кількома присудками // І. К. Кучеренко. Актуальні проблеми граматики. – Львів : Світ, 2003. – С. 66–81.
228. Кучеренко І. К. Синтаксичні функції порівняльних конструкцій / І. К. Кучеренко // Актуальні проблеми граматики : [зб. наук. праць]. – Львів : Світ, 2003. – С. 136–139.
229. Кушлик О. Вторинні просторові прийменники в українській мові / Оксана Кушлик // Студії з граматики, лексикології та лінгводидактики української мови : [зб. наук. праць]. – Вінниця, 1997. – С. 25–28.
230. Кушлик О. Комплексне визначення частиномовного статусу «перехідних» одиниць / Оксана Кушлик // Мовознавство. – 1997. – № 4–5. – С. 45–49.
231. Куш О. П. Нечленовані речення з прихованим ствердженням та прихованим запереченням / О. П. Куш // Система і структура східнослов'янських мов. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1998. – С. 245–249.

232. Латышева А. Н. К вопросу о классификации сложноподчинённых предложений : три стратегии оформления подчинения / А. Н. Латышева // Сложное предложение : традиционные вопросы теории и описания и новые аспекты его изучения : [материалы научной конференции]. – М. : Русский учебный центр, 2000. – Вып. 1. – С. 86–94.
233. Леденёв Ю. И. Состав и функциональные особенности класса неполнозначных слов в современном русском языке : автореф. дисс. ... доктора филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык»/ Ю. И. Леденёв. – М., 1973. – 39 с.
234. Лешкова Н. Зв'язок мовленнєвої діяльності та актуального членування / Наталія Лешкова // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 20. – С. 114–119.
235. Ломакович С. В. Займенниково-співвідносні конструкції в системі складнопідрядних речень української мови : [навч. посіб.] / С. В. Ломакович. – К. : НМК ВО, 1993. – 60 с.
236. Ломакович С. В. Займенниково-співвідносні речення української мови як структурно-семантичний тип : (До питання про принципи класифікації складнопідрядного речення) / С. В. Ломакович // Другий міжнар. конгрес українців : [доп. і повідомл.] : Мовознавство, Львів, 22–28 серпня 1993 року. – Львів, 1993. – С. 192–196.
237. Мараховська В. Г. Типи складнопідрядних речень з підрядними при компаративними : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. Г. Мараховська. – Запоріжжя, 1998. – 23 с.
238. Марченко Т. Семантико-синтаксична типологія неповних речень (елімінація субстанційних синтаксем) / Тетяна Марченко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 20. – С. 124–129.
239. Марчук Л. М. Синтаксис складного речення : [навч.-метод. посіб.] / Л. М. Марчук, Н. М. Дзюбак. – Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2013. – 171 с.
240. Марчук О. Структурно-типологічні параметри сполучникових порівняльних конструкцій у романі Марії Матіос «Солодка

- Даруся» / Олена Марчук // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 182–187.
241. Марчук О. І. Структурно-типологічні параметри порівняльних конструкцій в ідіостилі М. М. Коцюбинського : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. І. Марчук. – О., 2003. – 20 с.
242. Матвеев С. Б. Семантична специфіка українського безособового речення з модальним предикатом / С. Б. Матвеев // Мовознавство. – 1997. – № 4/5. – С. 27–32.
243. Матвіяс І. Г. Синтаксичні особливості питально-відносних займенників в українській літературній мові першої половини ХІХ ст. / І. Г. Матвіяс // Мовознавство : [наук. зап.]. – 1959. – Т. ХV. – С. 40–54.
244. Матвіяс І. Г. Синтаксис займенників в українській мові / І. Г. Матвіяс. – К. : АН УРСР, 1962. – 131 с.
245. Медушевський А. П. Лексичні, фразеологічні й синтаксичні словосполучення : (Лінгвістично-методичний аспект) / А. П. Медушевський // Мовознавство. – 1972. – № 6. – С. 60–66.
246. Межов О. Суб'єктні синтаксеми у позиціях другорядних членів речення / Олександр Межов // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 7. – С. 150–155.
247. Мельничук О. С. Про природу складнопідрядних речень та принципи їх класифікації / О. С. Мельничук // Українська мова в школі. – 1953. – № 2. – С. 25–36.
248. Мельничук О. С. Розвиток структури слов'янського речення / О. С. Мельничук. – К. : Наук. думка, 1966. – 324 с.
249. Меркулова Н. Теоретичні засади актуального членування речення / Наталія Меркулова // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – Вип. 10. – С. 43–48.
250. Меркулова Н. Ремовиділення як явище актуального членування / Наталія Меркулова // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – Вип. 12. – С. 111–115.
251. Миронюк О. М. Історія українського мовного етикету. Звертання / О. М. Миронюк. – К. : Логос, 2006. – 212 с.
252. Мірченко М. Структура синтаксичних категорій / Микола Мірченко. – Луцьк : Вежа, 2001. – 340 с.

253. Мірченко М. В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення) : [навч. посіб.] / М. В. Мірченко. – К. : ІЗМН, 1997. – 100 с.
254. Міхальцова Т. В. Складнопідрядні речення з кількома підрядними: урок у 9 кл. / Т. В. Міхальцова // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2006. – № 31. – С. 13–14.
255. Мойсієнко А. Вставні конструкції, що вказують на спосіб об'єктивації вираженої думки / Анатолій Мойсієнко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонДУ, 2003. – Вип. 11. – С. 183–186.
256. Москаленко Н. А. Односкладні речення : [лекції з курсу сучасної української літературної мови для студентів-заочників] / Н. А. Москаленко. – Одеса, 1965. – 38 с.
257. Москаленко Н. А. Підмети, виражені словосполученням / Н. А. Москаленко // Українська мова і література в школі. – 1970. – № 9. – С. 22–33.
258. Моцлер А. А. Роль вставних конструкцій в організації одиниць комунікативно-інформаційного членування тексту / А. А. Моцлер // Мовознавство. – 1986. – № 6. – С. 32–38.
259. Мусатова А. Статус спонукального речення в сучасній синтаксичній науці / Алла Мусатова // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – С. 192–199.
260. М'яснянкін Л. І. Порівняння в системі образних засобів мови / Л. І. М'яснянкін // Вісник Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 2003. – С. 80–85.
261. Навчук Г. Інтонація як засіб оформлення окличних речень / Галина Навчук // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – С. 199–205.
262. Нагіна В. О. Структура складного речення в сучасній українській літературній мові : [посіб.] / В. О. Нагіна, В. П. Олексенко, В. І. Тихоша. – Херсон : Просвіта, 2001. – 147 с.
263. Надич Ю. М. Термінологічна парадигма поняття «слова автора» в сучасному мовознавстві / Ю. М. Надич // Наукові записки. Серія «Філологічна». Вип. 36. – 2013. – С. 50–53.
264. Наливайко Ю. Особливості вияву синкретизму на рівні детермінантів / Юлія Наливайко // Актуальні проблеми



- сучасної філології. Мовознавчі студії : [зб. наук. праць]. – Вип. 13 / [укл. : К. Шульжук (наук. ред.) та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2005. – С. 17–20.
265. Наливайко Ю. Особливості зв'язку синкретизму членів речення із синкретизмом частин мови / Юлія Наливайко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – Вип. 12. – С. 115–119.
266. Наливайко Ю. Співвідношення означально-обставинного синкретизму членів речення і підрядних частин (на матеріалі простого і складнопідрядного речень з допустовою семантикою) / Юлія Наливайко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – Вип. 10. – С. 53–58.
267. Наливайко Ю. Ю. Синкретизм у системі членів речення : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мов» / Ю. Ю. Наливайко. – Дніпропетровськ, 2007. – 20 с.
268. Недбайло Л. І. Структура підмета / Л. І. Недбайло // Синтаксис словосполучення і простого речення (синтаксичні категорії і зв'язки) / [відп. ред. М. Жовтобрюх]. – К. : Наук. думка, 1975. – С. 46–59.
269. Ніка О. І. Про термін «просте ускладнене речення», «напівпредикативність» / О. І. Ніка // Українське мовознавство. – К., 2000. – Вип. 22. – С. 94–97.
270. Ожоган В. М. Синкретичні синтаксеми прономінативного типу як ускладнюючі компоненти простого речення / В. М. Ожоган // Полтавський педінститут імені В. Г. Короленка. Вісник. Серія : Філологічні науки. – Полтава, 1998. – Вип. 1. – С. 157–168.
271. Ожоган В. М. Синтаксис української мови / В. М. Ожоган. – К. : Освіта України, 2009. – 331 с.
272. Ожоган В. М. Функціональні властивості займенникових слів у структурі складного речення / В. М. Ожоган // Мовознавство. – 1997. – № 1. – С. 43–48.
273. Олійник Г. Про структурні особливості речень з відокремленими дієприслівниковими конструкціями / Г. Олійник // Мовознавство. – 1977. – № 1. – С. 21–24.

274. Олійник Е. В. Семантика та прагматика з'ясувальних складнопідрядних речень : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Е. В. Олійник. – Х., 2007. – 19 с.
275. Орєхова Н. М. Про структурно-семантичні і функціональні особливості безсполучникових складних речень / Н. М. Орєхова // Мовознавство. – 1977. – № 1. – С. 83–85.
276. Островська Л. Функціонально-семантичні особливості багатокomпонентних атрибутивних конструкцій / Людмила Островська // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 8. – С. 128–133.
277. Островська Л. С. Обов'язковість атрибута в структурі речення / Л. С. Островська // Ономастика і апелятиви : [зб. наук. праць]. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2002. – Вип. 17. – С. 92–98.
278. Островська Л. Апозитивні конструкції в системі атрибутивних відношень / Людмила Островська // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – С. 132–136.
279. Островська Л. Відокремлений атрибут у структурі простого формально ускладненого речення / Людмила Островська // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – С. 215–221.
280. Островська Л. Родовий присубстантивний як співвідносний з ядерними формами / Людмила Островська // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – Вип. 12. – С. 123–127.
281. Островська Л. С. Категорія атрибутивності в структурі простого українського речення : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. С. Островська. – Донецьк, 2006. – 20 с.
282. Піскун Г. О. Складний підмет і його структурні типи / Г. О. Піскун // Синтаксична будова української мови. – К. : Наук. думка, 1968. – С. 73–83.
283. Пітель В. І. Прагматичні функції незакінчених речень у сучасній українській мові / В. І. Пітель // Філологічні студії : [наук. часопис]. – 2000. – № 1. – С. 170–174.

284. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення / К. М. Плиско. – Х. : Основа, 1992. – 149 с.
285. Плющ М. Я. Орудний порівняння в українській мові / М. Я. Плющ // Українська мова і література в школі. – 1979. – № 4. – С. 29–36.
286. Плющ М. Я. Функціональна співвіднесеність називного і кличного відмінків зі значенням особи / М. Я. Плющ // Мовознавство. – 1983. – № 6. – С. 36–42.
287. Плющ М. Я. Категорія суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення : [навч. посіб.] / М. Я. Плющ. – К. : Вища шк., 1986. – 175 с.
288. Плющ М. Я. Прийменниково-відмінкова форма іменника у функції іменного складеного присудка / М. Я. Плющ // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : [зб. наук. праць] / [відп. ред. М. Я. Плющ]. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – Вип. 3. – С. 47–53.
289. Пономаренко В. П. Проблеми структури звертання у романських та інших індоєвропейських мовах / В. П. Пономаренко // Мовознавство. – 1993. – № 1. – С. 59–65.
290. Пономарьова Л. Типологія різновидів прикомпаративних складнопідрядних речень / Людмила Пономарьова // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – Вип. 12. – С. 134–139.
291. Потеха Л. І. Складні випадки розмежування додатка і обставин / Л. І. Потеха // Українська мова і література в школі. – 1983. – № 8. – С. 29–32.
292. Почепцов О. Г. Семантична структура питального речення / О. Г. Почепцов // Мовознавство. – 1978. – № 6. – С. 69–72.
293. Поштаренко Г. «А може, власне, і не в тому справа...» : Суб'єктивна модальність в українській мові / Г. Поштаренко // Українська мова та література. – 2002. – Листопад (Чис. 44). – С. 9–12.

294. Прокопчук Л. В. Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. В. Прокопчук. – К., 2000. – 18 с.
295. Прокопчук Л. Розмежування неузгоджених означень і додатків, виражених прийменниково-іменниковими конструкціями / Людмила Прокопчук // Філологічні студії : [зб. наук. статей]. – Вінниця : Вид-во Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського, 2007. – Вип. 5. – С. 75–77.
296. Прокопчук Л. Порівняльні звороти в системі компонентів формально-синтаксичної структури простого речення / Людмила Прокопчук // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту імені М. Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство). – 2009. – Вип. 11. – С. 136–140.
297. Прокопчук Л. До питання про порядок слів у сучасній українській мові / Людмила Прокопчук // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту імені М. Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство). – 2012. – Вип. 16. – С. 90–92.
298. Прокопчук Л. В. Узуальні й okazіональні порівняння в романі Івана Багряного «Людина біжить над прірвою» / Л. В. Прокопчук // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2013. – Вип. 34. – С. 260–263.
299. Прокопчук Л. В. Проблема порядку слів у теоретичному й прикладному мовознавстві / Л. В. Прокопчук // Мовознавчий вісник : [зб. наук. праць / МОН України Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького]. – Черкаси, 2014. – Вип. 19. – С. 239–243.
300. Прокопчук Л. Аспекти вивчення порядку слів в українському мовознавстві / Людмила Прокопчук // Лінгвістичне портретування сучасного соціуму : [матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, Вінниця, 26–27 листопада 2015 р.]. – Вінниця, 2016. – С. 15–21.
301. Рабанюк Л. С. Синтаксична природа генітивних заперечних речень / Л. С. Рабанюк // Наукові записки. – Вип. 23. – Серія :

- Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВЦ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2000. – С. 103–107.
302. Рабанюк Л. С. Структурно-семантичні моделі стверджувальних генітивно-квантитативних речень / Л. С. Рабанюк // Філологічні студії : [наук. часопис]. – Луцьк, 2000. – № 1. – С. 179–183.
303. Рабанюк Л. С. Генітивно-квантитативні речення в українській мові / Л. С. Рабанюк // Мовознавство. – 1998. – № 4/5. – С. 48–52.
304. Радіонова Т. М. Однорідні ряди із узагальнювальним словом: структура і функції / Т. М. Радіонова // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 20. – С. 140–145.
305. Рогаль М. С. Відокремлені додатки / М. С. Рогаль // Українська мова і література в школі. – 1974. – № 1. – С. 71–72.
306. Романюк Ю. Актуальне членування еліптичного речення / Ю. Романюк // Філологічні студії : [наук. часопис]. – Луцьк, 2002. – № 1. – С. 111–115.
307. Ротару І. Ю. Конструкції із взаємозалежними частинами як особливий тип складних конструкцій сучасної української літературної мови / І. Ю. Ротару // Лінгвістичні дослідження : [зб. наук. праць]. – Х., 2012. – Вип. 34. – С. 73–79.
308. Ротару І. Ю. Типологія складних речень зі взаємозалежними частинами в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. Ю. Ротару. – Х., 2014. – 20 с.
309. Рошко С. М. Деякі проблемні питання з приводу порівняння як лінгвістичної одиниці / С. М. Рошко // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : [зб. наук. праць]. – Ужгород, 1999. – С. 149–152.
310. Рошко С. Проблема розрізнення підрядних порівняльних речень та порівняльних зворотів – членів простого речення / Світлана Рошко // Філологічні студії : [наук. часопис]. – Луцьк, 2000. – № 1. – С. 188–193.
311. Рошко С. Функціонально-структурні типи (види) порівнянь як семантичні різновиди підрядних речень / Світлана

- Рошко // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : [зб. наук. праць]. – Ужгород, 2000. – Вип. 2. – С. 186–191.
312. Рошко С. М. Структурно-синтаксичні та функціонально-семантичні особливості порівнянь-прикладок в сучасній українській мові / С. М. Рошко // Записки з українського мовознавства. – Одеса : Астропрінт, 2000. – Вип. 9. – С. 137–143.
313. Рошко С. Трансформаційні процеси у системі порівняльних конструкцій сучасної української мови / Світлана Рошко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. – 2014. – Вип. 2 (32). – С. 23–27.
314. Руднев А. Г. Синтаксис осложнённого предложения / А. Г. Руднев. – М. : Учпедгиз, 1959. – 245 с.
315. Русанівський В. М. Співвідношення семантичної і формально-граматичної структури речення / В. М. Русанівський // Семантико-синтаксична структура речення. – К. : Наук. думка, 1983. – С. 99–125.
316. Семенюк О. Засоби вираження причинової ситуації у реченнях із предикативами емоційного стану / Оксана Семенюк // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 204–208.
317. Семенюченко М. Л. Розмежування часових і умовних підрядних речень / М. Л. Семенюченко // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 2. – С. 34–37.
318. Семенюченко М. Л. Складнопідрядні речення з підрядним часовим у сучасній українській мові / М. Л. Семенюченко // Мовознавство. – 1969. – № 2. – С. 32–36.
319. Сидоренко В. С. Дидактичний матеріал до теми «Безсполучникові складні речення» / В. С. Сидоренко // Українська мова і література в школі. – 1983. – № 7. – С. 17–21.
320. Сидоренко В. Сильне і слабе керування як вияви обов'язкової і факультативної залежності між словами / Вікторія Сидоренко // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – С. 74–80.

321. Синтаксис словосполучення і простого речення (Синтаксичні категорії і зв'язки) / [відп. ред. М. Жовтобрюх]. – К. : Наук. думка, 1975. – 222 с.
322. Синтаксис української мови : [навчальний комплекс] / [укл. О. В. Дуденко]. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. – 208 с.
323. Сич В. Ф. Односкладні речення в українській мові / В. Ф. Сич // Українська мова і література в школі. – 1964. – № 1. – С. 15–23.
324. Скаб М. С. Семантико-синтаксичні функції українського вокатива / М. С. Скаб // Мовознавство. – 1987. – № 5. – С. 62–65.
325. Скаб М. С. Вокатив на тлі взаємодії рівнів мови / М. С. Скаб // Мовознавство. – 1990. – № 5. – С. 30–33.
326. Скаб М. С. Синтаксичні зв'язки і формально-синтаксичні позиції вокатива в сучасній українській мові / М. С. Скаб // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : [зб. наук. праць / наук. ред. Б. І. Бунчук]. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 1996. – Вип. 9 : Слов'янська філологія. – С. 106–110.
327. Скаб М. Так зване «сплутування» форм вокатива та номінатива і його тлумачення лінгвістами / Мар'ян Скаб // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 8. – С. 50–56.
328. Скаб М. С. Граматика апеляції в українській мові : [монографія] / М. С. Скаб. – Чернівці : Місто, 2002. – 272 с.
329. Скаб М. Вокативні речення сучасної української мови / Мар'ян Скаб // Українська мова. – 2002. – № 1. – С. 32–41.
330. Скаб М. Підмет апеляції у синтаксичних конструкціях української мови / Мар'ян Скаб // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – Вип. 10. – С. 64–71.
331. Скаб М. С. Способи апеляції при звертанні до однієї особи / М. С. Скаб // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : [зб. наук. праць / наук. ред. Б. І. Бунчук]. – Чернівці : Рута, 2002. – Вип. 146–147 : Слов'янська філологія. – С. 65–77.

332. Скрипник Л. Односкладні речення (Урок в педагогічному коледжі) / Любов Скрипник // Дивослово. – 2005. – № 9. – С. 7–10.
333. Слинько І. І. Другорядні чи поширюючі члени речення? / І. І. Слинько // Мовознавство. – 1990. – № 2. – С. 3–11.
334. Слинько І. І. Заперечні генітивні речення / І. І. Слинько // Українське мовознавство. – 1987. – № 14. – С. 94–98.
335. Слинько І. І. Парадигматика простого речення мови : (Односкладне речення) / І. І. Слинько // Мовознавство. – 1980. – № 3. – С. 22–29.
336. Слинько І. І. Сполучник чи сполучне слово? / І. І. Слинько // Українська мова і література в школі. – 1984. – № 4. – С. 31–36.
337. Слинько І. І. Чи є односкладні речення? / І. І. Слинько // Мовознавство. – 1985. – № 4. – С. 48–53.
338. Слинько І. І. Чи змінюється значення складнопідрядного речення від місця підрядного? / І. І. Слинько // Мовознавство. – 1995. – № 4. – С. 20–22.
339. Слободинська Т. С. Основні засади теоретичного опису функціонально-семантичної категорії таксису / Т. С. Слободинська // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2007. – Вип. 15. – Т. 1. – С. 77–82.
340. Слободинська Т. С. Методологія дослідження функціонально-семантичної категорії таксису / Т. С. Слободинська // Українська мова – 2007. – № 2. – С. 55–70.
341. Слободинська Т. С. Мовна категорія таксису в комунікативному аспекті / Т. С. Слободинська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : [зб. наук. праць / відп. ред. М. Плющ]. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Вип. 3. – С. 130–138.
342. Слободинська Т. С. Складносурядні речення як синтаксичний засіб експлікації незалежного таксису в українській мові / Т. С. Слободинська // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія. – Івано-



Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. – Вип. XV – XVIII. – С. 107–110.

343. Смирнова А. Синтаксичні функції та синонімічні зв'язки орудного безприйменникового / А. Смирнова // Українська мова і література в школі. – 1979. – № 6. – С. 33–38.
344. Соловйова М. Актуальне членування речення як засіб міжфразового зв'язку: урок мовленнєвого розвитку на краєзнавчому матеріалі / Марина Соловйова // Дивослово. – 2010. – № 12. – С. 8–11.
345. Степаненко М. І. Взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності у формуванні й вираженні квантитативних відношень у структурі простого двоскладного речення / М. І. Степаненко // Мовознавство. – 1999. – № 4/5. – С. 15–21.
346. Сулима О. П. Іменникова вербалізація предикатів в українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. П. Сулима. – К., 2010. – 17 с.
347. Сушинська І. М. Ланцюжки номінативних речень у сучасній українській мові / І. М. Сушинська // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк, 1998. – Вип. 4. – С. 44–47.
348. Сушинська І. М. Номінативні речення периферійного типу («називний уявлення», «лекторський номінатив») / І. М. Сушинська // Функціонально-когнітивні вияви граматичних структур. – К., 1998. – С. 62–67.
349. Сушинська І. М. Функціональні різновиди буттєвих номінативних речень / І. М. Сушинська // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк, 1999. – Вип. 5. – С. 173–178.
350. Сушинська І. М. Структурно-функціональні різновиди номінативних речень у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. М. Сушинська. – Д., 2000. – 20 с.
351. Сушинська І. Функціональна типологія ланцюжків номінативних речень / Ірина Сушинська // Культура народів Причорномор'я. – 2002. – № 44. – С. 88–93.

352. Таровита І. Види складнопідрядних речень. Розділові знаки між частинами складного безсполучникового речення / Ірина Таровита // Дивослово. – 2009. – № 12. – С. 2–7.
353. Тележкіна О. О. Безсполучникові складні речення в поезії Олександра Олеся / О. О. Тележкіна // Лінгвістичні дослідження : [зб. наук. праць]. – Х., 1998. – Вип. 1. – С. 57–62.
354. Тележкіна О. О. Безсполучникові складні речення з компонентом обґрунтування : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. О. Тележкіна. – Х., 2002. – 18 с.
355. Тележкіна О. О. Безсполучникові складні речення як стилістичний засіб (на прикладі збірки Олександра Олеся «З журбою радість обнялася») / О. О. Тележкіна // Олександр Олесь : творча спадщина і сучасність : [зб. наук. праць]. – Суми, 1999. – С. 248–253.
356. Тележкіна О. О. Відповідність безсполучникових складних речень обґрунтування і текстових утворень / О. О. Тележкіна // Лінгвістичні дослідження : [зб. наук. праць]. – Х., 2002. – Вип. 8. – С. 131–136.
357. Тележкіна О. О. Наслідкові речення і речення обґрунтування в системі безсполучникових складних структур / О. О. Тележкіна // Наука і сучасність : [зб. наук. праць]. – К., 2000. – Вип. 1. – Ч. 1. – С. 256–262.
358. Тимченко Є. Вокатив і інструменталь в українській мові / Євген Тимченко. – К., 1926.
359. Тимченко З. Звертання, вставні слова / З. Тимченко // Дивослово. – 1999. – № 9. – С. 37–40.
360. Томусяк Л. До питання про тяжіння як особливий вид синтаксичного зв'язку / Людмила Томусяк // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці, 1998. – Вип. 34. – С. 151–156.
361. Томусяк Л. Дуплексив як елемент ускладнення семантики простого речення / Людмила Томусяк // Актуальні проблеми синтаксису : [матеріали Всеукр. наук. конференції]. – Чернівці, 1997. – С. 91–92.

362. Томусяк Л. Дуплексивне ускладнення простого речення / Людмила Томусяк // Структура та семантика мовних одиниць у функціональному аспекті : [зб. наук. праць]. – Чернівці, 1996. – С. 144–152.
363. Томусяк Л. Пропозитивна структура речень з дуплексивами / Людмила Томусяк // Мовознавство. – 1998. – № 4 – 5. – С. 52–58.
364. Томусяк Л. Семантична структура речень з дуплексивами / Людмила Томусяк // Проблемні питання синтаксису : [зб. наук. статей]. – Чернівці, 1997. – С. 46–54.
365. Томусяк Л. Структурно-семантичні особливості предикативного імені з подійним синтаксичним зв'язком у простому реченні / Людмила Томусяк // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці, 1997. – Вип. 13. – С. 132–138.
366. Томусяк Л. М. Семантико-синтаксична організація речень з дуплексивами : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. М. Томусяк. – Івано-Франківськ, 1999. – 19 с.
367. Торчинська Н.М. Синтаксичні домінанти вираження чужого мовлення у творах О.Кобилянської та Є.Гуцала : компаративний аналіз / Н.М.Торчинська // Восточно-украинский лингвистический сборник : [сб. науч. тр. / редкол.: Г. П. Лукаш (отв. ред.) и др.]. – Винница : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – Вип. 16. – С. 121–130.
368. Турчак О. М. До питання про вставлені конструкції в мовознавчій літературі / О. М. Турчак // Філологічні студії : [наук. часопис]. – Луцьк, 2000. – № 1. – С. 235–240.
369. Тягунова М. М. Категорія вставності в синтаксисі сучасної української та російської мов / М. М. Тягунова // Українське мовознавство. – 1990. – Вип. 17. – С. 89–96.
370. Удовиченко Г. М. Словосполучення в сучасній українській літературній мові / Г. М. Удовиченко. – К. : Наук. думка, 1968. – 227 с.
371. Украинская грамматика / отв. ред. В. Русановский. – К. : Наук. думка, 1986. – 360 с.

372. Фурса В. Проблема невідмінюваних прикметників у сучасному мовознавстві / Валентина Фурса // Граматичні студії : [зб. наук. праць]. – 2017. – Вип. 3. – С. 67–69.
373. Халчанська О. В. Причинова конструкція з прийменником через і знахідним відмінком (українсько-російські мовні паралелі) / О. В. Халчанська // Українська мова і література в школі. – 1980. – № 8. – С. 38–41.
374. Ходикіна І. І. Види номінативних речень та особливості їх синтаксичної структури / І. І. Ходикіна / Актуальні питання слов'янської філології. – К.; Бердянськ, 1997. – Вип. 3. – С. 101–103.
375. Христіанінова Р. О. Проблеми структурно-семантичної класифікації складнопідрядних речень / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – К. : Знання України, 1999. – Вип. 7 : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 32–35.
376. Христіанінова Р. О. Проблема класифікації складнопідрядних поліпредикативних речень / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. статей]. – К. : Знання України, 2000. – Вип. III : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 45–50.
377. Христіанінова Р. О. Структурно-семантичні особливості поліпредикативних складнопідрядних речень з супідрядним підпорядкуванням частин / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. статей]. – К. : Знання України, 2001. – Вип. IV : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 72–79.
378. Христіанінова Р. О. Структурно-семантичні особливості складнопідрядних речень з однорідною супідрядністю / Р. О. Христіанінова // Функциональная лингвистика : Язык. Человек. Власть : [материалы VIII Международной конференции]. – Ялта, 1–6 октября 2001 г. – Симферополь, 2001. – С. 277–278.
379. Христіанінова Р. О. Структура, функції й семантика підрядних частин у складнопідрядному реченні / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук.

- ст.]. – К. : Знання України, 2002. – Вип. 7: «Лінгвістика і літературознавство». – С. 108–113.
380. Христіанінова Р. О. Складнопідрядне речення як багатоаспектна синтаксична одиниця / Р. О. Христіанінова // Південний архів. Філологічні науки : [зб. наук. праць]. – Вип. XIV. – Херсон : Айлант, 2002. – С. 305–308.
381. Христіанінова Р. О. Конструктивно-синтаксичні особливості складнопідрядних темпоральних речень / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – К. : Знання України, 2004. – Вип. 9 : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 473–479.
382. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення просторової семантики в сучасній українській літературній мові / Р. О. Христіанінова // Вісник Харківського національного університету імені В. Каразіна. – № 632. – Серія : Філологія. – Вип. 42. – Х., 2004. – С. 122–126.
383. Христіанінова Р. О. Формально-синтаксична організація складнопідрядних темпоральних речень / Р. О. Христіанінова // Українська філологія : теоретичні та методичні аспекти вивчення : [зб. праць науково-практичних читань до 80-річчя Г. Р. Передрій]. – Черкаси : Брама – Україна, 2005. – С. 264–270.
384. Христіанінова Р. О. Синтаксичний зв'язок між частинами елементарного складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – К. : Знання України, 1993. – Вип. 10 : «Лінгвістика і літературознавство». – 2005. – С. 140–148.
385. Христіанінова Р. О. Підрядний зв'язок як визначальний елемент структури складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Українська мова. – 2007. – № 1. – С. 20–29.
386. Христіанінова Р. О. Підрядність як синтаксична категорія / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2009. – Вип. XX : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 513–520.

387. Христіанінова Р. О. Формально-синтаксичні категорії складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Українська філологія : теоретичні та методичні аспекти вивчення : [зб. праць науково-практичних читань до 85-річчя Г. Р. Передрій]. – Черкаси, 2009. – С. 171–178.
388. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення, побудовані з використанням техніки «підрядного приєднання» / Р. О. Христіанінова // Українська мова. – 2009. – № 1. – С. 3–14.
389. Христіанінова Р. О. Семантико-синтаксичні категорії складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.] – Бердянськ : БДПУ, 2009. – Вип. 21 : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 567–575.
390. Христіанінова Р. О. Рівні організації складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – Бердянськ : БДПУ, 2009. – Вип. 22 : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 519–528.
391. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні супровідні речення: проблема інтерпретації / Р. О. Христіанінова // Мовознавчий вісник : [зб. наук. праць на пошану Катерини Городенської з нагоди її 60-річчя] / МОН України Черкаський нац. ун-т імені Б. Хмельницького. – Черкаси, 2009. – С. 251–260.
392. Христіанінова Р. О. Складнопідрядне речення в системі складного речення сучасної української мови / Р. О. Христіанінова // Науковий вісник Чернівецького національного університету : [зб. наук. праць]. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. – Вип. 475–477 : Слов'янська філологія. – С. 167–174.
393. Христіанінова Р. О. Комунікативно орієнтовані категорії складнопідрядного речення / Р. О. Христіанінова // Дивослово. – 2009. – № 10. – С. 54–56.
394. Христіанінова Р. О. Традиційні й нові класифікації складнопідрядних речень / Р. О. Христіанінова // Українська мова і література в школі. – 2010. – № 1. – С. 35–38.

395. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в сучасній українській мові : [монографія] / Р. О. Христіанінова. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 368 с.
396. Чепель В. С. Вокатив і його формальні відповідності в українській та болгарській мовах / В. С. Чепель // Мовознавство. – 1983. – № 4. – С. 33–37.
397. Чепель В. С. Кличний відмінок в українській літературній мові / В. С. Чепель // Українська мова і література в школі. – 1971. – № 11. – С. 25–28.
398. Чередниченко І. Г. Стилiстико-синтаксичні функції порядку слів у реченні і речень у контексті в сучасній українській літературній мові / І. Г. Чередниченко // Українська мова і література в школі. – 1961. – № 5. – С. 14–22.
399. Чередниченко І. Г. Порядок розташування складових частин у будові речення і контексту / І. Г. Чередниченко // Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. – К. : Рад. шк., 1962. – С. 448–491.
400. Чеснокова Л. Д. Семнтические типы членов предложения с двойными отношениями / Л. Д. Чеснокова. – Ростов н/Д. : Изд-во Ростов. пед. ин-та, 1973. – 104 с.
401. Чеснокова Л. Д. Грамматические вопросы как средство анализа членов предложения / Л. Д. Чеснокова // Совершенствование методов обучения русскому языку. – М. : Просвещение, 1981. – С. 32–43.
402. Чеснокова Л. Д. Синкретизм в сфере членов предложения / Л. Д. Чеснокова // Филологические науки. – 1988. – № 4. – С. 41–47.
403. Чеснокова Л. Д. Порядковые числительные в аспекте теории синкретизма / Л. Д. Чеснокова // Переходность и синкретизм в языке и речи. – М., 1991. – С. 44–54.
404. Чопик Я. М. Зони атрибутивності у сфері простого речення: семантика і засоби вираження : дис. ... канд. філолог. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Я. М. Чопик. – К., 1991. – 195 с.

405. Чопик Я. М. Неузгоджені означення і принципи їх аналізу / Я. М. Чопик // Українська мова і література в школі. – 1985. – № 12. – С. 35 – 41.
406. Чорнобривець С. Член речення з подійним зв'язком із значенням стану / С. Чорнобривець // Мовознавство. – 1983. – № 3. – С. 69–72.
407. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій сучасної української мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. П. Шаповалова. – Донецьк, 1996. – 16 с.
408. Швець І. Р. Синтаксичні функції інфінітива в сучасній українській літературній мові / І. Р. Швець. – Одеса, 1972. – 186 с.
409. Шеховцова О. Р. Складнопідрядне речення : урок пояснення нового матеріалу. 9 кл. / О. Р. Шеховцева // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2010. – № 1. – С. 14–19.
410. Шитик Л. До проблеми синкретизму семантико-синтаксичних відношень / Людмила Шитик // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк, 2001. – Вип. 8. – С. 67–71.
411. Шитик Л. Синхронна перехідність синтаксичних одиниць в українській літературній мові : [монографія] / Людмила Шитик. – Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2014. – 474 с.
412. Шитик Л. Явища синхронної перехідності в системі безсполучникових речень / Людмила Шитик // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Черкаси : Брама – Україна, 2006. – С. 62–69.
413. Шитик Л. В. Граматична система української мови в аспекті теорії перехідності : [навч.-метод. посіб.]. – Черкаси : Вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2010. – 156 с.
414. Шитик Л. В. Дифузний синкретизм безсполучникових речень / Л. В. Шитик // Актуальні проблеми металінгвістики : [зб. статей за матеріалами Міжнародної наукової конференції]. – Черкаси : Черкаський національний ун-т імені Б. Хмельницького, 2005. – С. 51–54.



415. Шитик Л. В. До проблеми синкретизму в граматиці / Л. В. Шитик // Філологічні студії : [науковий часопис]. – Луцьк, 2002. – № 1. – С. 144–151.
416. Шитик Л. В. Методика лінгвістичного аналізу семантико-синтаксичних відношень / Л. В. Шитик // Вісник Черкаського університету. – Серія : Філологічні науки. – Черкаси, 2000. – Вип. 15. – С. 64–73.
417. Шитик Л. В. Методика опозиційного аналізу порівняльних конструкцій / Л. В. Шитик // Вісник Черкаського університету. – Серія : Психолого-педагогічні науки. – Черкаси, 1998. – Вип. 8. – С. 85–92.
418. Шитик Л. В. Перехідні конструкції сурядно-підрядного типу в українській мові / Л. В. Шитик // Мовознавчий вісник : [зб. наук. праць]. – Черкаси, 2007. – Вип. 6. – С. 49–58.
419. Шитик Л. В. Перехідні речення безсполучниково-сполучникового типу в українській мові / Л. В. Шитик // Мовознавчий вісник : [зб. наук. праць]. – Черкаси, 2007. – Вип. 5. – С. 165–171.
420. Шитик Л. В. Синкретичні об'єктно-обставинні відношення та засоби їх вираження в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. В. Шитик. – К., 1995. – 20 с.
421. Шитик Л. В. Синкретичні складнопідрядні речення в українській мові / Л. В. Шитик // Вісник Черкаського університету. – Серія : Філологічні науки. – Черкаси, 2004. – Вип. 54. – С. 135–143.
422. Шкарбан Т. М. Особливості структури конструкцій з однорідною супідрядністю в різних стилях сучасної української мови / Т. М. Шкарбан // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 1996. – Вип. 2. – С. 50–54.
423. Шульжук К. Ф. Стилiстичнi особливостi звертань у народних пiснях / К. Ф. Шульжук // Українська мова і література в школі. – 1968. – № 2. – С. 22–25.
424. Шульжук К. Ф. Вивчення граматично-стилістичної природи звертань / К. Ф. Шульжук // Українська мова і література в школі. – 1968. – № 11. – С. 66–71.

425. Шульжук К. Ф. Повні і неповні речення / К. Ф. Шульжук // Українська мова і література в школі. – 1971. – № 6. – С. 25–30.
426. Шульжук К. Ф. Формування ускладненого речення у новій українській літературній мові / К. Ф. Шульжук // Мовознавство. – 1977. – № 2. – С. 30–37.
427. Шульжук К. Ф. Складні речення ускладненого типу у сучасній українській мові : [метод. рекомендації] / К. Ф. Шульжук. – Рівне : РДПІ, 1983. – 35 с.
428. Шульжук К. Ф. Ускладнені складнопідрядні речення в сучасній українській мові / К. Ф. Шульжук // Українська мова і література в школі. – 1983. – № 9. – С. 34–38.
429. Шульжук К. Ф. Ускладнені сполучникові складні речення з різними видами зв'язку / К. Ф. Шульжук // Українське мовознавство. – К., 1983. – Вип. 11. – С. 93–100.
430. Шульжук К. Ф. Вивчення складних багатокомпонентних речень у VIII класі / К. Ф. Шульжук // Українська мова і література в школі. – 1984. – № 1. – С. 49–56.
431. Шульжук К. Ф. Складні речення з супідрядністю / К. Ф. Шульжук // Українське мовознавство. – К., 1985. – Вип. 13. – С. 69–76.
432. Шульжук К. Ф. Складні багатокомпонентні конструкції у системі речення / К. Ф. Шульжук // Мовознавство. – 1986. – № 6. – С. 24–32.
433. Шульжук К. Ф. Складні багатокомпонентні речення в українській мові : [монографія] / К. Ф. Шульжук. – К. : Вища шк., 1986. – 183 с.
434. Шульжук К. Ф. Складні речення з різними видами зв'язку / К. Ф. Шульжук // Українська мова і література в школі. – 1987. – № 7. – С. 44–51.
435. Шульжук К. Ф. Семантична структура складного багатокомпонентного речення / К. Ф. Шульжук // Мовознавство. – 1987. – № 6. – С. 11–16.
436. Шульжук К. Ф. Внутрішня структура і часові параметри предикативних одиниць у складному багатокомпонентному реченні / К. Ф. Шульжук // Мовознавство. – 1989. – № 6. – С. 14–18.

437. Шульжук К. Ф. Складне речення в українській мові : [посіб. для вчителя] / К. Ф. Шульжук. – К. : Рад. шк., 1989. – 136 с.
438. Шульжук К. Ф. Складні багатокomпонентні речення як ієрархічні структури / К. Ф. Шульжук // Українське мовознавство. – К., 1989. – Вип. 16. – С. 65–72.
439. Шульжук К. Ф. Мовленнєва реалізація моделей складних багатокomпонентних речень / К. Ф. Шульжук // Мовознавство. – 1991. – № 3. – С. 49–52; 1992. – № 1. – С. 38–41.
440. Шульжук К. Ф. Проблеми дослідження складного речення / К. Ф. Шульжук // Теоретичні проблеми граматики : [тем. зб. наук. праць]. – Донецьк, 1995. – С. 62–70.
441. Шульжук К. Ф. Функціональна типологія складного речення / К. Ф. Шульжук // Актуальні пробл. сучасної філол. : [зб. наук. праць]. – Рівне, 1995. – Вип. 2. – С. 115–127.
442. Шульжук К. Ф. Рівні класифікації і опису складного речення / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми граматики : [зб. наук. праць]. – К.; Кіровоград, 1996. – Вип. 1. – С. 118–121.
443. Шульжук К. Ф. Складне речення і об'єднання речень / К. Ф. Шульжук // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк, 1997. – Вип. 3. – С. 61–66.
444. Шульжук К. Ф. Функціональні виміри складного речення / К. Ф. Шульжук // Питання мовознавства : [зб. наук. праць на честь 70-річчя В. Горпинича]. – Кіровоград, 1997. – С. 219–224.
445. Шульжук К. Ф. Складні безсполучникові багатокomпонентні конструкції / К. Ф. Шульжук // Семантика і прагматика граматичних структур : [зб. наук. праць ДонДУ]. – Донецьк, 1998. – С. 15–18.
446. Шульжук К. Ф. Структурно-семантичні параметри складного речення / К. Ф. Шульжук // Слов'янський вісник : [зб. наук. праць РДГУ. РІСКіСУ; редкол.: Р. М. Постоловський, В. А. Черній, В. К. Баран та ін.; відп. ред. Л. О. Шелюк]. – Рівне : РІСКіСУ, 1998. – Вип. 1. – С. 219–223.
447. Шульжук К. Ф. Актуальні питання дослідження складного речення / К. Ф. Шульжук // Актуальні пробл. сучасної філології. Мовознавчі студії : [зб. наук. праць РДГУ]. – Рівне, 1999. – Вип. 7. – С. 5–10.

448. Шульжук К. Ф. До питання типології складного речення / К. Ф. Шульжук // Вісник Харківського ун-ту : Творчий доробок Юрія Шевельова і сучасні гуманітарні науки. – Х., 1999. – № 426. – С. 119–123.
449. Шульжук К. Ф. Проблеми типології складного речення / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології : Мовознавчі студії : [зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту]. – Рівне, 1999. – Вип. 7. – С. 10–13.
450. Шульжук К. Ф. Вивчення складнопідрядних речень з кількома підрядними / К. Ф. Шульжук // Еврика : [зб. наук. праць Рівнен. економіко-гуманіт. ін-ту]. – Рівне, 1999. – № 1. – С. 67–69.
451. Шульжук К. Ф. Синтаксис складного речення : [навч. посіб.] / К. Ф. Шульжук. – Рівне : Рівненський державний гуманітарний ун-т, 2000. – 126 с.
452. Шульжук К. Ф. Синтаксичні зв'язки у складному неелементарному реченні / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології : Мовознавчі студії : [зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту]. – Рівне, 2000. – Вип. 8. – С. 5–8.
453. Шульжук К. Ф. Елементарні та неелементарні синтаксичні конструкції / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології : Мовознавчі студії : [зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту]. – Рівне, 2001. – Вип. 9. – С. 3–8.
454. Шульжук К. Ф. Проблеми функціонального синтаксису / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології : Мовознавчі студії : [зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту]. – Рівне, 2001. – Вип. 9. – С. 160–163.
455. Шульжук К. Семантико-синтаксична структура складного неелементарного речення / Каленик Шульжук // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк, 2001. – Вип. 8. – С. 138–141.
456. Шульжук К. Ф. Питання типології складнопідрядного речення / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології : Мовознавчі студії : [зб. наук. праць Рівненського

державного гуманітарного ун-ту]. – Рівне, 2004. – Вип. XII. – С. 3–7.

457. Шульжук К. Ф. Складносурядні багатокomпонентні конструкції / К. Ф. Шульжук // Лінгвістичні дослідження : [зб. наук. праць]. – Х., 2004. – Вип. 12. – С. 53–58.
458. Шульжук К. Ф. До питання про вокативні речення / К. Ф. Шульжук // Граматика слова і граматика мови : [зб. наук. праць, присвяч. ювілею д-ра філол. наук, проф., чл.-кор. НАН України, зав. відділу граматики та історії укр. мови НАН України Вихованця Івана Романовича]. – Донецьк, 2005. – С. 218–228.
459. Шульжук К. Ф. Класифікаційні параметри складного речення / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології: Мовознавчі студії : [зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту]. – Рівне, 2005. – Вип. XIII. – С. 70–73.
460. Шульжук К. Ф. Внутрішня структура предикативних компонентів складного речення / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології: Мовознавчі студії : [зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту]. – Рівне, 2006. – Вип. XIV. – С. 3–6.
461. Шульжук К. Ф. Багатоаспектні виміри речення / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології: Мовознавчі студії : [зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту]. – Рівне, 2007. – Вип. XV. – С. 3–7.
462. Шульжук К. Ф. Моделі складних багатокomпонентних речень / К. Ф. Шульжук // Ономастика і апелятиви : [зб. наук. праць ДНУ]. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – Вип. 30. – С. 52–58.
463. Шульжук Н. Синтаксичні особливості конструкцій з чужою мовою у діалозі / Наталія Шульжук // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 8. – С. 112–117.
464. Шульжук Н. В. Проблеми опису українського діалогічного мовлення (лінгвістичний аспект) / Н. В. Шульжук // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна. – 2008. – Вип. 10. – С. 191–200.

465. Шульжук Н. В. Особливості функціонування неповних речень у структурі діалогічної єдності / Н. В. Шульжук // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна. – 2012. – Вип. 31. – С. 114–116.
466. Шухова О. О. До генези та сутності синтаксичного поняття інверсії / О. О. Шухова // Мовознавство. – 2012 – № 6. – С. 70–78.
467. Юносова В. О. Варіантні форми вокатива чоловічих імен та прізвищ у сучасній українській літературній мові / В. О. Юносова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – К. : Знання України, 2000. – Вип. V : «Лінгвістика і літературознавство». – С. 24–28.
468. Юносова В. Кличний відмінок іменників чоловічого роду другої відміни в сучасній українській мові / Валентина Юносова // Дивослово. – 2006. – № 4. – С. 40–42; № 5. – С. 32–34.
469. Ющук І. Труднощі у визначенні членів речення / Іван Ющук // Дивослово. – 2011. – № 9. – С. 5–11.
470. Явір В. В. Складні випадки визначення членів речення, виражених словосполученням / В. В. Явір // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 5. – С. 27–30.
471. Яновець А. І. Лінгвістична природа категорії порівняння / А. І. Яновець // Філологічні студії. – 2003. – № 3–4. – С. 130–134.
472. Ясакова Н. Ю. Засоби вираження реальної та гіпотетичної умови в допустовому складнопідрядному реченні / Н. Ю. Ясакова // Система і структура східнослов'янських мов : [міжкафедр. зб. наук. праць / відп. ред. Н. Артикуца]. – К., 1999. – С. 76–80.
473. Ясакова Н. Ю. Сполучні вирази як засіб зв'язку частин складнопідрядних речень / Н. Ю. Ясакова // Проблеми граматики і лексикології української мови : [зб. наук. праць / відп. ред. М. Плющ]. – К., 2001. – С. 119–124.
474. Яценко І. Т. Чи є звертання членом речення? / І. Т. Яценко // Синтаксична будова української мови. – К. : Наук. думка, 1968. – С. 83–92.

## ЗМІСТ

|                                                                                                                             |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ПЕРЕДМОВА.....                                                                                                              | 3   |
| ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....                                                                                                | 6   |
| БЛОК ЗАПИТАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ.....                                                                                         | 160 |
| МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ<br>ДЕЯКИХ ТЕМ.....                                                                       | 164 |
| Другорядні члени речення. Принципи<br>класифікації другорядних членів речення                                               | 164 |
| Односкладне речення в сучасній українській<br>мові.....                                                                     | 178 |
| Алгоритм визначення умови<br>однорідності/неоднорідності означень<br>у простому ускладненому реченні.....                   | 186 |
| Конструкції з порівняльним значенням<br>у синтаксисі простого і складного речень.....                                       | 187 |
| Складнопідрядне речення як одиниця<br>синтаксису.....                                                                       | 192 |
| ДОДАТКИ.....                                                                                                                | 205 |
| Додаток 1. Питання для самостійного опрацювання<br>навчального матеріалу.....                                               | 205 |
| Додаток 2. Теми практичних занять для студентів заочної<br>форми навчання.....                                              | 206 |
| Додаток 3. Матеріали підсумкового контролю<br>(зразки варіантів самостійних та контрольних<br>робіт, експрес-контролю)..... | 207 |
| Додаток 4. Перелік тем для виконання індивідуальних<br>завдань (написання рефератів).....                                   | 213 |
| СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....                                                                                       | 214 |

Навчально-методичне видання

**Кушлик Оксана**

**СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА**

**СИНТАКСИС**

Підписано до друку 7.03.11 р. Формат 60х80/16.

Умовн. арк. 9,88. Тираж 250 прим.

Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 2155 від 12.04.2005р)

82100 Дрогобич, вул.І.Франка, 24, к.43, тел 2-23-78

Друк: «ШВИДКОДРУК»

Майдан Т.Шевченка, 1, м.Дрогобич, 82100

Тел. (03-24) 41-08-90

drukso@gmail.com